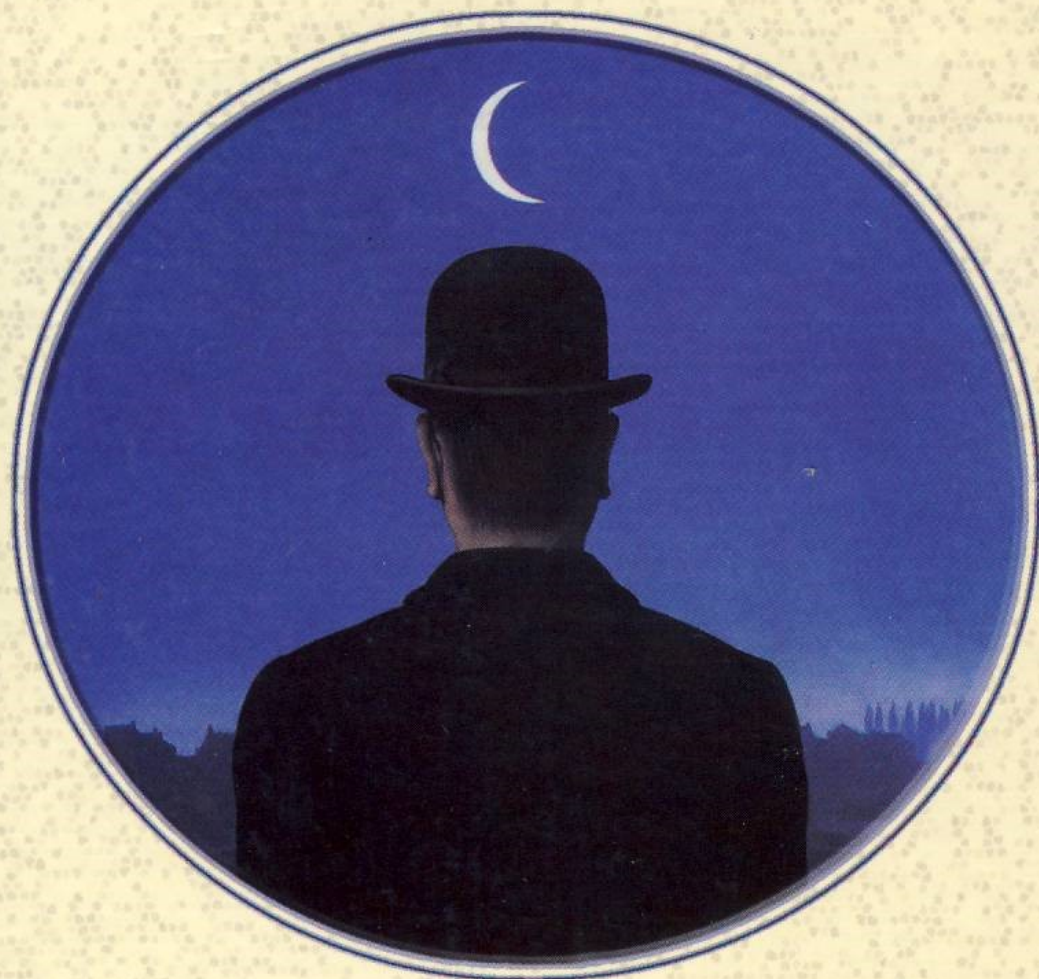

Андре Жиг Андре Жиг Андре Жиг

ПОДРУМИ ВАТИКАНА

100
ВЕК
ПОЛИТИКЕ

KNJIGA PRVA

Anthime Armand-Dubois

Što se mene tiče, ja sam
se opredijelio. Priklonio sam
se društvenom ateizmu. Taj
ateizam, izlažem već petnaestak
godina, u nizu djela...

GEORGESPAIANTE, Filozofika kronika

(u časopisu Mercure de France, prosinac 1912)

Godina 1890, dok je papa bio Lav XIII., ugled doktora X ..., specijalista za bolesti reumatičnog porijekla, privukao je u Rim slobodnog zidara Armand-Dubois.

- Što? - uzviknuo je njegov pašanac Julius de Baraglioul. - Idete svoje tijelo liječiti u Rim! Daj Bože da ondje uvidite koliko vam je duša još bolesnija!

Nato mu je Armand-Dubois odgovorio s prizvukom omalovažavanja i sažaljenja u glasu:

— Siroti moj prijatelju, pogledajte samo ova moja ramena!

Dobrodušni Baraglioul digao je i protiv svoje volje pogled na ramena svoga pašanca; ta su ramena podrhtavala, kao od nekog dubokog, neodoljivog smijeha; i bila je doista prava žalost gledati to krupno, napol oduzeto tijelo kako se za takvu parodiju služi ostacima snage svojih mišića. Nema sumnje, svaki je od njih imao svoje mišljenje, i Baraglioulova rječitost nije tu mogla ništa učiniti. Možda će moći vrijeme? Potajni utjecaj svetih mjesta ... Julius je samo, neobično obeshrabren, još rekao:

- Anthime, nanosite mi veliku bol (ramena odmah prestadoše poigravati jer je Anthime volio svoga pašanca). Dao Bog da vas za tri godine, u Svetoj godini,¹ kad budem došao k vama, zateknem preporođena!

Veronique je, pak, odlazila sa svojim mužem potpuno drugačije raspoložena: budući da je bila pobožna koliko i njena sestra i Julius, taj skori dugi boravak u Rimu bijaše ostvarenje jedne od njenih najvećih želja; svoj jednolični razočarani život ispunjavala je sitnim vjerskim običajima, a kako je bila nerotkinja, posvećivala je idealu svu onu skrb koju nisu od nje zahtijevala djeca. Na žalost, nije više imala mnogo nade da će svog Anthimea vratiti Bogu. Odavno je znala koliko tvrdoglavo može biti ono njegovo široko čelo prepriječeno upornim odbijanjem. Opat Flons ju je lijepo upozorio:

— Najgore su, gospodo — rekao joj je — nepokolebljive odluke. Možete se nadati još samo čudu. Nije se više ni žalostila. Cim su se bili smjestili u Rimu, svako je od njih dvoje uredilo svoj povučeni život na svoj način: Veronique je bila zaokupljena kućanskim poslovima i vjerskim dužnostima, a Anthime svojim znanstvenim istraživanjem. Živjeli su tako jedno pored drugog, jedno uz drugo, oslanjajući se leđima okrenutim jedno drugome. Zahvaljujući tome, među njima je vladala neka vrsta sloge, okruživala ih je neka vrsta polovične sreće, jer su se oboje u 1 Jubilejska ili jubilarna godina — u katoličkoj crkvi svaka 25. godina (hodočašća u Rim, potpuni oprosti itd.). (Prev.)

uzajamnom potpomaganju mogli neupadljivo koristiti vlastitim vrlinama.

Stan koji su bili unajmili preko neke agencije imao je, kao i većina talijanskih stanova, uz neočekivane prednosti, i krupnih nedostataka. Zauzimao je cijeli prvi kat palače Forgetti, Via in Lucina, i imao prilično lijepu terasu, gdje je Veronique odmah uvtjela sebi u glavu da uzgaja aspidistre, koje tako slabo uspijevaju u Parizu; ali, da bi došla na terasu, morala je proći kroz oranžeriju koju je Anthime bio odmah pretvorio u svoj laboratorij, pa su se dogovorili da će joj

prolaz kroz nju biti slobodan svaki dan u određeno vrijeme.

Veronique je nečujno otvarala vrata te je prolazila kradom, oborenih očiju, kao što prolazi brat laik pored nepristojnih crteža na zidu; jer nije željela vidjeti kako se, u dnu prostorije, natkriljujući naslonjač uz koji bijaše prislonjena štaka, Anthimeova golema leđa nadvijaju nad bogzna kakvom zlom rabotom. Anthime se, pak, gradio da je uopće ne čuje. Ali, čim bi se vratila istim putem, teško bi ustao sa svoga mjesta, odvuкао se do vrata i, pun kivnosti, stisnutih usana, kažiprstom silovito, škljoc! gurnuo zasun.

Uskoro bi na druga vrata ušao dobavljač Beppo da preuzme narudžbe.

Tog derana od svojih dvanaest ili trinaest godina, u dronjcima, tog sirotana bez kuće i kućišta, zapazio je bio Anthime nekoliko dana po dolasku u Rim. Ispred hotela u kojem su najprije bili odsjeli, u Via di Bocca di Leone, Beppo je privlačio pozornost prolaznika s pomoću jednog zrikavca sakrivenog ispod rukoveti trave u košarici od trske, Anthime mu je platio za tog kukca deset novčića, a zatim mu je kojekako, uz pomoć ono malo talijanskog što je znao, objasnio da će mu uskoro, u stanu u koji će se sutra useliti, u Via in Lucina, ustrebat i nekoliko štakora. Sve što puzi, pliva, trčkara ili leti služilo mu je za pribavljanje podataka. Radio je na živu mesu.

Rođeni dobavljač Beppo bio je kadar pribaviti i orla ili vučicu s Kapitola. Milio mu se svaki posao koji je udovoljavao njegovoj sklonosti za pljačku. Plađi su mu po deset novčića na dan; uzgred je pomagao i u kućanstvu. Veronique gaje isprva gledala prijekim okom, ali, od onog časa kad ga je vidjela kako se križa ispred Madone na sjevernom uglu kuće, pomirila se s njegovim prnjama i dopustila mu da joj donosi u kuhinju vodu, ugljen, drva, suharke; čak joj je nosio i košaru kad je odlazila na tržnicu — u utorak i petak, na dane kad je Caroline, služavka koju su bili doveli sa sobom iz Pariza, bila odviše zauzeta kućanskim poslovima.

Beppo nije volio Veronique, ali mu je bio omilio učenjak koji je uskoro, umjesto da se muči silazeći u dvorište da preuzme svoje žrtve, dopustio dječaku da dolazi u laboratorij. U laboratorij se moglo doći izravno preko terase koja je skrovitim stubama bila povezana s dvorištem. Anthimeu bi, u njegovoj nepristupačnoj samoći, malko zalupalo srce kad bi čuo kako se primiče tiho tapkanje bosih nogu po pločama. Ali ništa od toga ne bi pokazao: ništa ga nije moglo odvratiti od njegova posla.

Dječak nije kucao na staklena vrata nego je grebao po njima, a kako je Anthime ostajao pognut nad stolom ne odazivajući se, prišao bi mu četiri koraka bliže i svojim svježim glasom dobacio:

»Permesso?« što bi ispunilo prostoriju plavetnilom. Po glasu bi čovjek rekao da je anđeo, a uistinu je bio krvnikov pomoćnik. Kakvu je novu žrtvu donio u torbi što ju je stavio na stol za mučenje? Cesto Anthime, odviše zaokupljen poslom, ne bi odmah otvorio torbu, samo bi je letimice pogledao; bilo je dobro čim bi platno podrhtavalo: bio to štakor, miš, vrabac ili žaba, svejedno, sve je bilo dobro tom Molohu. Ponekad Beppo ne bi donio ništa; ipak bi došao jer je znao da ga Armand-Dubois čeka, pa ma i praznih šaka; a kad bi se dječak bez riječi nagnuo uz učenjaka nad kakav grozan pokus, rado bih ustvrdio, kad bih mogao, da učenjak nije osjećao tašto zadovoljstvo lažnog boga primjećujući kako dječak-kov začuđeni pogled naizmjenice prelazi, prestravljen, na životinju pa, zadivljen, na njega samog.

Prije nego što će se latiti čovjeka, Anthime Armand-Dubois nastojao je jednostavno svesti na »tropizme« svu djelatnost životinja koje je proučavao. Tropizmi! Tek što su bili izmislili tu riječ, ljudi nisu više htjeli ništa drugo shvatiti; cijela jedna kategorija psihologa nije više priznavala ništa drugo do tropizama. Tropizmi! Kakva je iznenadna svjetlost počela zračiti iz tih slogova! Očito je da organizam podliježe istim podražajima kao i heliotrop kad se nesvjesna biljka okreće prema suncu (što se može lako svesti na nekoliko jednostavnih fizikalnih i termokemijskih zakona). Cijeli je svemir napokon obdaren utješnom dobroćudnošću. I u najzačudnijim pokretima nekog bića može se jedino razabrati posvemašnja poslušnost prirodnim pobudama.

Za svoje znanstvene svrhe, da bi iz ukroćene životinje izvukao priznanje o njenoj jednostavnosti, Anthime Armand-Dubois bio je netom izmislio zamršen sistem kutija s prolazima, zamkama, labirintima, pretincima, od kojih je u nekima bilo hrane, a u drugim ništa ili kakav prašak za kihanje, s vratima različitih boja i oblika: vražje sprave koje ubrzo preplaviše Njemačku i koje, pod

nazivom Vacierkasten, poslužiše novoj psihofiziološkoj školi da pode još korak dalje u bezvjerstvu. A da bi posebno djelovao na ovo ili ono osjetilo životinje, na ovaj ili onaj dio mozga, jedne je osljepljivao, druge oglušivao, škopio ih, gulio kožu s njih, vadio im mozak ili ovaj ili onaj organ za koji biste se zakleli da je neophodno potreban, a bez kojega je životinja Anthimeu za pouku, ipak mogla opstati.

Njegovo Izvješće o »uvjetnim refleksima« izazvalo je pravu revoluciju na sveučilištu u Uppsali; oko toga su se zapodjele žestoke raspre u kojima su sudjelovali najugledniji strani znanstvenici. Međutim, u Anthimeovu duhu začela su se nova pitanja, pa je ostavio svoje kolege da se prepiru, a sam je nastavio istraživati u drugim smjerovima, ne bi li prodro u najskrivenije Božje tajne. Nije mu bilo dovoljno prihvatiti grosso modo¹ da svaka djelatnost dovodi do iscrpljenja, ni da se životinja troši samom upotrebom svojih

U grubim crtama, u krupnim potezima (tal.).

Andr  Cide

mišića ili osjetila. Nakon svakog trošenja pitao je: koliko? I dok je iscrpljeni pacijent nastojao da se oporavi, umjesto da ga nahrani, Anthime ga je vagao. Unošenje novih elemenata odviše bi zamrsilo ovaj pokus: šest štakora, što su gladovali i bili vezani, stavljao je svaki dan na vagu; dva su bila slijepa, dva ćorava, a dva su imala oba oka; ovima je potonjima mala mehanička vjetrenjača neprekidno zamarala vid. Koliko je svaki od tih štakora izgubio na težini nakon pet dana gladovanja? Armand-Dubois je svaki dan, u podne, dodavao nove slavodobitne brojke u male tablice sačinjene na brzu ruku.

2.

Proslava Svete godine bila je posve blizu. Armand-Duboisovi očekivali su svaki dan Baraglioullove. Onoga dana kad je stigao brzojav da dolaze uvečer, Anthime iziđe da kupi sebi kravatu.

Anthime je malokad izlazio, što je rjeđe mogao, jer se teško kretao; Veronique mu je rado kupovala sve što je trebalo, ili mu je dovodila majstore koji su preuzimali narudžbe po mjeri. Anthime nije više mario za modu; ali, koliko god bila obična kravata koju je želio (skromna leptir-mašna od crne svilene tkanine), ipak ju je htio sam izabrati. Plastron od blijedosmedeg atlasa, koji je bio kupio za put i nosio dok su stanovali u hotelu, ispadao mu je svaki čas iz duboko izrezana prsluka; Marguerite de Baraglioul zacijelo bi držala odviše neurednim  u kastobijeli vratni rubac kojim je nadomjestio plastron i koji je bio pribo iglom s krupnom starinskom bezvrijednom kamejom; zaista je pogriješio što je ostavio one male, već svezane crne leptir-ma ne što ih je obično nosio u Parizu, a pogotovo što nije sačuvao bar jednu za uzorak. Kakve li će mu kravate sad ponuditi? Neće se moći odlučiti dok ne obiđe nekoliko trgovina košulja na Corsu i u Via dei Condotti. One okrugle,  ahuraste kravate bile bi isuviše slobodne za čovjeka pedesetih godina; jamačno dolazi u obzir samo posve ravna mašna, crna i bez sjaja...

Trebalo je da ru aju tek u jedan sat. Anthime se vrati oko podne iz kupovine, pa je još imao vremena da izvagne svoje životinje.

Iako se ne bi moglo reći da je gizdav, Anthime osjeti potrebu da isproba kravatu prije nego što se prihvati posla. Pri ruci mu je bio komadić zrcala koje mu je donedavno služilo za izazivanje tropizama; nasloni ga po dužini na jedan kavez i nagne se nad svoj odraz.

Anthime je imao kratko po šišanu, još gustu kosu koja je negda bila rida, a sada one nepostojane sivkasto ute boje kakvu poprima stara, pozla ena srebrnina; obrve mu str ale kao šipražje ponad očiju što bijahu sivlje i hladnije od zimskog neba; zalisci, visoko i kratko podre-zani, bijahu sačuvali rujnu boju onih njegovih  upavih brkova. Prođe nadlanicom po ravnim obrazima i širokom četvrtastom podbratku:

— Da, da — promrmlja — moram se još obrijati.

Izvadi mašnu iz kesice i stavi je preda se; izvuče iglu s kamejom i skine vratni rubac. Vrat mu je bio snažan, obavijen poluvisokim ovratnikom, sprijeda otvorenim i savijenih vrhova. Ovdje, i pored najbolje želje da iznosim samo ono što je bitno, ne mogu prešutjeti kvrgu Anthimeu Armand-Duboisu. Jer, sve dok ne naučim pouzdanije lučiti slučajno od nužnog, što mogu drugo zahtijevati od svog pera doli točnost i savjesnost? Tko bi doista mogao ustvrditi da ta kvrga nije igrala nikakvu

ulogu, da nije ni najmanje utjecala na odluke onoga što je Anthime nazivao svojim slobodnim duhom? Najradije je prelazio preko svog išijasa, ali ovu sitnicu nikako nije mogao oprostiti Bogu. Ni sam nije znao kako ga je to snašlo, negdje ubrzo nakon ženidbe; isprva je to bilo posve beznačajno zrnice, jugoistočno od lijevog uha, gdje počinje rast kose; dugo je sakrivao tu izraslinu bujnom kosom koja mu je u uvojcima padala preko nje; ni sama Veronique nije bila ništa primijetila, sve do jednog noćnog milovanja kada je iznenada napipala kvrgu i uskliknula:

- Gle! Što ti je to?

I kao da se ta čvoruga, kad je jednom bila otkrivena, nije više morala ustručavati; za dva-tri mjeseca je dosegla veličinu jajeta od jarebice, pa od biserke, pa od kokoši, i tu je stala, a prorijeđena kosa počela se

dijeliti oko nje i izlagati je vidiku. Kad mu je bilo četrdeset šest godina, Anthimeu Armand-Duboisu nije više bilo stalo do toga da se svidi, pa se ošišao do kože i počeo nositi poluisoke ovratnike u kojima je neka vrsta ležišta u isti mah i sakrivala i pokazivala kvrgu. A sad dosta o Anthimeovoj kvrgi.

Ovi mašnu oko vrata. U njenoj sredini, kroz mali metalni otvor, valjalo je provući vezicu, a nju je opet trebalo da stisne kukica koja se mogla dizati i spuštati. Oštroumno smišljena spravica, samo što je jedva dočekala vezicu da ostavi mašnu, te mašna pade na operacioni stol. Nije bilo druge nego da se obrati Veronici za pomoć; ona dotrči na njegov poziv.

— Daj mi prišij ovo — reče joj Anthime.

- Tvornička izrada, ništa ne vrijedi - promrmlja ona.

— Zbilja ne drži.

Veronique je uvijek nosila, pribodene u kućni haljetak, ispod lijeve dojke, dvije udjevene igle, jednu s bijelim, drugu s crnim koncem. Onako pokraj staklenih vrata, i ne sjedajući, započe odmah popravak. Anthime ju je dotle gledao. Bijaše to pokrupnija žena, izrazitih crta lica, tvrdoglava kao i on, ali opet umiljata i ponajčešće nasmijana, tako da joj ono malo naušnice nije činilo lice suviše strogim.

»Nije loša«, pomisli Anthime gledajući je kako izvlači iglu. »Moglo se dogoditi da se oženim kakvom namigušom koja bi me varala, kakvom vjetropirkom koja bi me ostavila, kakvom klepetušom koja bi mi se popela navrh glave, kakvom glupačom koja bi me izbezumila, kakvom oštrokondžom kakva je ona moja svastika...«

I, glasom koji nije bio osoran koliko obično, reče:

- Hvala - pošto je Veronique završila svoj posao i pošla.

S novom mašnom oko vrata, Anthime se zadubi u svoje misli. Ni-otkud više glasa, ni izvana ni u srcu. Već je izvagao slijepe štakore. Što li sad ovo znači? čoravi štakori nisu ništa izgubili na težini. Sad će izvagati onaj nepovrijeđeni par. Odjednom poskoči te mu se štaka sruši na pad. Zgrnuo se! Nepovrijeđeni štakori... ponovo ih važe;

ama, ne, nema sumnje: nepovrijeđeni su štakori od jučer teži! Nešto mu sijevne kroz glavu:

- Veronique!

Upinjući se iz petnih žila, podigne štaku s poda i pojuri prema vratima:

- Veronique!

Ona ponovo dotrči, isto onako uslužna. Tada će joj on, onako s vrata, svečano:

- Tko je dirao u moje štakore?

Nema odgovora. Ponovo je pita, naglašavajući svaku riječ, kao da Veronique ne razumije više dobro francuski:

- Dok sam bio u gradu, netko im je dao jesti. Jeste li to vi bili? Tada ona prikupi malo hrabrosti pa se okrene njemu gotovo nasrtljivo:

- Ostavio si ih da skapavaju od gladi, ta jadna stvorenja! Nisam nimalo pokvarila taj tvoj pokus, samo sam im ...

Ali je on zgrabi za rukav i, hramljući, odvede je do stola i tu joj pokaže svoje tablice s rezultatima:

- Vidite valjda ove listiće na kojima već petnaest dana bilježim svoja zapažanja o ovim životinjama:

a ove bilješke očekuje moj kolega Potier da ih saopći Akademiji znanosti na sjednici 17. svibnja. I što mogu, danas, 15. travnja, napisati na kraju ovog stupca brojki? Sto da napišem?...

A kako ona šuti kao zalivena, on počne četvrtastim vrškom kažiprsta urezivati, kao bodežom, u prazno mjesto na papiru:

- Danas je gospoda Armand-Dubois, supruga istraživačeva, slušajući samo glas svoga mekog srca, bila toliko ... što hoćete da napišem? Nespretna? Nesmotrena? Glupa? ...

- Radije napišite: sažalila se na sirote životinje, žrtve besmislene radoznalosti.

On se uspravlja i vrlo dostojanstveno kazuje:

- Ako vi tako na to gledate, onda ćete shvatiti, gospodo, da vas moram zamoliti da od danas, kad god budete željeli njegovati svoje nasade, idete kroz dvorište.

Andrž Cide

- A zar mislite da sam ikada ušla u tu vašu jazbinu radi vlastita zadovoljstva?

- Prištedite sebi^ibuduće taj trud.

Zatim, dodajući tim svojim riječima i rječitost geste, dohvati svoje bilješke i podere ih na komadiće. Rekao je bio: »već petnaest dana«, a zapravo ti štakori gladuju tek četiri dana. I zacijelo je njegova srdžba jenjala zbog tog preuveličavanja jer je na ručak došao vedra čela; štoviše, u svojoj filozofiji ide toliko daleko da pruža svojoj boljoj polovici ruku pomirnicu. Jer, još manje nego Veronique, ne želi da taj dobrohotni par Baraglioulovih stekne dojam o nekakvim razmiricama među njima, koje bi svakako pripisali Anthimeovim nazorima.

Oko pet sati Veronique svlači svoj kućni haljetak i oblači kaputić od crnog sukna, te odlazi pred Juliusa i Margueritu koji treba da stignu u Rim točno u šest sati. Anthime se sprema da se obrije; pristao je bio drage volje da zamijeni svoj vratni rubac ravnom mašnom: to im mora biti dovoljno; zazire od ceremonija i neće se pred svojom svastikom odreći kaputa od alpake, bijelog prsluka prošaranog plavim, hlača od cviliha i ugodnih papuča od crne kože, bez potpetica, u kojima izlazi i na ulicu, a koje njegovo hramanje donekle opravdava. Prikuplja poderane listiće, sastavlja ih komadić po komadić i pomno prepisuje sve brojke čekajući Baraglioulove da dođu.

3.

Obitelj Baraglioul (gl se izgovara Ij, po talijanski, kao u vojvode de Broglie i u riječi miglionnaire) potječe iz Parme. Za jednog Baragliolija (Alessandra) pošla je bila Filippa Visconti, godine 1514, kad se po drugi put udavala, nekoliko mjeseci nakon pripojenja vojvodstva Papinskoj državi. Jedan drugi Baraglioli (također Alessandro) istakao se u bici kod Lepanta, a umoren je godine 1580. pod tajanstvenim okolnostima. Bilo bi lako, ali ne bi bilo osobito zanimljivo, pratiti sudbinu te obitelji sve do godine 1807, kad je Parma pripojena Francuskoj i kad se Robert de Baraglioul, djed Juliusov, nastanio u mjestu Pau. Godine 1828. dobio je od Karla X. grofovsku krunu - krunu koju je nešto kasnije onako dostojno ponio njegov treći sin Juste-Agenor (prva su mu dva sina umrla u ranoj dobi), u poslanstvima gdje je blistao njegov profinjeni um i trijumfirala njegova diplomatska umješnost.

Drugi sin Juste-Agenora de Baraglioula, Julius, koji je nakon ženidbe živio potpuno sređenim životom, imao je u mladosti nekoliko ljubavnih pustolovina. Ipak, mogao je bar slobodno reći sam sebi da se o svoje srce nije nikad ogriješio. Duboka plemenitost njegove naravi i ona nekakva moralna otmjenost, koja je izbijala i iz najmanjih njegovih napisa, svagda su mu obuzdavale želje na onoj nizbrdici na kojoj bi im njegova romansijerska radoznalost jamačno bila dala na volju. Krv mu nije burno tekla u žilama, ali nije bila ni hladna, o čemu bi mogle posvjedočiti i poneke aristokratske ljepotice ... I ne bih sad uopće o tome ovdje govorio da to nije jasno proizlazilo iz njegovih prvih romana, čemu su ti romani djelomice imali zahvaliti i svoj veliki mondeni uspjeh. Visoki društveni rang čitatelja sposobnih da im se dive omogućio je tim romanima da izlaze: jedan u Correspondantu, a druga dva u Revue des Deux Mondes. Tako ga je gotovo i protiv njegove volje, još mladog, sve nešto vuklo prema Akademiji: reklo bi se da je već predodređen za nju svojim lijepim držanjem, ozbiljnom usrdno-šću svoga pogleda i misaonim bljedilom svoga čela.

Anthime je iskazivao velik prezir prema prednostima društvenog položaja, bogatstva i vanjštine, što je Juliusa zacijelo vrijeđalo, ali je cijenio kod Juliusa stanovitu urođenu dobrotu i veliku nespretnost

u prepiranju, što je često omogućavalo slobodnom duhu da slavi pobjedu.

U šest sati Anthime čuje kako se pred kućom zaustavlja kočija s njegovim gostima. Izlazi im u susret na stubište. Julius je na čelu. S onim svojim kronštatskim šeširom na glavi, u ravnu ogrtaču sa svilenim posuvracima, čovjek ne bi rekao da je na putu, nego u posjetu,

i -

. |*|
, | |

i -

da nije škotski šal bio prebacio preko ruke; dugo putovanje nije na njemu ostavilo ni najmanjeg traga.

Za njim ide Marguerite de Baraglioul, ruku pod ruku sa svojom sestrom; ona je, naprotiv, izmorena, kabanica i punda stoje joj nakri-vo, spotiče se o stube, četvrtinu lica je sakrila rupčićem koji drži kao oblog ... Prilazeći Anthimeu, Veronique mu dobacuje:

- Margueriti je uletio gar u oko.

Njihova kćerka Julie, ljupka devetogodišnja djevojčica, i služavka, koje su na začelju, šute, prestravljene.

S obzirom na Margueritinu ćud, ova se nezgoda ne smije uzeti suviše olako - Anthime predlaže da pošalju po okulista; ali Marguerite zna na kakvu su glasu talijanski nadriliječnici i neće »ni za živu glavu« da čuje za njih; prošapće samrtničkim glasom:

- Hladne vode. Samo malo hladne vode. Ah!

- Draga moja svajo - kaže joj Anthime hladna voda će vam zaista možda na trenutak ublažiti bol u oku, ali neće otkloniti zlo.

Zatim se okrene Juliusu:

- Jeste li vidjeli što je to zapravo bilo?

- Nisam baš bogzna kako. čim je vlak stao, htio sam joj pogledati oko, ali se Marguerite odmah počela nervirati...

- Ama, nemoj tako govoriti, Juliuse! Bio si strahovito nespretnan. Da bi mi podigao očni kapak, najprije si mi zavrnuo sve trepavice ...

- Hoćete li da ja pokušam - reče Anthime - možda ću ja biti spretniji?

Nosač donese kovčeg. Caroline upali svjetiljku na kojoj stoji konkavno zrcalo.

- Ama, dragi moj, nećeš valjda obaviti tu operaciju ovdje u hodniku — reče Veronique i povede goste u njihovu sobu.

Stan Armand-Duboisovih prostirao se oko unutarnjeg dvorišta na koje su gledali prozori hodnika što je vodio od predsoblja do oranžerije. U tom hodniku nalazila su se ponajprije vrata blagovaonice, pa salona (goleme prostorije na uglu, loše namještene, kojom se Anthime i njegova žena nisu ni služili), zatim dviju gostinskih soba, od kojih je

prva bila pripremljena za bračni par Baraglioul, a druga, manja, za Julie, uz posljednju sobu u kojoj je spavao bračni par Armand-Du-bois. Sve su te sobe opet bile među sobom povezane. U kuhinju i dvije služinske sobe ulazilo se s druge strane stubišta ...

- Molim vas da ne stojite sad svi tu oko mene - zavapi Marguerite. — Juliuse, pozabavi se radije prtljagom.

Veronique je posjela sestru u naslonjač i sad drži svjetiljku dok se Anthime užurbao oko njih: - Zaista vam je oko upaljeno. Kad biste skinuli šešir ...

Ali Marguerite, bojeći se valjda da njena razbarušena frizura ne otkrije strane elemente u sebi, izjavljuje da će ga tek poslije skinuti; taj visoki podvezani šešir neće joj smetati da se nasloni potiljkom na naslon.

- Tražite, dakle, da vam izvadim trun iz oka prije nego što vi budete uklonili gredu iz mog - reče Anthime smješkajući se pomalo podrugljivo. - čini mi se da se to protivi evanđeoskim odredbama!

- Ah! Nemojte mi, volim vas, tako skupo naplaćivati usluge.

- Neću više ni pisnuti... Vrškom čistog rupčića ... sad već vidim što je ... ne bojte se, zaboga! Gledajte uvis! ... Evo ga!

I Anthime izvadi vrškom rupčica jedva vidljiv trunak.

- Hvala vam! Hvala. Ostavite me sad: strahovito me boli glava.

Dok se Marguerite odmara, dok Julius sa služavkom vadi stvari iz kovčega i dok Veronique nadzire spravljanje ručka, Anthime se zabavlja s Julijom koju je odveo u svoju sobu. Posljednji put je vidio svoju nećakinju dok je bila još sasvim mala, pa je sad jedva prepoznao ovu veliku djevojčicu što se smješka već nekako ozbiljno i prostodušno. Nakon nekog vremena, držeći je blizu sebe i ćaskajući s njom o djetinjarijama koje je mislio da bi joj se mogle svidjeti, pogled mu zape za tanak srebrn lančić koji dijete nosi o vratu i o kojem sluti da vise medaljoni. Zaista, svojim debelim kažiprstom bezobzirno ih izvuče i reče, prikrivajući pretjerano gađenje krinkom zaprepaštenja:

- Kakve su ti to drangulije?

AndrL Gide

Juliji je posve jasno da je pitanje neozbiljno, ali zašto bi se zbog toga uvrijedila?

- Što, tetak, zar niste nikad vidjeli medaljone?

- Bogme, nisam, dijete moje — laže on. Nije baš bogzna što, ali valjda nečemu ipak služi?

Međutim, kako vedra pobožnost ne zazire od nedužnih nestašluka, dijete spazi svoju fotografiju prislomljenu uz ogledalo nad kaminom, pa upre prstom u nju i reče:

- Eto, tetak, vi tu držite sliku jedne djevojčice koja isto tako nije bogzna što. Pa čemu vam onda ona služi?

Iznenaden takvom vragolastom dosjetljivošću, a svakako i zdravim razumom jedne male bogomoljke, tetak Anthime nikako da se u prvi mah snađe. Ipak se ne može s devetogodišnjom djevojčicom upustiti u metafizičku raspravu! Smješka se. Mala odmah iskorištava svoju prednost i pokazuje mu svete sličice:

- Evo - kaže - ovo je sveta Julija, moja zaštitnica, a ovo je Presveto Srce dragog ...

- A nemaš sliku dragog Boge? - upada joj Anthime glupo u riječ. Dijete odgovara posve prirodno:

- Nemam; ne prave se slike dragog Boge ... Ali, evo, ova je najljepša: ovo je slika Majke Božje Lurdske koju mi je dala teta Fleurissoire; a ona ju je donijela iz Lourdesa; objesila sam je oko vrata onog dana kad su me tata i mama prinijeli Blaženoj Djevici.

Ovo je ipak previše za Anthimeu. Ne pokušavajući ni jednog trenutka shvatiti neizrecivu dražest koju te sličice dočaravaju, mjesec svibanj, bijelu i plavu dječju povorku, on podliježe manijačkoj potrebi za bogohuljenjem:

- Nije te, dakle, htjela primiti naša dobra Blažena Djevica kad si još uvijek s nama? Mala mu ništa ne odgovara. Možda već zna da je najpametnije ne odgovarati ništa na neke bezobraštine?

Uostalom, što je ovo? Nakon tog neumjesnog pitanja nije pocrvenjela Julie, nego slobodni zidar — od lake neugodnosti, nepriznate pratilice nepristojnosti, kratkotrajne zbunjenosti koju će tetak prikriti utiskujući u nevino čelo svoje nećakinje smjeran i skrušen poljubac.

- Zašto se praviš da si zločest, tetak Anthime?

Mala se nije prevarila: u biti je taj bezbožni učenjak tankočutan. Pa čemu onda taj tvrdoglavi otpor? U taj mah Adele otvara vrata:

- Milostiva zove gospođicu.

Po svemu sudeći, Marguerite de Baraglioul strahuje od utjecaja svoga zeta te ne želi dugo ostaviti s njim svoju kćerku. On će se odvažiti da joj to i rekne, potihlo, malo kasnije, dok svi odlaze na večeru. Međutim, Marguerite će odmjeriti Anthimeu svojim okom koje je još malko upaljeno.

- Da se bojim vas? Ali, dragi moj, Julie bi obratila na pravu vjeru tucet takvih kao što ste vi, prije nego što bi vaše poruge i najmanje djelovale na njenu dušu. Ne, ne, jači smo mi nego što vi mislite. Ipak, imajte na umu da je to dijete ... Zna ona kakvo se sve bogohuljenje može očekivati u ovakvo pokvareno doba kao što je naše, i u zemlji pod ovako sramotnom vladom kao što je naša. Ali je žalosno što joj prve povode za sablazan dajete upravo vi, njezin tetak, koga bismo željeli da ona poštuje.

4.

Hoće li te, tako odmjerene, tako mudre riječi smiriti Anthimeu?

Hoće, dok se budu služila prva dva jela (uostalom, večera je dobra ali jednostavna, ima svega tri

jela) i dok se obiteljski razgovor bude vrtio oko predmeta koji nisu škakljivi. Iz obzira prema Margueritinu oku govorit će se ponajprije o okulistici (Baraglioulovi se grade da uopće ne primjećuju kako je Anthimeova kvrga porasla), zatim o talijanskoj kuhinji, ne bi li ugodili Veroniqui, ciljajući na to kako je večera izvrsna. Zatim će se Anthime raspitivati o Fleurissoireovima, koje su Baraglioulovi nedavno posjetili u Pauu, i o grofici de Saint-Prix, Juliusovoj sestri, koja ljetuje negdje u blizini, i napokon o Genevievi, ljupkoj starijoj kćerci Baraglioulovih, koju bi rado bili

i-

ANĐRČ CIDE

poveli sa sobom u Rim, ali nikako nije htjela da se odvoji od bolnice Enfants-Malades, u Ulici Sevres, u koju odlazi svakog jutra da previja rane malim nevoljnicima. Zatim će Julius skrenuti razgovor na važno pitanje eksproprijacije Anthimeovih posjeda - riječ je o zemljištu što ga je Anthime bio kupio u Egiptu kad je prvi put, u mladosti, putovao u tu zemlju. Kako je bilo na lošem mjestu, to zemljište nije dostiglo bogzna kakvu cijenu; ali se odnedavno govori da će preko njega ići nova željeznička pruga od Kaira do Heliopolisa. Dakako da bi blagajni Armand-Duboisovih, ozbiljno načetoj hazardskim spekulacijama, i te kako dobro došao taj neočekivani dobitak. Međutim, Julius je uoči svog odlaska imao priliku porazgovarati s Manitonom, inženjerom zaduženim da prouči tu prugu, pa savjetuje svom pašancu neka se odviše ne zanosi pustim nadama — može se lako dogoditi da ostane kratkih rukava. A Anthime mu ništa ne govori o tome da je taj posao u rukama Lože, koja nikad ne ostavlja svoje ljude na cjedilu.

Anthime sad razgovara s Juliusom o njegovoj kandidaturi za Akademiju, o njegovim izgledima - dok govori o tome, smješka se pomalo jer ne vjeruje mnogo u uspjeh, a Julius hini mirnu i tobože nehajnu ravnodušnost - čemu, opet, pričati o tome kako njegova sestra, grofica de Saint-Prix, drži kardinala Andrea u džepu pa, prema tome, i svih onih petnaest besmrtnika koji svagda glasaju jednako kao i on? Anthime nabacuje vrlo blijed kompliment o Baraglioulovu najnovijem romanu Zrak na visinama. Zapravo mu se ta knjiga čini groznom, ali Julius, koji se ne da zavarati, hita dodati, ne bi li zaštitio svoju taštinu:

- Ja sam i mislio da se vama takva knjiga ne može svidjeti.

Anthime bi još nekako pristao da potraži neko opravdanje za tu knjigu, ali ga je bocnula ta aluzija na njegove nazore; prosvjeduje da njegovi nazori nimalo ne utječu na njegove sudove o umjetničkim djelima općenito, a o knjigama njegova pašanca napose. Julius se smješka pomirljivo i dobrostivo i, da bi promijenio razgovor, pita pašanca za njegov išijas, koji pogrešno naziva lumbagom. Ah, zašto ga radije nije pitao za njegova znanstvena istraživanja? Tada bi mu lako

odgovorio! Lumbago! Da ga još neće pitati i za kvrgu na glavi? Ali, po svemu sudeći, njegov pašanac ne zna ništa o njegovim znanstvenim istraživanjima, radije neće da zna za njih ... Anthime se već raspalio, a upravo ga i »lumbago« muči, pa se podsmjehuje i odgovara čangrizavo:

- Je li mi bolje? ... Ha-ha-ha! Vama to baš i ne bi bilo drago! Julius se čudi i moli pašanca neka mu objasni zašto mu pripisuje takve nemilosrdne osjećaje.

- Pa, bogamu! I vi pozovete liječnika čim se tko od vaših razboli, ali kad vam bolesnik ozdravi, medicina s tim više nema nikakve veze: ozdravili ste zato što ste se molili dok vas je liječnik liječio. A onaj tko nije postio u Velikom tjednu, taj bi, bogami, po vama, bio i drzak kad bi ozdravio!

- A vi radije ostajete bolesni nego da se pomolite? - reče Marguerite uvjerenim glasom. Što se sad ona tu miješa? Obično ne sudjeluje u općim razgovorima i, čim Julius otvori usta, ne daje glasa od sebe. Ovo je muški razgovor; do vraga i obziri! Naglo joj se okreće:

- Znajte, mila moja, kad bi mi ozdravljenje bilo tu, tu, razumijete li - plahovito upire prstom u soljenku - nadohvat ruke, ali kad bih morao zauzvrat, da bih stekao pravo da ga dohvatim, preklinjati gospodina Šefa (tako on u šali, u one dane kad je zle volje, naziva Svevišnjega) ili ga moliti da se zauzme za mene, da radi mene prekrši utvrđeni red, prirodni red uzroka i posljedica, red vrijedan svakog poštovanja, e, onda, bogme, ne bih htio prihvatiti to njegovo ozdravljenje, rekao bih tom Šefu: »Ostavite me na miru s tim svojim čudom: ne treba mi!«

Naglašava svaku riječ, svaki slog; podigao je glas do visine svoga gnjeva, grozan je.

- Ne biste ga prihvatili... a zašto ne? - pita ga Julius posve mirno. —Jer bi me to onda natjeralo da povjerujem u Onoga tko ne postoji. Nakon tih riječi lupi šakom o stol.

Marguerite i Veronique, uznemirene, izmjenjuju poglede, a zatim obadvije pogledaju Juliju.

Andrž Gide

— Mislim da je vrijeme da podeš na spavanje, kćerkice moja — reče joj majka. - Požuri, doći ćemo da ti poželimo laku noć kad budeš u krevetu.

Djevojčica, koju plaše stranome riječi i demonski lik njena tetka, brže-bolje ode.

— Ako ozdravim, želim da to imam zahvaliti jedino samom sebi. I gotovo.

— Dobro, a što je onda s liječnikom? — odvaži se ubaciti Marguerite.

— Njegov trud plaćam, pa smo kvit.

A Julius će na to svojim najozbiljnijim glasom:

— A zahvalnost Bogu bi vas obvezivala ...

— Jest, brate moj, baš zato se i ne molim.

— Ali drugi se mole za tebe, Anthime.

To kaže Veronique, koja dosad nije izustila ni riječi. Kad začu taj blagi, isuviše poznat glas, Anthime poskoči, gubi svaki obzir. Na usta mu naviru proturječne tvrdnje: ponajprije, nitko nema prava da se za nekog moli protiv njegove volje, da traži milost za njega bez njegova znanja; to je izdaja. Ništa nije postigla pa još bolje! To će joj bar pokazati koliko vrijede te njene molitve! Baš se ima i čime ponositi! ... Ali, uostalom, možda se nije dovoljno molila?

— Budite bez brige, i dalje ću se moliti - opet će Veronique isto onako blago. Zatim, nasmiješena, kao da je izvan dohvata toga gnjeva, priča Margueriti kako svake večeri, bez iznimke, pali u Anthimeovo ime dvije svijeće pred onom pučkom Madonom na sjevernom uglu kuće, onom istom pred kojom je jednom zatekla Beppa kako se križa. Dječak bi se obično šćućurio, skutrio sasvim blizu, u udubini u zidu, i Veronique je bila sigurna da će ga tu naći u određeno vrijeme. Ona ne bi mogla dosegnuti nišu gdje stoji kip, izvan dohvata prolaznika, pa bi Beppo (to je sad već vitak petnaestogodišnji momčić), pridržavajući se za kamenje i željezni kolut, postavio upaljene svijeće pred sveti lik ... I razgovor se neopazice odvraća od Anthimea, preplavljuje ga, sestre sad već razgovaraju o tako dirljivoj pučkoj pobožnosti u kojoj je najtrošniji kip ujedno i najpoštovaniji ... Anthime je potisnut

u zasjenak. Što! Zar joj nije dosta što je još jutros, iza njegovih leđa, nahranila njegove štakore? Sad još i svijeće pali! Za njega! Njegova žena! I uvlači Beppa u to glupo prenemaganje ... Eh, to ćemo još vidjeti! ...

Krv navire Anthimeu u glavu; guši se, u sljepoočnicama mu zvone zvona na uzbunu. Upinjući se iz petnih žila, ustaje i ruši jedan stolac, izlijeva čašu vode na ubrus, otire čelo ... Da mu ne pozlije? Veronique se užurbala oko njega - on je grubo gura od sebe, srlja prema vratima i zalupi ih za sobom; i već se čuje kako se u hodniku udaljuju njegovi neujednačeni koraci praćeni potmulim klopara-njem štake.

Taj iznenadni odlazak ostavlja naše goste rastužene i zbunjene. Nekoliko časaka šute.

— Sirotice moja! — napokon će Marguerite. Ali u ovoj se prilici još jednom potvrđuje razlika u karakteru između dviju sestara. Marguerite je duša sazdana od one divne grade od koje Bog stvara svoje mučenike. Ona to zna i teži za patnjom. Život joj, na žalost, ne daje nikakve muke; obasuta svim i svačim, njena sposobnost trpnje može doći do izražaja samo u sitnim nezgodama; koristi se i najmanjim sitnicama da zadobije kakvu ogrebotinu; hvata se i kvači za sve. Dakako da ipak zna doći do onoga što joj manjka, ali Julius baš kao da se trudi da njene vrline ostanu potpuno dokone, pa zar je onda čudo što je uz njega vječito nezadovoljna i hirovita? Kako bi se mogla istaknuti uz takva muža kao što je Anthime! Krivo joj je što njena sestra ne zna to pošteno iskoristiti; Veronique zaista zazire od jada; niz njenu vječito nasmiješenu usrdnost sve samo klizi, poruga, podsmijeh — zacijelo se već poodavno pomirila s osamljeničkim životom; uostalom, Anthime joj nije zao, neka govori što ga je volja! Veronique im tumači da on tako glasno govori zato što se teško kreće; ne bi se toliko razjarivao da je pokretljiviji; a kad je Julius pita kamo je sad

mogao otići, odgovara mu:

- U laboratorij. - A Margueritu, koja pita ne bi li bilo dobro da ga obiđe jer mu možda nije dobro nakon onakve srdžbe, uvjerava da je

ANDRi GIDE

bolje ostaviti ga da se sam smiri i ne obraćati odviše pažnju na taj njegov ispad. - Završimo na miru večeru - zaključuje.

5.

Ali ne, nije se u laboratoriju zaustavio tetak Anthime.

Brzo je prošao kroz tu svoju radionicu u kojoj šest štakora do-končavaju svoje muke. Što se ne zadrži na terasi preplavljenoj zapadnom svjetlošću? Umirujući njegovu buntovnu dušu, serafska večernja obasjanost možda bi ga sklonila ... Ali, ne, on izmiče i tom savjetu. Nespretnim zavojitim stubama sišao je u dvorište i prešao preko njega. Ta nesigurna žurba doima se tragično nas koji znamo koliko ga napora stoji svaki korak, koliko boli svaki napor. Kad li ćemo vidjeti takvu divlju snagu utrošenu u kakvo dobro djelo? Pokatkad se jauk otme s njegovih iskrivljenih usana; crte lica mu se grče. Kamo li ga tjera taj njegov bezbožnički bijes?

Madona — koja, obasipljući svojim ispruženim rukama svijet mi-lošću i odbljесkom nebeskih zraka, bdi nad kućom i možda se čak zauzima za bogohulnika — nije od onih modernih kipova kakve u ove naše dane proizvodi, od »plastične rimske ljepenke Blafaphas«, umjetnička kuća Fleurissoire-Levichon. Naivni lik, izraz pučkog obožavanja, još nam je ljepši i rječitiji zbog toga. Osvjetljavajući to beskrvno lice, te blistave ruke, taj modri plašt, nasuprot kipu, ali prilično daleko od njega, visi fenjer na limenu kravicu, koji natkriljuje udubinu i ujedno zaklanja zavjetne slike obješene s obje strane zida. Nadohvat ruke prolaznika, metalna vratašca, čiji ključ čuva crkvenjak župne crkve, štite svitak konopca na kojem visi fenjer. Osim toga, ispred kipa gore dan i noć dvije svijeće, maloprije ih je donijela Veronique. Kad ugleda te svijeće, za koje zna da gore radi njega, slobodni zidar osjeća kako se u njemu razbuktava bijes. Beppo je u udubini zida upravo pojeo, grickajući, koricu kruha i nekoliko stručaka kopra, te mu trči u susret.

Ne odzdravljajući na njegov žustri pozdrav, Anthime ga zgrabi za rame; nagnut nada nj, što mu to govori, zašto dječak dršće? - Neću! Neću! brani se mali. Anthime vadi iz džepa na prsluku novčanicu od pet lira; Beppo se zgraža ... Poslije će možda krasti, čak i ubijati, tko zna kakvom će mu grdnom ljagom neimaština okaljati čelo? Ali da podigne ruku na Bogorodicu koja ga štiti, kojoj svake večeri, prije negoli će zaspati, upućuje uzdahe, kojoj se svakog jutra, čim se probudi, nasmiješi! ... Anthime se može poslužiti i uvjeravanjem, i podmićivanjem, i zlostavljanjem, i prijetnjama, ali ga neće moći na to nagovoriti.

Uostalom, nemojmo se zavaravati. Anthime nije toliko kivan na samu Blaženu Djevicu, koliko na Veroniqueine svijeće. Ali Beppova priprosta duša ne priznaje takve neznatne razlike, uostalom, te su svijeće sad posvećene i nitko ih nema prava gasiti...

Anthimea je taj otpor još više razjario pa odgurne dječaka. Sam će to učiniti. Naslonivši se na zid, hvata štaku za donji kraj, uzima strahovit zamah zanoseći držak unatrag i svom snagom baca štaku uvis. Drvo se odbija od ruba niše i tresne na zemlju povlačeći za sobom bogte-pitaj kakve krhotine, kakve otpatke. Diže sa zemlje štaku i odmiče se od zida da pogleda nišu ... Grom i pakao! One dvije svijeće svejednako gore. Ali što je ono? Umjesto desne šake, kip pruža još samo šipku od crne kovine.

Casak promatra, otriježnjen, žalosnu posljedicu svoje geste — kako je bijedno završio njegov pokušaj ... Ah! Fuj! Traži pogledom Beppu; dječak se izgubio. Noć se spušta; Anthime je sam; opaža na pločniku krhotinu koju je maloprije odbio štakom - to je mala šaka od štuka i on je, sliježući ramenima, trpa u džep na prsluku.

Sa sramotom na čelu, s gnjevom u srcu, ikonoklast se vraća u svoj laboratorij; htio bi raditi, ali ga je maloprijašnji užasni napor skršio; nije mu više ni do čega osim do spavanja. Dakako, otići će na počinak a da neće nikom poželjeti laku noć ... Međutim, upravo prije nego što će ući u sobu, zaustavlja ga nečiji glas. Vrata susjedne sobe otvorena su; šulja se kroz mrak u hodniku ...

t "

Kao kakav poznat anđelak, mala Julie, u noćnoj košulji, kleči na svojoj postelji; a pokraj uzglavlja okupanog svjetlom svjetiljke, Vero-nique i Marguerite također na koljenima; malo povučen, pri dnu postelje, držeći jednu ruku na srcu, a drugom zaklanjajući oči, stoji Julius u stavu koji je u isti mah i pobožan i muževan — slušaju dijete kako se moli. Duboka tišina obavija ovaj prizor, tišina koja učenjaka podsjeća na mirnu i zlatnu večer na obali Nila, gdje se, isto ovako kao što se ova djetinja molitva diže, dizao modar dim, posve ravan, prema posve vedru nebu.

Molitva se jamačno bliži kraju; dijete se već okanilo naučenih formula pa se moli bez pripreme, onako kako mu srce govori; moli se za malu siročad, za bolesnike i za sirotinju, za sestru Genevievu, za tetu Veroniquu, za tatu; da što prije ozdravi oko njene drage mame ... Anthimeu se dotle steže srce; s vrata, vrlo glasno, tonom koji bi trebalo da bude podrugljiv, dobacuje s drugog kraja sobe:

- A za tetka nećeš ništa moliti dragog Bogu? Tada dijete, neobično pouzdanim glasom, na veliko čudo svih nazočnih, nadovezuje:

— I isto tako te molim, Bože, da oprostiš grijehе tetku Anthimeu. Te riječi pogađaju bezbožnika ravno u srce.

6.

Te je noći Anthime usnio neobičan san. Kao da je netko pokucao na njegova vrata, ali ne na vrata što vode u hodnik, ni na vrata što vode u drugu sobu: netko je pokucao na jedna druga vrata, za koja na javi nije ni znao da postoje a koja su vodila ravno na ulicu. Upravo se stoga u prvi mah uplašio i nije se javio, nego se pritajio. U polumraku je mogao razabrati i najmanje predmete u sobi, zahvaljujući nekakvoj blagoj i varljivoj svjedosti sličnoj svjetlosti kakvu širi oko sebe kandilo; međutim, nigdje nije bilo nikakva plamena. Dok je pokušavao odgonetnuti odakle dopire ta svjetlost, začu kucanje i po drugi put.

Sto hoćete? — vikne drhtavim glasom.

Nakon trećeg kucanja obuze ga neka neobična mlitavost, mlitavost u kojoj se raspline svaki osjećaj straha (poslije je to nazvao rezigniranom nježnošću); iznenada, u isti mah, osjeti da je nemoćan i da će vrata popustiti. I zaista, vrata se otvoriše bez buke i načas vidje samo mračan otvor, ali se u njemu, kao u niši, pojavi, gle, Blažena Djevica. Bijaše to niska bijela prilika za koju u prvi čas pomisli da je njegova mala nećakinja Julie, onakva kakvu je maloprije bio vidio, bosih nogu što su joj virile ispod košulje; ali čas kasnije prepozna Onu koju je bio uvrijedio; hoću reći da joj je lik bio kao u onog kipa na raskršću; štoviše, razazna joj ranu na desnoj ruci; međutim, snažno lice bijaše još ljepše, nasmiješenije nego obično. Nije zapravo vidio da hoda, primiče mu se kao da klizi, a kad dođe do sama njegova uzglavlja, reče mu:

— Misliš li ti, koji si me pozlijedio, da mi je potrebna ruka da bih te iscijelila? — i u isto vrijeme podigne prema njemu svoj prazni rukav.

Tada mu se učini da ta čudna svjetlost zrači iz Nje. Ali, kad mu se metalna šipka najednom zari u bok, presiječe ga jezovita bol te se probudi u tami.

Prođe možda četvrt sata prije nego što se pribra. U cijelom je tijelu ćutio nekakvu čudnovatu obamrlost, tupost, a onda ga obuze gotovo ugodna jeza, tako da čak posumnja da je uopće osjetio onu oštru bol u boku; više nije bio nacistu gdje počinje a gdje završava njegov san, nije li sad budan, nije li ono maloprije sanjao. Opipa se, uštine se, provjeri sam sebe, ispruži ruku iz postelje i napokon kresne šibicu. Veronique je ležala uza nj okrenuta zidu.

Tada se izvuče iz plahta, odbaci pokrivače i spusti noge niz postelju dok ne napipa prstima bosih nogu papuče. Štaka je bila tu, naslonjena na noćni stolić, ali je on ne uze nego se podigne rukama, odupirući se o postelju, zatim zavuče noge u kožne papuče, pa se osovi na noge, a onda, još nesiguran, ispruži jednu ruku preda se a drugu otraga, te zakorači jedanput, drugi put, uz postelju, pa i treći put, te pode kroz sobu ... Majko Božja! Da nije? ... Nečujno obuče hlače, prsluk, kaput... Stani, o nepromišljeno pero moje! Kud li već podrhtavaju

ANDRi CIDE

krila jedne duše koja se izbavlja, što vrijedi nespretna uznemirenost uzeta tijela koje ozdravlja? Kad se nakon četvrt sata Veronique, prenuta tko zna kakvom slutnjom, probudi, najprije se zabrine što ne osjeti Anthimea pokraj sebe, a još se više zabrine kad upali šibicu i ugleda pokraj uzglavlja štaku, bolesnikovu stalnu družicu. Šibica joj dogori među prstima jer je Anthime odnio sa sobom svijeću; pipajući oko sebe, Veronique se na brzinu obuče, pa izađe iz sobe i pode prema pruzi svjetla što je dopi-ralo ispod vrata laboratorija.

- Anthime! Jesi li tu, dragi?

Nema odgovora. Međutim, Veronique nape uši i razabra čudnovat šum. Tada, obuzeta tjeskobom, otvori vrata; ono što ugleda prikova je za prag.

Njen Anthime bijaše tu, pred njom; nije sjedio ni stajao; u njegovo tjeme, u visini stola, upiralo je svjedo svijeće što stajaše na samu rubu; znanstvenik Anthime, ateist, onaj isti kome se nepokretno koljeno, isto kao i njegova nepokorena volja, nije godine i godine savilo (jer valja istaknuti koliko je u njega duh išao ukorak s tijelom), Anthime je klečao.

Anthime je bio na koljenima; držao je u rukama komadić štuka i kvasio ga suzama i obasipao mahnitim poljupcima. Isprva se nije ni pomaknuo, i Veronique je pred tom tajnom stajala zatečena, ne usuđujući se ni uzmaknuti ni ući u prostoriju, te je već pomislila da i sama klekne na prag, pred muža, kadli on bez po muke ustane i, gle čuda, pode prema njoj pouzdanim korakom i čvrsto je zagrlj:

- Odsada - reče joj privijajući je na svoje srce, lica nagnuta nad nju - odsada ćemo se, draga, uvijek zajedno moliti Bogu.

7.

Preobraćenje slobodnog zidara nije moglo dugo ostati tajna. Julius de Baraglioul nije čekao ni dana da priopći tu vijest kardinalu Andreu, a ovaj je opet razglasi u konzervativnoj stranci i među francuskim

visokim svećenstvom; Veronique ju je, pak, ispričala ocu Anselmu tako da vijest ubrzo dopre do ušiju Vatikana.

Armand-Duboisu je neosporno bila iskazana velika milost. Možda je bilo nepromišljeno tvrditi da mu se Blažena Djevica uistinu prikazala, ali, ako ju je i vidio samo u snu, njegovo je ozdravljenje bilo tu, nepobitno, bjelodano, svakako čudesno.

Međutim, premda je Anthimeu možda i bilo dovoljno što je ozdravio, to nije bilo dovoljno i Crkvi, koja je zahtijevala od njega javno odricanje zabluda kako bi pridala tome što veći sjaj.

- E pa, čekajte! - govorio mu je nekoliko dana kasnije otac Anselme. - Vi ste, dakle, u doba svojih zabluda, širili svuda herezu ne birajući sredstva, a sad biste htjeli izbjeći vrhovnu pouku koju nebo kani izvući iz vas? Koliko je samo duša lažni sjaj vaše isprazne znanosti odvratio od svjetla! Na vama je da ih sad opet pridobijete, a vi se skanjivate da to učinite? Što ja to govorim: na vama je? To je vaša sveta dužnost; i neću da vam nanese uvredu sumnjom da to ne osjećate.

Ne, Anthime nije izbjegavao tu dužnost; samo, ipak nije mogao a da ne strepi od njenih posljedica. Krupni probici što ih je imao u Egiptu bijahu, kako rekosmo, u rukama slobodnih zidara. Što je uopće mogao bez pomoći Lože? I kako se mogao nadati da će ona i dalje podupirati nekoga tko se upravo nje odriče? Kako je prije očekivao da će se preko nje obogatiti, zaključio je sad da je propao. Povjerio se ocu Anselmu. Ovaj nije znao kakav visok položaj Anthime zauzima u Loži, pa se obradovao misleći kako će zbog toga javno odricanje još više odjeknuti. Nakon dva dana Anthimeov visoki položaj nije više bio tajna ni za jednog čitatelja Osservatorea ni Santa Crocea.

- Upropastit ćete me - reče mu Anthime.

—Ama, sinko moj, naprotiv — odgovori otac Anselme. — Spasit ćemo vas. Što se tiče materijalnih potreba, budite bez brige: Crkva će vam pomoći. Dugo sam izlagao vaš slučaj kardinalu Pazziju koji će o tome izvijestiti Rampollu; treba li da vam napokon kažem da za vaše odricanje od zabluda zna već i naš sveti Otac? Crkva će znati cijiniti što žrtvujete radi nje i nikako ne želi da budete na šteti. Uostalom, ne

Andrš C/de

Vaukanski podrumi

mislite li da malo preuveličavate moć (tu se nasmiješi) slobodnih zidara u ovoj prilici? Nije da ne

znam kako treba isuviše često voditi računa

0 njima!... Na kraju krajeva, možete li procijeniti ono što se bojite da ćete izgubiti zbog njihova neprijateljstva? Navedite nam svotu, otprilike i... (tu podigne lijevi kažiprst do nosa, obješenjački dobroćudno)

1 ne bojte se ništa!

Deset dana nakon proslave Svete godine, Anthime se javno odrekao svojih zabluda u crkvi Gesu, okružen pretjeranom pompom. Nije potrebno opisivati tu ceremoniju o kojoj su pisale sve talijanske novine u to vrijeme. Otac T ... , socijus generala isusovačkog reda, održao je u toj prigodi jedan od svojih najglasovitijih govora: zacijelo se duša slobodnog zidara nekoć mučila preko svake mjere, a sama pretjera-nost njegove mržnje bijaše predznak ljubavi. Sveti govornik podsjeti slušatelje zatim na Saula iz Tarsa i otkri začudne podudarnosti između Anthimeove ikonoklastične geste i kamenovanja svetog Stjepana. I dok se rječitost prečasnog oca nadimala i tutnjala crkvenom lađom kao što u akustičnoj špilji tutnje golemi valovi plime, Anthime je mislio na tanki glasić svoje nećakinje i u dubini srca zahvaljivao djetetu što je na grijeh svog bezbožnog tetka svratilo milosrdnu pozornost One kojoj ubuduće jedino želi služiti.

Od toga dana, zaokupljen uzvišenijim brigama, Anthime jedva da je i primijetio prašinu što se uzvitlala oko njegova imena. Julius de Baraglioul uzeo je na sebe da pati zbog toga umjesto njega, te nije mogao otvoriti novine a da mu srce ne zalupa. Na prvotno oduševljenje pravovjernih listova uslijedila je bjesomučna hajka liberalnih glasila: na značajni članak u Osservatoreu: »Još jedna pobjeda Crkve« uzvratilo je Tempa Felice žučljivim napadom: »Jedna budala više«. Napokon se u La Depechede Toulonse pojavi Anthimeova kronika, koju je bio poslao uredništvu uoči svoga ozdravljenja, pojavi se popraćena posprdom napomenom. Julius odgovori u ime svoga pašanca pismom. u isti mah dostojanstvenim i hladnim, obavještavajući La Depeche da neće morati ubuduće ubrajati »obraćenika« u svoje suradnike. Zukunft preduhitri taj potez i uljudno zahvali Anthimeu na suradnji. Anthime je podnosio sve te udarce vedra lica kakvo daje čovjeku uistinu pobožna duša.

- Na svu sreću, uvijek će vam biti otvorena vrata Correspondanta; to vam ja jamčim reče Julius piskutavim glasom.

- Ali, dragi moj, što bih ja u njemu mogao objavljivati? - dobrohotno će Anthime. - Ništa me od onoga čime sam se jučer bavio danas više ne zanima.

Zatim se sve nekako smirilo. Julius se morao vratiti u Pariz.

Anthime se, pak, na nagovor oca Anselma, poslušno povukao iz Rima. Ubrzo pošto mu je Loža bila uskratila potporu, materijalno je propao; a kako posjeti na koje ga je tjerala Veronique, uzdajući se u potporu Crkve, nisu donijeli nikakva drugog ploda doli činjenice da su dosadili visokom svećenstvu, a napokon ga i ozlovoljili, prijateljski ga posavjetovaše da ode u Milano i ondje čeka netom obećanu nadoknadu i ostatke razvikane nebeske milosti.

KNJIGA DRUGA

JULIUS DE BARAGLIOUL

Jer, nikad nikome ne treba oduzeti povratak.

Kardinal Retz,

osmi svezak

1.

Trideseti ožujka, o ponoći, Baraglioulovi su se vratili u Pariz i obreli se opet u svom stanu u Ulici Verneuil.

Dok se Marguerite spremala na počinak, Julius, s malom svjetiljkom u ruci i s papučama na nogama, ude u svoj radni kabinet u koji se nikad nije vraćao bez užitka. Soba bijaše škrto ukrašena; na zidu je visilo nekoliko Lepineovih slika i jedna Boudinova; u jednom kutu, na postolju što se moglo okretati, Chapuovo mramorno poprsje njegove žene izdvajalo se svojom bjelinom; usred sobe stajale golem renesansni stol na kojem se, nakon njegova odlaska, nagomilalo bilo knjiga, brošura i prospekata; na emajliranoj plitici s pregradama bijaše nekoliko posjetnica sa savijenim vrhom, a odvojeno od svega ostalog, upadljivo naslonjeno na Barvev brončani kip, bijaše pismo na kojem Julius prepozna rukopis svoga starog oca. Odmah razdere omotnicu i pročita ovo:

Dragi moj sine!

Mnogo sam oslabio ovih posljednjih dana. Po nekim znacima koji ne varaju jasno mi je daje došlo vrijeme da se spremim na veliki put; a ionako ne bih više imao bogzna kakve koristi od duljeg zadržavanja.

Znam da se noćas vraćate u Pariz i uzdam se da ćete mi htjeti, ne časeći ni časa, učiniti jednu uslugu. S obzirom na neke moje planove o kojima ću Vas uskoro izvijestiti, potrebno mi je znati dali jedan mladić, po imenu Lafcadio Wluiki (čita se Luki, »W« i »I« jedva da se čuju), još stanuje na broju dvanaest slijepe ulice Claude-Bemard.

Bio bih Vam zahvalan kad biste otišli na tu adresu i potražili spomenutu osobu. (Kao romanopisac, lako ćete naći neki izgovor pod kojim ćete ući u stan.) Važno mi je da doznam ovo:

- 1) čime se taj mladić bavi;
- 2) čime se kani baviti (ima li kakvih ambicija? Koje su vrste te ambicije?);
- 3) napokon me izvijestite o tome što Vam se čini: kakvi su mu izvori prihoda, sposobnosti, težnje, sklonosti...

Nemojte me zasad posjećivati - loše sam volje. Ove obavijesti možete mi lako dati i pismenim putem, u dvije-tri riječi. Ako mi dođe volja dapo-časkamo, ili ako osjetim daje kucnuo čas da pođem na veliki put, dat ću Vam znak.

Grli Vas Vaš

Juste-Agenor de Baraglioul

P. S. Nemojte mu nipošto pokazati da dolazite u moje ime; taj mladić me ne poznaje i ne treba da me poznaje.

Lafcadio Wluiki ima saddevetnaest godina. Rumunjski je državljanin. Bez oca i majke.

Prelistao sam Vašu najnoviju knjigu. Ako i nakon toga ne uđete u Akademiju, neoprostivo je što ste napisali te bljezgarije.

Nije se moglo zaniijekati: Juliusova najnovija knjiga loše je prošla kod kritike. Iako je bio umoran, romanopisac pregleda izreske iz novina

AndrS Cide

u kojima se njegovo ime nije spominjalo u dobrohotnom smislu. Zatim otvori prozor i udahne vlažni noćni zrak. Prozori Juliusova kabineta gledali su na vrtove ambasada, što bijahu poput bazena tmine koja pročišćuje, u kojoj se oči i duh peru od gadarija svijeta i ulice. Neko je vrijeme slušao čisti pjev nevidljiva kosa. Zatim se vrati u sobu u kojoj je Marguerite već spavala.

Kako je strepio od nesanice, uze s komode bočicu vodice od narančina cvijeta kojom se počesto služio. Vodeći brigu o bračnim pažnjama, potrudio se bio da spavačicu zakloni od svjetla svjetiljke i da uvuče fitilj; ali slabašan zveket kristala koji se razlegao kad je popio vodicu i odložio čašu, dopro je do dubine Margueritina sna, pa ona proštenje poput životinje i okrene se zidu. Sretan što je može smatrati budnom, Julius joj se primakne i, svlačeći se, reče:

— Hoćeš li čuti kako moj otac govori o mojoj knjizi?

— Tvoj otac, dragi moj, nema uopće smisla za književnost, to si mi već sto puta rekao - promumlja Marguerite, kojoj je bilo samo do spavanja.

Ali Juliusu je bilo isuviše teško oko srca:

— Zgraža se kako sam mogao napisati onakve bljezgarije.

Nasta poprilično duga šutnja u koju Marguerite utone smećući s uma svaku pomisao na književnost; Julius se već pomiri s tim da je ostao sam, ali se ona, njemu za ljubav, upe iz petnih žila i ispliva opet na površinu:

— Nećeš se sad valjda zbog toga srditi?

— Primio sam te riječi vrlo hladnokrvno, kako i sama vidiš - produži odmah Julius. Ali mislim da ipak ne priliči mom ocu da se tako izražava; njemu manje nego ikom drugom; a najmanje o ovoj knjizi koja je, ako ćemo pravo, samo spomenik podignut njemu u čast.

I zaista, zar nije Julius baš u toj knjizi ocrtao izvanrednu karijeru tog starog diplomata? Nasuprot romantičnoj graji, nije li u njoj uzveličao dostojanstven, miran, klasičan, u isti mah i politički i obiteljski život Juste-Agenorov?

— Sva sreća što nisi napisao tu knjigu radi njegove zahvalnosti.

- Dao mi je na znanje da sam Zrak na visinama napisao da bih ušao u Akademiju.

- Pa šta i kad bi bilo tako! Pa što i kad bi ušao u Akademiju zato što si napisao jednu lijepu knjigu! - Zatim, pomalo sažalno: - Na kraju krajeva, nadajmo se da će mu novine i časopisi otvoriti oči.

Julius prasne:

- Novine! Dobro si se sjetila! ... časopisi! - i dobaci bijesno Mar-gueriti, kao da je ona nešto kriva, smješkajući se gorko: - Napadaju me sa svih strana.

Marguerite se u hipu posve rasani:

- Ima li mnogo kritika? - priupita ga brižno.

- I pohvala, dirljivo licemjernih.

- Baš imaš pravo što prezireš te novinare! Ali sjeti se što ti je prekjučer napisao gospodin de Vogie: »Pero kao što je Vaše brani Francusku poput mača.«

- »Pero kao što je Vaše brani Francusku, od barbarstva što nam prijeti, bolje od mača« — ispravi je Julius.

- A kardinal Andre, kad ti je obećao svoj glas, još nedavno te je uvjeravao da je cijela Crkva uz tebe.

- Kakva mi korist od njega!

- Ali, dragi...

- Upravo smo vidjeli na Anthimeovu primjeru koliko vrijedi okrilje klera.

- Juliese, previše si ogorčen. Više puta si mi rekao da ne radiš radi nagrade, niti radi priznanja drugih, da ti je dovoljno vlastito priznanje; čak si napisao vrlo lijepih stranica o tome.

- Znam, znam - nestrpljivo će Julius. Njegovoj dubokoj boli nisu mogli pomoći tako blagi lijekovi.

Ode u kupaonicu.

Kako je mogao dopustiti sebi ovaj žalosni izljev pred ženom? Svoj jad, koji nipošto nije od onih koje supruge umiju uspavati i utoliti, morao bi, iz ponosa, iz stida, zatvoriti u svom srcu.

»Bljezgarije!« Ta mu je riječ, dok je prao zube, udarala u sljepoočnicama, tjerala od njega najplemenitije misli. I kao da je važna ta posljednja knjiga!

ANDRÉ GIDE

Zaboravljao je očevu rečenicu - ili je bar zaboravljao da ju je napisao otac ... Grozno ispitivanje, prvi put otkako zna za sebe, začinjalo se u njemu — u njemu koji je do tada uvijek nailazio samo na odobravanje i osmijehe - sumnja u iskrenost tih osmijeha, u vrijednost tog odobravanja, u vrijednost svojih djela, u zbiljnost svojih misli, u istinitost svoga života.

Vrati se u sobu držeći rastreseno u jednoj ruci četkicu za zube, a u drugoj čašu; odloži čašu, dopola punu neke ružičaste vode, na komodu, turi četkicu u čašu i sjede za stolić od javorovine za kojim je Marguerite obično pisala pisma. Dohvati pero svoje žene i poče pisati na ljubičastu i malko namirisanu papiru:

Dragi oče!

Našao sam večeras, kad sam se vratio, Vaše pismo. Sutra ću se odmah prihvatiti zadatka koji ste mi povjerili, i nadam se da ću ga obaviti na Vaše zadovoljstvo, želeći Vam tako zasvjedočiti svoju odanost.

Jer, Julius je jedna od onih plemenitih duša koje, istom kad su pozlijedene, pokazuju svoju pravu veličinu. Zatim, zabacivši gornji dio trupa unatrag, zastane koji trenutak, uzdignuta pera u ruci, važući u mislima rečenicu:

Teško mi je kad vidim da upravo Vi sumnjate u nesebičnost koja...

Ama, bolje će biti ovako:

Mislite li daje meni manje stalo do onog književnog poštenja koje...

Ta mu rečenica nikako nije išla od ruke. Bio je obučen za spavanje; osjeti da će se prehladjeti, pa zgužva papir, uze čašu sa četkicom i odnese je u kupaonicu, a zgužvani papir baci u kantu.

Prije nego što će leći, dotakne rame ženi.

- A ti, što ti misliš o mojoj knjizi?

Marguerite priškilji samo na jedno mutno oko. Julius moraše ponoviti svoje pitanje. Marguerite se

upola okrene njemu i pogleda ga. Juliusa je, onako uzvijenih obrva ispod spleta bora na čelu i zgrčenih usana, bilo žalosno pogledati.

— Ama, što ti je sad, dragi? Pa zar zbilja misliš da ti je posljednja knjiga slabija od ostalih?

Ovo nije bio nikakav odgovor; Marguerite se izmotavala.

— Mislim da ni ostale nisu bolje od ove, eto!

— E, ako ćeš tako! ...

I Marguerite, gubeći hrabrost i osjećajući da su njeni nježni argumenti preslabi za tako krupne riječi, okrene ponovo lice u sjenu i iznova zaspi.

2.

Unatoč stanovitoj profesionalnoj radoznalosti i laskavoj iluziji da mu ništa ljudsko ne treba da ostane strano, Julius se malokad odvajao od običaja svoje klase i jedva da je ikad imao nekakvih odnosa s ljudima koji nisu bili iz njegove sredine. Više mu je nedostajalo prilika nego želja. Prije no što će poći u taj posjet, Julius pojmi da nema baš ni odijela koje bi mu pristajalo za ovu zgodu. Njegov ogrtač, plastron, pa i kronštatski šešir bili su nekako odviše pristojni, suzdržljivi i otmjeni ... Ali možda će, na kraju krajeva, biti i bolje da njegova odjeća ne potakne mladića da suviše naglo postane s njim familijaran? Riječima mu, mislio je, valja uliti povjerenje. I za sve vrijeme dok je išao prema slijepoj ulici Claude-Bernard razmišljao je o tome što treba poduzeti, kakav izgovor treba izmisliti da uđe u stan i provede istragu.

Kakvu li je vezu s tim Lafcadiom mogao imati grof Juste-Agenor de Baraglioul? To je pitanje neprestano dosadno zvrndalo Juliusu u glavi. Ali sad, kad je upravo završio životopis svog oca, neće dopustiti sebi nikakvih pitanja o njemu. Ne želi znati ništa više od onoga što će mu r-

otac sam kazati. Posljednjih godina grof je bio postao nekako mučaljiv, ali se nikad nije pravio tajanstven. Dok je prolazio kroz Luxemburški park, Juliusa iznenadi pljusak.

U slijepoj ulici Claude-Bernard, ispred broja dvanaest, stajao je fijaker u kojem Julius u prolazu spazi neku damu, malo odviše napadno odjevenu, u preveliku šeširu.

Dok je dobacivao ime Lafcadio Wluiki pazikući u zgradi u kojoj su se iznajmljivali namješteni stanovi, srce mu je snažno lupalo; romanopiscu se činilo da se upušta u nekakvu pustolovinu; ali, dok se penjao uza stube, sve više ga je odbijala osrednjost svega oko njega, beznačajnost dekora; njegova radoznalost nije se imala čime nahraniti, pa je slabila i ustupala mjesto gađenju.

Na četvrtom katu hodnik bez saga, u koji je dopiralo svjetlo samo sa stubišta, naglo je zavijao; slijeva i zdesna bijaše niz zatvorenih vrata; tek vrata u dnu bijahu odškrinuta i propuštahu usku prugu svjetla. Julius pokuca na njih; uzalud; bojažljivo odgurne još malo vrata; nigdje ni žive duše. Julius ponovo side u prizemlje.

- Ako nije kod kuće, uskoro će se vratiti - reče mu pazikuća. Kiša je lijevala kao iz kabla. Uz predvorje, nasuprot stubištu, bila

je nekakva čekaonica i Julius pode u nju; pljesnivi zadah i grozni izgled tog mjesta zaustaviše ga, te pomisli da je isto tako mogao gore otvoriti ona vrata i mirne duše čekati mladića u njegovoj sobi.

Ponovo se uspe uza stube.

Kad je po drugi put zavijao hodnikom, iz pretposljednje sobe iziđe neka žena. Julius naleti na nju i ispriča se.

- Što želite? ...

- Tražim gospodina Wluikija, on ovdje stanuje, je li?

- Nije kod kuće.

- Ah! — uzdahne Julius toliko zlovoljno da ga žena zapita:

- A jeste li mu imali što hitno javiti?

Julius se bio spremio samo za susret s nepoznatim Lafcadiom, pa se nije mogao snaći; međutim, ovo je bila izvrsna prilika - možda ova žena štošta zna o tom mladiću; kad bi je samo umio navesti na razgovor ...

- Htio sam ga nešto pitati.

- U čije ime?

»Ne misli valjda da sam iz policije?« pomisli Julius. -Ja sam grof Julius de Baraglioul - reče pomalo svečanim glasom, pridižući ovlaš šešir.

- Oh! Gospodine grofe ... Molim vas da mi oprostite što vas nisam ... U ovom je hodniku tako mračno! Izvolite ući. (Odgurne vrata u dnu hodnika.) Lafcadio će stići za koji trenutak ... Skoknuo je samo do ... O, dopustite ...

Baš kad je Julius htio ući, ona jurne ispred njega u sobu, do ženskih gaćica što bijahu nesmotreno rasprostrte na stolcu, a kako ih ne mogaše više sakriti, pokuša ih bar skloniti.

- Tu je takav nered ...

- Ostavite, ostavite samo! Navikao sam - ljubazno će Julius.

Carola Venitequa bijaše pokrupna ili, bolje reći, debeljuškasta mlada žena, ali dobro građena i naoko zdrava; crte lica bijahu joj obične, ali ne i prostačke, dapače, prilično privlačne; pogled blag, kao u životinje, a glas meketav. Kako se upravo spremila da izađe, na glavi joj bijaše mekan, pusten šeširić; bluza, koju je po sredini presijecala mornarska mašna, imala je muški ovratnik i bijele manšete.

- Poznajete li već odavno gospodina Wluikija?

- Možda bih mu mogla prenijeti vašu poruku? - opet će ona, ne odgovarajući na njegovo pitanje.

- Pa, evo ... Htio bih znati ima li trenutno mnogo posla?

- Kako koji dan.

- Jer, ako ima malo slobodnog vremena, mislio sam ga zamoliti... da obavi za mene jedan manji posao.

-Kakav?

- E pa, eto, o tome se baš i radi ... Najprije bih htio da znam kakvim se poslovima bavi...

Pitanje nije bilo uvijeno, ali Carolina vanjština nije baš izazivala potrebu za tankoćutnošću. Grof de Baraglioul se dotle opet bio pri-brao; sad je sjedio na stolcu koji mu je Carola bila oslobodila, a ona

je pokraj njega, naslonjena na stol, počela već nešto govoriti kad se u hodniku razlegne velika buka

- vrata se širom otvoriše i na njima se pojavi žena koju je Julius bio spazio u fijakeru.

— Bila sam sigurna što je — reče — čim sam ga vidjela da se penje ovamo ...

Carola se začas odmakne od Juliusa i odvratiti:

— Ma, ni govora, draga moja ... samo smo pričali. Ovo je moja prijateljica Bertha Grand-Mamier; a ovo je gospodin grof... oprostite, zaboravila sam, eto, kako se zovete!

— Nije važno — reče Julius ponešto usiljeno, stišćući ruku u rukavici koju mu je pružila Bertha.

— Predstavi sad i ti mene — reče Carola ...

— Slušaj, mala, evo, već nas jedan sat čekaju - proslijedi ona druga, pošto je predstavila svoju prijateljicu. — Ako želiš razgovarati s gospodinom, povedi ga s nama: imam kočiju.

— Ali on nije došao k meni.

— Pa, hodi onda! Hoćete li možda večerati s nama? ...

— Ne mogu, na žalost.

— Oprostite, gospodine - reče Carola rumeneći i žureći se sad već da odvede svoju prijateljicu. — Lafcadio će doći svakog časa.

Žene su ostavile za sobom otvorena vrata; hodnik je, bez saga, bio akustičan; od zavijutka se nije vidjelo kad tko dolazi, ali su se čuli koraci.

— Uostalom, ova će mi soba valjda još više reći nego ta žena — reče Julius sam sebi. I mirno počeo razgledati sobu.

Na žalost, gotovo ništa u toj običnoj namještenoj sobi nije išlo na ruku njegovoj nestručnoj radoznalosti.

Nikakve biblioteke, nikakvih slika na zidovima. Na okviru kamina Moli Flanders Daniela Defoea, na engleskom, u jeftinu izdanju, samo dvije trećine knjige razrezane, i Novelle Antona-Franceska Grazzinija, zvanog Lasca, na talijanskom. Te dvije knjige probudiše Juliusovu radoznalost. Pored njih, iza boce likera od metvice, isto ga tako izne-

VATIKANSKI PODRUMI

nadi jedna fotografija - na pješčanu žalu neka žena, ne više osobito mlada, ali nekako čudno lijepa, naslonila se na mišicu muškarcu izrazito engleskog tipa, otmjenom i vitkom, u sportskom odijelu; do njihovih nogu sjedi na prevrnutoj sandolini snažan dječak od petnaestak godina, razbarušene bujne svijetle kose, s drskim izrazom na licu, nasmijan i gol kao od majke rođen.

Julius uze tu fotografiju i prinese je svjetlu da pročita u desnom kutu dvije-tri izbljedjele riječi: Duino, u srpnju 1886. — koje mu ne rekoše bogzna što, iako se sjeti da je Duino gradić na austrijskom primorju Jadranskog mora. Klimajući glavom, stisnutih usana, odloži opet fotografiju. U nenaloženu ognjištu kamina spremljene su škrinja zobenog brašna, vreća leće i vreća riže; malo dalje, prislonjena uza zid, stoji šahovska ploča. Ništa što bi odalo Juliusu kakvim se naukama ili poslovima taj mladić bavi.

Lafcadio je zacijelo tek bio doručkovao; na stolu, u maloj šerpi, na kuhalu na žestu, još je stajalo u vodi malo šuplje jaje, od rupičaste kovine, kakvim se služe za spravljanje čaja turisti koji paze da nose sa sobom što manje prtljage; a oko prljave šalice ležale su mrvice. Julius pride stolu; u stolu je bila ladica, a u ladici ključ ...

Ne bih nikako želio da čitatelj stekne pogrešno mišljenje o Juliusu, na temelju ovoga što slijedi - Julius je najmanje od svega bio indiskretan; poštovao je, kod svakoga, ono ruho u koje zaodijeva svoj život; i te kako je mnogo držao do pristojnosti. Ali, izvršavajući nalog svog oca, morao je raditi i protiv svoje čudi. Počeka još časak osluškujući, a onda, pošto nije ništa čuo - preko volje, protiv svojih načela, ali prožet ugodnim osjećanjem dužnosti - potegne ladicu koja nije bila zaključana. U njoj je bila nekakva bilježnica uvezana u juhtovinu; Julius je izvadi i otvori. Na prvoj stranici pročita ove riječi ispisane istim rukopisom kao i riječi na fotografiji:

Cadiju, da ovdje zapisuje svoje račune, Svom odanom drugu njegov stari stric.

Faby

ANDRŽ GIDE

a ispod toga, gotovo bez ikakva razmaka, pisalo je pomalo djetinjim, urednim, ravnim i pravilnim rukopisom ovo:

Duino. Jutros, TO. srpnja 1886, došao nam je lordFabian. Donio mi je sandolinu, karabinku i ovu lijepu bilježnicu.

Ničeg više nije bilo na toj prvoj stranici.

Na trećoj stranici, pod nadnevkom 29. kolovoza, pisalo je ovo:

Ostavio Fabyja za sobom za 4 zamaha ...

A sutradan:

Ostavio ga za sobom za 12 zamaha ...

Julius shvati da su to samo bilješke o treningu. Međutim, uskoro se prekidao niz dana, a iza jedne prazne stranice stajalo je ovo:

20. rujna, odlazak iz grada Alžira u Aures.

Zatim je slijedilo nekoliko naznaka mjesta i datuma, a na kraju ova posljednja naznaka:

5. listopada, povratak u ElKantaru. 50 km on horseback,x bez zaustavljanja.

Julius okrene još nekoliko praznih stranica; ali malo dalje kao da su opet počinjali zapisi. U obliku nova naslova, na vrhu jedne stranice, pisalo je većim i pomnije ispisanim slovima:

QUIINCOMINCIA IL LIBRO DELLA NOVA ESIGENZA

E DELLA SUPREMA VIRTU2

1 Na konju (engl.).

^ Ovdje započinje knjiga novoga zahtjeva i vrhunske kreposti (tal.).

Zatim, ispod toga, kao moto:

»Tanto quanto se ne taglia.«1 Boccaccio

Juliusovo se zanimanje naglo probudi pred ovim očitovanjem moralnih ideja; to je za nj bila prava lovina. Ali ga već iduća stranica razočara — opet je bilo na redu računovodstvo. Međutim, ovo je bilo ponešto drukčije računovodstvo. Tu je pisalo, bez ikakvih daljnjih oznaka datuma i mjesta, ovo:

Zato što sam pobijedio Protosa u šahu = 1 punta

Zato što sam pokazao da znam talijanski = 3 punte

Zato što sam odgovorio prije Protosa = / p.

Zato što sam pobijedio u sporu = 1 p.

Zato što sam zaplakao kad sam čuo daje Faby umro = 4 p.

Julius je, čitajući na brzinu, pomislio da je »punta« jedinica nekog stranog novca i u ovim je računima vidio samo djetinjasto i sitničavo cjenkanje oko zasluga i nagrada. Zatim je došao kraj i tim računima. Julius okrene opet stranicu i pročita ovo:

Danas, 4. travnja, razgovarao s Protosom:

»Shvaćas li Što sve leži u tim riječima: PREKORAČITI GRANICE?«

Tu je bio kraj zapisima.

Julius slegne ramenima, stisne usne, zavrti glavom i vrati bilježnicu na njeno mjesto. Izvadi sat iz džepa, ustane, priđe prozoru i pogleda van; kiša je bila prestala. Zaputi se u kut sobe u kojem je, kad je ušao, ostavio kišobran; u tom času spazi, naslonjenog malo otraga, u okviru vrata, lijepa plavokosa mladića kako ga motri smješkajući se.

Onoliko koliko se zareže, (tal.)

J..M

AndrL Cide

3.

Momčić s fotografije jedva da je bio odrastao; Juste-Agenor je napisao: devetnaest godina, ali mu čovjek ne bi dao više od šesnaest. Nije bilo sumnje da je Lafcadio bio netom stigao; kad je vraćao bilježnicu u ladicu, Julius je digao bio pogled na vrata i nije nikog vidio; ali kako da ga nije čuo gdje dolazi? Julius instinktivno pogleda u noge mladiću i opazi da, mjesto visokih cipela, na nogama nosi kaljače.

U Lafcadijevu osmijehu nije bilo ničeg neprijateljskog; prije bi se reklo da je taj osmijeh uveseljen, ali i podrugljiv; na glavi je nosio putnu kapu, ali, čim je sreo Juliusov pogled, smakne je s glave i ceremonijalno se nakloni.

- Gospodin Wluiki? - priupita ga Julius. Mladić se ponovo bez riječi nakloni.

- Oprostite što sam ostao u vašoj sobi da vas čekam. Da vam pravo kažem, ne bih se bio usudio sam ući da me nisu uveli.

Julius je govorio brže i glasnije nego obično ne bi li sam sebi dokazao da nije nimalo smeten.

Lafcadio se jedva primjetno namršti; ode do Juliusova kišobrana; ne prozborivši ni crne ni bijele, uze ga i odnese u hodnik da se cijedi; zatim se vrati u sobu i daje Juliusu znak da sjedne.

- Sigurno se čudite što me vidite?

Lafcadio mirno izvadi cigaretu iz srebrne doze i pripali je.

- Objasnit ću vam u dvije-tri riječi razloge koji su me doveli i koje ćete vrlo lako shvatiti...

Što je dulje govorio, to je više osjećao kako mu se samopouzdanje topi.

- Evo, ovako ... Nego, dopustite mi najprije da se predstavim ... Zatim, kao da se ustručava izgovoriti svoje ime, izvadi iz prsluka

posjetnicu i pruži je Lafcadiju, a ovaj je stavi na stol a da je i ne pogleda.

- Ja sam ... Upravo sam završio prilično važno djelo; nije bogzna kako veliko, ali nemam vremena da ga sam prepisem načisto. Netko mi je rekao da imate lijep rukopis, a kako sam mislio - tu Julius rječito

prijeđe pogledom po oskudno namještenoj sobi - kako sam mislio da možda ne biste imali ništa protiv toga ...

- U Parizu nema nikoga - presiječe ga Lafcadio u riječi - nikoga tko bi vam mogao nešto reći o mom rukopisu. - Zatim svrne pogled na ladicu na kojoj je Julius, ne sluteći ništa, slomio neprimjetan pečat od meka voska, pa žustro okrene ključ u bravi i strpa ga u džep. — Nikoga tko bi imao pravo da vam o tome govori — produži gledajući Juliusa kako crveni. - S druge strane (govorio je vrlo polagano, nekako nasumce, bez ikakve intonacije), nisu mi sasvim jasni razlozi koje može imati gospodin ... (tu pogleda na posjetnicu), koje može imati grof Julius de Baraglioul da se zanima upravo za mene. Međutim (tu mu glas iznenada postane, po uzoru na Juliusov, usrdan i gibak), vaš prijedlog zaslužuje da ga uzme u obzir netko kome je potreban novac, što nije promaklo vašoj

pažnji. (Ustane.) Dopustite mi, gospodine, da vam sutra prije podne javim svoj odgovor. Poziv na odlazak bio je jasan kao sunce. Julius je osjećao da je u suviše nezgodnu položaju da bi mu se mogao usprotiviti; uze šešir i, kolebajući se još časa, nespretno reče:
— Htio sam malo dulje porazgovarati s vama. Nadam se da ćemo bar sutra ... čekat ću vas od deset sati nadalje.

Lafcadio se nakloni.

Cim je Julius zamakao u hodnik, Lafcadio zatvori vrata i potegne zasun. Pritrči ladici, izvadi svoju bilježnicu, otvori je na posljednjoj indiskretnoj stranici i, upravo ondje gdje je prije više mjeseci prestao pisati, napiše, krupnim uskovitlanim rukopisom, posve drukčijim od onog prijašnjeg: Zato što sam dopustio Olibriusux da zabode svoj prljavi nos u ovu bilježnicu = 1 punta.

Historijska ličnost iz IV. stoljeća (rimski guverner u Galiji), čije je ime postalo sinonim za brbljava hvališu, razmetljivca. (Prev.)

ANDRg GIDE

Vatikanski iodrumi

Izvadi iz džepa nožić, kojem je jedna oštrica bila toliko zašiljena da je bila nalik na šilo, provuče oštricu kroz plamen šibice i, kroz džep na hlačama, zari je u jedan mah ravno sam sebi u bedro. Nije mogao suspregnuti grč na licu. Ali ni to mu nije bilo dovoljno. I ne sjedajući, nagnut nad stol, dopise ispod one prve rečenice ovo:

I zato što sam mu pokazao da to znam = 2 punte.

Ovaj put krzmaše časa; otkopča hlače i spusti ih sa strane. Pogleda bedro na kojem je još krvarila ranica koju je sebi bio netom zadao; pregleda stare ožiljke koji su, posvuda naokolo, bili nalik na tragove cijepjenja. Ponovo prinese oštricu plamenu, a onda je vrlo hitro, u dva maha, zari sam sebi u meso.

- Prije nisam poduzimao ovakve mjere opreza - reče u sebi odlazeći do bočice alkohola, iz koje izli nekoliko kapi na rane.

Srdžba ga je već bila donekle prošla kadli, odlažući bočicu, opazi da fotografija na kojoj je snimljen sa svojom majkom ne stoji više na sasvim istom mjestu. Zgrabi je i promotri posljednji put nekako snuždeno i, osjećajući kako mu krv udara u glavu, bijesno je razdere. Htjede zapaliti ostatke, ali su slabo gorjeli, pa izbaci iz kamina vreće kojima je kamin bio zatrpan, postavi u nj, mjesto podglavaka, svoje jedine dvije knjige, raskomada, razdere, zgužva svoju bilježnicu, baci još na to i svoju sliku i sve skupa zapali.

Držeći lice nad plamenom, uvjeravao je sama sebe da neizrecivo uživa gledajući te svoje uspomene kako gore, ali, kad se uspravi, pošto se sve pretvorilo u pepeo, zavrtje mu se malko u glavi. Soba je bila puna dima. Ode do umivaonika i nakvasi čelo.

Sad je mogao bistrijim okom promotriti malu posjetnicu.

- Grof Julius de Baraglioul - ponavljaše. - Daprima importa sapere chi e}

Ponajprije valja doznati tko je (tal.).

Strga sa sebe vratni rubac koji je nosio umjesto kravate i ovratnika, razdrli košulju i, stojeći ispred otvorena prozora, pusti da mu svjež zrak oplakuje bokove. Zatim ga iznenada spopade nestrpljiva želja da iziđe, pa se u tili čas obuče, zaveže kravatu, ustakne na glavu pristojan siv pusten šešir i - smiren i uljuđen koliko je god mogao biti - Lafca-dio zatvori za sobom vrata svoje sobe i otputi se prema Trgu Saint-Sulpice. Ondje, preko puta općine, u knjižnici Kardinalovoj, jamačno će naći podatke koji ga zanimaju.

4.

Dok je prolazio pored knjižarskih izloga ispod arkada Odeona, udari mu u oči izloženi Juliusov roman; bijaše to knjiga žutih korica. Pri samu pogledu na nju Lafcadio bi u svako drugo doba zijevnuo od dosade. Opipa džepić i baci na tezu novčić od pet franaka.

»Kakva će to biti lijepa vatra večeras!« pomisli odnoseći sa sobom knjigu i sitniš.

U knjižnici je biografski leksikon suvremenika ukratko opisivao Juliusov bezobličan život, navodio naslove njegovih djela i hvalio ih uobičajenim izrazima koji bi mogli svakog čitatelja odbiti od čitanja.

— Pih! — izusti Lafcadio ... Već je htio zatvoriti leksikon kad se odjednom strese jer je slučajno

zapazio dvije-tri riječi u prethodnoj biografiji. Nekoliko redaka iznad: »Juliusa de Baraglioula (vikonta) u biografiji Justea-Agenora, Lafcadio pročitao: »Ambasador u Bukureštu 1873.« Sto je bilo u tim jednostavnim riječima te mu je tako zalupalo srce?

Lafcadio, koga je majka bila obdabila s pet stričeva, nije nikad upoznao svog oca; pomirio se s tim da je mrtav i uvijek se sustezao da se raspituje o njemu. Što se tiče stričeva (svaki je od njih bio različite narodnosti, a trojica su služila u diplomaciji), ubrzo je bio zapazio da nisu ni u kakvu drugom rodu s njim do u onom koji im je

AndrS Gide

lijepa Wanda sama odredila. Lafcadio je nedavno bio navršio devetnaest godina. Rodio se u Bukureštu 1874, upravo pri kraju druge godine koju je ondje proveo na svom poslu grof de Baraglioul.

Pošto ga je Juliusov tajanstveni posjet potaknuo na budnost, kako je mogao a da u ovome ne vidi nešto više nego slučajnu podudarnost? Upeo se svim silama da pročita Juste-Agenorovu kratku biografiju, ali su mu se reci kovitali pred očima; ipak je pojmiio da je grof de Baraglioul, Juliusov otac, znamenit čovjek.

U srcu mu bukne obijesna radost i podigne u njemu takvu graju da pomisli kako će se možda i izvan njega čuti. Ali neće! To ruho od mesa uistinu je čvrsto, neprobojno. Promotri ispod oka svoje susjede, redovite goste čitaonice, sve zadubljene u svoj glupi posao ... Računao je: »Ako je rođen 1821, grofu je sad sedamdeset dvije godine. Ma chi sa se vive ancora:...« Vрати лексикон на мјесто и изиде.

Nebesko plavetnilo oslobađalo se nekolicine lakih oblaka što ih je rastjerivao prilično živahan povjetarac. »Importa di domesticare questo nuovo proposito«¹ reče u sebi Lafcadio, koji je najviše držao do slobodnog raspolaganja samim sobom; i, izgubivši nadu da će obuzdati tu razigranu misao, odlučio da je načas odagna od sebe. Izvadi iz džepa

Juliusov roman i upe se svim silama da se njime pozabavi; ali knjiga

je bila bez ikakvih skretanja i tajni; ništa mu nije moglo manje pomoći

da se rastrese. »A ipak ću sutra otići k čovjeku koji je ovo napisao da se igram

njegova tajnika!« — ponavljao je i nehotice u sebi. Na jednom kiosku kupi novine i ude u

Luxemburški park. Klupe

su bile mokre; rasklopi knjigu, sjede na nju i raširi novine da pročita

najnovije vijesti. Umah, kao da je znao da će ih tu naći, pogled mu

pade na ove retke:

1 Ali tko zna je li još živ? (tal.).

2 Treba ukrotiti ovu novu nakanu (tal.).

Zdravlje grofa Justea-Agenora de Baragliouk koje ^ kako je pozmta> posljednjih dana izazivalo zabrinutost, čini se fa sepopmvija; njegovoje stanje ipak i dalje neizvjesno i omogućuje mu da prima samo dva-tri najprisnija prijatelja.

Lafcadio poskoči s klupe; učas se odluči. Zaboravivši na knjigu, pohita prema papimici u Ulici Medicis, gdje se ^ ^ .g J

izlogu natpis Izrađujemo posjetnice po n^JH,^ stotinu Smješkao se hodajući; uveseljavala ga je Smionost njegova nauma jer je bio željan pustolovina.

- Za koliko mi vremena možete izraditi; stotinu posjetnica? - upita trgovca.

- Dobit ćete ih do večer.

- Plaćam dvostruko ako mi ih izradite do dva sata Trgovac tobože provjeri nešto u knji^ narudžaba.

- Vama za ljubav ... dobro, možete doći po njih u dva sata. Na vrijedno ime?

Tada se Lafcadio, na listu koji mu ptuzj trgovaC) ne crveneći ali malko uzburkana srca, potpisa ovako:

LAFCADIO DE BARagLIOUL

en

»Ova me hulja ne shvaća ozbiljno«, pomisli odlazeći, uvriied što mu se trgovac nije dublje poklon^. Zatim, prolazeći pored zrcala u jednom izlogu: »Valja priznati da ne djelujem baš kao neki de

Baraglioul! Uznastojat ćemo da što prije budemo nalik na njih.«

Nije još bilo podne. Obuzet nekim čudnim zanosom, Lafcadio nije bio nimalo gladan.

»Ponajprije, hodajmo još malo, jer q, inače odletjeti«, pomisli. »I držimo se sredine ulice; ako se približim ovim prolaznicima) pri. mijetiti će da ih znatno nadvisujem. Još jedna prednost koju treba prikrivati. čovjek se uči dok je živ.«

Ude u poštu.

»Trg Malesherbes ... to ćemo mjesto uskoro otkriti!« reče u sebi zapisujući adresu Justea-Agenora koju je našao u imeniku. »Ali tko me priječi da još-danas ne odem u izvide u Ulicu Verneuil?« (To je bila adresa s Juliusove posjetnice.)

Lafcadio je poznao taj dio grada i volio ga; napustivši odviše prometne ulice, pode naokolo, kroz mirnu Ulicu Vaneau, gdje će njegova netom rođena radost moći lakše disati. Kad je skrenuo u Ulicu Babvlone, ugleda neke ljude kako trče — blizu slijepe ulice Oudinot okupila se bila svjetina ispred dvokatnice iz koje je kuljao prilično gadan dim. Svlada se da ne potrči, iako je vrlo dobro trčao ... Lafcadio, prijatelju dragi, samo što niste upali u novinske vijesti, moje vas pero napušta. Ne očekujte od mene da ću ovdje zapisivati isprekidane razgovore svjetine, povike ...

Krčeći sebi put, provlačeći se kroz rulju kao jegulja, Lafcadio se probi u prvi red. Tu klecaše neka sirota jecajući.

— Djeco moja! Dječice moja! — uzvikivala je.

Pridržavaše je neka djevojka, čija je jednostavna, ali otmjena odjeća odavala da joj nije ni u kakvu rodu; bijaše vrlo blijeda i toliko lijepa da odmah privuče Lafcadija te je on uze ispitivati.

- Ne, gospodine, ne poznajem je. Jedino što sam mogla shvatiti, to je da joj je dvoje djece u onoj sobi na drugom katu koju samo što nije zahvatila vatra; stubište je već u plamenu; javili su već vatrogascima, ali, dok oni dođu, djeca će se pogušiti od dima ... Što mislite, gospodine, ne bi li se ipak moglo doći do onog balkona po ovom zidu, pa da se, vidite, čovjek popne uz onaj oluk? Ovi ovdje kažu da su na taj način već ušli jednom u kuću neki lopovi, ali ono što su drugi učinili radi krađe, ovdje se nitko ne usuđuje učiniti da bi spasio djecu. Uzalud sam im obećala ovu svoju novčarku. Ah! Da sam bar muško!...

Lafcadio je nije više slušao. Ostavi štap i šešir do djevojčinih nogu i jurne. Da bi se dohvatio vrha zida, ne zatreba mu ničija pomoć;

podigne se snagom mišica; sad je, uspravivši se, išao po izbočini kloneći se šiljasta crepovlja kojim je izbočina bila mjestimice načičkana.

Ali se udivljenje svjetine još podvostruči kad vidje kako se dohvati okomita oluka i kako se uspinje snagom svojih mišica; jedva da se odupirao ovdje-ondje, vrhovima stopala, o obruče na oluku. Evo ga, već se popeo do balkona i uhvatio jednom rukom za ogradu; svjetina se divi i više ne strepi jer je lakoća njegovih kretnji doista savršena. Udarcem ramena razbija okno na komadiće, nestaje u sobi ... časak iščekivanja i neizrecive tjeskobe ... Zatim ga ponovno ugledaju kako nosi u naručju uplakano dijete. Poderao je bio jednu plahu i svezao dvije polovice tako da je načinio nešto kao uže; veže dijete i spušta ga u naručja izbezumljenoj majci. S drugim čini isto tako ... Kad side i sam Lafcadio, svjetina mu kliče kao junaku: »Kao da sam kakav klaun«, pomisli, ozlojeđen što osjeća kako crveni, odbijajući ovacije grubo i nepristojno. Međutim, kad mu djevojka, kojoj je ponovo prišao, zbunjeno pruži, uz štap i šešir, i onu svoju obećanu novčarku, uzima je smiješeći se, vadi iz nje šezdeset franaka koliko je bilo u njoj, pa ih daje sirotoj majci što guši svoje sinove poljupcima. — Hoćete li mi dopustiti da zadržim novčarku za uspomenu na vas, gospođice?

Bijaše to mala izvezena novčarka. On je poljubi. Pogledaše se načas. činilo se da je djevojka ganuta i još bijeda nego prije, te kao da želi nešto reći. Ali se Lafcadio naglo izgubi krčeći sebi štapom put, tako namrgođen da ljudi gotovo istog časa prestadoše klicati i pratiti ga.

Vrati se u Luxembourški park, a nakon lakog ručica u Gambrinusu pokraj Odeona hitro se pope u svoju sobu. Ispod jedne letve u podu sakrivao je novce; tri dvadesetice i jedna desetica bijahu pohranjene u skrovištu. Računao je ovako:

Posjetnice - šest franaka.

Par rukavica — pet franaka.

Kravata - pet franaka. (»Što mogu pošteno dobiti za te pare?«)

Par cipela: trideset pet franaka. (»Neću tražiti ništa trajno.«)

Ostaje devetnaest franaka za nepredviđene troškove.

(Lafcadiju su bili mrski dugovi, pa je sve plaćao u gotovu.)

Ode do ormara i izvuče iz njega tamno odijelo od mekana ševiota, besprijekorno skrojeno i dobro ušćuvano:

»Nevolja je u tome što sam porastao, odonda...« - reče u sebi sjećajući se onog sjajnog doba, ne tako davnog, kad ga je njegov posljednji stric, markiz de Gesvres, vodio, onako gizdava, svojim stalnim majstorima.

Loše skrojeno odijelo sablažnjavalo je Lafcadija koliko i kalvinista laž.

»Ponajprije ono najpreče. Moj stric de Gesvres obično je govorio da se čovjek poznaje po cipelama.«

I iz obzira prema cipelama koje će probati, prvo presvuče čarape.

5.

Grof Juste-Agenor de Baraglioul nije već pet godina izlazio iz svog raskošnog stana na Trgu Malesherbes. Tu se spremao za smrt tumarajući zamišljeno po dvoranama pretrpanim zbirkama ili, još češće, zatvoren u svojoj sobi, prepuštajući svoja bolna ramena i ruke blagotvornom djelovanju toplih ubrusa i sedativnih obloga. Golem svilen rubac boje madere obavijao mu je naočitu glavu kao turban, kojem je jedan kraj visio i dopirao do čipke na ovratniku i debelog prsluka boje cigare niz koje mu je padala brada poput srebrnasta slapa. Noge u turskim papučama od bijele kože počivale su mu na gumenom jastuku punom vrele vode. Umakao je beskrvne ruke jednu za drugom u vruću pješčanu kupelj ispod koje je gorjela grijalica na žestu. Siv šal pokrivao mu je koljena. Neosporno je nalikovao na Juliusa, ali još više na kakav Tizianov portret — Juliusove crte lica bile su samo blijeda kopija njegovih crta, isto kao što je Zrak na visinama bio samo bezbojan odraz njegova života, odraz sveden na beznačajnost.

Juste-Agenor de Baraglioul pio je čaj iz šalice slušajući prodiku oca Avrila, svog ispovjednika, koga je češće pozivao na razgovor; u tom času netko pokuca na vrata i ude vjerni Hector, koji je već dvadeset godina obavljao kod njega dužnost sobara, njegovatelja i, prema potrebi, savjetnika.

Hector je donio na lakiranu pladnju malu zatvorenu omotnicu.

— Gospodin se nada da će ga gospodin grof izvoljeti primiti. Juste-Agenor odloži šalicu, razdere omotnicu i izvadi iz nje Lafca-

dijevu posjetnicu. Nervozno je zgužva u ruci.

— Recite da ... — ali se svlada i nadoveže: — Gospodin? Hoćeš reći: mladić? Reci mi, napokon, kakva je to osoba?

— Netko koga gospodin može primiti.

— Dragi opate — reče grof okrećući se ocu Avrilu — žao mi je što vas moram zamoliti da prekinemo razgovor; ali dođite svakako opet sutra; zacijelo ću vam imati nešto novo kazati, i vjerujem da ćete biti zadovoljni.

Držao je i dalje ruku na čelu dok je otac Avril odlazio na salonska vrata; zatim digne napokon glavu i reče:

— Neka ude!

Lafcadio stupi u sobu visoko uzdignuta čela, muški samopouzdana; došavši do starca, ozbiljno se nakloni. Kako se bio zarekao da neće progovoriti dok ne izbroji do dvanaest, prvo prozbori grof:

— Ponajprije znajte, gospodine, da Lafcadio de Baraglioul ne postoji - reče razdirući posjetnicu. - I molim vas da kažete gospodinu Lafcadiju Wluikiju, kad vam je već prijatelj, kažite mu, ako se bude htio igrati ovim kartončićima, ako ih ne podere sve kao što sam ja ovaj poderao (tu ga usitni na posve sitne komadiće koje baci u praznu šalicu), da ću ga smjesta prijaviti policiji i dati uhapsiti kao običnog varalicu. Jeste li me razumjeli? ... A sad dođite na svjetlo da vas bolje vidim.

— Lafcadio Wluiki će vas poslušati, gospodine. (Njegov vrlo smjerni glas malo podrhtavaše.)

Oprostite mu zbog načina kojim se poslu-

ANDRL GIDE

žio da dođe do vas; u njegovim mislima nije bilo nikakve nepoštene namjere. Rado bi vas uvjerio da zavređuje ... bar vaše dobro mišljenje.

- Dobro ste građeni. Ali vam ovo odijelo loše stoji - produži grof kao da ništa nije čuo.

- Nisam se, dakle, prevario? - reče Lafcadio i odvaži se osmjehnuti jer se rado podvrgavao ovom ispitu.

- Hvala bogu, na majku je - promrmlja stari Baraglioul. Lafcadio malo pričekava, a onda se zagleda u grofa i progovori gotovo šapatom:

- Ako budem pazio da se to previše ne vidi, je li mi baš strogo zabranjeno da nalikujem i na...

- Govorio sam tek o vašoj vanjštini. A ako se i niste uvrgli samo na majku, Bog mi neće dati vremena da se o tome uvjerim.

U taj čas spuzne mu sivi šal s koljena na pod. Lafcadio priskoči, i dok je bio sagnut, osjeti lak dodir starčeve ruke na ramenu.

- Lafcadio Wluiki - nastavi Juste-Agenor kad se mladić uspravio - moji su sati odbrojani; neću se sad nadmudrivati s vama; to bi me zamorilo. Priznajem da niste glupi; drago mi je što niste ružni. To što ste sad stavili na kocku svjedoči o stanovitu prkosu koji vam ne pristaje loše; isprva sam pomislio da ste bezobrazni, ali su me vaš glas i držanje umirili. Što se ostalog tiče, zamolio sam svog sina Ju-liusa da me obavijesti o vama; ali sad vidim da me to baš ne zanima i da mi nije bilo toliko stalo do toga koliko da vas vidim. A sad me, Lafcadio, slušajte dobro: nikakav službeni dokument, nikakav spis ne svjedoči o vašem pravom identitetu. Pobrinuo sam se da vam ne ostavim mogućnosti ni za kakav utok. Ne, nemojte me sad uvjeravati o svojim osjećajima, nepotrebno je; ne prekidajte me! Vaša dosadašnja šutnja jamči mi da je vaša majka održala obećanje da vam neće govoriti o meni. To je dobro. Kako sam i ja preuzeo obvezu prema njoj, iskusit ćete moju zahvalnost. Unatoč pravnim poteškoćama, ostavit ću vam preko svog sina Juliusa dio nasljedstva za koji

sam obećao vašoj majci da će vam pripasti. To će reći da ću svom sinu Juliusu namrijeti onoliko više nego svom drugom djetetu, grofici de Saint-Prix, koliko mi zakon dopušta, a to je upravo svota koju želim, preko njega, ostaviti vama. To će iznositi, mislim ... pa, recimo, četrdeset tisuća franaka rente; uskoro ću se vidjeti sa svojim odvjetnikom pa ću s njim razmotriti cifre ... Sjedite ako mislite da će vam tako biti lakše da me slušate. (Lafcadio se upravo bio naslonio na rub stola.) Julius se može usprotiviti svemu tome; zakon je na njegovoj strani; uzdam se u njegovo poštenje da to neće učiniti; a u vaše se poštenje uzdam da nećete nikad uznemirivati Juliusovu obitelj, kao što vaša majka nije nikad uznemirivala moju obitelj. Za Juliusa i njegove najbliže postoji jedino Lafcadio Wluiki. Ne želim da nosite crninu za mnom. Dijete moje, obitelj je velik zatvoren krug; dovijeka ćete ostati samo nezakonit sin.

Lafcadio nije sjeo, iako mu je otac bio ponudio da sjedne kad je primijetio da je zaglavinjao; svladavši vrtoglavicu, mladić se nasloni na rub stola na kojem su stajale šalice i grijalice; držao se i dalje vrlo smjerno.

- A sad mi recite: vidjeli ste valjda danas mog sina Juliusa. On vam je rekao ...

- Nije rekao ništa određeno; sam sam se dosjetio.

- Nespretnjaković! ... Ah, govorim o onom drugom ... Hoćete li se još vidjeti s njim?

- Ponudio mi je mjesto tajnika.

- Jeste li pristali?

- Nije vam to po volji?

- ... Jest. Ali mislim da će biti bolje da se ... ne prepoznate.

- I ja sam tako mislio. Ali, ako se i ne prepoznamo, rado bih ga malo bolje upoznao.

- Ne mislite valjda dugo ostati u toj podređenoj službi?

- Samo dok se malo ne snađem.

- A što nakon toga namjeravate, sad kad ste, eto, bogati?

U
ANDRL CIDE

- Ah! Gospodine, jučer sam još jedva imao što jesti; ostavite mi vremena da upoznam svoju glad.
U taj mah Hector pokuca na vrata:

- Gospodin vikont pita može li ga gospodin primiti. Da ga pustim da ude?

Starac se namrgodi; časak je šutio, ali, kad Lafcadio obzirno ustane i spremi se da pode:

- Ostanite! - poviče Juste-Agenor odajući žestinu koja očara mladića. - Ah! Svejedno!

A lijepo sam mu rekao neka ne dolazi... Reci mu da sam zauzet, da ću mu ... pisati.

Hector se nakloni i iziđe.

Stari grof je na neko vrijeme bio sklopio oči; reklo bi se da spava, ali se kroz bradu vidjelo kako miče usnama. Napokon podigne vjede, pruži ruku Lafcadiju i reče mu posve izmijenjenim glasom, blažim i nekako skršenim:

- Dogovorili smo se, dakle, dijete moje! Sad morate otići.

- Moram vam još nešto priznati - neodlučno će Lafcadio. - Da bih pristojno izgledao pred vama, potrošio sam sve svoje posljednje novce. Ako mi ne pomognete, ne znam pravo što ću danas večerati; a pogotovo sutra ... osim ako mi vaš gospodin sin ne ...

- Uzmite zasad ovo - reče grof vadeći iz ladice pet stotina franaka. - Pa dobro, što sad još čekate?

- Htio bih vas još pitati ... mogu li se nadati da ću vas ponovo vidjeti?

- Priznajem, bogami, da ne bih imao ništa protiv toga. Ali časne osobe koje se brinu o mom spasu podržavaju me u raspoloženju u kojem moja zadovoljstva ostaju u drugom planu. Što se tiče mog blagoslova, dat ću vam ga sad odmah - i starac raširi ruke da ga zagrlji. Umjesto da pohrli grofu u naručje, Lafcadio pobožno klekne pred njega, položi glavu na njegova koljena, jecajući, prožet nježnošću u zagrljaju, osjećajući kako mu se topi srce puno okrutnih na-misli.

- Dijete moje, dijete moje — tepaše mu starac — kod vas sam zakasnio.

Kad Lafcadio ustane, lice mu bijaše obliveno suzama. Dok se spremao otići i trpao u džep novčanicu koju nije bio odmah uzeo, napipa opet posjetnice i pruži ih grofu:

- Evo, ovdje je cijeli svežanj.

- Imam povjerenja u vas; sami ih poderite. Zbogom!

»Taj bi mi bio još najbolji stric«, pomisli Lafcadio kad se vrati u Latinski kvart. »A bio bi mi još i nešto više«, doda s trunkom sjete. Ih! Izvadi svežanj posjetnica, raširi ih kao lepezu i u jedan mah, bez po muke, podere.

- Nikad nisam imao povjerenja u kanale — promrmlja i baci »Lafca-dija« u jedan otvor kanala, a tek dva otvora dalje »de Baraglioula«.

- Svejedno, bio Baraglioul ili Wluiki, pobrinimo se da likvidiramo svoju prošlost.

Poznavao je, na Bulevaru Saint-Michel, draguljarnicu pred kojom ga je Carola svaki dan tjerala da stane. U kićenu izlogu bila je zapazila prije dva dana par neobičnih puceta za manšete. Sastojala su se od po četiri uokvirene mačje glave vezane dvije po dvije zlatnom kopčom, napravljene od nekog čudnovatog kvarca kroz koji se ništa ne vidi, iako je na prvi pogled proziran. Kako je Venitequa nosila, kao što sam već rekao, neku vrstu muške bluze s manšetama i kako je imala čudan ukus, žudjela je za tim pucetima.

Nisu bila toliko smiješna koliko čudnovata; Lafcadiju su bila grozna; smetala bi ga na ljubavnici; ali sad, kad je napušta ... Ude u draguljarnicu i kupi puceta za sto dvadeset franaka.

- Molim vas komadić papira.

I na papiriću, koji mu draguljar pruži, nagnuvši se nad tezgu, napiše

ovo:

!?. |<|

Caroli Venitequi,

zahvaljujem joj stoje uvela neznanca u moju sobu, i molim je da više nikad ne stupi u nju.

AndrL GIDE

Presavijeni papirić turi u kutiju u koju draguljar spremi nakit.

»Nemojmo se pre nagliti ni u čemu«, reče sam sebi u trenutku kad je htio predati kutiju pazikući:
»Prenoćimo još jedanput pod ovim krovom i zadovoljimo se večeras samo time što ćemo zatvoriti
svoja vrata gospođici Caroli.«

6.

Julius de Baraglioul živio je pod produženim režimom privremenog morala, onog istog morala kojem se bio podvrgao Descartes dok nije utvrdio pravila po kojima će živjeti i trošiti. Ali niti je Juliusova narav bila toliko nepopustljiva niti mu je duh bio toliko nepomirljiv da bi mu bilo osobito teško držati se utvrđena reda. Na kraju krajeva, nije tražio ništa drugo do udobnost, a njegovi književnički uspjesi bili su dio te udobnosti. Zbog neuspjeha svoje posljednje knjige prvi put je osjetio kivnost.

Poprilično se uvrijedio kad je otac bio odbio da ga primi, a još bi se više bio uvrijedio da je znao tko ga je pretekao kod staroga. Vraćajući se u Ulicu Verneuil, sve se slabije i slabije branio od nametljive pretpostavke koja ga je salijetala još dok je bio išao k Lafcadiju. I on je uspoređivao neke činjenice i datume; ni on više nije mogao u tom čudnom spletu okolnosti vidjeti samo puku slučajnost. Uostalom, Lafcadijeva mladenačka ljupkost bila ga je očarala i, premda je slutio da će ga otac lišiti jednog dijela očevine u korist njegova nezakonitog brata, nije osjećao prema njemu nikakve zlobe; štoviše, očekujući ga prije podne, osjećao je prilično nježnu i susretljivu radoznalost. Sto se tiče Lafcadija, koliko god bio sumnjičav i suzdržljiv, mamila ga je ova rijetka zgoda da se raspriča, pa i zadovoljstvo da malo uznemiri Juliusa. Jer, čak ni s Protosom nije bio nikad daleko dotjerao u povjeravanju. A koliko je odonda uznapredovao! Julius mu zapravo nije bio mrzak, koliko god ga podsjećao na pajaca; zabavljala ga je pomisao da mu je rođeni brat.

Na putu prema Juliusovoj kući toga prijepodneva, sutradan nakon Juliusova posjeta njemu, doživio je prilično neobičnu zgodu - iz sklonosti prema zaobilaženju, tjeran možda svojim genijem a i zato da bi stišao stanovitu uzbuđenost duha i puti, želeći da potpuno vlada sobom kad dođe pred brata, Lafcadio je udario ponajdužim putem; krenuo je Bulevarom Invalides, opet prošao blizu mjesta gdje je bio izbio požar, i produžio Ulicom Bellechasse.

»Ulica Verneuil trideset četiri«, ponavljao je u sebi hodajući. »četiri i tri je sedam - broj je dobar.« Izlazio je iz Ulice Saint-Dominique, na mjestu gdje ona presijeca Bulevar Saint-Germain, kadli na drugoj strani bulevara spazi i odmah povjerava da je prepoznao djevojku koja mu se od jučer neprestano pomalo motala po glavi. Namah ubrza korak ... Ona je! Sustigne je na kraju kratke Ulice Villersexel, ali, držeći da ne bi baš dolikovalo jednom Baraglioulu da joj pristupi, zadovolji se time što joj se nasmiješi, ovlaš nakloni i pridigne šešir; zatim brzo prođe pored nje i pomisli da neće biti zgorega da uleti u jednu trafiku, dok je djevojka, ponovo ga prestigavši, skrenula u Ulicu Universite.

Kad je Lafcadio izišao iz trafike i skrenuo i sam u tu ulicu, pogledao je lijevo i desno, ali djevojke nije više nigdje bilo. Lafcadio, prijatelju dragi, zapadate u najgore banalnosti; ako se slučajno zaljubite, nemojte računati na moje pero da će opisivati metež u vašem srcu ... Ali ne, Lafcadio bi držao nedoličnim da se upušta u potjeru; isto tako nipošto nije želio zakasnit kod Juliusa, a zbog zaobilaženja nije više imao mnogo vremena za razmišljanje. Srećom, Ulica Verneuil bijaše sasvim blizu, a kuća u kojoj je stanovao Julius — na prvom uglu. Lafcadio dobaci pazikući grofovo ime i pohita uza stube.

Međutim, Genevieve de Baraglioul — jer to bijaše ona, starija kćerka grofa Juliusa, na povratku iz bolnice Enfant-Malades, kamo je odlazila svakog jutra — još uzbuđenija nego Lafcadio tim ponovnim susretom, vratila se bila u velikoj žurbi u očinski dom; pošto je bila ušla na kolni ulaz upravo u trenutku kad je Lafcadio skrenuo u tu ulicu, popela se na drugi kat kad začu za sobom nečije žurne korake, te se

- V

ANDRÉ CIDE

okrene; netko se za njom penjao brže od nje; ukloni se da ga propusti, ali tad iznenada prepozna Lafcadija koji zastane pred njom kao ukopan.

- Zar je dostojno vas, gospodine, da trčite za mnom - reče mu najsrditijim glasom što je mogla.

- Jao, gospođice, što ćete još pomisliti o meni! - uzvikne Lafcadio. — Nećete mi vjerovati da nisam vidio da ste ušli u ovu kuću i da sam strašno iznenađen što vas ovdje opet vidim. Pa zar ne stanuje ovdje grof Julius de Baraglioul?

- Sto! — usklikne Genevieve crveneći.

Da niste vi onaj novi tajnik koga moj otac očekuje? Gospodin Lafcadio Wlou ... imate tako čudno prezime da ne znam ni kako se izgovara. A pošto Lafcadio i sam pocrveni i nakloni se, ona nadoveže: — Kad sam vas već ovdje našla, gospodine, mogu li vas zamoliti da ništa ne govorite mojim roditeljima o onome što se jučer dogodilo, jer mislim da im se to ne bi nimalo svidjelo; pogotovo nemojte govoriti o novčarci za koju sam im rekla da sam je izgubila.

- I ja sam vas, gospođice, upravo htio zamoliti da ne spominjete smiješnu ulogu koju sam jučer odigrao pred vama. U tome sam kao i vaši roditelji: nemam razumijevanja za tu svoju ulogu i nipošto je ne odobravam. Morao sam vam izgledati kao kakav newfoundlandski pas. Nisam se mogao svladati ... Oprostite mi. Moram još dosta učiti... Ali ću naučiti sve što treba, vjerujte mi ... Hoćete li mi ipak pružiti ruku?

Genevieve de Baraglioul, koja nije htjela priznati sama sebi da je Lafcadio vrlo lijep, nije htjela priznati Lafcadiju da joj ni izdaleka nije bio smiješan, nego da je, štoviše, u njenim očima pravi junak. Pruži mu ruku koju on vatreno prinese svojim usnama; tada ga ona, smiješeći se čedno, zamoli da side nekoliko stepenica i pričeka dok ona ne ude u stan i zatvori vrata za sobom, pa da tek onda pozvoni kako ih ne bi vidjeli zajedno; a napose da ničim ne pokaže da se već poznaju.

Nakon nekoliko minuta Lafcadija uvedoše u romanopišćev kabinet.

I

Julius ga prijazno dočeka, ali, kako nije bio spretan, Lafcadio se odmah počeo braniti:

- Gospodine, moram vas odmah upozoriti da mi je zahvalnost strahovito mrska, isto koliko i dugovi, i što god učinili za mene, nećete me moći natjerati da se osjećam vašim dužnikom.

Sad se opet Julius nakostriješi:

— Ne želim vas potkupiti, gospodine Wluiki — počeo već onako s visoka kako je umio.

Ali obojica uvidješe da će tako srušiti sve mostove između sebe, pa naglo ušutješe i tek nakon kraće šutnje Lafcadio počeo ponešto mekšim glasom:

— Kakav ste mi to posao htjeli povjeriti?

Julius se počeo izvlačiti izgovorom da tekst još nije dotjeran; uostalom, neće biti naodmet da se prethodno malo bolje upoznaju.

- Priznajte, gospodine - preuze Lafcadio objesnim tonom - da me jučer niste radi toga čekali i da ste zavirili malo u stanovitu bilježnicu...

Julius se smete i odgovori pomalo zbunjeno:

- Priznajem vam da sam to učinio. - Pa nadoveže dostojanstveno: - Oprostite mi. Kad bi se to moglo ponoviti, ne bih više ništa slično učinio.

— Ne može se više ponoviti: spalio sam tu bilježnicu. Julius se snuždi:

— Ljutite li se jako?

- Da se još ljutim, ne bih vam o tome govorio. Oprostite što sam maloprije, kad sam došao, počeo govoriti onakvim tonom — nastavi Lafcadio, odlučan da i dalje tjera svoje. - Ipak bih rado znao jeste li pročitali i pisamce koje je bilo u bilježnici?

Julius nije bio pročitao to pisamce, iz jednostavna razloga što ga uopće nije našao; ali iskoristi priliku da istakne svoju diskreciju. Lafcadio se zabavljao s njim, a zabavljalo ga je da sad to i pokazuje.

— Već sam se donekle osvetio na vašoj najnovijoj knjizi, jučer.

- Ta knjiga ne može vas baš mnogo zanimati - požuri se Julius ubaciti.

*

ANDRŽ GIDE

- Ah! Nisam je svu ni pročitao. Moram vam priznati da ne volim baš čitati. Zapravo sam jedino uživao u Robinsonu ... Da, i u Aladi-nu ... Eto, dakle, sad više nisam za vas mjerodavan. Julius polako digne ruku.

- Ja vas samo žalim: uskraćujete sami sebi velike užitke.
- Poznajem i druge užitke.
- Koji možda nisu isto tako valjani.
- U to možete biti sigurni!

I Lafcadio se nasmije pomalo drzovito.

- Zbog toga ćete jednog dana zažaliti - nastavi Julius, malo pecnut njegovim podsmijehom.
- Kad bude kasno — dovrši Lafcadio poučno; zatim naglo produži: — Zabavlja li vas pisanje?

Julius se isprsi:

- Ja ne pišem radi zabave - reče ponosito. - Radost koju osjećam dok pišem vrednija je od radosti koje bih mogao naći u životu. Uostalom, jedno ne isključuje drugo ...

- Tako bar kažu. — Zatim Lafcadio naglo povisi ton, koji je bio tobože nehajno spustio: — Zna li što mi se gadi u pisanju? Ispravljanje, precrtavanje, dotjerivanje ...

- Zar mislite da se čovjek ne ispravlja i u životu? - upita ga Julius zagrijano.

- Niste me razumjeli: u životu/Se čovjek ispravlja, kako kažu, popravlja se; ali ne može ispraviti ono što je učinio. Pisanje je upravo zbog tog prava na ispravljanje tako nekako sivo, i tako ... {Ne doreče.) Jest, a upravo mi se to čini lijepim u životu što se tu mora slikati uživo. Tu je zabranjeno precrtavanje.

- Ima li što u vašem životu što bi trebalo precrtati?

- Ne ... još nema bogzna što ... Pa, kad čovjek ne može ... - Lafcadio ušuti načas, te produži: - Ipak sam iz želje da nešto precrtam bacio onu bilježnicu u vatru! ... Ali, vidite i sami, kasno ... Ipak, priznajte da niste bogzna što iz nje razabrali.

Ne, to Julius ne bi bio nipošto priznao.

— Hoćete li dopustiti da vam postavim nekoliko pitanja? — reći će umjesto odgovora.

Lafcadio tako naglo ustane da Julius pomisli da želi pobjeći; ali Lafcadio samo priđe prozoru, odigne zastor od etamina i priupita ga:

— Je li to vaš vrt?

— Nije - odgovori Julius.

— Gospodine, nikom dosad još nisam dopustio da i načas zaviri u moj život - nastavi Lafcadio ne okrećući se. Zatim se vrati do Juliusa, koji je u njemu vidio još samo derana: Ali danas je blagdan, priuštit ću sebi ferije, jedan jedini put u životu. Postavljajte pitanja, obvezujem se da ću vam na sva pitanja odgovoriti... Ah, najprije da vam kažem da sam pokazao vrata djevojci koja vam ih je jučer otvorila.

Julius se iz pristojnosti tobože zgrane.

— Zbog mene! Vjerujte da ...

— Ih! Već sam dulje vrijeme tražio povod da je se nekako otresem.

— Vi ste ... živjeli s njom? — priupita ga Julius nespretno. - Jesam, iz higijenskih razloga ... Ali što sam manje mogao; i to radi uspomene na prijatelja koji je nekad bio njen ljubavnik.

— Možda gospodina Protosa? — osmjeli se Julius umetnuti, pošto je bio čvrsto odlučio da proguta svako ogorčenje, gađenje, neodobravanje, i da tog prvog dana pokaže samo onoliko čuđenja koliko bude potrebno da malo oživi svoje riječi.

-Jest, Protosa - odgovori Lafcadio smijući se od sveg srca. - Htjeli biste znati tko je Protos?

— Kad bih malo upoznao vaše prijatelje, možda bih i vas bolje upoznao.

— To je jedan Talijan koji se preziva ... bogami, ne sjećam se više, a nije ni važno! Svi njegovi drugovi, pa i profesori, poznavali su ga samo pod tim nadimkom, od onog dana kad je iznenada osvojio prvu nagradu na temu iz grčkog.

— Ne sjećam se da sam ikad bio najbolji u razredu - reče Julius ne bi li mu pomogao u povjeravanju - ali sam se i ja volio družiti s najboljim učenicima. I tako, velite, Protos ...

ANDRL GIDE

- Oh, to je bilo samo zbog jedne oklade. Prije toga je spadao među najslabije učenike u razredu, iako je bio jedan od najstarijih, a ja sam bio jedan od najmlađih, ali nisam, bogami, zato ništa bolje učio. Protos je iskazivao velik prezir prema svemu što su nas učili profesori; međutim, kad mu je

jedan od naših štrebera, koje on nije trpio, rekao jednog dana: lako je prezirati ono za što čovjek nije sposoban (ili nešto u tom smislu), Protos se našao uvrijeđen, svojski zapeo jedno petnaest dana i, kad smo pisali školsku zadaću, prešišao i onog najboljeg, bio prvi, na veliko čudo svih nas! Trebalo bi da kažem: svih njih. Što se mene tiče, ja sam isuviše cijenio Protosa da bi me to moglo bogzna kako iznenaditi. Rekao mi je: pokazat ću ja njima da to nije baš tako teško! I ja sam mu povjerovao.

- Ako vas dobro razumijem, bili ste pod njegovim utjecajem.

- Možda. Imponirao mi je. Da vam pravo kažem, samo sam jedan jedini put razgovarao s njim intimno; ali je taj razgovor toliko djelovao na mene da sam sutradan pobjegao iz internata, gdje sam krepavao od dosade, i pješice došao do Badena, gdje mi je majka tada živjela u društvu s mojim stricem markizom de Gesvresom ... Nego, počeli smo od kraja. Predosjećam da ćete me vrlo slabo ispitivati. Slušajte! Dajte da vam jednostavno ispričam svoj život. Tako ćete doznati mnogo više nego da me ispitujete, pa možda i više nego što želite doznati... Neću, hvala, više volim svoje - reče vadeći dozu i bacajući cigaretu koju je već bio uzeo od Juliusa i koja mu se bila ugasila dok je pričao.

7.

- Rođen sam u Bukureštu 1874. godine - počeo polagano - i, kao što, mislim, znate, izgubio sam oca dva-tri mjeseca nakon svog rođenja. Prva osoba koju sam zapazio uz svoju majku bio je jedan Nijemac, moj stric, barun Heldenbruck. Ali, kako sam ga izgubio kad mi je bilo dvanaest godina, ostao mi je u prilično mutnu sjećanju. Kažu da je

bio krupan financijer. Naučio me je svoj jezik, a račun me je učio tako vještim doskočicama da sam se izvrsno zabavljao računanjem. Napravio je od mene svoga blagajnika, kako me je rado u šali nazivao, to jest povjerio mi je brdo sitnog novca kojim sam plaćao sve njegove troškove kud god sam ga pratio. Što je god kupio (a kupovao je mnogo), tražio je od mene da sračunam cijelu svotu dok izvadim kovani novac ili novčanicu iz džepa. Katkad me je zbunjivao stranim novcem koji sam morao mijenjati; bavio sam se i diskontiranjem, kamatama, pozajmicama, a na kraju čak i spekulacijama. U tom sam se poslu uskoro toliko izvještio da sam mogao množiti, pa čak i dijeliti s višeznamenkastim brojevima, bez papira ... Ne bojte se (opazio je kako se Julius na-mrštio), nije to u meni razvilo ljubav ni prema novcu ni prema računu. Eto, na primjer, nikad ne vodim svoje račune, ako baš želite znati. Da vam pravo kažem, taj je moj osnovni odgoj ostao posve praktičan i pozitivan, i nije dotakao ništa dublje u meni... Osim toga, Heldenbruck se izvanredno razumio u higijenu djetinjstva; nagovorio je bio moju majku da me pusti da hodam gologlav i bos, bez obzira na vremenske prilike, i da budem što više na svježem zraku; sam me je gnjurao u hladnu vodu, i ljeti i zimi; neobično sam u tome uživao ... Nego što će vam te pojedinosti!

- Neka, neka!

— Tada su ga poslovi odveli u Ameriku. Nikad ga više nisam vidio. »U Bukureštu se u salonima moje majke okupljalo najsjajnije, ali i najšarolikije društvo, koliko mogu suditi po sjećanju; međutim, najčešći su, intimni gosti bili tada moj stric knez Vladimir Bielkowski i Ardengo Baldi, koga, ne znam zašto, nikad nisam nazivao stricem. Probici Rusije (umalo što ne reko Poljske) i Italije zadržali su ih u Bukureštu tri-četiri godine. Svaki od njih naučio me svoj jezik, to jest talijanski i poljski, jer, što se ruskog tiče, čitam ga i razumijem bez velike muke, ali ga nikad nisam sasvim tečno govorio. S obzirom na društvo koje je moja majka primala i koje me je mazilo, nije bilo dana da nisam imao prilike vježbati četiri-pet jezika, pa sam ih već u svojoj četrnaestoj godini govorio gotovo sve podjednako dobro, bez ikakva

Andrč Gide

stranog akcenta; ali sam francuski najradije govorio jer je to bio jezik mog oca i jer je mojoj majci bilo stalo do toga da francuski najprije naučim.

»Bielkowski se mnogo bavio mnome, kao i svi oni koji su željeli ugoditi mojoj majci; reklo bi se da su mi se udvarali; ali je on to, mislim, činio bez računa, jer se uvijek potpuno predavao svojim sklonostima koje su bile žestoke i raznovrsne. Bavio se mnome čak i više nego što je znala moja

majka, a meni je svakako godila posebna naklonost koju mi je iskazivao. Taj čudni čovjek pretvorio je bio preko noći naš donekle sređen život u neku vrstu neprekidne svetkovine. Ne, nije dovoljno reći da se predavao svojim sklonostima: uranjao je, ulijetao u njih; unosio je u svoje uživanje nekakvu mahnitost.

»Vodio nas je tri ljeta za redom u jedan ljetnikovac ili, bolje reći, dvorac na mađarskim obroncima Karpata, nedaleko od Eperjesa,¹ gdje smo se često vozicali kolima. Ali još smo češće jahali; moju majku ništa nije više veselilo nego juriti nasumce po okolnim poljima i šumama koje su vrlo lijepe. Ponija koji mi je Vladimir bio darovao volio sam preko godinu dana najviše od svega na svijetu.

»Drugog ljeta pridružio nam se Ardengo Baldi; tada me je naučio igrati šah. Pošto me je Heldenbruck bio naučio računati napamet, ubrzo sam se navikao igrati ne gledajući u šahovsku ploču.

»Baldi se dobro slagao s Bielkowskim. Uvečer, u jednoj samotnoj kuli, utonuli u tišinu parka i šume, nas smo četvoro do kasno u noć kartali i kartali; jer, iako sam još bio dijete — bilo mi je tek trinaest godina — Baldi me je, mrzeći da igra s »mrtvacem«, naučio igrati vist i varati u kartama.

»Bio je žongler, opsjenar, mađioničar, akrobat; u prvo vrijeme, kad je došao k nama, moja se mašta tek oslobađala dugotrajnog posta kojem ju je bio podvrgao Heldenbruck; bio sam gladan čudesa, lakovjerman i pun netom probuđene radoznalosti. Poslije mi je Baldi razjasnio svoje majstorije; ali to što sam prodro u njihove tajne nije moglo

¹ Mađarsko ime današnjeg slovačkog gradića Prešova. (Prev.)

izbrisati prvotni dojam tajnovitosti, kad sam ga, prve večeri, vidio kako posve mirno pali cigaretu noktom svoga malog prsta, a zatim, pošto je izgubio na kartama, kako iz mog uha i nosa vadi koliko mu treba rubalja, što me je doslovno užasavalo, ali je galeriju dobro zabavljalo jer bi svagda rekao, isto onako mrtav hladan: »Sreća da je ovo dijete neiscrpan rudnik! «

»Onih večeri kad bi bio sam s mojom majkom i sa mnom, svaki put bi izmislio neku novu igru, neko iznenađenje ili šalu; oponašao je sve naše prijatelje, kreveljio se, gubio svaku sličnost sa samim sobom, imitirao svačiji glas, životinjske urlike, zvukove pojedinih glazbala, izvlačio iz sebe čudne šumove, pjevao prateći se na guslama, plesao, prekobacivao se, hodao na rukama, preskakao stolove ili stolce i, izuven, žonglirao nogama, na japanski način, vrteći paravan ili salonski stolić na vrhu palca na nozi; još je bolje žonglirao rukama; od zgužvana, razderana papira napravio bi mnoštvo bijelih leptirića, koje sam ja tjerao naokolo svojim dahom a on ih je održavao u zraku mašući lepezom. I tako su predmeti oko njega gubili težinu i zbilju, čak i prisutnost, ili su pak poprimali nov smisao, neočekivan, čudnovat, posve beskoristan: »Ima vrlo malo stvari s kojima se ne bi bilo zabavno poigrati,« kazivao je. Uz to je bio toliko smiješan da sam se valjao od smijeha, a majka mu je dovikivala: »Prestanite, Baldi! Cadio neće više moći zaspati.« I zaista sam morao imati jake živce da odolim takvim uzbuđenjima.

»Ta mi je obuka mnogo koristila; a u više sam majstorija, nakon nekoliko mjeseci, čak i nadmašio Baldija, pa i ...

- Vidim, dijete moje, da su se dobro brinuli o vašem odgoju - uplete mu se u tom času Julius u riječ. Lafcadio se naduši smijati, neobično uveseljen romanopišćevim zgranutim izrazom na licu.

— Ah, ne bojte se, ništa od svega toga nije ostavilo dubljeg traga u meni! Ali bilo je krajnje vrijeme, je li, da na scenu stupi stric Faby. On se pojavio uz moju majku kad su Bielkowski i Baldi bili pozvani na nove dužnosti.

Andrž Cide

— Faby? Je li to onaj čiji sam rukopis vidio na prvoj stranici vaše bilježnice?

— Jest. Fabian Tavlör, lord Gravensdale. On nas je odveo, moju majku i mene, ifijetnikovac koji je bio unajmio blizu Duina, na Jadranskom moru, gdje sam zaista ojačao. Posjed je zauzimao cijeli jedan stjenovit poluotok. Ondje, ispod borova, među hridinama, u dražicama, ili u moru plivajući i veslajući, živio sam povazan kao pravi divljak. Iz tog doba potječe i fotografija koju ste vidjeli, i koju sam također spalio.

— Rekao bih — ubaci Julius — da ste se u toj prilici mogli i pristojnije predstaviti.

— Upravo to nisam mogao - nastavi Lafcadio smijući se. - Pod izgovorom da treba da pocrnim,

Faby je držao pod ključem svu svoju odjeću, pa čak i rublje ...

— A što je na to rekla vaša gospoda majka?

— Nju je to i te kako zabavljalo; govorila je: ako to naše goste sa-blažnjava, mogu slobodno otići; ali to nije nikog od onih koji su dolazili smetalo da ostanu.

— A što je bilo s učenjem za sve to vrijeme, siroto moje dijete? ...

— Da, toliko sam lako učio da je majka do tada bila malo zanemarila moje školovanje; tek što nisam bio navršio šesnaest godina; čini se da je to majka iznenada pojmila pa me je, nakon divna putovanja po Alžiru sa stricem Fabvjem (mislim da mi je tada bilo najljepše u životu), poslala u Pariz i povjerila nekoj vrsti neumoljiva tamničara koji se brinuo o mom učenju.

— Nakon one prevelike slobode, zbilja mogu shvatiti da vam je ta stega bila pomalo teška.

— Ne bih je uopće mogao podnijeti da nije bilo Protosa. On je bio u istom internatu, da nauči francuski, kako se tvrdilo, iako gaje besprijekorno govorio, pa nisam nikad mogao shvatiti što će on tu; a isto tako ni što ću ja tu. Životario sam; nisam osjećao pravog prijateljstva prema Protosu, ali sam mu se obraćao kao da će mi on donijeti oslobođenje. Poprilično stariji od mene, doimao se još stariji nego što je

bio, nije bilo više ničeg djetinjeg u njegovu držanju ni u sklonostima. Crte lica bile su mu vrlo izražajne, kad je želio da to budu, te su mogle izraziti što god je htio; ali, dok je mirovao, pravio se blesav. Kad sam se jednog dana zbog toga našalio s njim, odgovorio mi je da je na ovom svijetu važno da čovjek ne pokazuje odviše jasno kakav je.

»Nije se zadovoljavao time da djeluje samo skromno; želio je da ga smatraju glupanom. Rado je govorio kako ljude upropaštava to što više vole paradirati nego se mučiti, i što ne znaju prikrivati svoje sposobnosti; ali to je govorio samo meni. Držao se po strani od ostalih, pa i od mene, premda mene jedinog u internatu nije prezirao. čim sam ga naveo na razgovor, postao je neobično rječit; ali ponajčešće je bio mučaljiv i tada mi se činilo da su mu na pameti neke crne namisli koje bih bio rado upoznao. Kad sam ga upitao: »Što radite ovdje?« (nitko od nas nije mu govorio »ti«), odgovorio mi je: »Uzimam zalet«. Tvrdio je da se u životu čovjek može izvući iz najvećeg škripca ako zna u pravi čas reći sam sebi: »Nije važno!« To sam i ja rekao sam sebi kad sam odlučio da pobjegnem.

»Otputio sam se s osamnaest franaka u džepu i stigao u Baden putujući polagano, jedući ni sam ne znam što, spavajući gdje god bilo ... Kad sam stigao, bio sam pomalo iscrpljen, ali, sve u svemu, zadovoljan samim sobom, jer sam u džepu imao još tri franka; istina je da sam na putu i upecao pet-šest franaka. Našao sam u Badenu majku i strica de Gesvresa, koji se dobro zabavljao na račun mog bijega, ali je odlučio da me vrati u Pariz; rekao je da mu je krivo što mi je Pariz ostao u lošoj uspomeni. I činjenica jest da mi je Pariz, kad sam se s njim vratio u nj, došao nekako ljepši.

»Markiz de Gesvres mahnito je rasipao pare; to je kod njega bila stalna potreba, prava bolest; reklo bi se da mi je bio zahvalan što mu pomažem da joj udovolji i što mu udvostručujem apetit svojim apetitom. Nasuprot Fabvu, naučio me da zavolim lijepa odijela; mislim da sam ih prilično dobro nosio; kod njega sam bio u dobroj školi; njegova je elegancija bila sasvim prirodna, kao neka druga vrsta iskrenosti. Vrlo dobro sam se slagao s njim. Zajedno smo provodili prije-

ANDRG GIDE

podneva kod košuljara, postolara, krojača; osobitu je pažnju pridavao cipelama po kojima se, kako je govorio, poznaju ljudi, isto tako pouzdano ali skrovitije nego po odjeći i crtama lica ... Naučio me trošiti ne vodeći ni o čemu računa i ne brineći se unaprijed hoću li imati čime udovoljiti svojim prohtjevima, željama ili gladi. Isticao je kao načelo da glad uvijek treba zadovoljiti na kraju jer (sjećam se dobro tih njegovih riječi) želja ili prohtjev trenutni su porivi, a glad uvijek ostaje i samo je još neodoljivija što dulje traje. Napokon me je naučio da ne uživam ni u čemu više samo zato što me je skuplje stajalo, ni manje samo zato što me slučajno nije ništa stajalo.

»Tako je to bilo sve dok nisam izgubio majku. Iznenada me brzojavno pozvaše u Bukurešt; zatekoh je već mrtvu: ondje doznah da se ona, nakon markiževa odlaska, mnogo zadužila i da joj je ostalo taman toliko imutka da se poplaćaju svi njeni dugovi, tako da se nisam mogao nadati više ni jednoj kopjejk, ni jednom pfenigu, ni jednom grošu. Odmah nakon ukopa vratio sam se u Pariz nadajući se da ću tu ponovo naći strica de Gesvresa, ali je on iznenada bio otputovao u Rusiju a da nije

ostavio nikakve adrese.

»Ne moram vam sad kazivati o čemu sam tada sve razmišljao. Mogao sam se, do vraga, poslužiti nekim svojim vještinama s pomoću kojih se čovjek može uvijek izvući iz škripca; ali što mi je to bilo potrebnije, to mi se više gadilo. Srećom, jedne noći, dok sam lunjao ulicama, pomalo neodlučan, nabasao sam na onu istu Carolu Venitequu koju ste i vi vidjeli, bivšu Protosovu ljubavnicu, koja mi je dala pristojno sklonište. Nakon nekoliko dana dobio sam obavijest da će mi se nekakva mršava potpora, prilično tajnovito, isplaćivati svakog prvog u mjesecu kod nekog bilježnika; mrska su mi svaka objašnjenja pa sam podizao tu potporu ne pitajući nikog ništa. Zatim ste vi došli... Sad znate gotovo sve što mi je bilo po volji da vam ispričam.

— Sreća je — svečano će Julius — sreća je, Lafcadio, što ćete sad doći do nešto novca: bez zanimanja, bez školovanja, osuđeni da živite od koječega ... takvi kakvog sam vas sad upoznao, bili biste spremni na sve.

— Naprotiv, ni na šta — preuze Lafcadio gledajući ozbiljno Juliusa. - Usprkos svemu što sam vam ispričao, vidim da me još slabo poznajete. Ništa me toliko ne koči koliko treba; oduvijek sam težio samo za onim što mi neće moći ničemu poslužiti.

— Za paradoksima, na primjer. I mislite da je to hranjivo?

— To ovisi o želucu. Vi rado nazivate paradoksima ono što se kosi s vašim ... Sto se mene tiče, ja bih radije skapao od gladi pored tog paprikaša od logike kojim vidim da hranite svoje likove.

— Dopustite ...

— Bar junaka svoje posljednje knjige. Je li istina da ste u njemu opisali svog oca? Ta vaša briga da ga prikažete, svugdje i uvijek, dosljednog samom sebi i vama, privrženog svojim dužnostima, svojim načelima, to jest vašim teorijama ... možete misliti što bih vam ja, upravo ja, mogao o tome reći! ... Gospodine de Baraglioul, shvatite ovo kao golu istinu: ja sam vam u svemu nedosljedan. Eto, vidite koliko sam vam tu napričao, a jučer ste još mislili da sam najšutljiviji, najzatvoreniji, najpovučeniji čovjek na svijetu. Ali dobro je što smo se ovako brzo upoznali, i što više neće biti razloga da se na to vraćamo. Sutra, večeras, povlačim se opet u svoju tajnu.

Romanopisca su ova kazivanja izbacila iz kolotečine, pa se pokušava ponovo snaći:

— Naučite se najprije da nema nedosljednosti, ni u psihologiji ni u fizici - počeo on. - Vi ste upravo u stanju formiranja i...

Prekine ga kucanje na vratima. Ali, kako nitko ne ude, Julius iziđe iz sobe. Kroz vrata koja je ostavio otvorena, do Lafcadija dopre nejasan žamor. Zatim nastaje tajac. Nakon deset minuta čekanja Lafcadio se već spremao da ode kad ude sluga u livreji i reče mu:

— Gospodin grof poručuje gospodinu tajniku da ga više neće zadržavati. Gospodin grof je ovog časa primio lošu vijest o gospodinu ocu i ispričava se što se ne može oprostiti s gospodinom. Po tonu kojim je sve to bilo rečeno, Lafcadio zaključio da je upravo stigla vijest da je stari grof umro. Obuzda svoje uzbuđenje.

André Cide

»Hajdemo!« reče sam sebi kad se vratio u slijepu ulicu Claude-Bernard. »Kucnuo je čas. It is time to launch the ship! Otkud bilo da zapuše vjetar, bit će dobar, glavno da puše. Kad već ne možemo biti sasvim blizu starome, spremimo se da se još više udaljimo od njega.«

Prolazeći pored pazikuće, preda mu kutijicu koju je još od jučer bio nosio sa sobom.

- Predajte ovaj paketić gospođici Venitequa večeras, kad se vrati kući - reče mu. - I molim vas da mi pripremite račun.

Sat kasnije, nakon što je spremio stvari u kovčeg, pošalje po fijaker. Ode a da ne ostavi adrese za sobom. Reče daje dovoljna adresa njegova odvjetnika.

Vrijeme je da se porine brod (engl.).

KNJIGA TREĆA

AMEDEE FLEURISSE 1.

Grofica de Saint-Prix, Juliusova mlada sestra, koja je zbog smrti grofa Justea-Agenora morala iznenada otputovati u Pariz, tek se bila nedavno vratila u svoj dražesni dvorac Pezac, na četiri kilometra od Paua, koji je malokad napuštala otkako je bila ostala udovica, a još rjeđe otkako su joj

se poženila i udomila djeca — iznenada primi neobičan posjet.

Upravo se bila vratila iz uobičajene jutarnje vožnje u laganoj dvo-kolici kojom je sama upravljala, kad joj javiše da je već sat vremena u salonu čeka neki kapucin. Neznanca joj je preporučao kardinal Andre, o čemu je svjedočila kardinalova posjetnica koju predadoše grofici; posjetnica je bila u omotnici, a na njoj, ispod kardinalova imena i prezimena, bijahu ispisane, njegovim sitnim i tako reći ženskim rukopisom, ove riječi:

Preporučuje osobitoj pažnji grofice de Saint-Prix opata J.-P. Salusa, kanonika iz Virmontala.

To je bilo sve, i to je bilo dovoljno; grofica je rado primala crkvene ljude; osim toga, kardinal Andre držao je grofičinu dušu u svojim

AndrL Cide

rukama. Ona odmah skokne do salona i ispriča se gostu što ju je morao čekati.

Kanonik iz Virmontala bijaše visoka i krupna ljudina; na njegovu plemenitu licu blistala je muževna odrješitost koja se čudnovato kosila (ako smijem tako reći) s kolebljivom oprežnošću njegovih kretnja i glasa, isto kao što je njegova gotovo sijeda kosa odudarala od mladenačke i svježije boje njegova lica.

Uza svu grofičinu ljubaznost, razgovor je zapinjao i mučno se probijao kroz uobičajene fraze o grofičinoj nedavnoj žalosti, o zdravlju kardinala Andrea i o Juliusovu ponovnom neuspjehu u Akademiji. Međutim je opatov glas postajao nekako sve sporiji a prigušeniji, a izraz lica sve tužniji. Napokon ustane, ali, umjesto da se oprost, reče:

— Htio sam, gospodo grofice, u kardinalovo ime porazgovarati s vama o jednoj ozbiljnoj stvari.

Međutim, ova prostorija je isuviše akustična i plaši me broj vrata u njoj, bojim se da nas tko ne čuje.

Grofica je obožavala svako povjeravanje i prenavljanje; stoga odvede kanonika u tijesan budoar u koji se moglo ući samo iz salona, te zatvori vrata za sobom.

- Ovdje smo sigurni - reče mu. - Možete slobodno govoriti. Ali, umjesto da progovori, opat, koji je bio sjeo na malen nizak

naslonjač sučelice grofici, izvuče iz džepa svilen rubac i njime priguši grčevite jecaje. Smetena grofica dohvati s obližnjeg stolca košaricu za ručni rad, potraži u njoj bočicu hlapive soli i skanjivaše se ne bi li njome ponudila gosta, te napokon odluči da je sama udahne.

— Oprostite mi — reče napokon opat dižući iz rupca svoje upaljeno lice. - Znam da ste suviše dobra katolkinja, gospodo grofice, da me ne biste umah razumjeli i podijelili sa mnom moju žalost. Grofica nije trpjela nikakve izljeve osjećaja; stoga skloni svoju pristojnost iza lornjona. Opat se u hipu sabere i primakne malo bliže svoj naslonjač:

- Gospodo grofice, kardinal me je morao svesrdno nagovarati da dođem k vama na razgovor; da, uvjerio me je da vaša vjera nije nipošto mondana vjera, puko ruho ravnodušnosti...

- Prijeđimo na ono glavno, gospodine opate.

- Kardinal me je, dakle, uvjerio da se mogu potpuno pouzdati u vašu diskreciju; u ispovjedničku diskreciju, ako smijem tako reći...

- Ali, gospodine opate, oprostite: ako je riječ o nekoj tajni u koju je upućen kardinal, o jednoj tako važnoj tajni, zašto mi nije sam o tome ništa javio?

Već sam opatov smiješak bio je dostatan da grofica pojmi koliko je njeno pitanje neumjesno.

- Mislite pismeno? Ali, gospodo, u ovo naše doba u pošti otvaraju sva kardinalova pisma.

- Pa, mogao je vama povjeriti pismo.

- Jest, gospodo, ali tko zna što se sve može dogoditi s jednim komadićem papira? Sve nas i te kako nadziru. I još nešto: kardinal ne želi ništa znati od onoga što vam kanim reći, ne želi s tim imati nikakva posla ... Ah, gospodo, evo, u posljednji mi čas ponestaje hrabrosti i ne znam bih li...

- Gospodine opate vi me ne poznajete pa se neću uvrijediti što nemate više povjerenja u mene - reče grofica posve blago, odvrćajući glavu i spuštajući lornjon. - Ja najstrože poštujem tajne koje mi se povjere. Bog mi je svjedok da nikad nisam odala ni najmanje tajne. Ali mi se još nije dogodilo da moram moliti nekoga da mi se povjeri ...

Učini laku kretnju kao da će ustati, ali opat pruži ruku prema njoj.

- Oprostit ćete mi, gospodo, ako izvolite uzeti u obzir da ste prva žena, prva, kažem, koju oni što su

mi povjerili ovu tešku zadaću da vas izvijestim smatrali dostojnom da primi i čuva tu tajnu u svom srcu. I strahujem, moram vam priznati, jer osjećam kako je to otkriće strahovit teret, strahovito breme za razum jedne žene.

- Ljudi se grdno varaju kad misle da je sposobnost ženskog razuma tako neznatna — reče grofica gotovo hladno, a onda, malo uzdignutih šaka, prikri svoju radoznalost odsutnim izrazom prikladnim da primi važno i povjerljivo saopćenje Crkve. Opat primakne svoj naslonjač još bliže.

ANDRÉ GIDE

Međutim, tajna koju je opat Salus nakanio povjeriti grofici čini mi se još i dan-danas odviše zazornom, odviše čudnovatom da bih se usudio iznijeti je ovdje bez opširnijeg razjašnjenja. Postoji roman, i postoji povijest. Neki dobro upućeni kritičari drže da je roman povijest koja se mogla zbiti, a da je povijest roman koji se zbio. Zaista, valja priznati da romansirano umijeće često stvara vjerodostojnost, kao što događaji često prkose vjerodostojnosti. Na žalost, neki skeptici poriču činjenicu čim ona odudara od svakidašnjice. Ali ja ne pišem za njih.

Da je Božji namjesnik na zemlji mogao biti uklonjen sa Svete Stolice i, operacijom Kvirinala, u neku ruku otet cijelom kršćanstvu - to je vrlo škakljivo pitanje koje nemam hrabrosti ovdje postaviti. Ali je povijesna činjenica da se negdje potkraj 1893. pronio takav glas; jasno je da su se zbog toga uzbunile mnoge pobožne duše. Neke su novine bojažljivo načele tu temu, ali su ih ubrzo ušutkali. Jedna je brošura o tom predmetu objavljena u Saint-Malou,¹ ali je zaplijenjena. Naime, niti je stranci slobodnih zidara bilo stalo do toga da se razglasi priča o tako gnusnu zlodjelu, niti se katolička stranka usuđivala poduprijeti ili htjela pokriti veliku akciju prikupljanja priloga koja je umah bila pokrenuta. I neosporno je da su mnoge pobožne duše podnijele velike novčane žrtve (računa se da je tom prilikom prikupljeno ili rasuto oko pola milijuna), ali je ostala sumnja jesu li svi oni koji su sakupljali priloge bili pravi vjernici, to jest nisu li možda neki od njih bili varalice. Kako bilo da bilo, da bi ta akcija uspjela, bilo je potrebno, u nedostatku vjerskog uvjerenja, mnogo smionosti, spretnosti, takta, rječitosti, poznavanja ljudi i činjenica, zdravlja, kakvim se moglo pohvaliti jedino nekolicina takvih mangupa kao što je bio Protos, Lafca-dijev nekadašnji drug. Pošteno upozoravam čitatelja—Protos se upravo pojavio u liku i pod lažnim imenom kanonika iz Virmontala.

¹ Izvješće o oslobođenju Njegove Svetosti Lava XIII. zatočenog u tamnicama vatikanskim (Saint-Malo, tiskara Y. Billois, Ulica Orme 4), 1893.

Grofica, koja je bila naumila da više ne otvara usta, da više ne mijenja držanje, pa čak ni izraza lica, sve dok se cijela tajna potpuno ne iscrpe, nepokolebljivo je mirno slušala lažnog svećenika, čije je samopouzdanje malo-pomalo raslo. Bio je ustao i ushodao se po odaji. Radi bolje pripreme, počeo je svoje izlaganje, ako ne baš od samih početaka (a zar nije sukob između Lože i Crkve, onaj bitni sukob, odvajkada postojao?), a ono bar od nekih događaja u kojima se očitovalo neprijeporno neprijateljstvo. Ponajprije je grofici prizvao u sjećanje dva pisma koja je papa bio uputio u prosincu 1892, jedno talijanskom narodu, a drugo poglavito biskupima, u kojima je nastojao zaštititi katolike od postupaka slobodnih zidara; zatim, kako je groficu iznevjeravalo pamćenje, morao se vratiti još malo dalje unatrag, podsjetiti je na podizanje spomenika Giordanu Brunu, što je pokrenuo i vodio Crispi, iza koga se do tada bila sakrivala Loža. Ispripovjedio joj je kako se Crispi razbjesnio što je papa odbacio njegove pokušaje da mu se približi, odbio da pregovara s njim (a nije li pod: pregovarati trebalo razumjeti: pristati na nagodbu, podčiniti se!). Ocrtao je onaj tragični dan: kako su oba tabora zauzela svoje položaje, kako su slobodni zidari naposljetku skinuli krinku i kako je Loža - dok se diplomatski zbor akreditiran pri Svetoj Stolicu zaputio u Vatikan očitujući tim svojim činom u isti mah i prezir prema Crispiju i poštovanje prema našem ojađenom Svetom Ocu — kako je Loža, razvijenih zastava na Campo dei Fiori gdje je podignut izazovni idol, klicala slavnom bogohulitelju.

- Na kardinalskom vijećanju što je održano uskoro nakon toga, 30. lipnja 1889. — nastavi on (još je stajao naslonjen na stolić, ispruženih ruku, nagnut prema grofici) - Lav XIII. dao je maha svom žestokom ogorčenju. Njegov je prosvjed odjeknuo cijelim svijetom; i cijelo je kršćanstvo uzdrhtalo kad je čulo kako govori da će napustiti Rim! Napustiti Rim, rekoh! ... Sve je to, gospodo grofice,

vama već poznato, patili ste zbog svega toga i sjećate se svega isto tako dobro kao i ja.

Ponovo se ushoda.

AndrL Gide

— Napokon je Crispi izgubio vlast. Je li to značilo da će Crkva odahnuti? U prosincu 1892. papa je, dakle, napisao ona dva pisma. Gospodo...

Ponovo sjede, naglo primakne svoj naslonjač kanapeu i uhvati groficu za ruku:

— Mjesec dana nakon toga papa je bio zatočen.

Kako je grofica i dalje uporno šutjela, kanonik ispusti njenu ruku i prosljedi staloženijim glasom:

— Neću sad, gospodo, pokušavati probuditi u vama samilost prema mukama zatočenika; žensko je srce uvijek spremno da se gane pred prizorom nesreće. Obraćam se vašem razumu, grofice, i molim vas da razmotrite u kakav je kaos nas, kršćane, bacio nestanak našeg duhovnog poglavara.

Na grofičinu blijedu čelu ukaza se tanka bora.

— Užasno je, gospodo, što nema pape. Ali, ni po jada: još je užasniji lažni papa. Jer, da bi prikrila svoj zločin, ma što ja to govorim, da bi nagnala Crkvu da se sruši i da se sama preda, Loža je postavila na papinsko prijestolje, na mjesto Lava XIII, ne znam ni sam kakva slugu Kvirinala, kakvu marionetu, nalik na njihovu svetu žrtvu, kakva opsjenara kome se moramo, da ne naškodimo pravom papi, tobože pokoravati, pred kim se, napokon, o sramote, na proslavi Svete godine, poklonilo svekoliko kršćanstvo.

Pri tim riječima podere rupčić koji je gužvao u rukama.

— Prvi čin lažnog pape bila je ona isuviše famozna enciklika, poslanica upućena Francuskoj, od koje još krvari srce svakom Francuzu koji je dostojan tog imena. Da, da, znam, gospodo, koliko je vaše veliko grofovsko srce patilo kad je čulo kako se sveta Crkva odriče svetih probitaka kraljevstva; Vatikan, rekoh, plješće republici! Na žalost, možete se umiriti, gospodo! Imali ste potpuno pravo što ste se čudili. Možete se umiriti, gospodo grofice! Ali pomislite samo kako je zatočeni Sveti Otac patio kad je čuo kako ga onaj sluganski samozvanac proglašava republikancem! Zatim se zavalj na naslon i nasmije jecajući:

— Što ste mislili, grofice de Saint-Prix, što ste mislili o onome što je slijedilo tu okrutnu encikliku, o audijenciji u koju je naš Sveti Otac primio urednika Petit Journala?. Petit Journala, gospodo grofice, oh! Fuj! Fuj! Lav XIII. u Petit Journalu Svakako naslućujete da je to nemoguće. Vaše plemenito srce već vam je doviknulo da je to laž!

— Ali, zaboga — uzvikne grofica koja se više nije mogla suzdržati — to treba doviknuti cijelom svijetu.

— Ne treba, gospodo! To treba prešutjeti! - zagrmi opat, strašan u licu. — To treba najprije prešutjeti; to moramo prešutjeti da bismo mogli djelovati.

Zatim se ispriča i nastavi iznenada uciviljenim glasom:

— Vidite da vam govorim kao muškarac muškarcu.

— Imate i pravo, gospodine opate. Da djelujemo, kažete. Brže mi recite: što ste nakanili?

— Ah, znao sam ja da će se u vama probuditi to plemenito muževno nestrpljenje, dostojno krvi Baraglioulovihi. Ali najviše se u ovoj prilici, na žalost, moramo čuvati prenatrpane revnosti. Ako je već nekoliko izabranika upućeno u ova sramna nedjela, prije nego je potrebno, gospodo, računati na njihovu posvemašnju diskreciju, na njihovo potpuno i bezuvjetno pokoravanje uputama koje će dobiti u pravi čas. Djelovati bez nas značilo bi djelovati protiv nas. A uz neodobravanje crkvenih krugova koje bi moglo dovesti do ... ma, neka: do ekskomunika-cije, svaka pojedinačna inicijativa naići će na kategoričan i službeni demant naše stranke. Riječ je, gospodo, o križarskom pohodu; jest, ali o tajnom križarskom pohodu. Oprostite što se na ovome ovoliko zadržavam, ali mi je kardinal posebice stavio na dušu da vas na to upozorim, jer on ne želi ništa znati o svemu tome i, štoviše, neće uopće shvatiti o čemu je riječ ako se o tome povede s njim razgovor. Kardinal ne želi znati ni da me je vidio; isto tako poslije, ako nas zbivanja opet dovedu u vezu, neka vam bude jasno da se nas dvoje, vi i ja, nismo nikad vidjeli. Naš Sveti Otac papa znat će uskoro dobro nagraditi svoje vjerne slugu.

ANDRI GIDE

Ponešto razočarana, grofica plašljivo priupita:

- Ali što ćemo onda uraditi?

- Već se radi, gospodo grofice, već se radi, ne bojte se. Štoviše, ovlašten sam da vam otkrijem dio našeg ratnog plana.

I udobno se namjesti u svom naslonjaču, upravo sučelice grofici, koja je dotle bila digla ruke sve do lica i ostala tako, nagnuta, nalakćena na koljena, s bradom u dlanovima.

Poče o tome kako papa nije zatočen u Vatikanu, nego po svoj prilici u Andeoskoj tvrđavi, koja je, kako grofica jamačno zna, povezana s Vatikanom podzemnim hodnikom; kako zacijelo ne bi bilo suviše teško osloboditi ga iz te tamnice, da nije tako reći praznovjernog straha koji svi čuvari osjećaju prema slobodnim zidarima, premda su svim srcem uz Crkvu. A upravo na to i računa Loža; primjer uhićenog Svetog Oca pape ispunio je sve duše užasom. Nijedan čuvar neće ni prstom maknuti dok mu se ne omogući da nekamo daleko otputuje i živi zaštićen od progonitelja. Pobožne i jamačno diskretne osobe pristale su da dadu pozamašne svote za tu svrhu. Preostaje još da se ukloni samo jedna zapreka, ali ta zapreka iziskuje više sredstava nego sve ostale zajedno. Jer, ta je zapreka jedan knez, glavni tamničar Lava XIII.

- Sjećate li se, gospodo grofice, kakvim je misterijem ostala obavi-jena smrt nadvojvode Rudolfa, austro-ugarskog prestolonasljednika, i njegove mlade supruge koju su zatekli uz njega u samrtnom hropcu — Marije Večere, nećakinje princeze Grazioli, s kojom se bio netom vjenčao? ...

Samoubojstvo, rekoše! Ali pištolj je bio tu samo zato da se javnom mnijenju zamažu oči: prava je istina da su oboje bili otrova-ni. Ludo zaljubljen, jao, u Mariju Večeru, bratić njena muža nadvojvode, koji je i sam bio nadvojvoda, nikako nije mogao podnijeti da ona pripadne nekom drugom ... Počinivši to užasno nedjelo, Ivan-Salva-dor Lotaringijski, sin Marije-Antoanete, velike vojvotkinje od Toska-ne, napustio je dvor svoga rođaka, cara Franje Josipa. Znajući da je u Beču otkriveno njegovo nedjelo, otputio se do pape da prizna svoj

grieh, da ga preklinje, da ga umilostivi. I izmolio je oprost. Ali, tobože za pokoru, Monaco - kardinal Monaco La Valette - baci ga u Andeosku tvrđavu u kojoj čami već tri godine.

Kanonik je sve to ispriповjedio gotovo jednoličnim glasom. Načas ušuti, a onda lupne nogom i reče:

- Njega je Monaco postavio za glavnog čuvara Lava XIII.

- Ama, kako! Kardinal! - usklikne grofica. - Pa zar može jedan kardinal biti slobodan zidar?

- Na žalost! - zamišljeno će kanonik. Loža je ozbiljno načela Crkvu. I sami uviđate, gospodo grofice, da se ništa od svega ovoga ne bi bilo dogodilo da se Crkva znala bolje braniti. Loža se mogla dočepati osobe našeg Svetog Oca samo u dosluhu s nekim svojim ortacima na vrlo visokim položajima.

- Pa, to je strašno!

- Što da vam još kažem, gospodo grofice? Ivan-Salvador mislio je da je zatočenik Crkve, a zapravo je bio zatočenik slobodnih zidara. On je danas spreman poraditi oko oslobođenja našeg Svetog Oca, ali samo pod uvjetom da mu se omogući da u isto vrijeme i sam pobjegne; a mora pobjeći vrlo daleko, u neku zemlju iz koje neće biti izručen. Traži dvije stotine tisuća franaka.

Na te riječi Valentine de Saint-Prix, koja je već nekoliko trenutaka uzimala i spuštala ruke, zabacujući glavu, tiho proštenje i obeznani se. Kanonik joj priskoči u pomoć:

- Umirite se, gospodo grofice - tapšao ju je po rukama. - Budite bez brige! - i stavi joj pod nos bočicu hlapive soli. - Od tih dvjesto tisuća franaka imamo već sto četrdeset — a kad grofica otvori jedno oko: - Vojvotkinja de Lectoure dala je samo pedeset tisuća; još šezdeset treba uplatiti.

- Dobit ćete ih - promrmlja grofica gotovo nerazgovijetno.

- Grofice, Crkva nije ni sumnjala u vas.

Ustane, vrlo ozbiljno, gotovo svečano, posuti časak pa će:

- Grofice de Saint-Prix, imam potpuno povjerenje u vašu velikodušnu riječ, ali pomislite samo na nečuvene poteškoće koje će pratiti,

Andrš Gids

ometati, pa možda i spriječiti uručenje te svote; svote, rekoh, koju i sami morate zaboraviti da ste mi je dali, koju i sam moram biti spreman zaniijekati da sam je primio, za koju vam čak neću smjeti dati ni priznanice ... Jedino je razborito da je primim iz ruke u ruku, iz vaše ruke u svoju. Prate nas. Moj dolazak u dvorac mogao bi izazvati govorkanja. Možemo li se ikad pouzdati u posluđu? Sjetite se izbora grofa de Baraglioula; ja ne smijem više dolaziti ovamo.

Kako je nakon tih riječi ostao kao prikovan za parket, nepomičan i nijem, grofica shvati:

— Ali, gospodine opate, valjda vam je jasno da nemam kod sebe tako goleme svote. Pa čak ...

Opat je pomalo gubio strpljenje, pa se ona ne usudi dodati da će joj svakako trebati nešto vremena da prikupi tu svotu (jer se čvrsto uzdala da neće morati sama odriješiti kesu). Promrmlja:

— Sto da radimo? ...

A kako su joj kanonikove obrve sve više prijetile:

— Imam, doduše, nešto nakita gore ...

— Ama, nipošto, gospodo! Nakit su uspomene. I možete li zamisliti mene u ulozi staretinara? I mislite li da bih htio svratiti pažnju na sebe nastojeći da postignem najbolju cijenu? Izvrgnuo bih se opasnosti da kompromitiram i vas i cijeli naš pothvat.

Njegov ozbiljni glas postajao je neprimjetno trpak i žestok, a grofičin je malko podrhtavao.

— Pričekajte časak, gospodine kanoniče: idem pogledati što imam u ladicama.

... Domalo se vrati odozgo. U zgrčenoj ruci gužvala je modre novčanice.

— Srećom sam upravo primila arendu od seljaka. Mogu vam već sad dati šest tisuća i pet stotina franaka.

Kanonik uzvi ramenima.

— I što da s\`tjm radim?

Pa rastuženo i prezirno, velikodušnom kretnjom, odgurne groficu od sebe:

- Ne, gospodo, hvala; neću da uzmem te novčanice. Uzet ću ih samo s ostalima. čestiti ljudi traže da sve bude na broju. Kad ćete mi moći dati cijelu svotu?

- Koliko mi vremena dajete? ... Osam dana? ... - zapita grofica misleći na sakupljanje priloga.

- Grofice de Saint-Prix, zar je moguće da se Crkva prevarila u vama? Osam dana! Kazat ću vam samo dvije riječi:

PAPA ČEKA

Zatim digne ruke put neba i zavapi:

- Sto! Zapala vas je neizmijerna čast da držite u svojim rukama njegovo izbavljenje, i još se skanjivate! čuvajte se, gospodo, čuvajte se da Gospodin, na dan vašeg izbavljenja, isto tako ne ostavi vašu manjkavu dušu da čeka i vene pred rajskim dverima!

Prijetio je, bio je strašan; zatim naglo prinese usnama raspelo s krunice i utone u brzu molitvu.

- Ali dok budem pisala u Pariz ... — proštenje izbezumljena grofica.

- Brzobjavke! Neka vaš bankar doznači tih šezdeset tisuća franaka Credit Foncieru u Parizu, a oni će brzobjaviti Credit Foncieru u Pauu da vam smjesta isplate tu svotu.

- Pa imam ja deponiranog novca u Pauu - odvaži se ona pripomenuti.

- Kod bankara?

- Upravo kod Credit Fonciera. Tada se on do kraja ozlojedi.

- Ali Gospodo, što vam je trebalo sve to okolišanje da mi to kažete? Je li to ta vaša revnost? A što biste sad rekli kad bih odbio vašu pomoć?...

Pa, hodajući po sobi, prekriženih ruku na leđima, i nekako unaprijed nesklon svemu što bi još mogao čuti, dobaci:

- Ima u tome još nečega goreg od mlakosti (u isto vrijeme pucne jezikom da pokaže svoje gnušanje) i, tako reći, dvoiličnosti.

ANDU i CIDE

- Gospodine opate, molim vas lijepo ...

Opat hodaše još neko vrijeme natuštenih obrva, neumoljiv. Napokon će ovako: ^

- Znam da poznajete opata Boudina s kojim upravo danas ručam (tu izvadi sat) ... i koji će zbog mene još i zakasniti. Napišite ček na njegovo ime; on će mjesto mene podići tih šezdeset novčanica,

te će ih odmah predati meni. Kad ga budete vidjeli, recite mu samo da je to za »zavjetnu kapelu«, to je diskretan čovjek koji zna što je red i neće vas ništa ispitivati. Pa dobro, što sad još čekate?

Opružena na kanapeu, grofica se pridigne i odvuče do malog pisaćeg stola, pa ga otvori i izvadi duguljastu knjižicu maslinaste boje i ispuni u njoj jednu stranicu svojim izduženim rukopisom.

- Oprostite, gospodo grofice, što sam se maloprije obrecnuo na vas — reče opat ponešto blažim glasom primajući od nje ček. — Ali shvaćate valjda kakvi su interesi u pitanju!

Pa, turajući ček u unutrašnji džep, produži:

- Bilo bi bogohulno da vam zahvaljujem, je li, pa makar i u ime Onoga u čijim sam rukama tek posve nedostojno oruđe.

Kratak jecaj zaguši svilenim rupcem, ali se u tili čas sabere, prkosno lupi petama i brzo promrmlja jednu rečenicu na nekom stranom jeziku.

- Vi ste Talijan? - upita ga grofica.

- Španjolak! Zacijelo me odaje iskrenost mojih osjećaja.

- Ali ne i vaš naglasak. Zbilja govorite francuski tako čisto ...

- Odveć ste ljubazni, gospodo grofice. Oprostite što ovako naglo odlazim. Zahvaljujući našoj maloj kombinaciji, stići ću još večeras u Narbonne, gdje me vrlo nestrpljivo čeka nadbiskup. Zbogom!

Uhvatio je obje grofičine ruke u svoje i zagledao se u nju zabacivši gornji dio tijela:

- Zbogom, grofice de Saint-Prix - pa prinese prst ustima: - I nemojte zaboraviti da jednom svojom riječju možete još sve upropastiti.

Tek što je on bio izišao, grofica pritrči uzici za zvonce.

- Amelie, recite Pierreu neka kaleša bude spremna odmah poslije ručka, da me odveze u grad. Ah! čekajte malo ... Neka Germain sjedne na bicikl i odmah odnese gospodi Fleurissoire pisamce koje ću vam dati.

I, nagnuta nad pisaći stol koji nije bila ni zatvorila, napiše ovo:

Draga gospodo!

Uskoro ću svratiti do vas. čekajte me oko dva sata. Imam vam nešto neobično važno priopćiti.

Pobrinite se da budemo same.

Pa se potpiše, zapečati omotnicu i pruži je Ameliji.

2.

Supruga Amedeea Fleurissoirea, rođena Peterat, najmlađa sestra Veronique Armand-Dubois i Marguerite de Baraglioul, nosila je neobično ime Arnica. Philibert Peterat, botaničar koji je bio prilično glasovit, za Drugog Carstva, po svojim bračnim nevoljama, bio se već u mladosti zarekao da će djeci koju će eventualno imati nadjenuti imena po cvijeću. Nekim njegovim prijateljima učinilo se malo čudnim ime Veronique što ga je dao prvom djetetu; ali, kad je na ime Marguerite čuo kako se priča da popušta, da se povlači pred javnim mnijenjem, da zapada u banalnost, odjednom se uzjoguni i odluči da svom trećem izdanku podari toliko izrazito botaničko ime da će svim kleveticima začepiti usta.

Domalo nakon Arnikina rođenja, Philibert, kome je karakter postajao nekako sve oporiji, rastavi se od svoje žene, napusti prijestolnicu i nastani se u Pauu. Žena mu je zimovala u Parizu, ali je u prvim lijepim danima odlazila u svoj rodni grad Tarbes, gdje je dočekivala dvije starije kćeri u staroj obiteljskoj kući.

Veronique i Marguerite provodile su godinu malo u Tarbesu, malo u Pauu. A mala Arnica, do koje sestre i majka nisu mnogo držale, i koja

Andrč Gide

je, istini za volju, bila priglupa i prije jedna nego zgodna, živjela je i ljeti i zimi uz oca.

Najveća je radost joj djevojčici bila da ide s ocem u polja i sakuplja bilje; ali često bi je manijak, obuzet zlovoljom, jednostavno ostavio i otišao potpuno sam u dugačku šetnju, te se vratio navečer mrtav umoran i odmah nakon večere zavukao u krevet a da nije kćerci udijelio kao milostinju nijedan smiješak niti riječ. U trenucima lirskog raspoloženja svirao je flautu ponavljajući neumorno iste melodije. U ostalo vrijeme crtao je cvijeće, pomno i detaljno.

Stara služavka, zvana Rezeda, koja je kuhala i vodila kućanstvo, pazila je na dijete; naučila ga je

ono malo što je sama znala. Na taj način Arnica je, kad joj je bilo deset godina, jedva znala čitati. Ljudski obziri djelovali su napokon na Philiberta: Arnica stupi u internat kod gospode udove Semene, koja je utuvljivala osnovne pojmove u glave desetak djevojčica i nekolicine nejakih dječaka.

Arnica Peterat, bezazlena i bespomoćna, nije sve do toga dana imala pojma da njeno ime može izazivati smijeh. Onoga dana kad je stupila u internat, iznenada je otkrila koliko je smiješna; val podsmijeha povi je kao tromu algu; pocrveni, problijedi, proplaka, a gospoda Semene kazni odjednom cijeli razred zbog nepristojna vladanja, te tom svojom nespretnom gestom umah nabi neprijateljstvom podsmijeh u kojem isprva nije bilo zlonamjernosti.

Dugačka, mlitava, slabokrvna, nedotupavna Arnica stajaše opuštenih ruku usred malog razreda, a kad joj gospoda Semene dobaci:

- Gospođice Peterat, u treću klupu lijevo - razred ponovo prasne u grohotan smijeh, unatoč svim opomenama.

Sirota Arnica! Život što je bio pred njom činio joj se još samo kao sumoran put obrubljen grubim šalama i pogrdama. Srećom, gospoda Semene nije bila neosjetljiva na njene jade, pa je mala uskoro našla utočište u udovičinu krilu.

Arnica je radije ostajala i nakon obuke u školi nego da uopće ne nade oca kod kuće; gospoda Semene imala je kćerku koja je bila sedam godina starija od Arnike, malo grbava, ali vrlo uslužna; gospoda Se-

mene je, ne bi li joj upecala muža, svake nedjelje uvečer priređivala primanja i, štoviše, dvaput godišnje upriličivala male nedjeljne priredbe, s recitacijama i plesom, na koje su, iz zahvalnosti, dolazile neke njezine bivše učenice s roditeljima, a iz dokolice i poneki siromašni momci bez budućnosti. Arnica je svagda bila na tim skupovima; cvijet bez sjaja, neupadljiv toliko da je bio tako reći nevidljiv; pa ipak, nije ostao neprimijećen.

Kad je, u svojoj petnaestoj godini, Arnica izgubila oca, gospoda Semene prihvati siroticu kojoj su sestre, poprilično starije od nje, tek vrlo rijetko dolazile u pohode. Međutim, upravo za jednog od tih kratkih posjeta Marguerite se upoznala s onim koji joj je, nakon dvije godine, imao postati mužem: Juliusom de Baraglioulom, kome je tada bilo dvadeset osam godina te je ljetovao kod svoga djeda, Roberta de Baraglioula, koji se, kako već rekosmo, neposredno nakon pripojenja Parme Francuskoj, bio nastanio nedaleko od Paua.

Margueritina sjajna udaja (doduše, ni gospođice Peterat nisu bile baš bez ikakva imutka) udaljila ju je još više od zasjenjene Arnike, koja je sumnjala da će se ikad jedan grof, jedan Julius, sagnuti nad nju da pomiriše njen miris. Zavidjela je napokon svojoj sestri što se oslobodila tog nezgodnog prezimena: Peterat. Pa i ime Marguerite je dražesno. Kako dobro zvuči uz prezime de Baraglioul!

Ali, jao, uz koje vjenčano prezime ne bi ime Arnica i dalje ostalo smiješno?

Zaplašena grubom stvarnošću, njena nepropupala i pozlijedena duša obratila se poeziji. U sedamnaestoj godini života, padali su joj niz oba obraza uvojeci što su se zvali »pokajnice«, a njene sanjarske plave oči, pored crne kose, gledahu sve u čudu. Njen bezbojni glas nije nipošto bio grub; čitala je stihove i pokušavala ih sama pisati. Držala je da je poetično sve što je izbavlja iz života.

Na sijela kod gospode Semene dolazila su dva mladića koje je nježno prijateljstvo bilo združilo još od djetinjstva; jedan bijaše pogrbljen ali ne visok, ni toliko mršav koliko tanak, kose više bezbojne nego plave, ponosita nosa i bojažljiva pogleda: to bijaše Amedee Fleurissoire.

ANDRŽ CIDE

VATIKANSKI IODRUMI

Drugi je bio debeo i zdepast, tvrde crne kose iznad niska čela, a iz nekakve čudne navike neprestano je držao glavu naherenu nad lijevo rame, usta otvorena a desnu šaku ispruženu preda se - eto vam portreta Gastona Blafaphasa. Amedeeov otac bijaše klesar, vlasnik radionice nadgrobnih spomenika i trgovac posmrtnim vijencima; Gaston bijaše sin ugledna ljekarnika.

(Koliko god to izgledalo čudno, prezime Blafaphas vrlo je rasprostranjeno u selima na obroncima Pireneja, iako se gdje gdje piše na prilično različite načine. Tako je, primjerice, pisac ovih redaka samo u gradiću Sta ... , kamo je putovao radi nekog ispita, vidio bilježnika Blaphaphasa, brijača Blafafaza i kobasičara Blaphafacea, koji nisu htjeli ni čuti, kad ih je pitao, ni za kakvo zajedničko

podrijetlo, i od kojih je svaki iskazivao stanovit prezir prema načinu pisanja prezimena ostale dvojice. Ali ove filološke napomene mogu zanimati samo prilično uzak krug čitatelja.)

Sto bi bili Fleurissoire i Blafaphas jedan bez drugoga? To se jedva može i zamisliti. Na odmorima u liceju mogli ste ih svagda vidjeti zajedno; neprestance zadirkivani, tješili su jedan drugog, potpomagali se, savjetovali jedan drugom strpljenje. Zvali su ih Blafafoirima. Njihovo prijateljstvo činilo se obojici jedinim spasom, oazom u besmislenoj pustinji života. Ni jedan od njih ne bi osjetio radosti a da je ne poželi odmah podijeliti, ili, bolje reći, ni jednom od njih nije bilo radosti bez onog drugog.

Uza svu svoju simpatičnu revnost, osrednji učenici i u biti nesposobni da usvoje bilo kakvu kulturu, Blafafoiri bi bili uvijek ostali posljednji u razredu da nije bilo Eudoxea Levichona, koji im je, za skromnu naknadu, ispravljaio, pa i pisao zadaće. Taj Levichon bio je mladi sin jednog od najuglednijih draguljara u gradu. (Prije dvadeset godina, neposredno pošto se oženio jedinicom kćerkom draguljara Cohena — u vrijeme kad mu je procvjetao posao pa se preselio iz siromašne gradske četvrti u blizini kazina - draguljar Albert Levy smatrao je uputnim da združi i stopi ta dva prezimena, kao što je združio obje trgovačke kuće.)

Blafaphas je bio otporan, ali Fleurissoire bijaše nježne grade. Na pragu puberteta Gastonu se lice osjenčalo, reklo bi se da će mu od muške snage odlakaviti cijelo tijelo; Međutim, Amedeeova se osjetljivija koža odupirala, upaljivala, pupala prištevima, baš kao da mu se dlake skanjivaju da izbiju. Stari Blafaphas preporučio lijekove za čišćenje krvi, pa je Gaston svakog ponedjeljka donosio u školskoj torbi bočicu antiskorbutnog sirupa koji je kradom predavao svom prijatelju.

Upotrebljavali su i pomade.

Nekako u to doba Amedee se prvi put prehladio; unatoč blagom podneblju Paua, prehlada nije cijele zime nikako prolazila, a za sobom je ostavila neugodnu osjetljivost bronhija. To je dalo Gastonu priliku da opet njeguje prijatelja; obasipao gaje crnim šećerom, kašom od srdovice i od lišajeva, prsnim pastilama na bazi eukaliptusa, što ih je Blafaphas otac sam proizvodio, prema receptu nekog starog popa. Sklon kataru, Amedee se morao pomiriti s činjenicom da ne smije izići na ulicu bez rupca oko vrata.

Amedee nije imao drugih ambicija nego da naslijedi oca. Gastonu, međutim, uza svu njegovu nemarnu vanjštinu, nije nedostajalo poduzetnosti; već u gimnaziji bavio se sitnim izumima, istini za volju — uglavnom izumima zabavne naravi: izumio je nekakvu muholovku, vagu za špekule, sigurnosni zasun za svoj stolić, koji, uostalom, nije sakrivao ništa više tajni nego i njegovo srce. Koliko god da su bile bezazlene te prve tvorevine njegove domišljatosti, ipak su ga navele na ozbiljnija proučavanja kojima se poslije bavio i kojih je prvi rezultat bio izum »higijenske dimožderske lule za pušače osjetljive na prsa, i druge,« što je dugo stajala u izlogu njihove ljekarnice.

Amedee Fleurissoire i Gaston Blafaphas zajedno se zaljubiše u Arni-ku; to je bilo sudbonosno. Najdivnije je bilo to što ta strast u začetku, koju su odmah povjerili jedan drugome, ne samo što ih nije rastavila, nego ih je još više zbližila. A ni Arnica im nije isprva davala, ni jednom ni drugom, osobitih povoda za ljubomoru. Ni jedan joj, uostalom, nije bio izjavio ljubav; Arnica ne bi bila nikad ni naslutila njihov žar,

AndrL Cide

iako su im glasovi podrhtavali dok im je, na onim malim nedjeljnim sijelima kod gospode Semene, gdje su bili redoviti gosti, nudila sirup, verbenu ili kamilicu. I obadvojica su, vraćajući se uvečer kući, slavila njenu uljudnost [ljupkost, brinula se zbog njena bljedila, ohrabrivala jedan drugog ... Dogovoriše se da će joj obojica izjaviti ljubav iste večeri, zajedno, i da će se pokoriti njenu izboru. Posve neiskusna u ljubavi, Arnica je, onako iznenađena, priprosta srca, zahvalila nebesima na tom daru. Zamoli oba zaljubljenika da joj dadu vremena za razmišljanje.

Da kažemo po istini, nije bila ni jednom od njih sklonija nego drugom, i zanimala se za njih samo zato što su se oni zanimali za nju, kad je već bila izgubila svaku nadu da će ikad ikog zainteresirati. Šest tjedana, sve više i više u nedoumici, tiho se opijala izrazima odanosti svojih istodobnih prosaca. I dok su Blafafoiri u svojim noćnim šetnjama, mjereći uzajamno svoje uspjehe, opširno pričali jedan drugome, bez uvijanja, i o najbeznačajnijim riječima i pogledima i osmijesima koje im

je ona bila podarila, Arnica je, zatvorena u svoju sobu, pisala na komadićima papira, koje je poslije pomno spaljivala na plamenu svijeće, neumorno naizmjenice ponavljajući: »Arnica Blafaphas? ... Arnica Fleurissoire?« nesposobna da se odluči između ta dva grozna prezimena.

Tada odjednom, jednog dana na plesu, izabere Fleurissoirea; Amedee ju je čas prije bio zazvao Arnica naglašavajući pretposljednji slog njena imena na način koji joj se učinio talijanskim (nesvjesno, doduše, i zacijelo ponesen klavirskom svirkom gospođice Semene koja je u tom trenutku davala ritam okolini), i to ime Arnica, njeno vlastito ime, učas joj se učini bogatim nekakvom neočekivanom glazbom, također sposobnim da izrazi poeziju, ljubav ... Bili su sami u sobici pokraj salona i toliko blizu jedno drugome da Arnica, klonuvši glavom teškom od zahvalnosti, dotakne čelom rame Amedeeu, koji vrlo ozbiljno uhvati Arniku za ruku i poljubi joj vrške prstiju.

Kad Amedee na povratku kući obznani prijatelju svoju sreću, Gaston, preko svog običaja, ne reče ni riječi, a dok su prolazili pored jednog

fenjera, Fleurissoireu se učini da plače. Koliko je god Amedee bio naivan, zar je zbilja mogao pretpostaviti da će njegov prijatelj podijeliti s njim njegovu sreću i na toj krajnjoj točki? Strašno smeten, strašno pokunjen, zagrli Blafaphasa (ulica bijaše pusta) i zakle mu se, koliko god bila velika njegova ljubav, da je njegovo prijateljstvo još mnogo veće, da misli kako se ono, zbog njegove ženidbe, neće nimalo smanjiti i da je, napokon, radije nego da osjeti kako Blafaphas pati od ljubomore, spreman prisegnuti na svoju sreću da nikad neće iskoristiti svoja bračna prava.

Ni Blafaphas ni Fleurissoire nisu bili bogzna kako vatrena temperamenta; pa ipak je Gaston, koga je njegova muškost nešto više zaokupljala, šutio i dopustio da Amedee prisegne.

Domalo nakon Amedeeove ženidbe Gaston, koji se, ne bi li se utješio, zadubio bio u posao, otkri plastičnu Ijepenku. Taj izum, koji u prvi mah nije ništa obećavao, pridonese ponajprije da se ojača ponešto oslabljeno Levichonovo prijateljstvo prema Blafafoireima. Eudoxe Levichon umah nasluti korist koju bi sakralno kiparstvo moglo izvući iz te nove materije, koju on ponajprije prozva, pokazujući izvanrednu snalažljivost: Rimskom Ijepenkom.¹ Tako je utemeljena kuća Blafaphas, Fleurissoire i Levichon.

Posao je započet s kapitalom od šezdeset tisuća uložених franaka, od kojih su oba Blafafoirea unijela skromnih deset tisuća. Levichon je velikodušno uložio ostalih pedeset tisuća jer nije mogao podnijeti pomisao da se njegova dva prijatelja prezaduže. Istina je da je od tih pedeset tisuća Levichon uzajmio četrdeset tisuća od Fleurissoirea, unaprijed uzetih od Arnikina miraza i plativih za deset godina uz kumulativne kamate od 4 i pol posto - što je bilo više nego što se Arnica mogla ikad nadati, i što je zaštitilo Amedeeov mali imetak od velikih rizika kojima ovo poduzeće nikako nije moglo izbjeći. Blafa-

¹ Rimaska plastična Ijepenka, stajalo je u katalogu razmjerno nedavno izumljena, specijalne izrade, čiju tajnu čuva kuća Blafaphas, Fleurissoire i Levichon, vrlo uspješno zamjenjuje krovnu Ijepenku, gipsanu Ijepenku i druge slične smjese, čiji su se nedostaci isuviše jasno očitovali u uporabi. (Slijedili su opisi različitih modela.)

AndrL Gide

foirei su, pak, unijeli u posao podršku veza, svojih i Baraglioulovih, to jest, pošto je Rimaska Ijepenka već dokazala svoju vrijednost, okrilje mnogih utjecajnih članova klera, koji su (uz nekoliko velikih na-rudžaba) nagovorili mnoge manje župe da se obrate kući F. B. L. kako bi udovoljile sve većim potrebama svojih vjernika, jer je sve profinjeniji umjetnički odgoj zahtijevao kvalitetnije umjetnine od onih kojima se do tada zadovoljavala priprosta pobožnost njihovih predaka. Radi toga su neki umjetnici, kojima je Crkva priznala vrijednost i koje su crkveni oci okupili oko Rimske Ijepenke, napokon doživjeli da im je žiri Umjetničkog salona prihvatio radove. Levichon je ostavio Blafa-foire u Pauu, a sam se nastanio u Parizu gdje je, zahvaljujući njegovoj snalažljivosti, njihova kuća znatno razgranala svoje poslove.

Sto je bilo prirodnije nego da grofica Valentine de Saint-Prix pokuša, preko Arnike, zainteresirati

kuću Blafaphas i komp. za potajnu akciju za oslobođenje pape? I da se pouzda da će joj velika pobožnost Fleu-rissoireovih pomoći da ponovo dođe do jednog dijela svoga unaprijed položena novca? Na žalost, zbog minimalne svote koju su na početku bili uložili u posao, Blafafoireovi su imali vrlo malu dobit: dvije dva-naestine od priznatih prihoda, a ništa pod milim bogom od ostalih. To je ono što grofica nije znala, jer je Arnica, kao i Amedee, bila vrlo stidljiva što se tiče novaca.

3.

— Draga gospodo! Što je? Zbilja ste me uplašili svojim pismom. Grofica se svali u naslonjač koji joj je Arnica bila primaknula.

— Ah! Gospodo Fleurissoire ... ama, dopustite da vam kažem: draga prijateljice ... Zbližava nas ovaj jad koji će i vas kosnuti. Ah, da samo znate! ...

— Govorite! Govorite! Nemojte me i dalje držati u neizvjesnosti.

— Ali ono što sam upravo doznala i što ću vam kazati mora ostati tajna.

— Ja nisam još nikad iznevjerila ničije povjerenje — žalostivo će Arnica, kojoj još nikad nitko nije ni povjerio nikakve tajne.

— Ali nećete mi vjerovati.

— Hoću, hoću — proštenje Arnica.

— Ah! - proštenje grofica. - Molim vas, budite tako dobri pa mi spravite šalicu bilo čega ...

Osjećam kako gubim snagu.

— Želite li čaja od verbene? Ili lipovog? Ili kamilice?

— Bilo što ... Najradije običnog čaja ... U prvi mah nisam htjela povjerovati.

— U kuhinji ima vrelе vode. To će biti čas posla.

I dok se Arnica pozabavila poslom, grofica je radoznalim okom promotrila salon. Obeshrabrila ju je skromnost koja tu vladaše. Stolci presvučeni zelenim ripsom, jedan naslonjač presvučen baršunom gra-natne boje, a drugi, onaj u kojem je sjedila, običnom tapetom; stol i konzola od mahagonija; ispred kamina sag od mohera; na kaminu, s obje strane ure njihalice od alabastra pod staklenim zvonom, po jedna velika vaza od ažuriranog alabastra, isto tako pod staklenim zvonom; na stolu album obiteljskih fotografija; na konzoli lik Majke Božje Lurd-ske u njenoj pećini, izrađen od Rimske ljepenke, manji model - sve je to odvrćalo groficu od njena nauma te je osjećala kako gubi hrabrost.

Uostalom, možda je to samo lažna sirotinja, škrtice ...

Arnica se vrati sa čajnikom, šećerom i šalicom na pladnju.

— Samo vam zadajem posla.

— Ama, molim vas! ... Jedino što više volim da to bude prije, jer poslije ne bih više imala snage.

— E pa, dobro — počе Valentine pošto je Arnica sjela. — Papa ...

— Ne! Nemojte mi ništa govoriti! Nemojte mi ništa govoriti! — izusti odmah gospoda Fleurissoire pružajući ruku preda se; zatim joj se ote slabašan krik, te se zavalila na naslon sklopljenih očiju.

— Sirotice moja! Sirota moja prijateljice — tepaše joj grofica tapšući je po zapešću. - Znala sam ja da nećete podnijeti tu tajnu.

Napokon Arnica otvori jedno oko i tužno promrmlja:

— Umro je?

Andrč Gide

Valentine se nagne nad nju i šapne joj na uho:

- Zatočen je.

Gospoda Fleurissoire se toliko zgrane da dođe k sebi, pa Valentine započe svoju dugu priču, buneći se u datumima, brkajući slijed događaja, ali je činjenica bila tu, pouzdana, neprijeporna: naš Sveti Otac pao je u ruke nevjernicima; potajno se organizira križarski pohod ne bi li ga oslobodili; a da bi se to postiglo, ponajprije treba namaknuti mnogo novaca.

- Što će reći Amedee? - zakuka zgranuta Arnica.

Trebalo je da se vrati tek navečer jer je otišao u šetnju sa svojim prijateljem Blafaphasom...

- Osobito mu stavite na dušu da čuva tajnu - ponovi Valentine više puta opraštajući se s Arnikom. - Dajte da se poljubimo, draga moja prijateljice; budite hrabri! — Zbunjena Arnica podmetne grofici svoje vlažno čelo. — Sutra ću se vratiti da čujem što mislite da možete učiniti. Dogovorite se s

gospodinom Fleurissoireom; ali imajte na umu da je Crkva u pitanju! ... I, razumije se: nikome ni riječi osim vašem mužu! Obećajte mi: nikome ni riječi, vrijedi? Nikome ni riječi!

Grofica de Saint-Prix ostavila je Arniku u stanju utučenosti što bijaše na granici iznemoglosti. Kad se Amedee vrati sa šetnje, odmah mu reče:

- Dragi moj, upravo sam doznala strašno žalosnu vijest. Siroti Sveti Otac je zatočen.

- Ne može biti! - izusti Amedee baš kao da veli: »Koješta!« Tad Arnica brižne u plač:

- Znala sam ja, znala sam ja da mi nećeš vjerovati.

- Ama, zaboga, zaboga, dušo ... - preuze Amedee svlačeći ogrtač, bez kojeg je nerado izlazio iz kuće jer se bojavao naglih promjena temperature. — Da ne sanjaš? Pa, to bi svi znali, da je tko dirnuo u Svetog Oca. O tome bi pisale novine ... I tko bi ga uopće mogao zatvoriti?

- Valentine kaže: Loža.

Amedee pogleda Arniku kao da je poludjela. Ipak reče:

— Loža! ... Kakva Loža?

— Ama, otkud bih ja znala? Valentine je zadala riječ da neće nikom o tome govoriti.

— A tko joj je to rekao?

— Zabranila mi je da ti to kažem ... Neki kanonik koji joj je došao u ime kardinala, s njegovom posjetnicom ...

Arnica se nije uopće razumjela u javne poslove, i o svemu onome što joj je ispriopovjedila gospoda de Saint-Prix stekla je samo maglovite pojmove. Riječi zarobljen, zatočen dočaravale su joj sumorne i napola romantične slike, a riječi križarski pohod beskrajno su je zanijele, pa kad se napokon prenula i čula kako Amedee govori o svom odlasku, odjednom ga u duhu ugleda u oklopu, sa šljemom na glavi, na konju ... Zatim se opet ushodao po sobi i govorio:

— Prvo, novaca nemamo ... A zar misliš da bih se ja zadovoljio samo time što bih dao novaca?

Misliš da bih mogao mirno spavati samo zato što bih se odrekao nekoliko novčanica? ... Ama, draga moja, ako je istina to što kažeš, to je zbilja strašno i ne smijemo sjediti skrštenih ruku. To je strašno, razumiješ li?

— Da, osjećam i sama da je strašno ... Pa ipak, objasni mi malo ... zašto?

— Eh, ako ti još sad moram objašnjavati! ... — i Amedee, oznojenih sljepoočnica, obeshrabreno digne ruke uvis, te nastavi: - Ne, ne, tu ne treba dati novaca, nego sama sebe. Idem se dogovoriti s Blafaphasom; da vidimo što će on reći.

— Valentine de Saint-Prix tražila je od mene da joj čvrsto obećam da neću nikome o tome reći ni riječi — osmjeli se Arnica bojažljivo pripomenuti.

— Blafaphas nije bilo dco; i stavit ćemo mu na dušu da to bezuvjetno zadrži za sebe.

— A kako misliš otputovati a da to nitko ne sazna?

— Znat će se da sam otputovao, ali se neće znati kamo. - Pa se okrene njoj i zamoli je ganutljivim glasom: - Arnica, dušo ... pusti me da odem.

AndrL Cide

Zajecala je. Sad je već i sama tražila Blafaphasovu podršku. Amedee je baš htio poći po njega kad se on sam pojavi kucajući, po svom običaju, najprije na prozor salona.

— E, to je, bogme, najčudnija priča koju sam ikad čuo — usklikne on čim mu ispričaše što se zbilo.

— Ama, zbilja, tko bi se tako čemu nadao? - I, prije nego što Fleurissoire uopće spomene svoje namjere, naglo odsiječe: - Prijatelju moj, ništa nam drugo ne preostaje nego da krenemo!

— Eto, vidiš - reče Amedee - njemu je to prva misao.

— Samo što mene, na žalost, zadržava zdravlje mog širo tog oca — bijaše Gastonova druga misao.

— Uostalom, bit će i bolje da krenem sam - nastavi Amedee. - Kad bismo pošli obadvojica, prije bismo upali u oči.

— Samo, hoćeš li se znati snaći?

Tada Amedee podigne gornji dio trupa i obrve kao da kaže: »Učinit ću kako najbolje znam i umijem, što bi drugo htio?« Blafaphas produži:

— Hoćeš li znati kome treba da se obratiš? Kamo da odeš? ... Što ćeš zapravo tamo učiniti?

— Najprije ću izvidjeti što je i kako je.
 — Jer, najposlije, a šta onda ako ništa od svega toga nije istina?
 — To je baš ono, što nikako ne želim ostati u neizvjesnosti. A Gaston odmah za njim uzvikne:
 — Ni ja.
 — Dragi, razmisli još malo — pokušavaše ga Arnica urazumiti.
 — Dobro sam razmislio: oputovati ću potajice, ali ću oputovati.
 — Kada? Ništa ti nije još spremno.
 — Još večeras. Zar mi bogzna što treba?
 — Ali ti još nikad nisi putovao. Nećeš se snaći.
 — To ćemo još vidjeti, mala moja. Ispričat ću vam poslije svoje pustolovine - reče Amedee cerekajući se blago tako da mu poskakivaše Adamova jabučica.
 — Prehladit ćeš se, to ti je sigurno.
 — Svezat ću tvoj rubac oko vrata.

Zastane u hodu da vrškom kažiprsta podigne Arniki bradu, kao što čovjek radi s malom djecom kad ih želi nasmijati. Gaston se držao suzdržljivo. Amedee mu priđe:

- Molim te da pogledaš u vozni red, pa da mi kažeš kad imam dobru željezničku vezu za Marseille, s trećim razredom. Da, da, hoću svakako da putujem u trećem razredu. Uostalom, napravi mi detaljan plan puta, naznači mi mjesta gdje moram presjedati, i gdje ima bifea; sve do granice; poslije ću već biti u zamahu, snaći ću se i Bog će me voditi sve do Rima. Tamo ćete mi moći i pisati, na poste restante.

Važnost njegove misije opasno mu je usijala glavu. Kad je Gaston otišao, nastavi hodati po sobi, mrmljajući:

— I da je baš meni to suđeno! — pun divljenja i raznježene zahvalnosti: ipak ima, dakle, razloga za postojanje. Ah, za miloga Boga, gospodo, nemojte ga zadržavati! Vrlo je malo na svijetu ljudi koji znaju naći sebi pravu zadaću.

Arnica je uspjela izboriti samo to da još tu noć provede uz nju. Uostalom, Gaston je u voznom redu, koji je kasnije bio donio sa sobom, označio kao najzgodniji jutarnji vlak što polazi u osam sati.

Toga jutra padala je gusta kiša. Amedee nije nikako htio pristati da ga na kolodvor prate ni Arnica ni Gaston. I nikog nije bilo da se pogledom oprosti s tim smiješnim putnikom ribljih očiju, ovratnika skrivena svilenim rupcem granatne boje, koji je u desnoj ruci držao siv platnen kovčeg na kojem bijaše prikucana njegova posjetnica, a u lijevoj ruci starinski kišobran i preko ruke prebačen šal sa zelenim i smeđim kvadratima — putnika koga vlak odveze put Marseillea.

4.

Nekako u to isto vrijeme važan kongres sociologa ponovno je doveo grofa Juliusa de Baraglioula u Rim. Možda i nije bio izričito pozvan (jer je o društvenim problemima imao više uvjerenja nego AndsL Gide

znanja), ali se obradovao toj zgodi da stupi u dodir s nekoliko glasovitih stručnjaka. A kako je Milano sasvim prirodno bio na njegovu putu, Milano u kojem se, kao što znamo, po savjetu oca Anselma, bio nastanio bračni par Armand-Dubois, iskoristio je tu priliku da obiđe svoga pašanca. Onog istog dana kad je Fleurissoire oputovao iz Paua, Julius je pozvonio na Anthimeova vrata. Uvedoše ga u bijedan trosobni stan — ako se sobom može nazvati i mračna pregrada u kojoj je Veronique sama spravljala nešto povrća, njihovu svakidašnju hranu. Ružan metalni reflektor bacao je blijed i uzak snop svjetlosti iz tijesnog dvorišta; Julius, koji je i dalje držao u ruci šešir radije nego da ga odloži na sumnjivo voštano platno kojim bijaše pokriven ovalan stol, stajao je jer mu se gadila imitacija marokena, uhvati Anthimea za mišicu i uzvikne:

— Ne možete ipak ovdje ostati, jadni moj prijatelju!

— Zbog čega me žalite? — upita ga Anthime. čuvši njihove glasove, dotrči Veronique.

— Hoćete li mi vjerovati, dragi moj Julise, da on i ne zna ništa drugo reći na račun svih ovih nepravdi i zlouporabe povjerenja kojih smo mi, kao što vidite, žrtve.

— Tko vas je nagovorio da se preselite u Milano?

— Otac Anselme; kako bilo da bilo, nismo više mogli zadržati stan u Via in Lucina.

— A što nam je i trebao? — reče Anthime.

— Nije u tome pitanje. Otac Anselme obećao vam je nadoknadu. Zna li on za ovu vašu bijedu?

— Pravi se da ne zna - reče Veronique.

— Treba da se potužite biskupu u Tarbesu.

— Anthime se već potužio.

— I što je biskup rekao?

— To je divan čovjek; usrdno me je podržao u mojoj vjeri.

— Ali, zar se niste nikom drugom obratili otkako ste ovdje?

- Trebalo je da se vidim s kardinalom Pazzijem koji me je počastio svojom pažnjom i kome sam nedavno pisao; bio je u Milanu na propu-tovanju, ali mi je poručio po svom sluzi...

- Da zbog napada kostobolje ne može, na žalost, izići iz sobe — upade mu Veronique u riječ.

- Ali, to je sramota! O tome treba obavijestiti Rampollu - uzvikne Julius.

- O čemu ga obavijestiti, dragi moj prijatelju? Istina je da nisam baš imućan, ali što nam više treba? Dok sam bio imućan, bludio sam, bio sam grešnik, bio sam bolestan. A eto, sad sam zdrav. Nekad vam je bilo lako da me žalite. Pa i sami najbolje znate kako lažna dobra odvrćaju čovjeka od Boga.

- Ali vama ta lažna dobra, najposlije, pripadaju. Slažem se s vama da vas Crkva uči da ih prezirete, ali nipošto i da vam ih uskraćuje.

- To je prava riječ - reče Veronique. - Odmah mi je lakše pri duši kad vas slušam, Juliuse! Njegova me rezignacija može razbjesniti; ništa ga ne može nagnati da se brani; pustio je da ga operušaju kao kakvu pticu, zahvaljujući se svima koji su htjeli što god uzeti i koji su u ime Gospodinovo uzimali.

- Veronique, muka mi je da te slušam kad tako govoriš; sve što se radi u ime Gospodinovo dobro se radi.

- Pa, ako vam baš godi da budete jopac ...

- I Job je bio jopac, dragi moj.

Tada se Veronique obrati Juliusu:

- čujete li ga? E pa, eto, takav je svaki dan; puna su mu usta popovskih prodika; i kad se ja svojski naradim kao konj, idući na tržnicu, kuhajuć i spremajuć kuću, gospodin mi čita iz Evandjelja, smatra da se suviše uzrujavam zbog bilo čega i savjetuje mi da gledam samo ljiljane u polju.

I Na francuskom neprevediva igra riječi: Dansjobard ily a Job. (Prev.)

André Cide

- Pomažem ti koliko mogu, draga moja opet će Anthime andeoskim glasom. — Već sam ti više puta predložio da umjesto tebe, budući da sad lako hodam, idem na tržnicu ili pospremam kuću.

- To nije muški posao. Zadovolji se i ubuduće pisanjem svojih propovijedi, samo se potrudi da ti malo bolje plate. — Zatim nastavi sve ozlojedenijim glasom (ona koja je nekoć bila vječito nasmiješena!): — Pa zar to nije sramota, kad čovjek pomisli koliko je nekad zarađivao svojim bezočnim člancima u La Depechelh sad od ovo malo groša koje dobiva od Le Pelerina za svoje popovanje, uspijeva još nekako tri četvrtine podijeliti sirotinji.

- Pa, to je onda pravi svetac! ... - uzvikne zgranuti Julius.

- Ah, kako mi ide na živce tom svojom svetošću! ... Pazite: znate li što je ovo? — i ode u mračan kut sobe po krletku za piliće. — Ovo su ona dva štakora kojima je ovaj gospodin učenjak svojedobno iskopao oci.

- Jao, Veronique, zašto se opet na to vraćate? I sami ste ih hranili dok sam na njima vršio pokuse, i onda sam vam to zamjerao ... Da, Juliuse, u ono svoje zločinačko doba, bio sam, iz isprazne znanstvene radoznalosti, oslijepio ove jadne životinje, a sada se brinem o njima, što je i posve prirodno.

- Volio bih i da Crkva smatra isto tako prirodnim da učini za vas ono isto što vi činite za ove štakore, pošto je ona isto tako vas oslijepila.

- Oslijepila, kažete! I to mi vi govorite? Prosvijetlila, brate, prosvijetlila!

- Mislim na praktičnu stranu. Držim da je nedopustiv položaj u kojem su vas ostavili. Crkva je preuzela stanovite obveze prema vama, i treba da im udovolji; radi svoje časti i radi naše vjere. — Zatim se obrati Veronici: - Ako niste baš ništa postigli, obratite se na više mjesto, pa na još više.

Ma, što kažem: Rampolla? Papi, samom papi podnijet ću ja sad molbu, papi koji i ne zna za vaše obraćenje. Ovakva nepravda zavređuje da ga o tome izvijestimo. Već sutra idem u Rim.

- Ostat ćete bar kod nas na večeri — odvaži se Veronique bojažljivo ubaciti.

- Oprostite, ali želudac mi nije baš u najboljem redu (tu Julius, čiji su nokti bili brižljivo odnjegovani, zapazi Anthimeove debele, kratke prste četvrtastih vršaka). — Kad se budem vraćao iz Rima, zadržat ću se malo dulje kod vas i pričat ću vam, dragi Anthime, o novoj knjizi koju spremam.

- Ovih sam dana iznova pročitao Zrak na visinama i sad mislim da je mnogo bolja nego što mi se činilo.

- Onda vas žalim! Ta je knjiga neuspjela; objasnit ću vam zašto kad budete kadri da me shvatite i procijenite neobične misli kojima sam zaokupljen. Imao bih vam mnogo toga pričati. Dosta za danas.

I poželjevši im da ne gube nadu, Julius ode od Armand-Duboi-sovih.

KNJIGA ČETVRTA

Stonoga

I ja mogu biti samo uz one koji se zloplate tražeći.

Pascal, 3421

1.

Amedee Fleurissoire bio je otputovao iz Paua s pet stotina franaka u džepu koji mu zacijelo moraju doteći za put i pored nepotrebnih troškova u koje će ga jamačno baciti prepređena Loža. A zatim, ako mu ta svota ne dotekne, ako bude vidio da mora još produžiti svoje izbjivanje, obratit će se Blafaphasu koji ima u pripremi malu rezervu.

Nitko u Pauu nije smio znati kamo putuje, pa je uzeo kartu samo do Marseillea. Karta trećeg razreda od Marseillea do Rima stajala je svega trideset osam franaka i četrdeset santima, a ostavljala mu je mogućnost da prekine put, što je kanio iskoristiti, ne zato da udovolji radoznalosti za nepoznata mjesta, radoznalosti koja u njega nikad nije bila velika, nego zato da zadovolji potrebu za snom, koja je u njega bila neobično snažna. To će reći da se najviše bojao nesanice; a kako je Crkvi bilo važno da stigne u Rim oran i čio, neće se sustezati da zakasni i dva dana i da nešto više potroši na hotele ... Što je to prema noći provedenoj u vlaku, zacijelo besanoj i nezdravoj, napose zbog isparavanja ostalih putnika; pa onda, kad bi kojem od njih još palo na pamet da otvori prozor ne bi li provjetrio vagon, nema sumnje da bi se Amedee prehladio ... Prenočit će, dakle, prve noći u Marseilleu, a druge u Genovi, u nekom od onih skromnih ali udobnih hotela kakvi se mogu lako naći u blizini kolodvora; i stići će u Rim tek prekosutra navečer.

Uostalom, veselio se ovom putovanju, pa i tome što, napokon, putuje sam; već mu je četrdeset sedam godina, a uvijek je živio samo pod skrbištvom, svuda ga je pratila žena ili prijatelj Blafaphas. Zava-livši se u kut vagona, smješkao se poput koze, krajičcima zubi, priželjkujući kakvu zgodnu pustolovinu. Do Marseillea sve je išlo kao po loju.

Sutradan je krenuo u pogrešnom smjeru. Posve zadubljen u čitanje Baedekera za Središnju Italiju koji je netom bio kupio, sjeo je u pogrešan vlak i krenuo ravno put Lyona; primijetio je to tek u Arlesu, u trenutku kad je vlak polazio s postaje, pa je morao produžiti sve do Tarascona, a onda istim putem natrag; zatim je sjeo u večernji vlak kojim se odvezao do Toulona, radije nego da još jednu noć provede u Marseilleu gdje mu stjenice nisu dale mira.

Soba nije na prvi pogled bila loša, gledala je na Canebiere; pa ni krevet, bogami, na kojem se bezbrižno opružio pošto je bio složio odjeću, sredio račune i pomolio se. Bio je mrtav umoran i u tili čas je zaspao.

Stjenice imaju osebuje običaje; čekaju dok se svijeća ne ugasi, a onda, čim zavlada mrak, navale. Ne jurišaju nasumce; udaraju ravno na vrat koji najviše vole; katkad se obore na ručne zglobove; neke malobrojne najvole gležnjeve. Ne zna se pravo zašto ubrizgavaju pod kožu spavačevu

tekućinu koja brzo počne žariti i koje se otrovnost pri najmanjem trljanju nesnosno pojačava. Svrab koji je probudio Fleurissoirea bio je toliko žestok da je ponovno upalio svijeću i skoknuo do zrcala da promotri, ispod donje

.Jtm .riti

ANDRg GIDE

vilice, crvenu mrlju prošaranu nejasnim bijelim točkicama; ali je svjetlo bilo slabo, zrcalo prljavo, a njegov pogled zamagljen od pospa-nosti... Ponovo legne neprestano se češući; opet ugasi svijeću; nakon pet minuta iznova je upali jer ga je nesnosno peklo; skokne do umivaonika, nakvasi u bokalu rupčić i stavi ga na upaljeno mjesto, koje se sve više širilo i doprlo već do ključne kosti. Pomisli da se razbolio te se pomoli Bogu; zatim opet utrne svijeću. Olakšanje od svježine obloga odviše je kratko trajalo da bi bolesnik mogao ponovno zaspati; sad se groznom žarenju pridružila i neugodnost zbog vlažnog ovratnika, koji je kvasio još i suzama. I odjednom poskoči od užasa: stjenice! To su stjenice! ... Začudi se što nije već prije pomislio na njih, ali je do tada te kukce poznao samo po imenu; pa i kako bi u mislima izjednačio učinak jednog određenog uboda s ovim beskrajnim žarenjem? Iskoči iz kreveta i po treći put upali svijeću.

Onako nepraktičan i nervozan, imao je, kao i mnogi drugi ljudi, netočne pojmove o stjenicama, pa ih, sleden od gnušanja, počeo tražiti po sebi, ali ne nade ni jedne i pomisli da se prevario, te ponovo povjeruje da se razbolio. Ničeg nije bilo ni na plahtama; ali, prije nego što će opet leći, sjeti se da podigne podglavač. Tada spazi tri sićušna crnkasta zrnca što se hitro zavukoše u nabor plahte. Ipak su stjenice!

Odloži svijeću na krevet i započne hajku, rastvori nabor i iznenadi njih pet koje, iz gađenja, ne mogaše zgnječiti noktom, nego ih brže-bolje baci u noćnu posudu i pomokri se na njih. Neko vrijeme ih gledaše kako se koprcaju, zadovoljan, krvoločan, i umah mu odla-ne. Opet legne i utrne svijeću.

Gotovo u isti mah svrab se udvostruči; osjeti nove ubode, sad na potiljku. Razdražen, ponovo upali svijeću, ustane i ovaj put svuče noćnu košulju da na miru pregleda ovratnik. Napokon opazi, uz sam šav, kako mile jedva primjetne svijetlocrvene točkice; prignječi ih uz platno na kojem ostaviše za sobom krvav trag; gadne životinjice, tako sitne, nije mogao vjerovati da su to već prave stjenice; ali, malo poslije, kad je ponovo podigao podglavač, otkri jednu golemu - zacijelo njihovu mater; zatim, ohrabren, uzbuđen, gotovo obveseljen, od-

makne podglavač, skine plahu i počeo metodično sve redom pretraživati. Sad mu se već činilo da ih posvuda vidi; ali na kraju ih uhvati samo četiri; ponovo legne i mogaše se oko sat vremena na miru odmarati.

Zatim ga počeo iznova žariti. Još jednom se dade u lov, a onda, premoren, klone i zapazi da ga zapravo ubod i ne peče dugo ako ga ne dira. U zoru ga i posljednje stjenice, zasićene, ostaviše na miru. Spavao je dubokim snom kad ga probudi sobar da se spremi za put.

U Toulonu su došle na red buhe.

Valjda ih je pokupio u vlaku. Cijele se noći češao, vrtio i prevrtao, nije ni oka sklopio. Osjećao je kako mu skaču po nogama, kako ga škakljaju po križima, kako ga čine grozničavim. Budući da je imao osjetljivu kožu, pod njihovim ubodima bujale su bubuljice koje su se upaljivale dok se češao do mile volje. Više puta je palio svijeću; ustao je, svukao noćnu košulju i ponovo je obukao a da nije uspio ni jedne ubiti; jedva da ih je načasak vidio: bježale su od dohvata njegove ruke, a čak i kad bi ih ulovio, kad je već mislio da su mrtve, spljoštene pod njegovim prstom, umah bi se opet nadule i začas opet zdrave skakale kao i prije. Došlo mu je da požali za stjenicama. Bjesnio je i, razdražen od tog uzaludnog lova posve je izgubio san.

I sutradan su ga cijeli dan svrbjele noćasne bubuljice, a novo golicanje ga je upozoravalo da se još nije izbavio od nevolje. Velika vrućina znatno mu je povećavala nelagodu. Vagon je bio krcat radnicima koji su pili, pušili, pljuvali, podrigivali i jeli safaladu koja je toliko snažno zaudarala da je Fleurissoireu u više navrata došlo na povraćanje. Pa ipak se tek na granici usudio otići iz tog odjeljka, jer se bojao da će radnici, ako ga vide kako ulazi u drugi odjeljak, pomisliti da su mu smetali; u odjeljku u koji je zatim prešao, krupna dojkinja upravo je mijenjala pelene bebi. Ipak

pokuša zaspati, ali mu tada zasmeta vlastiti šešir. Bijaše to jedan od onih ravnih šešira od bijele slame, s crnom vrpcom, koji su obično poznati pod zajedničkim imenom: žirardi. Kad bi ga Fleurissoire ostavio u njegovu prirodnu položaju, tvrdi obod
ANDRŠ GIDE

mu je odvajao glavu od pregrade; kad bi malo sprijeda podigao šešir, da se nasloni, pregrada bi mu ga gurala na čelo, a kad bi, naprotiv, zabacio šešir unazad, obod bi se uklještio između pregrade i njegove šije, a šešir mu se dizao iznad čela kao ventil. Nakanio je da ga skine i glavu pokrije vratnim rupcem, koji je namaknuo preko očiju ne bi li se zaštitio od svjeda. Za noć je bar bio poduzeo neke mjere opreza: kupio je bio jutros u Toulonu kutiju buhača, i odlučio je, ma koliko ga to skupo stajalo, da navečer nipošto neće krzmati da odsjedne u ponajboljem hotelu; jer, ako večeras ne bude bolje spavao, u kakvu će fizički bijednom stanju stići u Rim, prepušten na milost i nemilost i najbeznačajnijem slobodnom zidaru!

Ispred kolodvora u Genovi stajali su omnibusi glavnih hotela; uputi se ravno do jednog od onih najraskošnijih i ne dade se zaplašiti na-dutošću lakaja koji zgrabi njegov bijedni kovčeg; međutim, Amedee se nije htio odvojiti od svoga kovčega; nije dao da ga stave na krov omnibusa, zahtijevao je da ga metnu tu, pokraj njega, na klupu pokrivenu jastučićima. U predvorju hotela ohrabri ga vratar koji je govorio francuski; tada se osmjeli i ne zadovolji se samo time što zatraži »vrlo lijepu sobu«, nego se raspita i o cijenama soba koje su mu nudili, jer je odlučio da ne uzme sobu koja stoji manje od dvanaest franaka.

Soba za sedamnaest franaka, za koju se odlučio pošto ih je bio nekoliko razgledao, bijaše prostrana, čista, elegantna, ali ne pretjerano; u sobi se isticao krevet od mjedi, čist i svakako nezagađen, krevet za koji bi njegov gamacid bio prava uvreda. U nekoj vrsti golema ormara krio se umivaonik. Dva velika prozora gledala su na vrt; nagnut nad noć, Amedee je dugo promatrao nejasne i tamne krošnje, puštajući da mu mlaki zrak polako smiruje groznicu i nuka ga na san. Iznad kreveta je koprena od tila padala kao magla točno sa tri strane; tanke vrpce, poput uzica na jedru, držale su je sprijeda u ljupku luku. Fleu-rissoire prepozna u tome ono što se zove: komamik — spravu koju nikad nije udostojio upotrebe.

Pošto se oprao, opruzi se uživajući na svježim plahtama. Prozor ostavi otvoren, ne širom, naravno, jer se bojao prehlade i upale oka,

nego jedno krilo tako prisloni da mu zrak ne mogaše udarati ravno u lice; sredi račune i pomoli se, te ugasi svjetlo. (Rasvjeta je bila električna, a gasila se tako da se okrene prekidač.)

Umalo što nije usnuo kadli ga sitno zujanje podsjeti na mjeru opreza koju nije bio poduzeo, to jest da prozor otvori tek pošto je ugasio svjetlo; jer svjetlost privlači komarce. Također se sjeti kako je negdje pročitao hvale dragom Bogu što je tog opnokrilca obdario malom osebnom glazbom kojom upozorava spavača da će ga ubosti. Zatim spusti posvuda oko sebe neprobojni muselin.

»Koliko je ovo ipak bolje«, pomisli zavozeći se u san, »od onih čunjića suhe trave nalik na pust koje, pod čudnovatim nazivom fidibus, krčmi stari Blafaphas; zapališ ih na metalnu tanjuriću, pa izgaraju šireći oko sebe svu silu opojnog dima, ali, prije negoli umrtve komarce, napola uguše spavača. Fidibus! Kakvo smiješno ime! Fidibus ...« Već je tonuo u san kadli, iznebuha, na lijevoj strani nosa, osjeti žestok ubod. Prinese ruku tom mjestu; i dok je polako opipavao bolnu izbočinu na koži, osjeti ubod na zapešću. Zatim začu blizu uha podrugljivo zujanje ... Strahota! Zatvorio je neprijatelja u svoju tvrđavu! Dokuči prekidač i upali svjetlo.

Jest! Komarac je bio tu, lijepo je sjedio na samom vrhu komamika. Kako je bio malčko dalekovidan, Amedee ga je lijepo vidio, onako nevjerojatno suhog, kako se drži za četiri nožice, a zadnji je par nožica, dugačkih i nekako zakovrčenih, zabacio unatrag; bezobraznik jedan! Amedee stane na krevet. Ali kako će prignječiti kukca uz ovakvu varljivu, magličastu tkaninu? ... Nije važno! Lupi šakom toliko snažno, i toliko brzo, te je pomislio da je probušio komarnik. Nema sumnje da je komarac tu; potraži očima leš; ne nade ništa; ali osjeti nov ubod u potkoljenu.

Tada se, da bi bar zaštitio što veći dio tijela, ponovo zavuče u krevet; pa osta tako možda četvrt sata, nekako tup, ne usuđujući se ugasiti svjetlo. Zatim, ipak donekle umiren, pošto nije više vidio ni čuo neprijatelja, ugasi svjetlo. Istog časa iznova započne glazba.

ANDRŽ GIDE

Tada izvuče jednu ruku i, držeći je blizu lica, od vremena do vremena, kad bi osjetio da mu komarac lijepo sjedi na čelu ili na obrazu, opalio bi sam sebi vruću pljusku. Međutim, učas zatim začuo bi opet opnokrilca kako pjeva.

Tada mu pade na pamet zamisao da pokrije glavu vratnim rupcem, što mu je znatno kvarilo uživanje u disanju a da ga ipak nije štitalo od uboda u bradu.

Komarac, zacijelo sit, umukne, bar ga Amedee, shrvan snom, nije više čuo; sklonio je bio rubac i zaspao grozničavim snom; i u snu se još češao. Sutradan ujutro mu je nos, koji je inače bio orlovski, bio kao u pijanice; bubuljica na potkoljenici rascvjetala se kao čir, a ona na bradi postala nalik na vulkan, pa upozori na nju brijača kod koga se, prije odlaska iz Genove, obrijao, kako bi koliko-toliko pristojan stigao u Rim.

2.

U Rimu, dok se motao pred kolodvorom, s kovčegom u ruci, toliko umoran, toliko izgubljen, toliko zbunjen da se nije mogao ni na šta odlučiti i jedva da je još imao toliko snage da odbije ponude hotelskih vratara, Fleurissoire je imao sreću što je naišao nzfacchina} koji je govorio francuski. Baptistin je bio momak rodом iz Marseillea, gotovo još golobrad, živa pogleda, te je prepoznao u Fleurissoireu zemljaka i ponudio se da mu bude vodič i da mu nosi kovčeg.

Fleurissoire je za sve vrijeme svog dugog puta bubao podatke iz Baedekera. Neka vrsta nagona, slutnje, unutrašnjeg upozorenja gotovo je odmah odvrtila njegovu pobožnu zabrinutost od Vatikana i usmjerila je na Anđeosku tvrđavu, negdašnji Hadrijanov mauzolej, tu znamenitu tamnicu koja je u svojim tajnim ćelijama skrivala nekoć mnoge slavne zatočenike i koja je, navodno, povezana s Vatikanom podzemnim hodnikom.

1 Nosač (tal.).

Pogledao je u plan grada. »Ovdje negdje treba da odsjednem,« zaključio je upirući kažiprstom u kej Tordinona, preko puta Anđeoske tvrđave. I kao da je sama Providnost htjela da ga upravo tamo povede Baptistin; ne baš na sam kej, koji zapravo i nije ništa drugo do nasip, nego sasvim blizu njega: Via dei Vecchierelli, što znači: Ulica starčića, treća ulica od mosta Umberto što izbija na nasip; Baptistin je tu znao za jednu mirnu kuću (s prozora trećeg kata, ako se malo nagnete, možete vidjeti Mauzolej), u kojoj vrlo uslužne dame govore sve svjetske jezike, a jedna od njih napose francuski.

- Ako je gospodin umoran, možemo sjesti u fijaker; daleko je ... Da, večeras je malo svježije; padala je kiša; čovjeku prija malo šetnje nakon dugog puta ... Ne, kovčeg nije pretežak; mogu ga nositi sve donde ... Prvi put ste u Rimu! Da nije gospodin možda iz Toulou-sea? ... Nije; iz Paua. Morao sam to pogoditi po vašem govoru.

Tako su išli ćaskajući. Udarili su po Via Viminale, pa po Via Ago-stino Depretis koja povezuje četvrti Viminale i Pincio; zatim su po Via Nazionale došli do Corsa i prešli ga, a odatle su nastavili put kroz labirint bezimenih uličica. Kovčeg nije bio toliko težak da facchino ne bi mogao grabiti brzim korakom, tako da ga je Fleurissoire jedva sustizao. Kaskao je za Baptistinom, iznemogao od hoda i vrućine.

- Evo nas - reče napokon Baptistin, kad ga je već Amedee htio zamoliti za milost.

Ulica ili, bolje reći, uličica Vecchierelli bijaše uska i mračna, toliko da se Fleurissoire skanjivaše da stupi u nju. Baptistin je dotle bio ušao u drugu kuću zdesna, na kojoj su vrata bila na svega nekoliko metara od ugla keja; u isti čas Fleurissoire opazi kako iz te kuće izlazi jedan bersagliere; ohrabri ga njegova elegantna odora kakvu je već bio zapazio na granici; jer, imao je povjerenje u vojsku. Prođe nekoliko koraka. Na pragu se pojavi neka dama, valjda vlasnica svratišta, i prijazno mu se nasmiješi. Imala je na sebi pregaču od crnog satena, na rukama narukvice, a oko vrata modrikastu vrpцу od tafta; njena kosa crna kao ugljen, uzdjevena navrh glave poput kakve građevine, počivala je na golemu češlju od kornjačevine.

ANDRi GIDE

— Odnio ti je kovčeg na treći kat — reče ona Amedeeu, koji to njeno tikanje shvati kao talijanski

običaj ili nedovoljno poznavanje francuskog jezika.

— Grazie! — odvrati on smiješeći se također. — Grazie! — To znači: hvala, a bila je jedina talijanska riječ koju je znao i za koju je držao da je pristojno staviti je u ženski rod kad se zahvaljuje dami.

Penjao se uza stube, hvatajući dah i prikupljajući hrabrost na svakom odmorištu, jer je bio iscrpljen, a prljavo ga je stubište obeshrabrivalo. Odmorišta su se smjenjivala svakih deset stepenica, a stubište se skanjivalo, vrludalo i, po tri puta se prekidalo prije nego što bi stiglo na kat. Na stropu prvog odmorišta, sučelice ulazu, visila je krletka s kanarinkom koja se vidjela i s ulice. Na drugom odmorištu neka šugava mačka bila je dovukla komadić sušena bakalara i spremala se da ga poždere. Na trećem odmorištu bili su nužnici kroz čija je širom otvorena vrata vidio, pokraj školjke, veliku noćnu posudu od žute keramike, iz koje je virio držak male metle; na tom odmorištu Amedee se nije ni zaustavio.

Na prvom katu pušila se petrolejka pokraj širokih staklenih vrata na kojima je pisalo, izlizanim slovima, Salone; međutim, u prostoriji je bilo mračno: Amedee jedva da je kroz staklo razaznao, na suprotnom zidu, zrcalo u pozlaćenu okviru.

Kad je stigao do sedmog odmorišta, iz jedne sobe na drugom katu izide neki drugi vojnik, ovaj put topnik, i gurne ga jureći niza stube, prihvati ga da ne padne i, smijući se, promrmlja na talijanskom neku ispriku, te ode dalje; Fleurissoire je, naime, bio kao pijan i jedva se držao na nogama od umora. Dok ga je prva odora bila ohrabrila, ova ga je druga pomalo uznemirila.

»Ovi će vojnici dizati strašnu buku«, pomisli. »Sreća je što mi je soba na trećem katu; više volim da budu ispod mene.«

Tek što je bio pošao dalje s drugog kata kad ga zovne neka žena u raskopčanu penjoaru, raspletene kose, koja je bila dotrčala s kraja hodnika.

»Zamijenila me je s nekim«, reče sam sebi i poče se brže-bolje penjati, svrnuvši pogled na drugu stranu da joj ne bude neugodno što ju je vidio tako oskudno odjevenu.

Na treći kat je stigao zadihani i tu našao Baptistina, koji je upravo razgovarao na talijanskom s nekom ženom neodređenih godina, koja ga živo podsjeti na kuharicu Blafaphasovih, samo što nije bila onako debela.

- Odnio sam vam kovčeg u sobu broj šesnaest, treća vrata odavde. Pazite da se ne spotaknete o kantu u hodniku.

- Iznijela sam je van zato što curi — objasni mu žena na francuskom. Vrata sobe broj šesnaest bijahu otvorena; na stolu je gorjela svijeća

osvjetljavajući sobu i bacajući malo svjetla u hodnik, na kojem se, ispred vrata sobe broj petnaest, oko metalne kante, ljeskala na popločanu podu lokva koju Fleurissoire prekorači. Oko nje se širio žestok vonj. Kovčeg je bio tu, na vidnom mjestu, na stolcu. čim se obreo u zagušljivu zraku sobe, Amedeeu se zavrti u glavi pa se, bacivši na postelju kišobran, šal i šešir, skljoka u naslonjač. čelo mu se orosi znojem; mislio je da će mu pozliti.

- Ovo je gospoda Carola koja govori francuski — reče Baptistin. Oboje uđoše u sobe.

- Otvorite malo prozor - uzdahne Fleurissoire, koji nije imao snage da ustane.

- Oh! Kako mu je vruće! - reče gospoda Carola brišući mu bljedo i uznojeno lice malim namirisanim rupčićem što ga je bila izvadila iz njedara.

- Hajde da ga odnesemo do prozora.

I, podigavši zajedno naslonjač u kojem se Amedee njihao, na tri-četvrt obeznanjen, puštajući da rade s njim što hoće, dadoše mu priliku da udiše, umjesto pljesniva zadaha iz hodnika, svakojake mirise s ulice. Ipak ga oživi svježina. Zavuče ruku u džepić na prsluku i izvuče smotak od pet lira koji je bio pripremio za Baptistina:

- Hvala vam lijepa. A sad me ostavite. Facchino izide.

- Nisi mu trebao toliko dati - reče Carola.

Amedee je to njeno tikanje prihvatio kao talijanski običaj; mislio je samo na to kako da legne, ali se činilo da Caroli nije ni na kraj pameti da ode, pa on, ponukan uljudnošću, zavrigne s njom razgovor.

CIDE

- Govorite francuski kao prava Francuskinja.
- Nije ni čudo kad sam iz Pariza. A vi?
- Ja sam s Juga.
- Odmah sam pogodila. čim sam vas ugledala, pomislila sam: ovaj gospodin mora da je iz provincije. Jeste li prvi put u Italiji?
- Prvi put.
- Došli ste po poslu? -Da.
- Lijep je Rim. Ima se tu svašta vidjeti.
- Jest... Ali večeras sam malo umoran - odvaži se on pripomenuti; pa, kao da se ispričava: - Već sam tri dana na putu.
- Velik je to put.
- I već tri noći nisam spavao.

Na te ga riječi gospoda Carola, pokazujući onu naglu talijansku familijarnost koja ga je svejednako pomalo zbunjivala, uštine za bradu i reče:

- Mangupe jedan!

Ova gesta povratu nešto malo krvi u lice Amedeeu, koji se potrudi da odmah raščisti s tom nezgodnom primišlju, pa razveze o buhama, stjenicama i komarcima.

- Ovdje nećeš ništa od svega toga doživjeti. Vidiš kako je sve čisto.

- Jest; valjda ću dobro spavati.

Ali ona još nikako da ode. On se jedva nekako izvuče iz naslonjača, prinese ruku prvim pucetima na prsluku i osmjeli se nadovezati:

- Mislim da ću iz ovih stopa leći.

Gospoda Carola shvati Fleurissoirovo snebivanje.

- Želiš da te načas ostavim na miru, vidim ja - reče vrlo obzirno. čim ona iziđe, Fleurissoire okrene ključ u bravi, izvadi iz kovčega noćnu košulju i legne u postelju. Ali bit će da jezičac u bravi nije dobro hvatao, jer nije još bio ni utrnuo svijecu kad se Carolina glava opet pomoli na odškrnutim vratima, pa iza postelje, pa sasvim blizu postelje, nasmiješena ...

Nakon sat vremena, kad se opet pribrao, Carola je ležala uza nj, u njegovu naručju, gola kao od majke rođena.

Izvuče ispod nje svoju lijevu ruku koja mu je trnula, pa se odmakne od nje. Spavala je. Slabašna svjetlost što je dopirala s uličice ispunjavala je sobu, i nije čuo nikakav drugi šum doli ravnomjernog disanja te žene. Tada Amedee Fleurissoire, osjećajući u cijelom tijelu i u duši nekakvu neobičnu klonulost, izvuče iz posteljine svoje mršave noge, sjede na rub postelje i zaplače. Kao maloprije znoj, tako mu sad suze umivahu lice miješajući se s prašinom iz vlaka; navirahu mu nečujno, neprekidno, malo-pomalo, iz dubine, kao iz kakva skrivena vrela. Mislio je; jao, na Arniku, na Blafaphasa! Ah, kad bi ga sad samo vidjeli! Nikad više neće smjeti zauzeti svoje mjesto uz njih ... Zatim pomisli na svoju uzvišenu misiju koja je potpuno osramočena, pa zakuka upol glasa:

— Gotovo je! Nisam više dostojan ... Eh, gotovo je! Sad je zbilja gotovo!

Međutim, čudna intonacija ovih uzdisaja probudi Carolu. Sad je već klečao na podu uz dno postelje i busao se kratkim udarcima u svoja slabačka prsa. Zgranuta Carola začu kako cvokoće zubima i, usred jecanja, ponavlja:

— Spašavaj se tko može! Crkva se ruši... Na kraju se nije više mogla suzdržati:

— Ama, što te je to spopalo, jadna moja starino? Da nisi poludio? On se okrene njoj:

— Molim vas, gospodo Carola, da me ostavite ... Neophodno je potrebno da ostanem sam. Vidjet ćemo se sutra ujutro.

Zatim, kako je, sve u svemu, bio kivan samo na samog sebe, poljubi je nježno u rame i protisne:

— Ah, ovo što smo učinili, nemate pojma koliko je to strašno! Ne, ne! Nemate pojma. Nikad to nećete ni pojmiti.

ANDRh' GIDE

3.

Lupeška operacija, koja je nosila veleban naziv Križarski pohod za izbavljenje Pape, pustila je svoje mračne pipke u više francuskih depart-mana; lažni kanonik iz Virmontala Protos nije bio njen jedini agent, isto kao što ni grofica de Saint-Prbc nije bila njena jedina žrtva. Ni sve žrtve nisu pokazivale jednaku uslužnost, sve da su i svi agenti zasvjedočili jednaku spretnost. čak je i Lafcadijev nekadašnji prijatelj Protos morao nakon svoje akcije biti i te kako na oprezu; živio je u neprestanu strahu da svećenstvo, ono pravo, ne dozna što se dogodilo, i ulagao je u zaštitu svoje odstupnice isto onoliko umješnosti koliko i u napad; ali bio je domišljat i, još k tome, imao je izvanredne pomagače; u cijeloj bandi (što se zvala Stonoga) vladala je čudesna sloga i stega.

Pošto ga je još iste večeri Baptistin izvijestio o dolasku stranca, te se poprilično zabrinuo kad je čuo da je stranac iz Paua, Protos se već u sedam sati ujutro zaputi do Carole. Još je bila u krevetu.

Obavijesti što ih je od nje dobio, njeno zbrkano pričanje o noćasnjim događajima, o strepnjama »hodočasnikovim« (kako je nazvala Amedeea), o njegovim kazivanjima, o njegovim suzama, nisu ostavili nikakva mjesta sumnji. Propovijed u Pauu zaista je urodila plodom, ali ne baš onakvim kakav je Protos mogao poželjeti. Trebalo je držati na oku tog naivnog križara koji bi svojom nespretnošću mogao lako razotkriti prevaru...

- Hajde, pusti me da prođem - reče naglo Caroli.

Ova se rečenica mogla čudnovato dojmiti jer je Carola još ležala u postelji, ali ništa čudnovato nije moglo zaustaviti Protosa. Klekne jednom nogom na krevet, a drugom opkorači ženu i tako se vješto obrne da se, odgurnuvši malo postelju, odjednom nade između kreveta i zida. Carola je bila zacijelo naviknuta na ovu majstoriju jer ga samo priupita običnim glasom:

- Što ćeš sad?

- Prerušit ću se u popa - odgovori joj Protos isto tako običnim glasom.

— Hoćeš li izići s ove strane? Protos krzmaše časak, pa reče:

— Imaš pravo, tako će biti prirodnije. Nakon tih riječi sagne se, otvori tajna vrata prikrivena u zidu i toliko niska da ih je potpuno zaklanjala postelja. U trenutku dok se provlačio kroz ta vrata, Carola ga ščepa za rame.

— Slušaj - reče mu nekako ozbiljno - ovom nemoj učiniti ništa nažao!

— Pa, velim ti da ću se prerušiti u popa. čim je on nestao, Carola ustane i uze se oblačiti.

Ne znam pravo što da mislim o Caroli Venitequi. Ovaj njen posljednji vapaj navodi me na pomisao da još nije, u srcu, odviše pokvarena. Tako se gdjekad, u samim njedrima gnusobe, može iznenada otkriti neobična tankoćutnost, kao što usred gomile gnojiva raste cvijet nebeske boje. Duboko u sebi pokorna i odana, Carola je, kao i mnoge druge žene, osjećala potrebu da njome netko upravlja. čim ju je Lafcadio ostavio, dala se u potragu za svojim prvim ljubavnikom, Protosom - iz prkosa, iz bijesa, ne bi li se osvetila. I opet je proživjela teške časove — tek što ju je ponovo našao, Protos je opet načinio od nje svoju stvar. Jer, Protos je rado gospodario.

Netko drugi na Protosovu mjestu mogao je podići, popraviti tu ženu. Ali to je najprije trebalo htjeti. A o Protosu bi se, naprotiv, moglo reći da ju je nastojao još više okaljati. Vidjeli smo kakve je sramne usluge taj lupež tražio od nje; istini za volju, reklo bi se da mu se ona pokorava bez mnogo krzmanja; ali, duša koja se buni protiv svoje sramotne sudbine često ni sama ne zapaža prvih trzaja u sebi; tek se pod utjecajem ljubavi otkriva to potajno batrganje. Je li se Carola zaljubila u Amedeea? Bilo bi presmiono to ustvrditi; ali se u dodiru s tom čednošću njena pokvarenost bila ganula; a vapaj koji sam spomenuo neosporno joj se bio oteo iz srca.

Protos se vrati. Nije se prerušio. Držao je u ruci zavežljaj odjeće koji odloži na stolac.

— Pa što je sad? — upita ga ona.

1L

ANDRÉ GIDE

- Predomislio sam se. Moram najprije svratiti na poštu i pregledati njegova pisma. Prerušit ću se tek oko podne. Daj mi ogledalo.

Pride prozoru i, nagnut nad svojim likom, nalijepi sebi smeđe brkove, tek malčice svjetlije od kose, potkresane iznad same gornje usne.

— Zovni mi Baptistina.

Carola se upravo bila obukla. Ode do vrata i potegne za uzicu.

- Već sam ti rekao da ne želim više vidjeti na tebi ta puceta. Previše su napadna.

- Dobro znaš od koga sam ih dobila.

— Pa, baš zato.

— Nisi valjda ljubomoran?

- Budalo blesava!

U taj čas Baptistin pokuca na vrata i ude.

— Hajde, daj se malo dotjeraj — reče mu Protos pokazujući mu na stolcu kaput, ovratnik i kravatu što ih je bio donio s one strane zida. - Pratit ćeš svog klijenta po gradu. Doći ću po tebe tek navečer. Dotle ga dobro drži na oku!

Amedee se pode ispovjediti u crkvu svetog Luja Francuskog, radije nego u crkvu svetog Petra čija ga je golemost nekako tištala. Vodio ga je Baptistin, koji ga poslije odvede i do pošte. Kao što se moglo i očekivati, Stonoga je i tu imala svoje pouzdanike. Mala posjetnica prikucana na poklopac kovčega odala je Fleurissoireovo prezime Bap-tistinu, koji ga je opet priopćio Protosu, a ovaj potonji nije imao nikakvih poteškoća da od susretljiva službenika dobije Arnikino pismo, niti bilo kakvih obzira da ga ne pročita.

- čudnovato! - usklikne Fleurissoire pošto je sat kasnije podigao pismo. - Zbilja čudnovato! Rekao bih da je netko već otvarao ovu kuvertu.

— Ovdje se to često događa — hladnokrvno će Baptistin.

Na svu sreću, oprezna Arnica poslužila se samo vrlo diskretnim aluzijama. Pismo je, uostalom, bilo vrlo kratko; Arnica mu je pre-

V:

poručivala, po savjetu opata Murea, da posjeti u Napulju kardinala San-Felicea S. B. »prije nego bilo što poduzme«. Nije se moglo ni poželjeti neodređenijih pa, prema tome, ni nezazornijih izraza.

4.

Pred Hadrijanovim mauzolejom, koji se naziva Anđeoskom tvrđavom, Fleurissoire je doživio ljuto razočaranje. Golema gromada te građevine uzdizala se sred unutrašnjeg dvorišta, u koji je publici bio zabranjen pristup i u koje su mogli stupiti samo putnici s kartama. Štoviše, izričito je upozoreno da moraju biti u pratnji čuvara ...

Dakako, ove pretjerane mjere opreza potvrdile su Amedeeove sumnje, ali su mu ujedno omogućile da procijeni izvanrednu težinu svoje zadaće. Fleurissoire se, dakle, bio napokon otesao Baptistina i sad je švrljao po keju, koji je bio gotovo pust u smiraj dana, duž vanjskog bedema koji brani pristup tvrđavi. Hodao je amo-tamo ispred pomičnog mosta, sumoran i obeshrabren u duši, pa je otišao sve do obale Tibra i pokušao odande vidjeti nešto više preko prvog bedema.

Sve do tada nije bio svratio pozornost na jednog svećenika (koliko ih samo ima u Rimu!) koji je sjedio nedaleko od njega na klupi, naoko zadubljen u svoj brevijar, ali koji ga je već dugo motrio. časni duhovnik imao je dugu i bujnu srebrnastu kosu. Njegova mladenačka i svježja put, znak čudoredna života, odudarala je od te staračke značajke. Već po samu licu mogao si prepoznati svećenika, a po nečemu ne znam ni sam po čemu čednom: francuskog svećenika. Kad je Fleurissoire već po treći put prolazio pored njegove klupe, opat iznenada ustane, pride mu i reče glasom što je podrhtavao od jecaja:

— Sto! Nisam, dakle, jedini! Sto? I vi ga tražite?

Rekavši to, sakri lice u šake i brižne u plač koji je zacijelo odviše dugo obuzdavao. Zatim se najednom sabere:

- O, nepromišljeni, neoprezni stvore! Sakrij suze! Priguši uzdahe! ... — Pa uhvati Amedeea za ruku.

— Ne smijemo ovdje ostati, gospodine,

André Gide

motre nas. Već su primijetili moje uzbuđenje koje nisam mogao svladati.

Amedee je, zgranut, pošao ustopice za njim.

-Ama, kako - jedva nekako protisne - ama, kako ste mogli pogoditi zašto sam došao ovamo?

— Daj Bože da sam vas ja jedini iznenadio! Pa zar je vaša uznemirenost, pa zar su vaši tužni pogledi kojima ste motrili ova mjesta mogli promaknuti onome tko ih već tri tjedna obilazi dan i noć? Jao, gospodine, čim sam vas spazio, ne znam kakav predosjećaj, kakav znak odozgo me je upozorio da sam u vama našao srodnu ... Pazite! Netko dolazi. Za ime Božje, pravite se da ste posve bezbrižni!

Iz suprotnog smjera dolazio je kejom prema njima neki piljar. Kao da nastavlja rečenicu, ne mijenjajući tona, samo malko življe, svećenik u istom dahu proslijedi:

— Eto, zato se te virdzinke, koje neki pušači toliko cijene, pale samo na plamen svijeće, pošto se iz njih najprije izvuče ona tanka slamčica kojoj je cilj da kroz cigaru osigura uzak protok dima.

Virdžinku koja dobro ne vuče možete slobodno baciti. Vidio sam, gospodine moj, izbirljivih pušača kako pale po šest cigara za redom dok ne nadu onu pravu ...

A čim je piljar prošao:

— Jeste li vidjeli kako nas je pogledao? Trebalo mu je svakako baciti prašinu u oči.

— Kako? — uzvikne Fleurissoire preneražen. — Zar je moguće da je i taj obični piljar jedan od onih kojih se moramo čuvati?

— Ne bih to mogao ustvrditi, gospodine; ali mislim da jest. Okolica je ove tvrđave pod posebnim nadzorom; ovuda se neprestano motaju agenti specijalne policije. Da ne bi izazvali sumnje, prerušuju se na razne načine. Ti su ljudi vrlo, vrlo vješti, a mi smo vrlo lakovjerni, od prirode povjerljivi! Ali što da vam pričam, gospodine, umalo što nisam sve upropastio zato što se nisam čuvao jednog naoko običnog facchina, kome sam one večeri kad sam doputovao dao da nosi moju skromnu prtljagu, od kolodvora do stana u kojem

sam odsjeo. Govorio je francuski, i premda od malih nogu dobro govorim talijanski... vjerojatno bi i vas obuzelo uzbuđenje koje nisam mogao svladati kad sam na tuđem tlu čuo svoj materinski jezik. ..

E pa, taj facchino ...

- I on radi za njih?

- I on. Imao sam priliku da se, tako reći, uvjerim. Sva je sreća što sam vrlo malo govorio pred njim.

- Znae da ste me uplašili - reče Fleurissoire. - I ja sam one večeri kad sam doputovao, to jest sinoć, pao u šake jednom vodiču kome sam povjerio svoj kovčeg i koji je govorio francuski.

- Bože sveti! - usklikne svećenik, užasnut. - Nije li se možda zvao Baptistin?

- Baptistin, jest, on je taj! - proštenje Amedeee osjećajući kako mu klecaju koljena.

- Nesretnice! Što ste mu sve rekli? - Svećenik mu stiskaše mišicu.

- Pa, ne mogu se baš ničega sjetiti.

- Prisjetite se, prisjetite! Morate se sjetiti, za ime Božje! ...

- Zbilja ne mogu — promuca Amedee prestravljeno. — Mislim da mu nisam ništa rekao.

- A što ste mu pokazali?

- Ama, ništa, zbilja, kad vam kažem. Ali je dobro što ste me upozorili na njega.

- U koji vas je hotel odveo?

- Nisam odsjeo u hotelu; uzeo sam privatnu sobu.

- Ništa za to. Uostalom, gdje ste odsjeli?

- U jednoj maloj ulici koju sigurno ne poznajete — promrsi Fleurissoire neobično smeteno. - Ali nije važno, neću tamo ostati.

- Pazite dobro: ako suviše naglo odete, izazvat ćete dojam kao da se bojite nečega.

- Da, možda. Imate pravo, bit će bolje da ne odem odmah.

- Nego, koliko sam zahvalan nebesima što su vas baš danas dovela u Rim! Da ste došli samo dan kasnije, ne bih vas više našao! Sutra,

J

Andrč Gide

najkasnije sutra, moram u Napulj do jedne svete i ugledne ličnosti, koja se, u potaji, mnogo bavi ovim problemom.

— Da to nije možda kardinal San-Felice? - upita ga Fleurissoire dršćući od uzbuđenja kao prut na vodi.

Zgranuti svećenik ustukne dva koraka:

— Otkud znate? - Pa mu se opet približi: - Ali, što se ja čudim? On je jedini u Napulju upućen u ovo čime smo mi zaokupljeni.

— Vi ga ... dobro poznajete?

— Da ga poznajem! Na žalost, gospodine, upravo njemu imam zahvaliti ... Ali nije važno! Jeste li ga kanili posjetiti?

— Svakako; ako je potrebno.

— To je izvanredan čovjek ... - Naglom kretnjom otare krajičak oka. — Valjda znate gdje ćete ga naći?

— Pa, mislim da mi svatko može pokazati put. Njega u Napulju svi poznaju.

— Svakako! Ali ne kanite valjda objaviti cijelom Napulju svoj posjet? Nije moguće, uostalom, da ste obaviješteni o njegovu udjelu u ... onome o čemu je riječ, i da vam je možda povjerena kakva poruka za njega, a da u isto vrijeme ne znate kako ćete doći do njega?

— Žao mi je - bojažljivo će Fleurissoire, kome Arnica nije dala nikakvih uputa u tom smislu.

— Sto, zar ste kanili jednostavno tako izići pred njega? Možda čak i u nadbiskupiji? Opat se naduši smijati. — I da mu se bez uvijanja povjerite?

— Moram vam priznati da ...

— A znate li, gospodine moj - nastavi onaj strogim glasom - znate li da biste ga tako izvrgnuli opasnosti da ga zatoče?

Pokazivao je takvo nezadovoljstvo da se Fleurissoire ne usudi ni pisnuti.

— Da se nešto tako dragocjeno povjeri tako nesmotrenim ljudima! - promrmlja Protos, pa izvuče iz džepa krajičak krunice, pa je turi natrag, pa se grozničavo prekriži, pa se ponovo okrene sugovorniku:

— Ama, na kraju krajeva, gospodine, tko vam je rekao da se umiješate u sve ovo? Po čijim uputama radite?

— Oprostite, gospodine opate — zbunjeno će Fleurissoire — ni od koga nisam dobio nikakvih uputa, ja sam tek uboga duša obuzeta tjeskobom, duša koja traga na svoju ruku...

Ove skrušene riječi kao da razoružase svećenika; i on pruži ruku Fleurissoireu:

— Govorio sam pomalo grubo s vama ... ali to je zato što smo okruženi velikim opasnostima! -

Zatim, nakon kraćeg oklijevanja: - čujte! Hoćete li sutra poći sa mnom? Zajedno ćemo posjetiti moga prijatelja ... — Pa digne pogled prema nebu: — Da, da, usuđujem se nazvati ga svojim prijateljem - proslijedi ganutim glasom. - Sjednimo načas na ovu klupu. Napisat ću mu pisamce koje ćemo obojica potpisati i u kojem ćemo mu najaviti svoj posjet. Ako predamo pismo na poštu do 6 sati (ili, kako ovdje kažu, 18 sati), primit će ga sutra ujutro i bit će spreman da nas primi negdje oko podne; zacijelo ćemo moći čak i ručati s njim.

Sjedoše. Protos izvadi iz džepa bilježnicu i na čistom listu papira poče pred Amedeeovim razrogačenim očima pisati ovako:

Stara moja ...

Zatim, uveseljen zgranutošću ovoga potonjeg, osmijehne se posve mirno.

— Vi biste, valjda, pisali izravno kardinalu, da je po vašem?

Pa gotovo prijateljskim glasom pouči Amedeea: jedanput na tjedan kardinal San-Felice se iskrada iz nadbiskupskog dvora, odjeven kao običan opat, postaje kapelan Bardolotti, odlazi na obronke Vomera i, u jednom skromnom ljetnikovcu, prima samo dva-tri dobra prijatelja i tajna pisma koja mu upućeni šalju na to lažno ime. Ali čak se ni tako obično prerušen ne osjeća dovoljno zaštićen: nije baš siguran da se pisma koja mu stižu poštom ne otvaraju, pa svakog moli da se u pismu ne spominje ništa značajno, da se ni po čemu u tonu pisma ne može naslutiti njegova preuzvišenost, da ne odiše ni najmanjim poštovanjem.

Andre Gide

Sad kad je bio upućen u tu tajnu, Amedee se i sam nasmiješi.

- Stara moja... Što ćemo joj, dakle, reći, toj našoj dragoj staroj? - našali se opat, vrteći vrškom olovke. - Ah! Dovest ću ti jednog starog veseljaka. (Neka, neka! Pustite me, znam ja kakvim tonom treba njemu pisati!) Spremi koju bocufalerna, daje sutra iskapimo s tobom! Ala će biti smijurije!

Evo, potpišite se i vi.

- Možda će biti bolje da se ne potpišem svojim pravim imenom?

- Za vas nije važno - reče Protos, pa uz potpis Amedee Fleurissoire dopise još: Cave. — Kako? čudite se što se ovako potpisujem: Cave? Vama su samo u glavi. Znajte bar ovo, dragi moj gospodine Fleurissoire: Cave je latinska riječ koja znači: ČUVAJ SE!

Sve ovo bijaše kazano toliko nadutim i neobičnim tonom da jadni Amedee osjeti kako ga podilaze srsi. To potraje samo časak; opat čave ponovo poprimi onaj svoj prijazni ton i pruži Fleurissoireu kuvertu na kojoj je napisao kardinalovu apokrifnu adresu:

- Molim vas da sami predate pismo na poštu: tako će biti sigurnije jer se pisma svećenika otvaraju. A sad se rastanimo, bolje da nas ne vide više zajedno. Hajde da se dogovorimo da se nađemo sutra ujutro u napuljskom vlaku što polazi u sedam i trideset. Treći razred, je li? Naravno da neću biti ovako obučen (zar ste to mogli i pomisliti!). Vidjet ćete me prerušena u obična kalabreškog seljaka. (To je zbog moje kose koju nikako ne bih htio podrezati.) Zbogom! Zbogom!

I ode dajući mu nenapadne znakove rukom.

- Blagoslovljeno bilo nebo koje mi je poslalo ovog časnog opata! — promrmlja Fleurissoire okrećući se na drugu stranu. — Sto bih ja bez njega?

A Protos je, odlazeći, gundao:

- Dat ću ti ja kardinala! ... Kakav je, još bi bio kadar otići i do onog pravog!

Cave na francuskom znači podrum. (Prev.)

5.

Fleurissoire se tužio na velik umor pa ga je čarola ostavila te noći na miru, premda ju je i te kako zanimalo i premda je bila obuzeta samilosnom nježnošću prema njemu otkako joj je priznao da nema nikakva ljubavnog iskustva. Spavati je mogao samo onoliko koliko mu je dopuštao nenasnosan svrab, što ga je osjećao po cijelom tijelu, od velikog broja uboda i buha i komaraca:

— Ne smiješ se toliko češati! — reče mu ona sutradan ujutro. — Bit će ti još gore. O, kako se ova ovdje upalila! - i dotakne mu bubuljicu na bradi. A dok se spremao da iziđe: - Na, neka ti ovo bude za uspomenu na mene! — i prikopča hodočasniku na manšete ona smiješna puceta zbog kojih se Protos ljutio na nju. Amedee joj obeća da će se vratiti još iste večeri, ili najkasnije sutradan.

- Zakuni mi se da mu nećeš učiniti ništa nažao - ponavljaše Carola časak kasnije Protosu koji je, već potpuno prerušen, izlazio na tajna vrata; a kako je zakasnio jer je najprije čekao da Fleurissoire ode, morao se odvesti fijakerom na kolodvor.

U svom novom liku, s guncem na plećima, u smeđim hlačama, u sandalama zažniranim preko plavih čarapa, s kratkom lulom u zubima, s riđim šeširom uskog ravnog oboda na glavi, valja priznati da je manje nalikovao na svećenika nego na pravog razbojnika iz Abruzzza. Fleurissoire, koji je hodao gore-dolje ispred vlaka, nije ga u prvi mah prepoznao kad ga je vidio kako dolazi, s prstom na ustima, poput svetog Petra mučenika, i kako prolazi mimo njega kao da ga ne poznaje, te nestaje u jednom od prvih vagona. Ali, časak kasnije, ponovo se pojavi na vratima i, gledajući prema Amedeeu, priškilji na jedno oko i kradom mu dade rukom znak da pride; a dok se ovaj potonji spremao da se popne, šapne mu:

- Provjerite, molim vas, ima li koga u kupeu do nas. Nije bilo nikoga, a njihov je odjeljak bio na kraju vagona.

— Pratio sam vas izdaleka na ulici — ponovo će Protos — ali vam nisam htio pristupiti jer sam se bojao da nas ne vide zajedno.

Andri Cide

VAIIKANSKI PODRUMI

- Pa kako to da vas ja nisam primijetio? - reče Fleurissoire. - Više puta sam se osvrnuo, baš zato da se uvjerim da me tko god ne prati. Vaše su me jučerašnje riječi i te kako uznemirile; posvuda oko sebe vidim same špijune.

- To se, na žalost, isuviše jasno vidi. Mislite li da je prirodno osvrnati se svakih dvadesetak koraka?

- Sto? Zar se zbilja vidjelo da sam ...

- Sumnjičav! Na žalost, nazovimo to pravom riječju: sumnjičav. Takvo držanje najlakše odaje

čovjeka.

- A ipak, nisam ni primijetio da me pratite! ... Nasuprot tome, otkako smo jučer razgovarali, na svim prolaznicima koje susrećem zapažam ni sam ne znam što sumnjivo u držanju. Uznemirim se ako me gledaju; a oni koji me ne gledaju rekao bih da se prave da me ne vide. Tek sam danas pojmio kako se prisutnost ljudi na ulici malokad može opravdati. Nema ih ni četvero od dvanaestoro za koje je odmah jasno čime se bave. Ah, moglo bi se reći da ste me ponukali na razmišljanje! Znači, za čovjeka koji je od prirode ovako lakovjeran kao što sam ja, nije lako biti nepovjerljiv; mora se naučiti da to bude...

- Ih! Naviknut ćete se, i to brzo, vidjet ćete; nakon nekog vremena to vam prijeđe u naviku. Ja sam, na žalost, morao steći tu naviku ... najvažnije je da se držite veselo. Eh, da znate ubuduće: kad se bojite da vas netko prati, nemojte se osvrutati za sobom; jednostavno ispustite štap iz ruke, ili kišobran, prema tome kakvo je vrijeme, ili rupčić, i dok onako sagnuti podižete predmet, pogledajte između nogu iza sebe, sasvim prirodnom kretnjom. Savjetujem vam da se vježbate u tome. Nego, recite mi kako vam se čini ovako obučen? Bojim se da na nekim mjestima ne proviruje iz mene svećenik?

- Budite bez brige - prostodušno će Fleurissoire. - Nitko vas drugi osim mene, uvjeren sam, ne bi prepoznao. - Zatim ga dobrohotno promotri, nakrivivši malo glavu, te reče: - Kad vas ovako dobro pogledam, dakako da vidim, ispod te vaše maske, ne znam ni sam što svećeničko, a u tom vašem veselom glasu zapažam tjeskobu koja nas obojicu muči, ali kako mora da vladate sobom kad se tako malo toga

vidi! Što se mene tiče, moram još mnogo učiti, to mi je jasno, vaši savjeti ...

- Kakva to čudna puceta imate na manšetama - upade mu Protos u riječ, razgaljen time što je prepoznao Carolina puceta.

- To sam dobio na dar - reče onaj drugi crveneći.

Bilo je paklenski vruće. Gledajući kroz prozor, Protos reče:

- Monte Casino. Vidite li ondje gore onaj čuveni samostan?

- Da, vidim - odgovori Fleurissoire nekako rastreseno.

- Niste, vidim, baš neki ljubitelj pejzaža.

- Ma jesam, jesam - reče Fleurissoire zbilja jesam! Ali što biste htjeli da me zanima dok me muči ovaj nemir? Tako je bilo i u Rimu sa spomenicima; ništa nisam vidio; nisam ni pokušao ništa vidjeti.

- Potpuno vas razumijem! - reče Protos. - I ja sam, kako rekoh, otkako sam u Rimu, sve svoje vrijeme proveo između Vatikana i Anđeoske tvrđave.

- Šteta. Ali vi već otprije poznajete Rim. Tako su naši putnici ćaskali.

U Caserti siđoše s vlaka i odoše svaki na svoju stranu da pojedu malo suhog mesa i nešto popiju.

- Isto ćemo tako, molim lijepo, i u Napulju — reče Protos. — Kad se približimo ljetnikovcu, rastat ćemo se. Vi ćete me izdaleka pratiti; trebat će mi ipak malo vremena, pogotovo ako ne bude sam, da mu razjasnim tko ste vi i kakav je cilj vašeg posjeta; ući ćete tek četvrt sata poslije mene.

- Iskoristit ću to vrijeme da se obrijem. Jutros nisam stigao. Tramvaj ih odveze do Piazza Dante.

- Sad ćemo se ovdje rastati - reče Protos. - Ima još dobar komad puta, ali će bolje biti ovako. Držite se na pedesetak metara iza mene; i nemojte me neprestano gledati kao da se bojite da ćete me izgubiti; nemojte se ni osvrutati za sobom, jer bi još netko mogao poći za vama. Držite se veselo! On pode naprijed. Fleurissoire je išao za njim napola oborenih očiju. Uska ulica se strmo uspinjala; sunce je žeglo; Fleurissoire se znojio;

i

! 'I

.JU »I

ANDRL CIDE

gurala ga je uskomešana svjetina što je halabučila, mahala rukama, pjevala, zapanjivala ga. Ispred mehaničkog klavira plesala su polugola djeca. Oko debela, očerupana purana, kojeg je nekakav akrobat dizao rukom uvis, spontano je nastala lutrija u kojoj je srećka stajala svega deset novčića;

Protos je usput, da bi bio što prirodniji, kupio jednu srećku i izgubio se u svjetini; zaustavljen u napredovanju, Fleurissoire je načas pomislio da ga je uistinu izgubio, ali ga ponovo spazi kako se, s onu stranu gužve, i dalje polagano penje noseći pod rukom purana.

Napokon su kuće bivale sve rjeđe i niže, pa i svjetina se prorjeđivala. Protos je usporio korak.

Zastao je pred jednom brijačnicom, okrenuo se Fleurissoireu i namignuo mu; zatim je, dvadesetak koraka dalje, ponovo stao pred malim niskim vratima i pozvonio.

Izlog brijačnice nije bio bogzna kako privlačan, ali je opat Cave svakako imao svojih razloga da ga baš na nju upozori; uostalom, Fleurissoire bi se morao vratiti daleko natrag da bi našao koju drugu brijačnicu, a jamačno ni ta ne bi bila nimalo privlačnija. Vrata su, zbog velike vrućine, bila otvorena; zastor od debela atemina priječio je pristup muhama, a propuštao zrak; morao je odići zastor da ude.

Svakako je bio vješt taj brijač jer je oprezno, pošto je bio nasapunao Amedeeu bradu, ponajprije uklonio krajem ubrusa pjenu i tako otkrio rumenu bubuljicu na koju ga je bila upozorila plašljiva mušterija. O, slatki drijemežu, topla obamrlost u maloj mirnoj brijačnici! Amedee se posve opustio, onako zabačene glave, zavaljen u kožni naslonjač. Ah, da bar na časak zaboravi, da ne misli na papu, na komarce, na Carolu! Da povjeruje da je u Pauu, blizu Arnike; da povjeruje da je negdje drugdje, da ne zna više pravo gdje je ... Sklopi oči, a kad ih ponovo napola otvori, razabra, kao u snu, ispred sebe, na zidu, neku ženu raspletene kose kako izlazi iz napolitanskog mora i donosi iz dubine valovlja, dočaravajući puten osjećaj svježine, svjetlucavu bočicu nekakve vodice za kosu. Ispod tog plakata, na mramornoj ploči, bijahu poredane druge bočice, uz kozmetički štapić, kutiju pudera, zubarska kliješta, češalj, lancetu, posudicu pomade, vrč u kojem je tromo plutalo nekoliko pijavica, drugi vrč u kojem se motala jedna trakavica, i napokon treći vrč bez poklopca, koji bijaše dopola ispunjen nekakvom hladetinastom masom, a na čijem je prozirnom kristalu bila nalijepljena etiketa na kojoj bijaše ispisano čudnovatim velikim slovima riječ:

ANTISEPTIC.

Da bi dotjerao svoje djelo do savršenstva, brijač namaze još jednom već obrijano lice masnom sapunicom i izbrije ga sjajnom oštricom druge britve koju je bio naoštrio u mokroj šaci. Amedee nije više ni mislio na to da ga čekaju; nije ni pomišljao na odlazak, zavezao se u san ... Ali tada ude u brijačnicu neki Sicilijanac snažna glasa i poremeti taj mir, a brijač se odmah upusti u razgovor s njim i nastavi rastreseno brijati, te odlučnim potezom oštrice, flik! prefikari bubuljicu.

Amedee jaukne i posegne rukom za porezotinom na kojoj zablista kap krvi.

— Niente! Niente! — reče brijač zadržavajući mu ruku, pa mirno uze s dna ladice komadić požutjele vate, namoči je u ANTISEPTIC i stavi na bolno mjesto.

Kamo to otrča Fleurissoire nizbrdo prema gradu, ne haj ući više hoće li se prolaznici osvrnati za njim? Eno ga gdje pokazuje svoju boljku prvom ljekarniku na kojeg je naišao. Smješka se stručnjak, zelenkast stranac nezdrave puti, pa vadi iz kutije flaster u obliku kružića, lizne ga širokim jezikom i

...

Izjurivši iz ljekarne, Fleurissoire pljune od gađenja i strgne ljepljivi flaster, pa stisne bubuljicu s dva prsta i iscijedi iz nje što je mogao više krvi. Zatim je obriše rupčićem natopljenim slinom, ali ovaj put vlastitom slinom. Pa pogleda na sat i izbezumi se, potrča uzbrdo i stigne do kardinalovih vrata uznojen, usopljen, zagrijan, kasneći četvrt sata.

!

1

ANDRŽ GIDE

6.

Protos ga dočeka s prstom na ustima.

— Nismo sami — reče mu brzo. — Sve dok je služinčad ovdje, ništa, molim, što bi moglo pobuditi bilo kakve sumnje! Svi oni govore francuski; nijedne riječi, nijedne kretnje koja bi mogla bilo što odati; pazite da slučajno ne bubnete što o kardinalu; primit će vas Ciro Bardolotti, kapelan. A ja nisam »opat Cave«, nego samo »Cave«. Razumijete li? — Pa odjednom promijeni ton i progovori vrlo glasno, lupajući ga po ramenu: On je, bogami! Amedee! E pa, starino, moglo bi se reći da ti je dugo trebalo da se obriješ! Još koji časak pa bismo, perBacco, sjeli za stol i bez tebe. Puran se vrti

na ražnju i već se rumeni kao sunce na zapadu. - Zatim posve tiho: Ah, dragi moj gospodine, kako mi je teško što se moram ovako prenavljati. Srce mi se para ... - Pa iz sveg glasa: - Što to vidim? Porezali su te? Krvariš? Dorino! Trkni u pojatu i donesi paučine, to je najbolji lijek za rane ... Tjerajući tako šegu, gurao je Fleurissoirea kroz predsoblje prema vrtu iza kuće gdje je, pod odrinom, bio pripremljen objed.

- Dragi moj Bardolotti, dopustite da vam predstavim gospodina de la Fleurissoirea, svoga rođaka, onog bečara o kojem sam vam pričao.

- Dobro nam došli u goste - reče Bardolotti i načini veliku gestu, ali ne ustane iz naslonjača u kojem je sjedio nego samo pokaže u svoje bose noge što su se kvasile u bistroj vodi u kabliću. — Namakanje nogu otvara mi apetit i izvlači krv iz glave.

Bijaše to smiješan, posve okrugao čovuljak čije čosavo lice nije otkrivalo ni godine ni spol. Imao je na sebi odijelo od alpake; ništa na njegovoj vanjštini nije odavalo velikodostojnika; trebalo je biti vrlo pronicav, ili obaviješten kao Fleurissoire, pa ispod tog njegova vesela ponašanja zapaziti jedva primjetnu kardinalsku usrdnost. Naslanjao se sa strane na stol i nehajno se hladio nekom vrstom šiljaste kape napravljene od novinskog papira.

— Ah, duboko sam dirnut... Ah, kakav ugodan vrt! ... — promuca Fleurissoire, kome bijaše podjednako neugodno i da govori i da šuti.

— Dosta sam se kvasio! - uzvikne kardinal. - Hej! Odnosite ovu posudu! Assunta!

Mlada služavka, uslužna i jedra, pohita da uzme kablič i polije vodom jednu gredicu; dojke su joj ispale iz bluze i titrale pod košuljom; smijala se i vrzla oko Protosa, a Fleurissoire nije znao kamo da pogleda od bljeska njenih golih mišica. Dorino donese boce na stol. Sunce se poigravalo kroz lozu šarajući nejednakim svjetlom tanjure po stolu bez stolnjaka.

— Ovdje kod nas nema cifranja — reče Bardolotti i natakne novine na glavu — valjda me razumijete, dragi moj gospodine?

Zapovjedničkim glasom, naglašavajući svaki slog i lupajući šakom po stolu, otac Cave ponovi:

— Ovdje kod nas nema cifranja.

Fleurissoire im jedva primjetno namigne. Da ih je razumio, dakako da jest, to nije bilo potrebno ponavljati; ali je uzalud tražio u glavi rečenicu kojom ne bi ništa rekao, a koja bi značila sve.

— Govorite! Govorite! - šaptao mu je Protos. - Izvalite koju dosjetku: ovdje svi dobro razumiju francuski.

— Izvolite! Sjedite — reče Ciro. — Dragi moj Cave, dajte nam rasporete tu lubenicu i narežite kriške u obliku polumjeseca. Jeste li i vi jedan od onih, gospodine de la Fleurissoire, koji više vole onaj pretenciozni bostan sa sjevera, one slatke i žute dinje, šta ti ga ja znam, one cerovače, od naših sočnih talijanskih lubenica?

— Ništa nije ravno ovoj lubenici, siguran sam, ali dopustite da je ne kušam: spopala me neka muka — reče Amedee, koji se još nadimao od gađenja sjećajući se ljekarnika.

— Onda kušajte bar smokve! Dorino ih je nabrao.

— Oprostite, ne bih ni to.

— Ne valja vam to! Ne valja! Izvalite koju dosjetku — šapne mu Protos na uho, pa nastavi na sav glas: - Nego, da zalijemo tu muku vinom i da se spremimo za purana! Assunta, daj natoči našem dragom gostu.

Amedee se morao kucati i piti više nego što je bio navikao. Uz onu vrućinu i umor, počeo mu se ubrzo mutiti vid. Sve se lakše šalio.

Andrš Gide

M

Protos ga je nagnao da zapjeva; glas mu je bio tanak, ali su svi bili ushićeni njime; Assunta gaje htjela poljubiti. Međutim, s dna njegove uzdrmane vjere dizala se nekakva neopisiva tjeskoba; smijao se da ne bi zaplakao. Divio se Caveovoj ležernosti, prirodnosti... Tko bi drugi osim Fleurissoirea i kardinala ikad pomislio da se samo pretvara? Uostalom, što se tiče glume, vladanja samim sobom, Bardolotti nije nimalo zaostajao za opatom i smijao se, i pljeskao, i pohotljivo

gurkao Dorina, dok je Cave držao Assuntu izvaljenu u naručju i za-ranjao njušku u nju; a kad Fleurissoire, nagnuvši se nad Cavea, iskidana srca, promrsi: - Koliko sad negdje patite! - Cave ga, iza Assun-tinih leđa, uhvati za ruku i stisne je bez riječi, okrenuvši glavu na drugu stranu i digavši pogled prema nebu. Zatim Cave naglo ustane i pljesne rukama:

- Hej! Ostavite nas sad nasamo. Pustite, poslije ćete raspoređivati stol. Odlazite! Via! Via!

Pošto se uvjeri da ni Dorino ni Assunta ne prisluškuju, vrati se odjednom ozbiljna, izdužena lica, a kardinal prijeđe rukom preko lica i u jedan mah smakne s njega svjetovnu i prijetvornu veselost.

- Vidite li, gospodine de la Fleurissoire, dijete moje, vidite li što sve moramo raditi! Ah, ta komedija! Ta sramotna komedija!

- Zbog nje će nam omrznuti i najčestitija radost i najnevinije veselje — nadoveže Protos.

- Bog će vam to upisati u dobro, jadni moj otac Cave — nastavi kardinal obraćajući se Protosu. - Bog će vas nagraditi što mi pomažete da iskapim ovaj pehar - i, simbolike radi, ispi do dna svoju dopola punu čašu, a na licu mu se ocrtala najbolnija gađenja što se može zamisliti.

- Što! - uzvikne Fleurissoire i sagne se. - Je li moguće da čak i u ovom skrovištu i u ovom odijelu vaša preuzvišenost mora ...

- Sinko moj, govorite mi samo: gospodine! - Oprostite, mislim, kad smo nasamu ...

- Ja strepim i kad sam sam.

- Zar ne možete sami izabrati svoju poslužu?

- Drugi mi je biraju, pa i ono dvoje koje ste vidjeli...

- Ah, kad bih mu samo rekao - uplete se Protos u riječ - kamo će njih dvoje otići iz ovih stopa da prijave sve što smo govorili.

- Je li moguće da ni u nadbiskupiji ...

- Pst! Ne izgovarajte tako krupne riječi! Još ćete nas upropastiti. Nemojte smetnuti s uma da razgovarate s kapelanom čijom Bardo-lottijem.

- U njihovim sam šakama - proštenje Ciro.

A Protos se nagne nad stol na kojem je držao prekrizene ruke i reče, okrenut na tričetvrt čiru:

- A kad bih mu samo rekao da vas ni časka ne ostavljaju na miru, ni danju ni noću!

- Da, ma kako se prurao - nastavi lažni kardinal - nikad nisam siguran da mi neki tajni agent nije za petama.

- Što! Zar i ovdje znaju tko ste?

- Niste ga razumjeli - reče Protos. - Vi ste jedan od zaista rijetkih, tako mi Bog pomogao, koji se mogu pohvaliti da su utvrdili kakvu-takvu sličnost između kardinala San-Felicea i ovog skromnog Bardolottija. Nego, da znate: oni nemaju iste neprijatelje; jer, dok se kardinal mora u srcu svoje nadbiskupije braniti od slobodnih zidara, kapelana Bardolottija vrebaju ...

- Jezuiti! — upade mu kapelan očajnički u riječ.

- To mu još dosad nisam rekao — nadoda Protos.

- Ah, ako su još i jezuiti protiv nas! — zajeca Fleurissoire. — Ama, tko bi to rekao? Jezuiti! Ma, jeste li sigurni?

- Razmislite malo pa ćete vidjeti da je to sasvim prirodno. Shvatite da je ova nova politika Svete Stolice, politika posvemašnje pomir-ljivosti, nagodbenjaštva, kao stvorena da njima bude po volji, i da im ove posljednje enciklike idu u račun. Možda i ne znaju da papa koji ih objavljuje nije pravi, ali bi im bilo krivo kad bi se on promijenio.

- Ako sam vas dobro razumio - opet će Fleurissoire — jezuiti su u svemu ovome saveznici slobodnih zidara?

- Otkud vam sad to?

- Pa, to mi je upravo otkrio gospodin Bardolotti.

i -I

Andr  Cide

— Nemojte mu pripisivati kojekakve besmislice.

— Oprostite, ali ja se slabo razumijem u politiku.

— I zato se nemojte gurati pred rudo. Tu imaju svoje prste dvije velike stranke: Lo a i Družba

Isusova; a kako mi, koji smo upućeni u tu tajnu, da se ne bismo odali, ne možemo tražiti oslonca ni na jednoj ni na drugoj strani, svi su oni protiv nas.

— A? Sto sad kažete? — zapita kardinal. Fleurissoire nije više ništa umio kazati; bio je potpuno preneražen.

— Svi su protiv nas! - nastavi Protos. - Tako je to svagda kad čovjek zna istinu.

— Oh, kako sam bio sretan kad nisam ništa znao! — zavapi Fleurissoire. - A sad, na žalost, neću više nikad moći da ne znam! ...

— Još niste sve čuli — nastavi Protos dodirujući mu ovlaš rame. — Spremite se na ono najstrašnije ... — Pa se nagne i prošapta: — Unatoč svim mjerama opreza, tajna je procurila, nekoliko prefriganaca iskoristilo je priliku pa obilaze pobožne okruge, idu od obitelji do obitelji i, sve u ime križarskog pohoda, ubiru za sebe novac koji bi trebalo da nama pripadne.

— Pa, to je strašno!

— Dodajte još tome - reče Bardolotti da siju nepovjerenje i sumnju upravo prema nama, pa nas sile da budemo još dvostruko lukaviji i oprezniji.

— Evo, pročitajte ovo — reče Protos pružajući Fleurissoireu jedan broj lista La Croix. — Ove su novine od prekjučer. Ova obična bilješka mnogo govori.

— Želimo najozbiljnije upozoriti pobožne duše. — pročitao Fleurissoire - na smicalice lažnih duhovnika, navlastito jednog nazovikanonika, koji tvrdi da mu je povjerena tajna zadaća i koji, zlorabeći lakovjernost, uspijeva izmamiti novac za akciju što nosi ime KRIŽARSKI POHOD ZA IZBAVLJENJE PAPE. Sam naziv ove akcije odaje njenu besmislenost.

1 Križ. (Prev.)

Fleurissoire osjeti kako mu tlo izmiče ispod nogu.

- Pa u koga se onda čovjek može pouzdati? A što ćete reći ako vam sad kažem, gospodo, da sam ja možda upravo zbog tog nitkova — hoću reći: tog nazovikanonika - u ovom času među vama?

Opat Cave pogleda ozbiljno kardinala, pa lupi šakom o stol i uzvikne:

- Eto, to sam i mislio!

- Sve me sad navodi na bojazan - nastavi Fleurissoire - da je osoba od koje sam sve to doznao i sama nasjela smicalicama tog istog lupeža.

— To ne bi bilo nikakvo čudo — reče Protos.

- Sad valjda vidite - preuze Bardolotti u kakvom smo teškom položaju, između tih prefriganaca koji su prisvojili našu ulogu, i policije koja, u želji da ih pohvata, može lako zamijeniti nas za njih.

— To znači — zavapi Fleurissoire — da čovjek više ne zna na čemu je; ja vidim samo opasnosti na sve strane.

— Hoćete li se još i nakon ovoga čuditi našim pretjeranim mjerama opreza? — priupita ga Bardolotti.

-1 hoćete li sad shvatiti - priklopi Protos - da se gdje kad ne žacamo da se zaodjenemo ruhom grijeha i da hinimo stanovitu slabost prema najgrešnijim užicima!

— Jao! - protisne Fleurissoire. — Vi, vi bar samo hinite, i pravite se grešni, da biste prikrili svoje vrline ... A ja ...

Kako su se vinske pare izmiješale s oblacima tuge a pijano podrigivanje sa štucavicom i jecajima, nagne se prema Protosu i najprije povрати sav svoj ručak, a onda im zbrkano ispriповjedi kako je proveo noć s Carolom i kako je oplakao svoje razdjevičenje. Bardolotti i otac Cave jedva su se suzdržavali da ne prasnu u smijeh.

- A jeste li se na kraju, sinko, ispovjedili? - upita ga kardinal neobično brižno.

— Sutradan ujutro.

- Je li vam svećenik dao odrješenje?

— Isuviše olako. To je baš ono što me muči... Ali kako sam mu mogao povjeriti da nema posla s običnim hodočasnikom; kako sam

••-I

AndrL Cide

mu mogao otkriti što me je dovelo u ovu zemlju?... Ne, ne! S tim je sad svršeno; ta izvanredna

zadaca zahtijevala je izvršitelja bez ljage. Bio sam kao stvoren za to. A sad je s tim svršeno! Nisam uspio! — I ponovo ga potresoše jecaji dok se kratkim udarcima busao u prsa ponavljajući svejednako: — Nisam više dostojan! Nisam više dostojan! — Pa nastavi kao da nariče: — Ah, vi koji me sad slušate i koji znate za moj jad, sudite mi, osudite me, kaznite me ... Kažite mi kakvom bih velikom pokorom mogao sprati sa sebe ovaj veliki grijeh? Kakvim ispaštanjem?

Protos i Bardolotti se zgledaše. Ovaj posljednji napokon ustane i uze tapšati Amedeea po ramenu: — Dobro, dobro, sinko! Ipak ne treba toliko očajavati. E pa, dobro, zgriješili ste. Ali, do vraga, niste nam zato ništa manje potrebni. (Uprljali ste se; evo, uzmite ovaj ubrus; obrišite se!) U svakom slučaju, razumijem vašu tjeskobu, a budući da se obraćate nama, reći ćemo vam kako se možete iskupiti. (Nekako vam ne ide to od ruke. Dajte da vam pomognem.)

— Ah, nemojte se truditi! Hvala, hvala — reče Fleurissoire, a Bardolotti, brišući ga svejednako, proslijedi:

— U svakom slučaju, razumijem te vaše obzire; i, poštujući ih, ponudio bih vam najprije jedan običan mali posao bez sjaja, koji će vam pružiti priliku da se opet uzdignete i stavite svoju odanost na kušnju.

— To je upravo ono što želim.

— Pa dobro, dragi opate Cave, imate li onaj mali ček kod sebe? Protos izvadi iz unutrašnjeg džepa svoga gunjca neki papirić.

— Kako smo opkoljeni sa svih strana — nastavi kardinal — katkad imamo poteškoća kako da podignemo novac koji nam šalju dobre duše koje smo u potaji zamolili za pomoć. Budući da nas u isti mah vrebaju i slobodni zidari, i jezuiti, i policija, i lupeži, ne bi bilo zgodno da nas vide kako predočujemo čekove i novčane uputnice na poštanskim i bankovnim šalterima gdje bi nas mogli prepoznati. Oni pre-friganci o kojima vam je maloprije govorio opat Cave potpuno su diskreditirali sakupljanje priloga! (Protos je dotle nestrpljivo bubnjao prstima po stolu.) Ukratko, evo vam jednog malog skromnog čeka na šest tisuća franaka, za koji vas molim, dragi sinko, da ga umjesto nas unovčite; ček je na Credito Commerciale u Rimu, a potpisala ga je vojvotkinja de Ponte-Cavallo; iako je upućen nadbiskupiji, ime primaoca nije, iz razumljivog opreza, naznačeno tako da ga može unovčiti svaki donosilac; možete se mirne duše potpisati svojim pravim imenom i prezimenom koje neće izazvati nikakve sumnje. Pazite dobro da vam tko ne ukrade ček ili... Što vam je, dragi moj opate Cave? Nekako ste nervozni.

— Samo nastavite!

- Ili novac koji ćete mi donijeti za ... da vidimo, vratit ćete se u Rim još noćas; možete sjesti sutra navečer u brzi vlak koji polazi u šest sati; u deset ćete biti opet u Napulju i naći ćete me na peronu, čekat ću vas. Nakon toga ćemo gledati da vam damo neku uzvišeniju dužnost... Ne, sinko, nemojte mi ljubiti ruku; vidite da ne nosim prsten.

Dodirne rukom čelo Amedeeu koji je ležao, tako reći, ničice pred njim, a Protos ga uhvati ispod ruke i lagano prodrma:

— Hajde, popijte još jedan gutljaj prije nego što pođete na put. Zbilja mi je žao što neću moći s vama u Rim, jer me razni poslovi zadržavaju ovdje, a i bolje će biti da nas ne vide zajedno.

Zbogom! Hajde da se poljubimo, dragi moj Fleurissoire. čuvao vas dobri Bog! I hvala mu što mi je dao priliku da vas upoznam.

Otprati Fleurissoirea sve do vrata i na rastanku mu još reče:

- Ah, gospodine, što velite na kardinala? Zar nije prava muka gledati što su sve šikaniranja učinila od tako plemenita uma?

A kad se vrati do nazovikardinala, reče mu:

— Mamlaze! Baš si to lukavo smislio, da ti ček inkasira nespretnjako-vić koji nema ni putovnice i kojeg ću sad morati držati na oku!

Ali Bardolotti, onako trom od pospanosti, obori glavu na stol i promrsi:

- Treba starce nekako zaposliti.

Andrž Cide

Protos ode u jednu sobu u ljetnikovcu da skine vlasulju i seljačko odijelo; ubrzo se opet pojavi,

pomlađen za trideset godina, u liku posve beznačajnog trgovačkog ili bankovnog pomoćnika. Nije mu još ostalo mnogo vremena da uhvati vlak kojim je znao da će putovati i Fleurissoire, pa ode a da se i ne oprostí s Bardolottijem koji je spavao.

7.

Fleurissoire se još iste večeri vrati u Rim i u Via dei Vecchierelli. Bio je mrtav umoran pa je nekako namolio Carolu da ga ostavi na miru.

Sutradan, čim se probudio, učini mu se bubuljica, na opip, nekako čudnovatom; pregleda je u ogledalu i utvrdi da je porezotina pokrivena žučkastom koricom; sve se nekako zlo doimalo. Kako je u tom trenutku čuo Carolu gdje prolazi hodnikom, zovne je i zamoli da mu pregleda ranicu. Ona odvede Fleurissoirea do prozora i, čim ga pogleda, ustvrdi:

— Nije to ono što misliš.

Istini za volju, Amedee nije ni pomišljao baš na ono, ali Carolin pokušaj da ga umiri postigao je suprotan učinak. Jer, najposlije, čim ona tvrdi da to nije ono, znači da bi moglo biti. Je li, na kraju krajeva, posve sigurna da nije? A njemu je sasvim prirodno da je to ono: jer je, najposlije, zgriješio, zaslužio je da bude. Mora da je ono. Podidoše ga srsi.

— Otkud ti to? — upita ga ona.

Ah, zar je važno koji je slučajni uzrok, porezotina britvom ili ljekar-nikova pljuvačka: može li joj pošteno reći koji je onaj pravi uzrok, onaj zbog kojeg je zaslužio ovu kaznu? I bi li ga shvatila? Zacijelo bi mu se nasmijala u brk ... A kako je neprestance ponavljala svoje pitanje, odgovori joj:

— Porezao me brijač.

— Morao bi staviti nešto na to.

Ova njena skrb rasprši i posljednje sumnje; ono prvo mu je bila rekla samo zato da ga umiri; već je vidio u duhu kako su mu lice i tijelo osuti prištevima, kako ga se Arnica gnuša; suze mu udariše na oči.

— Onda, misliš da je ...

— Ma, ni govora, srce moje; ne moraš se uopće sekirati; držiš se kao da si na sprovodu. Prvo i prvo, i kad bi bilo to, ne bi se još ništa moglo znati.

— Da, da ... Ah, tako mi i treba! Tako mi i treba! - tjeraše on svoje. Ona se raznježi.

— A, osim toga, to nikad tako ne počinje; hoćeš li da zovnem gazdaricu da ti ona kaže? ... Nećeš? Pa dobro, morao bi malo izaći da se rastreseš; i gucnuti malo maršale. — Ušuti načas, a onda ne odoli da ga ne upita: — Slušaj, moram s tobom ozbiljno porazgovarati. Da nisi možda jučer sreo kakvog sijedog popa?

Odakle ona to zna? Zgranut, Fleurissoire je priupita:

— A zašto?

— Ma, znaš ... - još je krzmala; pogleda ga, pa kad vidje kako je blijed, nastavi u jednom dahu: — Ma, znaš, čuvaj ga se! Vjeruj mi, pile moje malo, da će te operušati. Ne bih ti smjela to reći, ali ... čuvaj gase!

Amedee se spremao da iziđe, potpuno preneražen tim njenim posljednjim riječima; bio je već na stubištu kad mu ona dovikne:

— Pazi dobro, ako ga ponovo sretneš, nemoj mu reći da sam ti ja što rekla. To bi bilo isto kao da me ubiješ.

Život je Amedeeu postao zaista suviše kompliciran. Povrh toga, osjećao je da su mu noge ledene, da mu čelo gori, a da su mu misli posve nesređene. Kako da se sad snađe ako je čak i opat Cave običan lakrdijaš? ... Onda je možda i sam kardinal? ... Ali ovaj ček ipak nešto znači! Izvadi papirić iz džepa i opipa ga, uvjeri se da je stvaran. Ne, ne, to nije moguće! Carola se vara. A, osim toga, što ona zna o tajanstvenim probicima koji tjeraju tog jadnog Cavea da igra dvostruku ulogu? Jamačno će posrijedi biti neka Baptistinova sitna osveta, jer ga

AndrS Gide

je dobri opat upozorio da se baš njega čuva ... Nije važno! Još će bolje otvoriti oči: odsad će se čuvati Cavea, kao što se već čuva Baptistina; a tko zna nije li i sama Carola?...

»Eto, to je« pomisli, »ujedno i posljedica i dokaz onog početnog zla, one uzdrmanosti Svete Stolice:

sve se ostalo odjednom također zaljuljalo.«

U koga se čovjek može pouzdati ako ne u papu? A čim popusti taj ugaoni kamen na kojem počiva Crkva, ništa više ne zavređuje da bude istina.

Amedee je išao sitnim hitrim koracima prema pošti, jer se čvrsto nadao da će zateći neke vijesti od kuće, poštene vijesti na kojima će napokon moći otpočiniti iscrpljeno povjerenje. Lagana jutarnja izmaglica i ona raskošna svjetlost u kojoj se isparava i rasplinjava svaki predmet pothranjivali su još više njegovu omaglicu; hodao je kao u snu, sumnjajući u čvrstinu tla, zidova i u zbiljsko postojanje prolaznika što ih je susretao; a ponajviše je sumnjao da je u Rimu ... Uštine se ne bi li se izbavio ružnog sna, ne bi li se ponovo našao u Pauu, u svojoj postelji, blizu Arnike, koja je već ustala i koja će se, po svom običaju, nagnuti nada nj i naposljetku ga upitati: »Jeste li dobro spavali, mili moj?« U pošti ga prepozna službenik, pa dobi od njega bez poteškoća i drugo pismo od žene.

... Upravo sam doznala od Valentine de Saint-Prhe — pisala mu je Arnica - daje iulius u Rimu na nekom kongresu. Kako se radujem pri pomisli da ćeš se možda vidjeti s njim! Valentine mi, na žalost, nije mogla dati njegovu adresu. Misli daje odsjeo u Grand-Hotelu, ali ne zna pouzdano. Samo zna da će zacijelo biti primljen u Vatikanu u četvrtak prije podne; pisao je unaprijed kardinalu Pazziju moleći ga za audijenciju. Doći će iz Milana gdje je posjetio Anthimea, koji je vrlo nesretan jer nikako ne može dobiti ono što mu je Crkva bila obećala nakon onog njegova procesa, pajulius želi otići do našeg Svetog Oca da ga zamoli da ispravi tu nepravdu; jer on, naravno, još ništa ne zna. Pričat će ti o svom posjetu pa ćeš ga moći poučiti.

Nadam se da se dobro čuvaš prehlade i da se ne zamaraš previše. Gaston mi dolazi svakog dana; mnogo nam nedostaješ. Kako ću biti sretna kad nam javiš da se vraćaš... I tako dalje.

A na četvrtoj stranici Blafaphas je olovkom, poprijeko, nadrljao ovo nekoliko riječi:

Ako ideš u Napulj, raspitaj se kako prave onu rupu u makaronima. Na tragu sam novom otkriću.

U Amedeeovu srcu odzvanjala je radost izmiješana sa stanovitom nelagodom: taj četvrtak, dan audijencije, baš je danas. Nije se usudio dati rublje na pranje pa će mu ga ponestati. Baš se toga pribojavao. Jutros je bio ponovo stavio jučerašnji ovratnik, ali sad kad je pojmio da će se možda vidjeti s Juliusom, učini mu se da nije dovoljno čist. To mu pokvari radost koju bi mu to viđenje pričinilo. Međutim, ako želi zateći svoga pašanca na izlasku iz audijencije, ne smije ni pomišljati da prije toga još svrati u Via dei Vecchierelli; a najmanje želi da ga potraži u Grand-Hotelu. Potrudi se bar da preokrene manšete; što se ovratnika tiče, pokrit će ga rupcem, a tako će ujedno gotovo sakriti onu svoju nesretnu bubuljicu.

Ali što znače te tričarije? Najvažnije je što se osjećao neopisivo okrijepljen tim pismom, i što je mogućnost da ponovo stupi u dodir s nekim od svojih, sa svojim prijašnjim životom, odjednom postavila na pravo mjesto čudovišta začeta u njegovoj putničkoj uobrazilji. Carola, opat Cave, kardinal, sve je to lebdjelo pred njegovim očima kao san što ga je odjednom prekinulo pijetlovo kukurijekanje. Zašto je uopće otišao iz Paua? Sto znači ova besmislena priča koja mu je pokvarila sreću? Pa, zaboga! Papa je tu; i za koji čas Julius će moći kazati: »Vidio sam ga!« Jednog papu, a to je dovoljno. Zar je Bog mogao dopustiti tu čudovišnu zamjenu, u koju on, Fleurissoire, ne bi zacijelo bio ni povjerovao da ga nije spopala ta luda oholost da mora odigrati neku ulogu u svemu tome?

Andrž Cide

Amedee je išao sitnim hitrim koracima; jedva se suzdržavao da ne potrči. Napokon mu se vratilo samopouzdanje, a sve je oko njega opet, umirujući ga, poprimilo težinu, mjeru, prirodni položaj i vjerodostojnu zbiljnost. Držao je u ruci svoj slamnati šešir; kad je stigao do bazilike, obuze ga nekakva toliko plemenita opijenost da ponajprije obiđe desnu fontanu; i dok je prolazio ispod vodoskoka što ga je nosio vjetar, pusti da mu voda orosi čelo i nasmiješi se dugi u njoj. Najednom stane kao ukopan. Nije li to opazio Juliusa tu, u blizini, kako sjedi na podnožju četvrtog stupa u kolonadi? Nije mogao povjerovati da je to on, toliko mu je, iako je bio dolično odjeven, držanje bilo nedolično: grof de Baraglioul bio je odložio svoj kronštatski crni slamnati šešir pokraj sebe, na svoj kljunasto savijeni štap utaknut između dvije kamene ploče, i vodeći računa o dostojanstvu mjesta, prebacio desnu nogu preko lijevog koljena, poput kakva proroka iz Sikstinske kapele, pridržavajući na desnom koljenu bilježnicu; na mahove bi olovku podignutu uvis naglo spustio na teku i pisao,

usredotočen jedino na diktat toliko neodložnog nadahnuća da je Amedee mogao pred njim dupsti na glavi a da ga on ne bi primijetio. Govorio je nešto pišući. Premda mu je šum vodoskoka zaglušivao glas, moglo se bar razabrati kako mu se usne miču.

Amedee obzirno zaobiđe stup i pride mu. Upravo kad mu je htio dodirnuti rame, Julius izdeklamira: - A AKO JE I TAKO, ŠTO NAS BRIGA!

Pa zapiše te riječi u bilježnicu, pri dnu stranice, a onda strpa olovku u džep, naglo ustane i udari nosom u Amedeea.

- Tako vam Svetog Oca, što vi tu radite?

Drhteći od uzbuđenja, Amedee zamuca ali ne mogaše izustiti ni riječi; grčevito stezaše objema rukama Juliusovu ruku. Julius ga je dotle promatrao:

- Jadni moj prijatelju, kako to izgledate! Providnost je bila nesmiljena prema Juliusu: od dva pašanca koja je imao jedan se pretvorio u bogomoljca, a drugi je bio šaka jada. U nešto manje od tri godine koliko nije bio vidio Amedeea, činilo mu se da je ostario više od dva-

naest godina; obrazi mu bjehu upali, a Adamova jabučica istršala; grimizna boja vratnog rupca još je više isticala bljedilo lica; brada mu je podrhtavala; kolutao je svojim šarenim očima na način koji je trebalo da bude patetičan, ali je bio samo smiješan; na jučerašnjem putu izgubio je bio na neki tajanstveni način glas, pa se činilo da mu riječi dopiru odnekud izdaleka. Posve zaokupljen svojom mišlju, zapita:

— Vidjeli ste ga, dakle?

A Julius ga, isto tako posve zaokupljen svojom mišlju, priupita:

— Koga?

To koga? odjekne u Amedeeovoj glavi kao posmrtno zvono i kao bogohulstvo. Obzirno pojasni:

— Mislio sam da dolazite iz Vatikana!

— Pa i dolazim. Oprostite, već sam i zaboravio ... Kad biste samo znali što mi se dogodilo!

Oči su mu se caklile; reklo bi se da će čitav iskočiti iz kože.

— Ah, molim vas, to mi poslije ispričajte — zavapi Fleurissoire. — Najprije mi pričajte o svom posjetu. Jedva čekam da čujem ...

— To vas zanima?

— Uskoro ćete shvatiti koliko me to zanima. Pričajte! Pričajte, molim vas!

- E pa, slušajte! - počeo Julius hvatajući Fleurissoirea pod ruku i odvlačeći ga od Svetog Petra. — Možda ste već čuli u kakvoj se bijedi našao Anthime nakon svog obraćenja. Još i sad uzalud čeka što mu je Crkva obećala, kao nadoknadu za sve što su mu oteli slobodni zidari. Anthime je izigran, to se mora priznati... Dragi moj prijatelju, mislite o tome što hoćete, ali ja držim da je to puka farsa, ali farsa bez koje mi možda ne bi bilo ovako jasno ovo što me danas zaokuplja i o čemu jedva čekam da vam progovorim. A to je: nepromišljeno biće!... Time je mnogo rečeno ... a nema sumnje da ta prividna nepromišljenost skriva istančaniju i skrovitiju promišljenost; najvažnije je što njega više ne pokreće obična koristoljubivost ili, kako se obično kaže: što ga više ne pokreću koristoljubive pobude.

— Ne razumijem vas sasvim dobro — reče Amedee.

AndkL Cide

I

— Tako je, oprostite, malo sam se udaljio od svog posjeta. Odlučio sam, dakle, da uzmem Anthimeov problem u svoje ruke. Ah, dragi moj, da ste samo vidjeli njegov stan u Milanu! »Ne možete tu ostati«, odmah sam mu rekao. A kad se samo sjetim one nesretne Veronique! On se pak pretvara u nekakvog asketa, u kapucina; ne dopušta da ga čovjek žali, a pogotovu da napada kler! »Dragi moj«, rekoh mu još, »slažem se s vama da visoki kler nije kriv, ali to znači da nije obaviješten. Dopustite mi da ga obavijestim ...«

— Ja sam mislio da kardinal Pazzi ... - umetne Fleurissoire.

— Jest, ali od toga nije bilo ništa. Znae kakvi su ti velikodostojnici, svaki se od njih boji svojski

zauzeti. Trebalo je da se toga prihvati netko tko stoji po strani; ja, na primjer. Jer, pravo je čudo kako se dolazi do otkrića, i to mislim: onih najvažnijih; reklo bi se da je posrijedi iznenadno nadahnuće, a zapravo je čovjek neprestano na to mislio. Tako je i mene već odavno smetala u isti mah i pretjerana logičnost mojih junaka i njihova nedostatna predodređenost.

— Bojim se — blago će Amedee — da ste opet zastranili.

— Nipošto — nastavi Julius — samo što vi ne pratite moju misao. Ukratko, namjerio sam uputiti molbu samom Svetom Ocu; i jutros sam pošao da mu je podnesem.

— Pa? Recite mi brzo: jeste li ga vidjeli?

— Dragi moj Amedee, ako me neprestance budete prekidali... E, da znate kako je teško doći do njega!

— Dabome! - izusti Fleurissoire.

— Sto kažete?

— Poslije ću vam reći.

— Ponajprije sam morao potpuno odustati od svog nauma da mu sam uručim molbu. Držao sam je u ruci; bio je to pristojan smotak papira; ali već u drugom predsoblju (ili možda u trećem, ne sjećam se više) neka ljudeškara obučena u crno i crveno uljudno mi je oduze.

Amedee se naduši potihom smijati, kao čovjek koji je dobro obaviješten te dobro zna čemu se smije.

— U idućem predsoblju uzeli su mi šešir i odložili ga na stol. U petom ili šestom, u kojem sam dugo čekao s neke dvije dame i tri prelata, došao je po mene nekakav komomik i odveo me u susjednu dvoranu, gdje mi je, čim sam se našao pred Svetim Ocem (sjedio je, koliko sam mogao vidjeti, visoko na nekoj vrsti prijestolja što je bio zaklonjen nekom vrstom baldahina), naložio da padnem ničice, što sam i učinio, pa više ništa nisam vidio.

— Ali niste valjda toliko dugo ostali tako sagnuti ni toliko nisko prignuli čelo da niste mogli ...

— Dragi moj Amedee, lako je sad vama govoriti; zar ne znate kako nas poštovanje zaslijepi? A, uz to što se nisam usuđivao pridići glavu, nekakav majordomus bi me, kad bih počeo govoriti o Anthimeu, lupnuo nekakvim ravnalom više puta po šiji tako da sam morao ponovo pognuti glavu.

— Pa je li vam bar On što rekao?

— Jest, spomenuo je moju knjigu i priznao da je nije pročitao.

— Dragi moj Juliuse — preuze Amedee nakon kraće šutnje — to što mi govorite neobično je važno. Niste ga, dakle, vidjeli, a iz cijelog vašeg kazivanja zaključujem da ga je strašno teško vidjeti. Ah, sve to potvrđuje, na žalost, moja najgora strahovanja. Juliuse, moram vam sad reći... ali hodite amo, ova je ulica suviše prometna ...

I odvuče Juliusa u gotovo pustu uličicu; Juliusa je ovo zabavljalo te je puštao da radi s njim što hoće.

— Ovo što ću vam sad povjeriti strahovito je važno ... Pazite dobro da se ničim ne odate. Pravit ćemo se kao da razgovaramo o beznačajnim stvarima, ali se pripremite da čujete nešto užasno: Juliuse dragi, onaj koga ste danas vidjeli ...

— Koga nisam vidio, mislite.

— Upravo tako ... nije onaj pravi.

— Što kažete?

— Kažem da niste ni mogli vidjeti papu, zbog upravo čudovišnog razloga, a to je ... znam iz pouzdanog i tajnog izvora: pravi je papa zatočen.

André Cide

Ovo začudno otkriće proizvede neočekivan učinak na Juliusa: odjednom pusti Amedeeu ruku i potrči ravno preko uličice vičući:

- Ma, nemojte! Ma, hajde bježite! Ni govora, ni govora! Zatim ponovo pride Amedeeu:

- Kako? Jedva sam nekako uspio osloboditi duh od svega toga; uvjerio sam sama sebe da s te strane nemam što očekivati, da se nemam čemu nadati, da nemam što prihvatiti; da je Anthime izigran, da smo svi mi izigrani, da je sve to luk i voda, i da čovjeku ne ostaje ništa drugo nego da se svemu tome smije ... Što još ne bi! Izbavljen sam, i nisam se još pravo ni utješio kad mi vi kažete: »Stoj! Posrijedi je pogreška. Počnite iznova!« E, bogami, neću! E, neću ni za živu glavu! Ostajem pri

svome. Ako ovaj ovdje nije onaj pravi, baš me briga!

Fleurissoire bijaše zgranut.

- Ali - reče - Crkva ... - Bio je očajan što ga promuklost priječi da bude rječitiji. — A što ako je i Crkva izigrana?

Julius stane porebarke pred njega te mu napola zagradi put i izusti podrugljivim i odsječnim tonom kakvim se inače nije služio:

- Pa što? Što-se-to-vas-tiče?

Tada Fleurissoirea spopade sumnja, nova, bezoblična i grozna sumnja koja se nekako neodređeno temeljila na čvrstini njegove nelagode: Julius, sam Julius, ovaj Julius s kojim sad razgovara, Julius za koga je vezan nadom i ojađenom dobrohotnošću, ni taj Julius nije pravi Julius.

- Što? Vi tako govorite? Vi u koga sam se toliko uzdao! Vi, Julius! Grof de Baraglioul čija djela...

- Nemojte mi, molim vas, govoriti sad o mojim djelima! Dosta mi je i ono što mi je o njima danas rekao taj vaš papa, pa bio on pravi ili lažni! Ali, zahvaljujući svom otkriću, čvrsto se uzdam da će mi buduća djela biti bolja. Naime, jedva čekam da vam počnem govoriti o ozbiljnim stvarima.

Ručat ćete sa mnom, je li?

- Vrlo rado; samo neću moći dugo ostati. čekaju me večeras u Napulju ... jest, radi poslova o kojima ću vam još pričati. Nećete me valjda odvesti u Grand-Hotel?

- Neću, idemo u Colonne.

Ni Juliusu nije bilo baš do toga da ga vide u Grand-Hotelu u društvu s takvom ruinom od čovjeka kao što je Fleurissoire; a ovaj je, osjećajući da je blijed i nesređen, patio već i od jakog svjetla na koje ga je pašanac bio posjeo za stol u restoranu, točno sučelice sebi, pod svoj ispitljiv pogled. Da je bar tim pogledom tražio njegov, ali nije, nego je Fleurissoire osjećao kako se ustremkuje, pored sama njegova grimizna rupca, na ono sramotno mjesto na vratu na kojem je propupala ona sumnjiva bubuljica, koja je, kako je osjećao, otkrivena. I dok im je konobar donosio predjelo, Baraglioul dobaci:

- Morali biste uzimati sumporne kupke.

- Ma nije to ono što vi mislite — odsiječe Fleurissoire.

- Još bolje - produži Baraglioul, koji, uostalom, nije ništa ni mislio. — To sam vam samo onako uzgred savjetovao. — Zatim se ustoboči i prozbori profesorskim tonom: - E pa, čujte, dragi moj Amedee, moje je mišljenje da smo se još od La Rochefoucaulda, i po uzoru na njega, svi grdno prebacili; naime, ne upravlja čovjekom uvijek samo korist; ima i nekoristoljubivih djela...

- Pa, hvala Bogu - upade mu Fleurissoire prostodušno u riječ.

- Nemojte se, molim vas, toliko žuriti da me razumijete. Kad kažem nekoristoljubivih, mislim: bezrazložnih. I da zlo, ono što se naziva zlom, može biti isto tako bezrazložno kao i dobro.

- Ali zašto bi se onda činilo zlo?

- Upravo zato! Iz luksuza, iz potrebe za rasipanjem, zabave radi. Jer, ja tvrdim da najnesebičnije duše nisu nužno i najbolje — u katoličkom smislu te riječi; naprotiv, s tog istog katoličkog stajališta, najbolje odgojene duše su one koje najbolje vode svoje račune.

- I koje se uvijek osjećaju dužne Bogu - nadoda blaženo Fleurissoire, nastojeći se održati na visini. Julius je, očito, bio ozlovoljen upadicama svoga pašanca, upadicama koje su mu se činile nesuvisle.

- Dakako da je preziranje svega što može biti od koristi - proslijedi on — znak stanovite otmjenosti duše ... Hoćemo li onda dušu koja

AndrL Cide

ne vodi više ni o čemu računa smatrati oslobođenom od katekizma, od dopadljivosti, od proračunatosti? Baraglioul je očekivao odobravanje, ali Fleurissoire vatreno uzvikne:

— Ne! Ne! I tisuću puta ne! Nećemo je smatrati takvom! - Zatim se iznenada, preplašen gromovitosti svoga glasa, nagne prema Baraglioulu: - Govorimo tiše; čuju nas.

— Pih! Koga bi moglo zanimati ovo što govorimo?

— Eh, dragi moj, vidim ja da vi rte znate kakvi su ljudi u ovoj zemlji. Što se mene tiče, ja sam ih već donekle upoznao. U ova četiri dana koliko živim među njima, upadam iz jedne pustolovine u drugu! I te su mi pustolovine, kunem vam se, htio-ne htio, ucijepile oprez koji mi nije prirodan.

Vrebaju čovjeka na svakom koraku.

— Vi to samo sebi umišljate.

— Volio bih, na žalost, da je tako i da je sve to samo plod moje mašte. Ali, što ćete! Kad nešto lažno zauzme mjesto pravog, ono pravo se mora povući. Kako mi je povjerena zadaća koju ću vam uskoro izložiti, našao sam se u procijepu između Lože i Družbe Isusove, pa sam propao. Svima sam sumnjiv, a i meni je sve sumnjivo. Ama, dovoljno će biti da vam priznam, dragi moj, da sam maloprije, kad ste se onako podsmjehнули mojim jadima, posumnjao razgovaram li to s pravim Juliusom ili možda s kakvim vašim dvojnikom ... Ama, kad vam kažem da sam jutros, prije nego što sam vas našao, posumnjao u vlastitu zbilju, posumnjao jesam li to upravo ja ovdje, u Rimu, ili možda samo sanjam da sam ovdje, pa ću se uskoro probuditi u Pauu, lijepo ispružen uz Arniku, u svojoj svakidašnjici.

— Dragi moj, spopala vas je groznica.

Fleurissoire ga zgrabi za ruku i reče mu ganutljivim glasom:

— Groznica! Kažete: spopala me je groznica. Groznica od koje se čovjek ne može izliječiti niti se želi izliječiti. Groznica, priznajem, za koju sam se nadao da će i vas isto tako spopasti kad doznate ovo što sam vam upravo otkrio; groznica kojom sam se nadao da ću vas zaraziti, priznajem, da bismo zajedno, brate, gorjeli... Ali ne! Sad mi je posve jasno da je samotna ova mračna staza kojom idem, kojom moram

ići; čak me i ono što ste mi rekli sili na to ... Što možemo! Juliuse, zar je moguće da je to istina? ON se, dakle, ne može vidjeti? Nitko ga ne može vidjeti? ...

— Dragi moj - prihvati Julius oslobađajući se stiska zanesenog Fleurissoirea i dodirujući mu rukom mišicu - dragi moj, priznat ću vam sad nešto što vam se nisam usudio maloprije reći: kad sam se našao pred Svetim Ocem ... ma, eto, misli su mi najednom nekud odlutale.

— Odlutale?! - ponovi preneraženi Fleurissoire.

— Jest, iznenada sam uhvatio sama sebe da mislim na nešto drugo.

— I da vjerujem u to što mi kažete?

-Jest, upravo mi je tada sinulo pred očima ono otkriće. Ama, rekoh sam sebi, razvijajući dalje svoju prvotnu ideju, ama, ako pretpostavimo da je to zlodjelo, taj zločin, bezrazložan, onda se ne može nikome pripisati; a onoga tko ga je počinio ne možemo uhvatiti.

— Što! Opet vi o tome! - uzdahne Amedee očajno.

— Jer, pobuda, motiv zločina, to je ona kvaka za koju se zločinac može uloviti. A ako je istina ono što sudac tvrdi: Isfecit cuiprodest! ... vi ste studirali pravo, je li?

— Oprostite, nisam — reče Amedee, kome se čelo orosilo znojem. Ali u tom trenutku, posve neočekivano, njihov se razgovor prekine:

livrirani poslužitelj donese na tanjuru omotnicu na kojoj bijaše ispisano Fleurissoirevo prezime.

Ovaj, zgranut, otvori omotnicu i na papiriću koji nade u njoj pročitao ove riječi:

Ne smijete više ni časka gubiti. Vlak za Napulj polazi u tri sata. Zamolite gospodina de Baraglioula da vas otprati do Credito commerciale gdje ga poznaju, da potvrdi vas identitet. Cave.

~ Eto, što sam vam rekao? - potihlo će Amedee, kome je upravo odlanulo što se ovo dogodilo.

To je učinio onaj tko od toga ima koristi (lat.). (Prev.)

ANDRÉ GIDE

- Ovo je zbilja nešto neobično. Kako, do vraga, znaju kako se ja zovem? I da imam neke veze s Creditom commerciale?

— Ti ljudi sve znaju, kad vam kažem.

- Ne sviđa mi se ton ovog pisamceta. Onaj tko ga je napisao mogao se bar ispričati što nas je prekinuo u razgovoru.

— A čemu? Dobro zna da je moja zadaća najvažnija od svega ... Moram unovčiti jedan ček ... Ne, ne mogu vam sad ovdje o tome pričati; vidite valjda da nas motre. - Pa izvadi sat: - Zbilja, jedva ćemo nekako stići.

Pozvoni konobaru:

— Ostavite! Ostavite! — reče mu Julius. —Ja sam vas pozvao na ručak. Credito nije daleko

odavde; možemo se odvesti fijakerom, ako treba. Nemojte gubiti glavu ... Ah, htio sam vam još nešto reći: ako idete danas u Napulj, poslužite se onda, evo, ovom mojom kružnom željezničkom kartom. Glasi na moje ime, ali to nije važno. (Julius je rado činio usluge.) Kupio sam je bez mnogo razmišljanja u Parizu jer sam mislio putovati dalje na jug, ali me sad, eto, zadržao tu neki kongres. Koliko dugo kanite ostati u Napulju?

— Sto manje budem mogao. Nadam se da ću se već sutra vratiti.

- čekat ću vas. dakle, na večeru.

Zahvaljujući pojavi grofa de Baraglioula, u Credito commerciale isplatiše Fleurissoireu, bez ikakvih poteškoća, u zamjenu za ček, šest novčanica, koje on turi u unutrašnji džep svoga kaputa. Dotle je bio ispričao, onako zbrda-zdola, svom pašancu cijelu priču o čeku, o kardinalu i opatu; Baraglioul ga je otpratio do kolodvora slušajući ga vrlo rastreseno.

Uz put je Fleurissoire svratio u trgovinu košuljama da kupi ovratnik, ali ga ne stavi odmah na se jer se bojao da bi ga Julius morao suviše dugo čekati pred trgovinom.

- Nemate nikakve prtljage? - upita ga Julius kad se Fleurissoire vrati. Fleurissoire bi svakako bio vrlo rado svratio po svoj šal, toaletne i putne potrepštine; ali - kako bi priznao Baraglioulu da stanuje u Via dei Vecchierelli!...

— Ah, vrlo važno za jednu noć! - odvrati brže-bolje. - Uostalom, nemamo više vremena da svratimo u moj hotel.

— Da, zbilja, a gdje ste odsjeli?

— Iza Koloseuma — odgovori Amedee onako nasumce. Isto je tako mogao reći: »Ispod mostova«.

Julius ga još jednom promotri.

— Ala ste vi čudan čovjek!

Je li doista djelovao tako čudnovato? Fleurissoire obriše čelo. Prodoše nekoliko koraka šutke, ispred kolodvora do kojeg su bili stigli.

— E pa, sad se moramo rastati — reče Baraglioul pružajući mu ruku.

— Ne biste li... ne biste li pošli sa mnom? — promuća Fleurissoire bojažljivo. - Ne znam ni sam zašto, ali nekako mi nije drago što putujem sam ...

— Pa i do Rima ste sami doputovali. Sto bi vam se moglo dogoditi? Oprostite što vas neću otpratiti do perona, ali vlak na odlasku izaziva u meni neizrecivu tugu. Zbogom! Sretan vam put! I sutra mi donesite u Grand-Hotel moju povratnu kartu za Pariz.

KNJIGA PETA Lafcadio

— There is only one remedy! One thing alone can cure us from being ourselves!...

— Yes; strictly speaking, the question is not how to get cured, but how to live.1

JOSEPH CONRAD Lordjim

1.

Pošto se Lafcadio, Juliusovim posredništvom i uz pomoć bilježnika, domogao svojih četrdeset tisuća franaka rente koje mu je bio ostavio pokojni grof Juste-Agenor de Baraglioul, najpreča mu je briga bila da to ničim ne pokaže.

»Možda ćeš i jesti iz zlatnog posuda«, rekao je tada sam sebi, »ali ćeš jesti ista jela.«

Nije se obazirao na to, ili još nije znao, da će mu jela ubuduće drugačije prijati. Ili mu je bar, budući da je podjednako uživao i u

1 — Ima samo jedan lijek. Samo nas nešto može izliječiti od toga da budemo mi! ... — Da; strogo uzevši, nije pitanje u tome kako da se izliječimo, nego kako da živimo (engl.). (Prev.)

\

obuzdavanju apetita i u njegovu zadovoljavanju, sad kad ga potreba više nije gonila, otpor oslabio. Govorimo radije bez metafora: otmjen po naravi, nije dopustio nuždi da mu nametne bilo kakvo ponašanje -da dopusti sad sebi, iz pakosti, igre ili zabave radi, pretpostaviti svojim probicima uživanje.

Pokoravajući se grofovoj volji, nije nosio crninu. Uvredljive neugodnosti dočekale su ga kad je došao obnoviti garderobu, kod majstora čija je mušterija bio njegov posljednji stric, markiz de Gesvres. Kad se pozvao na njega, krojač je izvadio nekoliko računa koje markiz nije nikad platio.

Lafcadiju su se gadile prevare; odmah se napravio da je došao baš zato da namiri te račune, a nova je odijela platio unaprijed. Isto je tako bilo i kod postolara. Što se tiče košuljara, Lafcadiju se učinilo pametnijim da se obrati nekom drugom.

»Kad bih samo znao adresu strica de Gesvresa, rado bih mu poslao te račune naplaćene«, pomislio je Lafcadio. »Zaslужio bih time njegov prezir; ali ja sam sad Baraglioul pa te nitkove ad markiza izbacujem iz svog srca.«

Ništa ga nije vezalo za Pariz, pa ni za druga mjesta; polako je putovao kroz Italiju i stigao u Brindisi, gdje se namjeravao ukrcati na neki Llovdiv brod i otploviti na Javu.

Potpuno sam u vagonu kojim se vozio iz Rima, prebacio je bio, unatoč vrućini, preko koljena mekan pled boje čaja, na kojem je rado gledao svoje ruke u pepeljastim rukavicama. Kroz gipku i pahuljastu tkaninu svog odijela odisao je lagodnošću na sve pore; vrat mu nije bio odveć utegnuto ovratnikom, gotovo visokim ali ne suviše uskrobljenim, a iz ovratnika je izvirivala, tanka kao sljepić, kravata od fulara brončane boje, na košulji s naborima. Ugodno se osjećao u svojoj koži, u svojoj odjeći, u svojoj obući - gipkim mokasinkama od iste onakve jelenske kože od kakve su mu bile i rukavice; u tom mekom zatvoru noga mu se gibala, protezala, osjećala da živi. Njegov šešir od dabrove dlake, nabijen na oči, odvajao ga je od krajolika; pušio je lulicu od smrekovine i ostavio misli da teku same od sebe. Mislio je ovako:

ANDRŽ GIDE

»Starica, s bijelim oblačkom ponad glave, s oblačkom koji mi je pokazivala govoreći: „Neće još danas kiša! ...“ ta starica, čiju sam vreću bio uprtio na ramena (palo mu je na pamet da pješice u četiri dana prijeđe Apenine između Bologne i Firence, pa je tako zanoćio i u Covigliaju) i koju sam poljubio na vrhu brda ... to spada u ono što je župnik u Covigliaju nazvao: dobrim djelima — isto sam je tako mogao i stegnuti oko vrata — rukom koja mi ne bi zadrhtala — kad sam osjetio pod prstima onu njenu prljavu naboranu kožu ... Ah, kako mi je gladila ovratnik na kaputu skidajući mi prašinu s njega i govoreći: JFigUo mio! Carino!...“ Odakle mi ona silna radost kad sam se, malo kasnije, onako još uznojen, opružio na mahovini, u hladu onog velikog kestena, iako još nisam bio zapušio? Osjećao sam da mi je naručje toliko široko da bih mogao zagrliti cijelo čovječanstvo; ili ga možda zadaviti ... Kako je ništavan ljudski život! I kako bih lako stavio život na kocku, samo kad bi mi se ukazala zgodna prilika za kakav lijep i opasan pothvat! ... Ne mogu valjda ipak otići u alpiniste ili avijatičare ... Što li bi mi savjetovao onaj zakopčani Julius? ... Šteta što je onakva usijana glava! Volio bih imati brata.«

»Jadni Julius! Toliko ljudi piše knjige, a toliko ih malo čita! To je činjenica: čita se sve manje i manje ... ako sudim po sebi, što rekao onaj ... To će se završiti katastrofom; kakvom poštenom katastrofom, skroz-naskroz prožetom užasom! Sve će te tiskotine pobacati s palube; i bit će pravo čudo ako i ono najbolje ne ode za najgorim na dno.«

»Nego, da mi je znati što bi stara bila rekla da sam je počeo daviti ... čovjek može zamisliti što bi se dogodilo kad bi... ali uvijek ostaje jedna mala pukotina kroz koju proviri nešto nepredviđeno. Ništa se nikad ne dogodi upravo onako kao što smo mislili... To je ono što me tjera da prijeđem na djelo ... Svak od nas tako malo učini! ... „Neka bude sve što biti može!“ - tako tumačim sebi stvaranje svijeta ... Zaljubljen sam u ono što bi moglo biti ... Da sam država, dao bih se uhititi.«

»Nije bilo baš bogzna čega u pismima onog gospodina Gaspara Flamanda koja sam podigao kao svoja na poste restante u Bologni. Ničega što bi vrijedilo da mu se vrati.«

»Bože, koliko je malo ljudi kojima bi čovjek poželio pretražiti prtljagu! ... A opet, koliko je malo ljudi kojima se ne bi mogla kakvom riječju, kakvom gestom izmamiti čudna reakcija! ... Lijepa zbirka marioneta; samo što se konci, bogme, isuviše lijepo vide! čovjek susreće na ulici još samo blesane i neotesance. Priliči li čestitu čovjeku, Lafca-dio, pitam ja tebe, da ovu farsu shvaća ozbiljno?... Hajdemo! Spremimo stvari; vrijeme je da se krene! Bježimo prema jednom novom svijetu; napustimo Europu ostavljajući za sobom tragove bosih nogu na tlu! ... Ako još ima na Borneu, u srcu prašume, kakav zakašnjeli pračovjek, idemo tamo da izračunamo što se može očekivati od jednog mogućeg čovječanstva! ...«

»Žao mi je što nisam još jednom vidio Protosa. Zacijelo je odjedrio put Amerike. Tvrdio je da drži

još nešto samo do barbara u Chica-gu ... Ali za moj ukus nisu ti vuci dovoljno proždrljivi - ja sam, pak, mačje naravi. Idemo dalje.«

»Župnik u Covigliaju, onako dobroćudan, nije baš imao volje da pokvari dječaka s kojim je ćaskao. Zacijelo su mu ga bili dali na čuvanje. Rado bih se bio zbližio s njim; ne sa župnikom, k vragu, nego s malim ... Kako su mu bile lijepe oči što ih je dizao na mene, i što su isto tako nemirno tražile moj pogled kao što je moj pogled tražio njegov; ali sam odmah odvratio svoj pogled ... Nije bio ni pet godina mlađi od mene. Da, moglo mu je biti između četrnaest i šesnaest, ne više ... Kakav sam ja bio u tim godinama? Stripling¹ pun požude, kakvog bih danas rado sreo; mislim da bih se sam sebi i te kako svidio ... Faby se u prvo vrijeme snebivao kad je pojmio da je zaljubljen u mene; dobro je učinio što se ispovjedio mojoj majci: nakon toga mu je bilo lakše pri duši. Ali, kako je meni išla na živce ona njegova suzdržljivi-vost! ... Kad sam mu poslije, u Auresu, pričao o tome pod šatorom,

¹ Mladac, žutokljunac (engl). (Prev.)

.*<|!

slatko smo se smijali ... Rado bih ga ponovo vidio, šteta što je mrtav. Idemo dalje.«

»Zapravo sam se nadao da se neću svidjeti popu. Razmišljao sam što bih mu neugodno mogao skresati, a nisam smislio ništa drugo do same ljubaznosti ... Kako mi je teško da ne budem zavodljiv! Ne mogu ipak namazati lice zelenom orahovom ljuskom da bih poružio, kao što mi je savjetovala Carola, ili da jedem češnjak ... Ah, ne želim više misliti na tu sirotu djevojku! Njoj dugujem svoje najbeznačajnije užitke ... Oho, otkud sad ovaj čudni starkelja?«

U odjeljak je upravo ušao Amedee Fleurissoire.

Fleurissoire je bio putovao sam u svom odjeljku sve do stanice Frosinone. Na toj postaji ušao je u vagon neki sredovječni Talijan, sjeo blizu njega i počeo ga mjeriti tako mrkim pogledima da je Fleurissoire umah spopala želja da strugne.

U susjednom ga odjeljku, naprotiv, privuče Lafcadijeva mladenačka ljupkost:

»Ah! Kako je zgodan ovaj momak! Reklo bi se da je još dijete«, pomisli. »Sigurno je na ferijama. Kako je lijepo odjeven! Pogled mu je tako otvoren. Lijepo ću se odmoriti i odbaciti svaku nepovjerljivost! Rado bih porazgovarao s njim kad bi znao francuski ...«

Sjede sučelice njemu, u kut do vanjskih vrata. Lafcadio zadigne obod svoga šešira i zagleda se u njega neveselim i naoko ravnodušnim pogledom.

»Sto ima zajedničko između ove grdobe i mene?« pomisli. »Rekao bih da uobražava sebi da je ne znam kako prepreden. Što li se sad ceri? Ne misli valjda da ću ga poljubiti! Je li moguće da ima žena koje miluju i starce? ... Sigurno bi se i te kako začudio kad bi čuo da znam čitati rukopis ili tiskana slova, bez po muke, naopačke ili kroz staklo, kroz papir, u ogledalu ili na bugaćici; tri mjeseca proučavanja i dvije godine vježbanja. Cadio, dragoviću moj, postavlja se pitanje: da se zakvačimo za ovu sudbinu? Ali kako? ... Pazi! Ponudit ću ga bombonima. Posluži li se ili ne posluži, svejedno, bar ćemo vidjeti na kojem će mi jeziku zahvaliti.

— Grozio! Grozio! — reče Fleurissoire odbijajući ponuđene bombone.

»S ovim tapirom ne možeš ništa. Spavajmo!« reče u sebi Lafcadio, pa natuče šešir na oči i pokuša sanjariti o jednoj uspomeni iz djetinjstva.

Vidi sebe, u ono doba kad su ga zvali Cadio, u zabačenom dvorcu na Karpatima, gdje su njegova majka i on proveli dva ljeta u društvu s Talijanom Baldijem i knezom Wladimirom Bielkowskim. Njegova je soba na kraju hodnika; prva je godina što ne spava blizu majke ... Mjedena kvaka na njegovim vratima, u obliku lavlje glave, pričvršćena je debelim čavlom ... Oh, kako su uspomene na te doživljaje jasne! ... Jedne se noći prenuo iz najdubljeg sna i pomislio da još sanja gledajući pokraj svog uzglavlja strica Wladimira, koji mu se čini još gorostasniји nego inače, kao kakvo privenje, zaogrnut golemim kaftanom boje hrde, ovješanih brkova i s čudnovatom noćnom kapom na glavi ustak-nutom poput perzijske, tako da se doima beskraјno visok. Fenjer, koji drži u ruci, spušta na stol, pokraj postelje, uz Cadijev sat, pošto je malo odgurnuo vrećicu sa špekulama. Prva je Cadijeva pomisao da mu je majka umrla ili da se razboljela; zaustio je da zapita Bielkowskog, ali ovaj stavlja

prst na usta i daje mu znak neka ustane. Dječak na brzinu navlači kućnu haljinu koju nosi kad izlazi iz kupaonice; stric ju je bio uzeo s naslona stolca i dodao mu je; sve to stric obavlja skupljenih obrva, držeći se kao da mu nije do šale. Ali Cadio ima toliko povjerenja u Wladija da ga nije ni najmanje strah; nazuva papuče i ide za njim vrlo radoznalo zbog njegova vladanja, kao i uvijek željan zabave.

Izlaze u hodnik; Wladimir ide pred njim dostojanstveno, tajanstveno, držeći u ispruženoj ruci pred sobom fenjer; reklo bi se da obavljaju nekakav obred ili da idu u procesiji; Cadio malko glavinja jer je još pjan od snova, ali mu radoznalost uskoro razbistri glavu. Pred vratima njegove majke obojica zastaju, osluškiju: ni glasa; kuća spava. Stigavši do stubišta, čuju kako hrče sluga što spava u sobi na tavanu. Silaze. Wladi hoda na prstima; na najmanji šum okreće se bijesno tako da

M.u -i I

ANDRŽ CIDE

se Cadio jedva svladava da ne prasne u smijeh. Posebno ga upozorava na jednu stepenicu i daje mu znak da je prekorači, toliko ozbiljno kao da im prijete kakva pogibao. Cadio neće da pokvari sebi užitak, da se upita jesu li te mjere opreza potrebne, nije li išta od svega toga što čine potrebno; prepušta se igri i, klizeći niz ogradu, preskače onu stepenicu ... Wladi ga tako čudesno zabavlja da bi pošao za njim i u vatru. Kad siđoše u prizemlje, obojica sjedaju na pretposljednju stepenicu da predahnu; Wladi vrti glavom i tiho uzdiše na nos, kao da veli: »Eh! Dobro smo prošli!« Kreću dalje. Kakve mjere opreza poduzimaju pred vratima salona! Fenjer, koji sad nosi Cadio, tako čudnovato osvjetljava sobu da je jedva prepoznaje; čini mu se neizmjerom velikom; malo mjesecine prodire kroz odškrinute kapke; sve je natopljeno nekom vrhunaravnom tišinom; kao ribnjak u koji će potajno baciti mrežu; prepoznaje svaki predmet i vidi da je sve na svom mjestu, ali prvi put poima koliko su svi ti predmeti čudni.

Wladi prilazi klaviru, podiže poklopac i pomiluje vrškom prsta nekoliko tipaka što se posve tiho odzivaju. Odjednom mu poklopac izmakne iz ruke i tresne tako da sve zazvoni (pri tom sjećanju, Lafcadio se još i sad trza). Wladi pritrči fenjeru i priguši svjetlo, pa se skljoka u naslonjač; Cadio se zavlaci pod stol; obojica dugo ostaju tako u mraku, nepomični, napetih ušiju ... ali ništa; ništa se nije ni pomaknulo u kući; u daljini pas zavija na mjesec. Tada, polako, tiho, Wladi odvrće opet malo stijenj.

Kako se samo drži u blagovaonici dok okreće ključ u kredencu! Dječak dobro zna da je sve to puka igra, ali čini mu se da se i sam stric zanio igrom. Njuška kao da želi namirisati ono najbolje; zgrabi bocu tokajca; toči ga u dvije čašice tek toliko da mogu namakati biskvite; držeći prst na ustima, poziva ga da se kucnu; kristal jedva čujno zvecku ... Pošto je noćna užina završena, Wladi se trudi da sve ponovo dotjera u red, odlazi s Cadijem u smočnicu da opere čašice u kanti, briše ih, začepљуje bocu, zatvara kutiju s biskvitima, pomno uklanja mrvice i gleda još posljednji put je li u ormaru sve na svom mjestu ... Kao da ništa nisu ni taknuli.

"Wladi prati opet Cadija sve do njegove sobe i na rastanku mu se duboko klanja. Cadio nastavlja sanjati ondje gdje je stao, a sutra će se pitati nije li sve to samo sanjao.

čudne li igre za dijete! Što li bi o tome mislio Julius?

Premda su mu oči sklopljene, Lafcadio ne spava; nikako da zaspi.

»Starčić koga osjećam u blizini misli da spavam«, razmišlja on. »Kad bih malko otvorio oči, vidio bih ga kako me gleda. Protos je tvrdio da je neobično teško hiniti san a u isto vrijeme paziti što se zbiva; hvalio se da svagda može prepoznati lažan san po laganom podrhtavanju vjeda ... koje ja u ovom času svladavam. Zavarao bih i samog Pro-tosa ...«

Međutim je sunce bilo zašlo; već su slabili posljednji odbljesci njegova sjaja što ih Fleurissoire ganuto gleda. Najednom, na nadsvode-nom stropu vagona, sine električno svjetlo; odviše gruba rasvjeta u ovom blagom sutonu; pa, bojeći se da mu svjetlo ne omete susjeda u snu, Fleurissoire okrene prekidač, ali ne zavlada potpun mrak, nego se samo ugasi središnje svjetlo a upali plavičasta lampica. Ta je plava žarulja, za Fleurissoireov ukus, još uvijek bacala previše svjetla, pa ponovo okrene prekidač; lampica se ugasi, ali se u isti čas upališe dvije žarulje sa strane, još nepodnošljivije od središnjeg svjetla; još jedan okret i ponovo sine lampica; ostavi je da gori.

»Hoće li se već jednom prestati igrati sa svjetlom?« nestrpljivo pomisli Lafcadio. »Što li sad radi? (Ne! Neću podići kapke!) Stoji ... Da ga ne privlači moj kovčeg? Bravo! Primijetio je da je otvoren. Bilo je vrlo pametno što sam u Milanu dao staviti nekakvu kompliciranu bravu, koju su mi, pošto sam odmah nakon toga izgubio ključ, morali u Bologni obiti! Lokot se bar može zamijeniti... Ubio me Bog ako ne svlači kaput! Ah, hajde da ga ipak pogledamo.«

Ne obazirući se na Lafcadijev kovčeg, Fleurissoire bijaše zabavljen svojim novim ovratnikom, bio je svukao kaput da bi mogao lakše zakopčati ovratnik, ali je uškrobljeni koliko, tvrd poput ljepenke, odolijevao svim njegovim pokušajima.

AndrL Gide

»Ne bih baš rekao da je sretan«, nastavi Lafcadio u sebi. »Bit će da pati od neke fistule, ili od kakve potajne boljke. Da mu pomognem? Neće moći sam ...«

Pa ipak, ovratnik napokon prihvati puce. Tada Fleurissoire uze kravatu s jastučića na koju je bio odložio, uz šešir, kaput i manšete, pase primakne vanjskim vratima i pokuša, kao Narcis na vodi, razlučiti na staklu svoj odraz od krajolika.

»Ne vidi baš dobro.«

Lafcadio upali veliko svjedo. Vlak je u tom trenutku prolazio pored padine što se vidjela kroz prozor, obasjana svjetlošću koja je padala iz svakog odjeljka, pa je tako nastao niz svijetlih pravokutnika što su titrali duž pruge i izobličavali se jedan za drugim, prema nepravilnostima terena. Usred jednog od tih pravokutnika titrala je Fleu-rissoireova smiješna sjena: ostali su pravokutnici bili prazni.

»Tko bi me primijetio?« pomisli Lafcadio. »Tu mi je, sasvim blizu, nadohvat ruke, ovaj dvostruki zavor koji mogu lako okrenuti; ova vrata što bi se u tren oka otvorila i propustila ga da se strovali van; bilo bi dovoljno da ga samo malko gurnem; pao bi u tamu kao kakva neživa masa; ne bi se ni krik čuo ... A sutra na put prema otocima! ... Tko bi ikada što saznao?«

Kravata je bila svezana, mali mornarski uzao; zatim je Fleurissoire opet uzeo jednu manšetu i namještao je na desnu ruku, a uz to je gledao, iznad sjedala na kojem je maloprije bio sjedio, fotografiju (jednu od četiri koje su ukrašavale odjeljak) neke palače na moru.

»Zločin bez motiva«, mislio je dalje Lafcadio. »Kakva zagonetka za policiju! Međutim, na ovoj proklesoj padini svatko može, iz jednog od obližnjih odjeljaka, zapaziti kako se otvaraju vrata i vidjeti kako se jedna sjena prevrće u zraku. Hvala Bogu što su bar zastori na hodniku navučeni... Ne zanimaju me toliko događaji koliko ja sam. Onaj tko ustukne prije nego što prijeđe na djelo misli da je kadar učiniti svašta ... A koliko je daleko od maštanja do čina! ... I, kao i u šahu, ne može se više vratiti potez. Pih! Kad bi se moglo predvidjeti sve što se stavlja na kocku, igra ne bi više uopće bila zanimljiva! ... Od maštanja

0 činu do ... Gle! Nema više padine. Na mostu smo, čini mi se; nekakva rijeka ...«

U pozadini okna koje sad bijaše crno bolje su se razaznavali odrazi, pa se Fleurissoire nagne da bolje namjesti kravatu. »Tu mi je, nadohvat ruke, ovaj dvostruki zavor — a on je rastresen

1 gleda nekamo u daljinu - ovo se okreće, bogami, još lakše nego što sam mislio. Ako nabrojim do dvanaest, bez žurbe, prije nego što ugledam vani kakvo svjetlo, tapir će spasiti glavu. Evo, počinjem brojiti: jedan, dva, tri, četiri (polako, polako!), pet, šest, sedam, osam, devet... Deset, svjetlo ...«

2.

Fleurissoire nije ni pisnuo. Kad gaje Lafcadio gurnuo te se iznenada našao pred otvorenim ponorom, učini veliku gestu ne bi li se zadržao, uhvati se lijevom rukom za glatki okvir vrata, a desnu zabaci, napola okrenut unatrag, preko Lafcadija, tako da mu druga manšeta, koju je upravo namještao, odleti i otkotrlja se pod sjedalo u drugi kut odjeljka.

Lafcadio osjeti kako mu se na šiju spušta jeziva šapa, prigne se i još ga jednom gurne, nestrpljivije nego prvi put; Fleurissoireovi nokti mu zastrugaše po ovratniku; a Fleurissoire ne nade ništa više za što bi se uhvatio nego šešir od dabrove dlake, pa ga očajnički ščepa i ponese sa sobom u padu.

»Sad se traži hladnokrvnost,« reče u sebi Lafcadio. »Ne smijemo zalupiti vratima, da nas ne čuju u susjednim odjeljcima.«

Privuče vrata sebi, uz vjetar, s mukom, pa ih polako zatvori.

»Ostavio mi je ovaj svoj gadni ravni šešir, koji umalo što nisam nogom poslao za njim; ali je uzeo moj šešir i ne treba mu drugi. Dobro je što sam skinuo sa šešira svoje inicijale! ...

Ali je na kožnoj podstavi ostala klobučarova firma kod koje se ne naručuju svaki dan šeširi od dabrove dlake ... Svejedno, potez je odigran ... Možda će povjerovati u nesretan slučaj ... Neće jer sam za-

ANDRi CIDE

tvorio vrata ... Da zaustavim vlak? ... No, no, Cadio, sad nema više retuširanja: sve je upravo onako kako si želio.«

»Evo dokaza da potpuno vladam sobom: najprije ću mirno pogledati što predstavlja ova fotografija koju je stari maloprije razgledao ... Mi-ramar? Nemam volje da ga posjetim ... Ovdje nema dovoljno zraka.«

Otvori prozor.

»Životinja me ogrebla. Ide mi krv ... Jako me boli... Malo ću to pokvasiti; nužnik je na kraju hodnika, lijevo. Ponijet ću još jedan rupčić.«

Dohvati svoj kovčeg iz mreže iznad sebe i otvori ga na jastučiću sjedala, baš ondje gdje je prije sjedio.

»Ako se sretnem s kim u hodniku, samo mirno ... Ne, ne lupa mi više srce. Idemo!... Ah! Njegov kaput; mogu ga lako sakriti pod svoj kaput. U džepu ima nekih spisa: imat ću se čime pozabaviti do kraja puta.«

Bijaše to bijedan, iznošen kaput, boje crnog šećera, od tankog, hrapavog i prostog platna; malo mu se gadio. Lafcadio ga objesi o kuku u tijesnom nužniku u koji se zatvorio, pa se sagne nad umivaonik i počeo se gledati u zrcalu.

Šija mu je bila na dva mjesta prilično gadno zaderana; tanak crven trag pružao se od potiljka sve do iznad lijevog uha; drugi je bio kraći, ali prava ogrebotina, dva centimetra iznad prvog, i protezao se ravno prema uhu, malo mu je zahvatio i oderao usku. Odatle mu je išla krv; ali manje nego što se bojao; međutim, bol koju isprva nije osjećao, bivala je sve žešća. Namoči rupčić u umivaoniku, zaustavi krv i opere rupčić.

»Nema ni toliko krvi da se uprlja ovratnik«, pomisli oblačeći se. »Sve je u redu.«

Spremao se da izađe; u tom času zazvižda lokomotiva; niz svjetala mine iza mutnog okna nužnika.

Bijaše to Capua. Kako bi bilo da na ovoj postaji, koja je tako blizu mjesta nesreće, side i odjuri u noć po svoj šešir ... ta ga misao zasjeni. Silno je žalio za svojim mekim, laga-

1 Ljetnikovac Habsburgovaca u Trstu. (Prev.)

nim, svilenim šeširom, toplim i svježim u isti mah, što se nije mogao zgužvati, a bio je onako neupadljivo elegantan. Nikad, međutim, nije do kraja slušao svoje želje i nerado je popuštao čak i samom sebi. A nadasve nije trpio neodlučnost, te je već više godina čuvao, kao kakav fetiš, kocku za igranje trikotaka koju mu je svojedobno bio darovao Baldi; uvijek ju je nosio sa sobom, bila mu je tu, u džepiću na prsluku.

»Ako se okrene šestica«, reče sam sebi vadeći kocku, »sići ću!« Okrenula se petica. »Ipak ću sići. Brže! Kaput pokojnikov! ... A sad još moj kovčeg ...«

Otrča do svog odjeljka.

Oh! Koliko se pred nekom neobičnom činjenicom usklik čini nepotrebnim! Sto je događaj začudniji, to će moje kazivanje biti jednostavnije. Reći ću, dakle, samo ovo: kad se Lafcadio vratio u svoj odjeljak po kovčeg, kovčega više nije bilo.

Isprva je pomislio da se zabunio, pa je ponovo izišao u hodnik ... Ne, nije ... Ne, nije; ovdje je još maloprije bio. Evo slike Miramara... ali kako onda?... Skokne do prozora i pomisli da sanja: na peronu, još nedaleko od njegova vagona, lijepo je odlazio njegov kovčeg, u rukama ljudeškare koja ju je sitnim koracima odnosila sa sobom.

Lafcadio htjede jurnuti; od kretnje koju učini da otvori vrata, spuz-ne mu do nogu kaput boje crnog šećera.

»K vragu! K vragu! Još malo pa bih se prebacio! ... Ipak bi se taj šaljivac malo požurio kad bi pomislio da mogu potrčati za njim. Da me nije vidio? ...«

U tom trenu, dok je još bio onako sagnut, niz obraz mu se skotrlja kapljica krvi.

»Neka ide kovčeg s milim bogom. Kocka je lijepo rekla: ne smijem ovdje sići!«

Ponovo zatvori vrata i sjede.

»U kovčegu nemam nikakvih spisa; a na rublju nema nikakvih oznaka; čega se imam bojati? ... Nije važno: ukrat ću se što prije uzmognem; možda će biti manje zabavno, ali će zasigurno biti mnogo pametnije.«

AndrL Cide

Vlak je dotle bio krenuo dalje.

»Ne žalim toliko za kovčegom ... koliko za šeširom kojeg bih se vrlo rado ponovo dokopao.

Nećemo više na to misliti.«

Napuni lulu i pripali je, pa zavuče ruku u unutrašnji džep tuđeg kaputa i izvadi iz njega u jedan mah Arnikino pismo, putnu knjižicu agencije Cook i jeftinu žućkastu omotnicu, koju otvori.

»Tri, četiri, pet, šest tisuća! To ne zanima poštene ljude.«

Turi novčanice natrag u omotnicu, a omotnicu opet u džep na kaputu.

Ali, kad trenutak kasnije zaviri u Cookovu knjižicu, Lafcadiju kao da nešto sijevne pred očima. Na prvoj stranici bijaše ispisano ime Julius de Baraglioul.

»Da nisam poludio?« pomisli. »Kakve ovo ima veze s Juliusom?... Da nije ukradena karta? ... Ne, to nije moguće. Zacijelo je karta posuđena. K vragu! K vragu! Možda sam nešto grdno zakuhao: ti starci imaju razgranatije veze nego što čovjek misli...«

Zatim, dršćući od znatiželje, otvori Arnikino pismo. Ovaj mu se događaj činio suviše čudnim; bilo mu je teško usredotočiti pažnju; zacijelo nije umio izvesti načistac u kakvu su rodu, ili u kakvu odnosu, bili Julius i onaj stari, ali shvati bar ovo: da je Julius u Rimu. Začas donese odluku: obuze ga žarka želja da se ponovo sastane s bratom, i neobuzdana radoznalost da čuje odjeke cijele ove afere u njegovu mirnu i logičnu duhu:

»Odluka je pala! Večeras ću prenoćiti u Napulju; podići ću svoju putnu škrinju i sutra se prvim vlakom vratiti u Rim. To neće biti baš pametno, ali će možda biti bar malko zabavno.«

3.

U Napulju je Lafcadio odsjeo u hotelu blizu kolodvora; potrudio se ponijeti sa sobom svoju putnu škrinju zato što su putnici bez prtljage sumnjivi, a nikako nije želio svratiti pozornost na sebe; zatim je pohitao da nabavi toaletne potrepštine koje su mu nedostajale, i šešir da nadomjesti onaj mrski žirardi (koji mu, uostalom, bijaše i tijesan) što mu ga je bio ostavio Fleurissoire. Želio je kupiti i revolver, ali je tu kupovinu morao ostaviti za sutradan, jer su se trgovine već zatvarale.

Vlak kojim se sutradan kanio vratiti polazio je rano izjutra, a stizao je u Rim za ručak ... Namjera mu je bila da posjeti Juliusa tek kad novine počnu pisati o »ubojstvu«. Ubojstvo! Ta mu se riječ činila nekako čudnom, a riječ ubojica, primijenjena na njega, posve neprikladnom. Bolje mu je odgovarala riječ pustolov, riječ koja je isto tako elastična kao i njegov šešir od dabrove dlake, kojem je mogao zadignuti obod kako je htio.

Jutarnje novine još nisu pisale o njegovoj pustolovini. Nestrpljivo je čekao večernje jer je bio željan da vidi Juliusa i da napokon započne igrati; kao dijete u igri skrivača, koje ne želi, dakako, da ga nadu, ali želi da ga bar traže. Dotle se dosađivao. Bijaše u nekom neodređenom raspoloženju koje još nije poznao, a ljudi s kojima se susretao na ulici činili su mu se neobično beznačajni, neugodni i gadni.

Uvečer kupi od kolportera na Corsu novine Corriere, pa uđe u neki restoran, ali se iz nekakva prkosa i, kanda, želje da još podbode svoju nestrpljivost, prisili da najprije povečera, dok su mu novine ležale, lijepo složene, do njega na stolu; zatim izađe i ponovo se obrete na Corsu, stane na svjetlu ispred jednog izloga, razmota novine i na drugoj strani ugleda ovaj naslov, među dnevnim vijestima:

UBOJSTVO, SAMOUBOJSTVO... ILI NESRETAN SLUČAJ

Pa pročitaj ovaj članak koji donosim u prijevodu:

Službenici željezničke kompanije na napuljskom kolodvoru našli su u mreži jednog odjeljka prvog razreda rimskog vlaka kaput tamne boje. U

JA
Andri' Gide

unutrašnjem džepu kaputa bila je otvorena žuta omotnica, a u njoj šest novčanica od po tisuću franaka; nije bilo nikakva drugog spisa s pomoću kojeg bi se mogao ustanoviti identitet vlasnika kaputa. Ako je posrijedi ubojstvo, teško je objasniti kako je tolika svota ostavljena u odijelu žrtve; reklo bi se da to upućuje bar na zaključak da motiv ubojstva nije bila pljačka.

U odjeljku nisu otkriveni nikakvi tragovi borbe, ali je ispod klupe nađena manšeta s dvostrukim pucetom, što predstavlja dvije mačje glave povezane lančićem od pozlaćena srebra izrađene od poluproximog kremenja koji se zove: mutni ahat s odbljescima, od one vrste koju draguljari nazivaju: mjesečev kamen.

U toku je intenzivno traganje duž željezničke pruge.

Lafcadio zgužva novine.

— Sto! Sad još i Carolina puceta! Kod ovog se starog sve steklo.

Okrene stranicu i među najnovijim vijestima ugleda

RECENTISSIMB NAĐEN LEŠ POKRAJ PRUGE

Ne čitajući dalje, Lafcadio odjuri do Grand-Hotela. Turi u omotnicu svoju posjetnicu na kojoj je, ispod svog imena, nadopisao nekoliko riječi:

LAFCADIO WLUIKI želi se raspitati treba li grof Julius de Baraglioul tajnika.

I preda omotnicu.

Napokon dođe poslužitelj po njega u predvorje gdje je čekao, te ga povede po hodnicima i uvede u odaje.

1 Najnovije (tal.). (Prev.)

Lafcadio učas spazi Corriere della Sera bačen u kut sobe. Na stolu, usred sobe, stajala je velika bočica kolonjske vode koja je širila oko sebe jak miris. Julius raširi ruke.

— Lafcadio, dragi moj ... kako mi je drago što vas vidim! Juliusova našušurena kosa lelujala se i lepršala na sljepoočnicama;

bio je nekako uzbuđen; držao je u ruci rupčić sa crnim točkama i hladio se njime.

-Vama sam se ponajmanje nadao, ali ste svakako čovjek s kojim bih najradije od svih večeras porazgovarao ... Je li vam gospoda Carola rekla da sam ovdje?

— Kakvo čudno pitanje!

— Pa, bogamu, baš sam je maloprije vidio ... Ali, uostalom, nisam siguran da me je primijetila.

— Carola! Zar je u Rimu?

— Niste znali?

— Ovog sam časa stigao sa Sicilije i vi ste prva osoba koju ovdje posjećujem. I nije mi stalo da vidim onu drugu.

— Učinila mi se vrlo zgodnom. — Niste baš izbirljivi.

— Htio sam reći: mnogo je zgodnija nego u Parizu.

— To je već egzotika; ali, ako ste baš raspoloženi...

— Lafcadio, takvi razgovori ne dolikuju nama dvojici.

Julius se htjede uozbiljiti, ali se umjesto toga samo nakrevelji, te nastavi:

— Vidite da sam vrlo uzbuđen. Na životnoj sam prekretnici. Glava mi gori a u cijelom tijelu osjećam nekakav zanos, kao da ću se rasplinuti. U ova tri dana koliko sam u Rimu, u koji sam došao na nekakav kongres sociologa, doživljavam iznenađenje za iznenađenjem. Vaš me je dolazak dokrajčio ... Ne znam više ni kako se zovem.

Hodao je krupnim koracima po sobi; zastane pred stolom, dohvati bočicu, izli na rupčić mlaz vode i prisloni oblog na čelo.

— Mladi moj prijatelju ... dopustite da vas tako zovem ... Mislim da nosim novu knjigu u glavi!

Onaj vaš način, iako malo pretjeran, na

koji ste mi u Parizu govorili o Zraku na visinama, upućuje me na pomisao da vas ova moja nova knjiga neće ostaviti ravnodušnim.

Cupnuo je na mjestu kao da će poskočiti, pa mu rupčić pade na pod. Lafcadio pohita da mu ga digne, a dok je bio sagnut, osjeti kako mu Julius polako stavlja ruku na rame, isto onako kako je to nekoć učinio stari Juste-Agenor. Uspravljajući se, Lafcadio se osmjehne.

— Eto, tek vas odnedavno poznajem - reče Julius - ali se večeras ne mogu suzdržati da vam ne govorim kao ...

Tu ušuti.

— Slušam vas kao brata, gospodine de Baraglioul — preuze Lafcadio, ohrabren — zato što vi tako želite.

— Vidite, Lafcadio, u sredini u kojoj živim u Parizu, među svima onima s kojima se viđam: svjetskim ljudima, duhovnicima, književnicima, akademikima, nema ni jednoga, da pravo kažem, s kojim bih mogao razgovarati, hoću reći kome bih mogao povjeriti svoje nove misli koje me zaokupljaju. Jer, moram vam priznati da su se od našeg prvog susreta moja gledišta iz temelja izmijenila.

— Pa tim bolje! — drsko će Lafcadio.

— Ne biste vjerovali, vi koji se ne bavite tim poslom, koliko pogrešna etika može ometati slobodan razvoj stvaralačkih sposobnosti. Stoga ništa nije toliko daleko od mojih dosadašnjih romana koliko roman koji sam upravo zamislio. Da bih što bolje osigurao logičnost i dosljednost koju sam zahtijevao od svojih junaka, zahtijevao sam to isto ponajprije od sama sebe, a to nije bilo prirodno. Radije živimo lažnim životom nego da se razlikujemo od svog portreta koji smo u početku sami naslikali, što je apsurdno, jer tako se izvirgavamo opasnosti da pokvarimo ono što je najbolje u nama.

Lafcadio se svejednako smješкао očekujući što će dalje biti i zabavljajući se što upravo otkriva daleke odjeke svojih nekadašnjih riječi.

— Sto da vam kažem, Lafcadio? Prvi put vidim pred sobom slobodno polje ... Razumijete li što znače te riječi: slobodno polje? ... Kažem sam sebi da je oduvijek bilo slobodno; ponavljam u sebi da je svagda slobodno i da su me dosad jedino sputavali raznorazni obziri

na karijeru, na publiku i na nezahvalne suce od kojih pjesnik uzalud očekuje nagradu. Od sada ne očekujem ništa više od drugih, nego samo od sebe; očekujem sve od iskrena čovjeka; i nije važno što zahtijevam, jer sad već naslućujem najneobičnije mogućnosti u samom sebi. A budući da je sve to samo na papiru, usuđujem se ostaviti ih da slobodno teku. Pa što bude da bude!

Duboko je disao, zabacivao rame unatrag, podizao lopaticu kao da je već, tako reći, krilo, i reklo bi se da se već pomalo guši od novih nedoumica. Nastavi zbrkano i ponešto tiše:

— Kad me već ona gospoda iz Akademije ne žele vidjeti među sobom, spremam se da im pružim zaista valjane razloge da me ne prime, razloge kojih dosad nisu imali. Dosad ih nisu imali.

Glas mu je iznenada postao gotovo piskutav dok je odsječno izgovarao posljednje riječi; ušuti, pa mirnije produži:

— Evo, dakle, što sam zamislio ... Slušate me?

— Svim srcem i dušom — odgovori Lafcadio smijući se.

— I slijedite me?

— I u pakao za vama.

Julius ponovo nakvasi rupčić i sjede u naslonjač; Lafcadio uzjaše stolac sučelice njemu. - Riječ je o mladiću od koga želim napraviti zločinca.

— Rekao bih da vam to neće biti teško.

— Eh! Eh! — izusti Julius misleći na poteškoće.

— Ali, kad ste romanopisac, tko vas priječi? I kad već zamišljate, tko vas priječi da zamislite sve kako želite?

— Sto je čudnije ono što zamišljam, to više moram navesti motiva i objašnjenja.

— Nije teško naći motive za zločin.

— Naravno ... ali baš je u tome vic što ih ne želim. Ne želim nikakvih motiva za zločin; dovoljno mi je da motiviram zločinca. Da, kanim ga navesti da počini zločin bez razloga; da poželi počinuti posve nemotiviran zločin.

Lafcadio ga poče pozornije slušati.

i

ANDRi CIDE

— Uzmimo da je još sasvim mlad: želim da se u tome očituje otmjenost njegove naravi, da izvršava zločin igre radi, i da svom probitku lako pretpostavlja užitak.

— To možda nije baš obična pojava ... — nabaci Lafcadio izdaleka.

— Je li da nije? — ushićeno će Julius. — Dodajmo još tome da uživa u tome da se savlađuje ...

— Da ide u tome sve do dvoličnosti.

— Usadimo mu ljubav prema opasnosti.

— Bravo! - usklikne Lafcadio zabavljajući se sve bolje. - Ako još zna slušati što mu šapuće zloduh radoznalosti, mislim da vam je učenik taman kako treba.

Tako su naizmjenice preskakali, i prestizali jedan drugoga, bas kao da se igraju jarca ili trule kobile. JULIUS: Najprije ga vidim kako se vježba; ističe se u sitnim krađama.

LAFCADIO: Više puta sam se pitao kako to da se ne upušta u nešto veće. Istina je da se prilike obično ukazuju samo onima koji su zaštićeni od bijede, pa ne podliježu napasti.

JULIUS: Zaštićen je od bijede, jedan je od takvih, kao što rekoh. Ali ga privlače samo prilike koje iziskuju spretnost, lukavštinu ...

LAFCADIO: I svakako prilike u kojima se pomalo izvrgava opasnosti.

JULIUS: Rekao sam već da voli opasnost. Inače mu se gade prevare; nipošto ne nastoji ništa prisvojiti, ali ga zabavlja da potajno premješta izvjesne predmete. U to unosi pravi madioničarski dar.

LAFCADIO: A nekažnjivost ga ohrabruje ...

JULIUS: Ali ga u isto vrijeme i ljuti. Ako ga nisu uhvatili, znači da je izabrao suviše laku igru.

LAFCADIO: Izaziva sam sebe na nešto pogibeljnije.

JULIUS: Ovako bi, po meni, trebalo da prosuđuje ...

LAFCADIO: Jeste li sigurni da uopće prosuđuje?

JULIUS (nastavlja): Upravo potrebom koju je osjećao da počini zločin, zločinac se i odaje.

LAFCADIO: Rekli smo da je vrlo spretn.

JULIUS: Da, utoliko spretniji ukoliko hladnokrvnije bude postupao. Pomislite samo: zločin koji nije motiviran ni strašću ni potrebom. Njegov razlog da počini zločin upravo je u tome da ga počini bez razloga.

LAFCADIO: Vi prosuđujete o njegovu zločinu, a on ga jednostavno izvršava.

JULIUS: Nema nikakva razloga da se smatra zločincem onaj tko je počinio zločin bez razloga.

LAFCADIO: Previše se bavite nijansama. Takav kako ste ga prikazali, on je ono što se naziva slobodnim čovjekom.

JULIUS: Prepušten na milost i nemilost prvoj prilici.

LAFCADIO: Jedva čekam da ga vidim na djelu. Sto ćete mu ponuditi?

JULIUS: E pa, još sam se doskora dvoumio. Da, do večeras sam se dvoumio ... Kad najednom, večeras, novine mi, među posljednjim vijestima, donose upravo priželjkivani primjer. čudesna slučajnost! Strahota jedna: zamislite, ubiše mi pašanca!

LAFCADIO: Što! Onaj starčić iz vlaka je ...

JULIUS: To je bio Amedee Fleurissoire kome sam posudio svoju željezničku kartu i koga sam otpratio na kolodvor. Sat prije toga podigao je bio šest tisuća franaka u banci, a kako ih je nosio sa sobom, bio je na rastanku pomalo uplašen; salijetale su ga zle misli, crne misli, šta ja znam, neke slutnje. I onda, u vlaku ... Pa, čitali ste o tome u novinama.

LAFCADIO: Samo naslov među »dnevnim vijestima«.

JULIUS: Slušajte, evo, da vam pročitam. (Raširi novine pred sobom.) Prevodim:

Policija, koja je intenzivno tragala duž željezničke pruge između Rima i Napulja, otkrila je danas poslije podne, u presušenom koritu Voltuma, napet kilometara od Capue, tijelo žrtve kojoj je jamačno pripadao kaput nađen u jednom kupeu. To je bio čovjek skromne vanjštine, pedesetak godina star. (Izgledao je stariji nego što je bio.) Kod njega nisu nađeni

kal

ANDKL CIDE

nikakvi papiri s pomoću kojih bi se mogao ustanoviti njegov identitet. (To mi, hvala Bogu, daje malo vremena da predahnem.) Po svoj je prilici izbačen iz vlaka, prilično snažno jer je preletio preko ograde mosta, koja se na tom mjestu popravljala te je zamijenjena običnim gredama. (Kakva li stila!) Most je na više od petnaest metara iznad rijeke; smrt je morala nastupiti nakon pada jer na tijelu nema nikakvih ozljeda. Imao je prsluk na sebi, a na desnoj ruci mu je manšeta ista onakva kao i ona koja je nađena u vagonu, samo sto joj manjka puce... (Sto vam je? — Julius presta čitati: Lafcadio nije mogao svladati trzaj jer mu je kroz glavu minula pomisao da je netko skinuo puce nakon ubojstva.) Julius nastavi: — U lijevoj je ruci grčevito držao mek pusten šešir...

- Mek, pusten šešir! Klipani! — promrsi Lafcadio. Julius digne nos s novina.

- čemu se čudite?

- Ništa, ništa! Nastavite samo!

—... Mek pusten šešir koji je bio prevelik za njegovu glavu te bi se prije reklo da pripada napadaču: oznaka proizvođača pomno je izrezana iz kožne podstave na kojoj nedostaje djelić oblika i veličine lovorova lista ...

Lafcadio ustane i sagne se nad Juliusa da čita preko njegova ramena ili da možda prikrije bljedilo. Sad više nije sumnjao da je zločin naknadno ispravljen, da ga je netko retuširao, da je izrezao komadić te podstave; zacijelo neznanac što mu je odnio kovčeg.

Julius je dalje čitao:

... što kao da upućuje na zaključak da je ovaj zločin počinjen s predumišljajem. (Zašto baš ovaj zločin? Možda je moj junak poduzeo mjere opreza za svaki slučaj ...) Odmah nakon uviđaja, lesje prevezen u Napulj radi identifikacije. (Da, znam da ondje imaju običaj i mogućnosti da vrlo dugo čuvaju leš...)

— Jeste li posve sigurni da je to on? (Lafcadiju je glas malko podrhtavao.)

— Ma nego što; očekivao sam ga danas na večeru.

— A jeste li obavijestili policiju?

— Nisam još. Najprije moram malo srediti misli. Ionako sam već u koroti, pa što se toga tiče (mislim: što se tiče odijela), mogu biti bez

brige; ali shvaćate da ću morati, čim se otkrije ime žrtve, obavijestiti svu rodbinu, razaslati brzopjete, napisati pisma, pobrinuti se za osmrtnice, za ukop, otići u Napulj po tijelo pokojnikovo ... O, dragi moj Lafcadio, dužan sam prisustvovati tom kongresu, pa ne biste li htjeli mjesto mene, s mojom punomoći, otići po tijelo? ...

— To ćemo još vidjeti.

— Samo ako vas to ne bi suviše potreslo. Zasad sam još pošteđio svoju sirotu svastiku ovih teških časova; na temelju ovih maglovitih novinskih izvještaja, kako bi uopće mogla pretpostaviti? ...

Vraćam se na svoju temu: kad sam, dakle, pročitao ovu najnoviju vijest, rekao sam sam sebi: o ovom zločinu, koji tako lijepo mogu zamisliti, koji mogu u duhu obnoviti, koji mi je pred očima — ja znam, znam razlog zbog kojeg je počinjen; i znam da zločin ne bi bio počinjen da nije bilo mamca od šest tisuća franaka.

— Ali pretpostavimo, ipak, da ...

— Dakako, je li, pretpostavimo načas da nije bilo tih šest tisuća franaka, ili još bolje: da ih zločinac nije uzeo: to je onda čovjek za moju kuću.

Lafcadio je međutim bio ustao; podigao je novine što ih je Julius bio ispustio, pa ih otvorio na drugoj strani:

— Vidim da niste pročitali najnoviju vijest: taj ... zločinac nije zaista uzeo tih šest tisuća franaka — reče najhladnokrvnije što je mogao. — Evo, pročitajte: »7b kao da upućuje na zaključak da pljačka nije bila motiv zločina.«

Julius zgrabi novine koje mu je Lafcadio pružio, pa protrlja oči, pa sjede, pa naglo ustane, stane pred Lafcadija i ščepa ga za obje mišice:

— Pljačka nije motiv zločina! — uzvikne, te kao da ga obuže neki zanos, žestoko prodrma

Lafcadija: — Pljačka nije motiv zločina! Pa onda ... - Odgurne Lafcadija i odjuri na drugi kraj sobe, pa se uze hladiti, lupati po čelu i brisati nos: — Pa onda znam, pobogu, znam zašto ga je taj zlikovac ubio ... Ah, nesretnik! Ah, siroti Fleurissoire! Ipak je bila istina što je govorio! A ja sam već mislio da je lud ... Ali, to je onda užasno!

AndrS Cide

Lafcadio se čudio i čekao da prođe ta kriza; malo se i srdio; činilo mu se da Julius nema prava da mu tako izmiče:

— Pa, ja sam mislio da upravo vi...

— Šutite! Ne znate vi ništa. A ja ovdje tratim vrijeme s vama na kojekakve smiješne tlapnje ...

Brže! Gdje mi je štap, šešir ...

— Kamo ćete?

— Da obavijestim policiju, zaboga! Lafcadio mu se ispriječi na vratima.

— Objasnite mi najprije sve - reče zapovjednički. - čovjek bi, bogami, rekao, da ste poludjeli.

— Maloprije sam bio lud. Prenuo sam se od ludila ... Ah, siroti Fleurissoire! Ah, nesretnik! Sveta žrtva! Njegova me smrt u pravi čas zaustavlja na putu nepoštivanja, bogohuljenja. Njegova me žrtva vraća na pravi put. A ja sam mu se još rugao! ...

Ponovo se ushoda po sobi; zatim naglo stane, odloži štap i šešir na stol, pokraj bočice, i ustoboči se pred Lafcadijem:

— Hoćete li da znate zašto ga je onaj zlikovac ubio?

— Pa, mislio sam da nije imao motiva. Na to će Julius bijesno:

— Prvo i prvo, nema zločina bez motiva. Likvidirali su ga zato što je znao za jednu tajnu ... koju je meni povjerio, jednu važnu tajnu; uostalom, isuviše veliku za njega. Bojali su ga se, razumijete li?

Eto, tako ... Eh, lako je sad vama smijati se, vama koji nemate pojma o vjerskim stvarima. — Pa problijedi i isprsi se: — A tu sam tajnu sad ja od njega naslijedio.

— čuvajte se! Sad će se vas bojati.

— Vidite i sami da moram odmah obavijestiti policiju.

— Još jedno pitanje — reče Lafcadio zadržavajući ga i dalje.

— Nemojte, pustite me. Strašno mi se žuri. Moj pašanac je bio izbezumljen zato što su ga neprekidno nadzirali, a možete biti sigurni da sad nadziru i mene, evo, i ovog časa. Ne biste vjerovali koliko su ti ljudi lukavi. Ti ljudi sve znaju, kad vam kažem ... Sad je pogotovo važno da vi odete mjesto mene po tijelo pokojnikovo ... Dok me ovako nadziru, bogzna što me sve može snaći. Molim vas da mi učinite tu uslugu, Lafcadio, dragi moj prijatelju. — I sklopi ruke preklinjući ga. — Trenutno ne znam gdje mi je glava, ali raspitat ću se u kvesturi, da vam dam valjanu punomoć. Kamo da vam je pošaljem?

- Da bi vam bilo zgodnije, uzet ću sobu u ovom hotelu. Do viđenja sutra! Trčite što vas noge nose! I pusti Juliusa da ode. U njemu se budila nekakva velika odvratnost i gotovo mržnja na samog sebe i na Juliusa; na sve. Slegne ramenima, pa izvuče iz džepa Cookovu putnu knjižicu koja je glasila na ime Baraglioul, a koju je bio uzeo iz Fleurissoireova kaputa, stavi je na stol, na istaknuto mjesto - nasloni je na bočicu mirisa; ugasi svjetlo i iziđe.

4.

Unatoč svim mjerama opreza što ih je bio poduzeo, unatoč preporukama što ih je bio dao u kvesturi, Julius de Baraglioul nije mogao spriječiti novinare ni da razglase njegove rodbinske veze s pokojnikom, ni da objave puno ime hotela u kojem je odsjeo.

Dakako da je sinoć proživio trenutke grдне tjeskobe kad se vratio iz kvesture, oko ponoći, i našao u svojoj sobi, na istaknutu mjestu, Cookovu putnu knjižicu koja je glasila na njegovo ime i koju je bio posudio Fleurissoireu. Odmah je pozvonio, izišao blijed i uzdrhtao u hodnik i zamolio sobara da zaviri pod njegov krevet, jer se nije usudio sam zaviriti. Neka vrsta istrage koju je proveo na licu mjesta nije urodila nikakvim plodom; ali kako se čovjek može pouzdati u poslugu velikih hotela? ... Međutim, pošto se iza pomno zabravljenih vrata bio dobro naspavao, Julius se probudio mnogo mirniji; sad ga je već policija štitila. Napiše više pisama i brzojava, pa ih sam odnese na poštu. Kad se vrati, javiše mu da ga je tražila neka dama; nije rekla kako se zove, ali ga čeka u čitaonici.

Julius se zaputi u čitaonicu i nemalo se iznenadi kad ugleda Carolu.

Nije bila u prednjoj dvorani, nego u drugoj, samotnijoj, manjoj i slabije osvijetljenoj, sjedila je ukoso, za uglom stola na drugom kraju dvorane, i rastreseno prelistavala neki album, tek toliko da nešto radi. Kad ugleda Juliusa, ustane; prije bi se moglo reći da je bila zbunjena nego nasmiješena. Ispod crna kaputa provirivala je tamna, jednostavna, gotovo ukusna bluza; nasuprot tome, napadni šešir, iako crn, neugodno je svraćao pozornost na nju.

— Pomislit ćete da sam vrlo drska, gospodine grofe. Ne znam kako sam uopće smogla hrabrosti ući u ovaj vaš hotel i pitati za vas; ali jučer ste me onako ljubazno pozdravili... A, osim toga, imam vam kazati nešto i te kako važno.

Stajala je iza stola; Julius joj se približi i pruži joj, bez ustručavanja, ruku preko stola:

— čemu imam zahvaliti zadovoljstvo što vas ovdje vidim? Carola ponikne glavom:

— Znam da ste pretrpjeli težak udarac.

Julius je u prvi mah ne shvati, ali, kad Carola izvadi rupčić i prinese ga očima, uzvikne:

— Sto! Došli ste da mi izrazite sućut?

— Poznavala sam gospodina Fleurissoirea - proslijedi ona. -Oho!

— Ah, nisam ga dugo poznavala. Ali sam ga neobično zavoljela. Bio je tako prijazan, tako dobar ...

Upravo sam mu ja poklonila ona puceta za manšete, znate, ona koja su opisana u novinama; po tome sam odmah i znala, da je to on. Ali nisam znala da je gospodin bio vaš pašanac. Začudila sam se, a možete misliti koliko mi je to bilo drago ... Ah, oprostite, nisam se htjela tako izraziti ...

— Ne brinite, draga gospođice, zacijelo ste htjeli reći da vam je drago što vam se pružila prilika da me opet vidite.

Ne odgovarajući mu, Carola zari lice u rupčić; tresla se od jecanja, pa Julius osjeti potrebu da je uhvati za ruku:

-I meni je - reče joj ganutim glasom - i meni je, draga gospođice, vjerujte mi...

— Onog istog jutra, prije nego što je otišao, rekla sam mu neka se čuva. Ali on se nije znao čuvati... Isuviše je, znate, vjerovao ljudima.

— Bio je svetac, gospođice, svetac — reče Julius u jednom dahu i također izvadi rupčić.

— To sam i ja shvatila - uzvikne Carola. -

Po noći, kad je mislio da spavam, ustao je, kleknuo uz krevet i... Ovo nehотиčno priznanje dokraja zabrine Juliusa, pa on strpa rupčić u džep i još joj se više približi:

— Skinite bar šešir, draga gospođice!

— Hvala, ne smeta mi.

— Ali meni smeta ... Dopustite.

Međutim, budući da je Carola uzmaknula pred njim, on se ponovo pribere.

— Dopustite da vas upitam: imate li kakav poseban razlog da strahujete?

-Ja?

— Da, kad ste rekli mom pašancu da se čuva, pitam vas jeste li imali razloga da pretpostavite ...

Možete govoriti sasvim otvoreno: ovamo ne dolazi nitko prije podne i nitko nas neće čuti. Sumnjate li na koga?

Carola pogne glavu.

— Shvatite da me to osobito zanima — razveze Julius — i zamislite da ste na mom mjestu. Sinoć, kad sam se vratio iz kvesture, gdje sam dao iskaz, nađem u svojoj sobi, na stolu, lijepo nasred srijede stola, željezničku kartu kojom je putovao siroti Fleurissoire. Glasi na moje ime; te kružne karte, razumije se, vrijede samo za naznačenu osobu i nisam mu je smio posuditi, ali nije sad to u pitanju ... U činjenici što mi je vraćena karta, u sobu, cinički, dok sam trenutno izbivao iz nje, ne mogu a da ne vidim prkos, razmetanje, tako reći, uvredu ... što me ne bi zabrinjavalo, razumije se, kad ne bih imao valjanih razloga za mišljenje da sam sad ja na nišanu, a evo zašto. Siroti Fleurissoire, vaš prijatelj, znao je za jednu tajnu ... za jednu užasnu tajnu ... za vrlo opasnu tajnu ... ja ga nisam pitao za nju ... nije mi uopće bilo stalo do nje ... ali je on bio toliko strašno nepromišljen da mi ju je

povjerio. A sad vas pitam znate li vi možda tko je taj ... koji nije prezao ni od ubojstva da prikrije tu tajnu?

— Budite bez brige, gospodine grofe, sinoć sam ga prijavila policiji.

— Gospođice Carola, ništa drugo nisam ni očekivao od vas.

— Obećao mi je bio da mu neće učiniti ništa nažao; da je samo održao svoju riječ, održala bih i ja svoju. Ali sad mi je zbilja dozlogrdilo; pa neka radi od mene što ga je volja!

Carola se ražestila, a Julius obiđe stol i ponovo joj se približi.

— Možda bi bilo zgodnije da nastavimo razgovor u mojoj sobi.

— Oh, gospodine — reče mu Carola — rekla sam vam sve što sam vam imala reći, ne bih vas više htjela zadržavati.

Kako je opet uzmaknula pred njim, na kraju je obišla cijeli stol i našla se blizu izlaza.

— Bit će bolje da se sad odmah rastanemo, gospođice — dostojanstveno će Julius, koji je želio sebi pripisati zaslugu za njezin otpor. -Eh, htio sam vam još nešto reći: ako prekosutra budete htjeli doći na sprovod, bit će najbolje da me ne prepoznate.

Nakon tih se riječi rastadoše a da nisu ni spomenuli Lafcadija, na koga nitko nije ni sumnjao.

5.

Lafcadio je dopremio iz Napulja Fleurissoireove posmrtno ostatke u mrtvačkom furgonu što bijaše prikvačen na kraju vlaka, ali je držao da se ne mora i sam u njemu voziti. Ipak je, reda radi, sjeo u odjeljak koji nije bio baš najbliži, jer je posljednji putnički vagon bio drugog razreda, ali je bio najbliži tijelu pokojnikovu od svih odjeljaka prvog razreda. Krenuo je bio ujutro iz Rima i trebalo je da se vrati navečer istoga dana. Nerado je priznavao sam sebi da mu je dušu obuzelo neko novo osjećanje, jer ništa nije držao tako sramotnim kao dosadu, tu tajnu boljku od koje su ga do tada bile sačuvale ponajprije lijepe i bezbrižne mladenačke žudnje, a zatim nesmiljena nužda. I izišao je iz svog odjeljka bez nade i radosti u srcu, tumarao je od jednog kraja hodnika do drugog, mučen nekom neodređenom radoznalošću, nejasno tražeći ni sam nije znao što novo i ludo u čemu bi se mogao okušati. Njegovim se željama ništa nije činilo dostatnim. Nije se više namjeravao ukrcati na brod, uvidio je preko volje da ga Borneo baš i ne privlači, pa ni ostatak Italije; nisu ga više zanimale čak ni posljedice njegove pustolovine, koja mu se sad činila nedoličnom i besmislenom. Zamjerao je Fleurissoireu što se nije bolje branio; bunio se protiv te jadne figure, najradije bi ga bio izbrisao iz sjećanja.

Nasuprot tome, kako bi se rado opet sreo s onim momkom koji se dočepao njegova kovčega; to mora da je neka strašna šaljivčina! ... I, kao da će ga ponovo vidjeti na postaji u Capui, nagnuo se kroz prozor i pretražio pogledom pusti peron. Ali, bi li ga uopće prepoznao? Vidio ga je bio samo s leđa, izdaleka, kako se gubi u sumraku ... Pratio ga je u duhu kroz noć, kako stiže do korita Volturna, kako nalazi onaj grozni lež, kako ga pljačka i, iz nekakva prkosa, izrezuje iz podstave šešira, njegova, Lafcadijeva šešira, onaj komadić kože »oblika i veličine lovorova lista«, kao što je elegantno pisalo u novinama. Lafcadio je, na kraju krajeva, bio i te kako zahvalan tom pljačkašu što je oduzeo policiji i taj mali dokaz na kojem je stajala adresa trgovine u kojoj je kupljen šešir.

Zacijelo ni tom pljačkašu mrtvaca ne bi nikako išlo u račun da svrati pozornost na sebe; a ako se ipak kani okoristiti tim izreskom, bogme bi moglo biti prilično zgodno sklopiti s njim sporazum.

Noć se već bila spustila. Konobar iz vagon-restorana, koji je išao od jednog kraja vlaka do drugog, došao je javiti putnicima prvog i drugog razreda da je večera spremna. Lafcadio nije bio gladan, ali se nadao da će se bar na jedan sat izbaviti od besposlenosti, te se zaputio za ostalim putnicima držeći se podalje od njih. Restoran je bio na čelu vlaka. Vagoni kroz koje je Lafcadio prolazio bili su prazni; različiti predmeti ovdje-ondje na klupama: šalovi, jastučići, knjige, novine, označavali su da ta mjesta zauzimaju putnici što su otišli na večeru. Nečija odvjetnička torba privuče mu pogled. Kako je bio siguran da je posljednji, zastane pred tim odjeljkom i uđe u nj. Nije

ga, uostalom, ta torba bogzna kako privlačila; pretraži je više radi toga da umiri savjest.

S unutrašnje strane preklopnice na torbi pisalo je sitnim zlatnim slovima:

DEFOUQUEBLIZE Pravni fakultet u Bordeauxu

U torbi su bile dvije brošure o krivičnom pravu i šest brojeva Gazette des Tribunaux.

»Opet neka kongresna marva. Fuj!« pomisli Lafcadio i sve vrati na svoje mjesto, pa pohita da sustigne malu kolonu putnika koja je išla na večeru.

Na repu kolone bijahu neka slabunjava djevojčica i njena majka, obadvije u koroti; pred njima je išao gospodin u redengotu, s cilindrom na glavi, dugačke ravne kose i prosijedih zalizaka, zacijelo gospodin Defouqueblize, vlasnik torbe. Ljudi su išli polako, zanoseći se u hodu zbog truckanja vlaka. Na posljednjem zavijutku hodnika, u trenutku kad se profesor spremio da se zaleti u onu harmoniku što povezuje vagone, vlak se malo jače zanjiše i on posrne; da bi se održao na nogama, učini naglu kretnju od koje mu odleti cviker s nosa, pokidavši sve vezice, u kut tijesnog predsoblja koji tvori hodnik ispred vrata nuž-nika. Dok se saginjao tražeći svoj vid, dama i djevojčica prodoše mimo njega. Lafcadio se neko vrijeme zabavljao promatrajući znanstvenikove muke; žalosno onesposobljen, znanstvenik je nasumce pipao nemirnim rukama oko sebe po podu, gibao se u apstraktnom prostoru, podsjećajući na nezgrapno plesanje mede, ili bi se reklo da je podjetinjio pa se igra »slijepog miša«. Hajde, Lafcadio, budi dobar! Poslušaj svoje srce koje još nije iskvareno. Priteci nevoljniku u pomoć! Daj mu to staklo bez kojeg se ne može maknuti; neće ga sam naći. Profesor se okrene na drugu stranu. Još malo pa će ga zgaziti... U tom času vlak se ponovo zanjiše i zanesu nesretnika tako da udari glavom o vrata nuž-nika; cilindar je ublažio udarac, ali se dopola ulupio i poklopio mu

uši. Gospodin Defouqueblize proštenje, uspravi se i skine šešir. Lafcadio je, međutim, držao da je dosta šale, pa podigne cviker, spusti ga u šešir kao milostinju i pobjegne zazirući od zahvaljivanja. Večera je bila počela. Lafcadio sjede pokraj staklenih vrata, desno od prolaza, za stol što bijaše postavljen za dvije osobe; mjesto sučelice njemu bilo je prazno. Lijevo od prolaza sjedila je udovica sa svojom kćerkicom za stolom postavljenim za četvoro tako da su dva mjesta bila još slobodna. »Kako je samo ovdje dosadno!« reče Lafcadio sam sebi prelazeći ravnodušnim pogledom po gostima i ne nalazeći lica na kojem bi se mogao zadržati. »Sva ova marva otaljava, kao kakvu jednoličnu đaku, ovu razbibrigu koja je život, ako se pravo uzme ... Kako su samo loše obučeni! A kako bi tek goli bili ružni! Umrijet ću prije nego što dođe desert, ako ne naručim šampanjac.« Ude profesor. Zacijelo je bio netom oprao ruke što ih je bio zamazao dok je tražio cviker; razgledao je nokte. Konobar mu pokaže mjesto sučelice Lafcadiju. Poslužitelj pića išao je od stola do stola. Lafcadio bez riječi upre prstom na karti u Montebello Grand-Cremand koji stajao dvadeset franaka, a gospodin Defouqueblize zatraži bocu kisele vode Saint-Galmier. Zatim, držeći cviker među prstima, lagano hukne u staklo i obriše ga krajičkom ubrusa. Lafcadio ga gledaše čudeći se njegovim očima što su, kao u krtice, žmirkale pod debelim crvenim kapcima. »Sreća je što ne zna da sam mu ja vratio vid! Ako mi počne zahvaljivati, smjesta ću uhvatiti maglu.«

Poslužitelj donese kiselu vodu i šampanjac koji najprije otčepi i stavi među njih. Tek što je spustio bocu na stol, Defouqueblize je dohvati, ne pazeći što je, pa natoči sebi punu čašu i ispi je nadušak ... Poslužitelj je već bio digao ruku, ali ga Lafcadio zadrža smijući se.

— Ah! Sto sam ja ovo popio? — uzvikne Defouqueblize strahovito se kreveljeći.

- Montebello gospodina vašeg susjeda - dostojanstveno će konobar. - A evo i vaše kisele vode. Izvolite.

ANDKi GIDE

I stavi drugu bocu na stol.

- Ah, strašno mi je žao, gospodine ... Tako slabo vidim ... Zbilja me je stid, vjerujte^ mi ...

- Učinili biste mi najveće zadovoljstvo, gospodine — upade mu Lafcadio u riječ - kad se ne biste ispričavali; štoviše, kad biste popili još jednu čašu, ako vam je ova prva prijala.

- Na žalost, gospodine, moram vam priznati da mi je bila grozna; i ne razumijem kako sam, u svojoj rastresenosti, mogao ispiti punu čašu; bio sam strahovito žedan ... Recite mi, gospodine, molim vas, je li to vrlo jako, to vino? ... Jer, moram vam reći ... da uvijek pijem samo vodu ... i najmanja

količina alkohola udari mi bezuvjetno u glavu ... Bože, Bože! Sto će to biti sa mnom? ... Ne bi li bilo najbolje da se odmah vratim u svoj kupe?... Ne bi bilo zgora da se opružim.

Načini kretanju kao da će ustati.

- Ma, ostanite! Ostanite samo, dragi gospodine — reče mu Lafcadio koji se već dobro zabavljao. — Dapače, ne bi bilo zgora da se dobro najedete i da se ne obazirete na to vino. Poslije ću vas ja odvesti u kupe ako vam bude potreban oslonac; ali budite bez brige: od ono malo vina što ste ga popili ne bi se ni dijete opilo.

- Nadam se da imate pravo. Nego, zbilja ne znam kako da vam se ... Smijem li vam panuditi malo kisele vode?

- Mnogo vam hvala, ali dopustite da ostanem kod šampanjca.

- Ah, zbilja, pa to je bio šampanjac! I ... vi ćete sve to sami popiti?

- Samo da vas umirim.

- Suviše ste ljubazni; ali, da sam na vašem mjestu ...

- Jedite radije - presiječe ga Lafcadio u riječi, jedući i sam. De-fouqueblize mu je već bio dozlogrdio.

Lafcadio svrati pozornost na udovicu.

Zacijelo je Talijanka. Po svoj prilici, časnička udovica. Kako se samo dolično vlada! Kako joj je pogled nježan! Kako joj je čelo čedno! Kako su joj ruke spretne! Kako je elegantno odjevena, a opet tako jednostavno ... Lafcadio, kad više ne budeš u svom srcu mogao čuti tonove takva suglasja, bolje da ti srce više ne kuca! Kćerka nalikuje na nju; i

kako već dostojanstveno, pomalo ozbiljno i, štoviše, gotovo turobno, ublažava svoju pretjeranu dječju ljupkost! Kako se samo brižno majka naginje prema njoj! Ah, pred takvim stvorenjima pokleknuo bi i zloduh; za takva stvorenja, Lafcadio, zacijelo bi se i sam žrtvovao...

U tom času dođe konobar da promijeni tanjure. Lafcadio pusti da mu odnese još dopola pun tanjur jer ga je ono što je upravo vidio zapanjilo: udovica, ona tankočutna udovica sagnula se prema prolazu, žustro zadigla suknju, posve prirodnom kretnjom, i otkrila skrletnu čarapu i lijepo oblikovan list noge.

Ta je jarka nota potpuno neočekivano odjeknula u toj dostojanstvenoj simfoniji ... da ne sanja?

Međutim je konobar donio novo jelo. Lafcadio se htjede poslužiti, svrne pogled ponovo u tanjur, ali ono što ugleda u njemu zaista ga dotuče.

Tu, pred njim, pod njegovim nosom, nasred tanjura, palo je, tko zna odakle, ono ružno, prepoznao bi ga među tisućama, nema sumnje, Lafcadio: to je zaista Carolino puće! Ono puće što je nedostajalo s Fleurissoireove druge manšete. Ovo je već prava mora ... Ali konobar se već naginje s pladnjem. Jednim zamahom ruke Lafcadio čisti tanjur, baca to gadno dugme na stolnjak; stavlja na njega tanjur, obilato se poslužuje, toči šampanjac u čašu i odmah je ispija, pa ponovo toči. Jer, ako sad već i trijezan čovjek ima priviđenja ... Ne, to nije bila halucinacija; čuje kako mu dugme škripi pod tanjurom; pridiže tanjur, dohvaća puće, tura ga pored džepnog sata u džepić na prsluku i još ga opipava, da se uvjeri: jest, puće je tu, na sigurnom ... Nego, kako li je dospjelo u tanjur? ... Lafcadio gleda Defouqueblizea: znanstvenik prostodušno jede, spuštenu nosa. Lafcadio bi htio misliti na nešto drugo: ponovo gleda udovicu; ali u njenu držanju i u njenoj odjeći sve je opet pristojno, banalno; sad mu više nije onako lijepa. Nastoji ponovo zamisliti onu njenu izazovnu gestu, crvenu čarapu, ali ne može. Nastoji ponovo predočiti sebi puće u svom tanjuru; kad ga ne bi osjećao ovdje, u džepu, jamačno bi još sumnjao ... Nego, zašto je zapravo uzeo to puće? ... To puće nije njegovo. Kako se odao, kako je priznao krivnju tom instinktivnom, apsurdnom gestom! Kako

Andrž Cide

se raskrinkao pred onim, tko god to bio, a možda je i iz policije, koji ga zacijelo motri, vreba ...

Upao je naglavce u tu jednostavnu zamku, kao pravi šmokljan. Osjeća kako blijedi. Naglo se okreće: iza staklenih vrata, u hodniku, nema nikoga ... Ali možda ga je tko maloprije vidio? Sili se da još jede; ali zubi mu se od srdžbe stežu. Nesretnik! Ne žali zbog onog groznog zločina što ga je počinio, nego zbog jedne nesmotrene geste. Što mu se sad još taj profesor tu smješka? ...

Defouqueblize je povećerao. Obrisao je usta pa se nalaktio na stol i, gužvajući nervozno ubrus, zagledao se u Lafcadija; čudno mu na-cerene usne podrhtavaju; na kraju, kao da više ne može odoljeti da ne kaže:

— Smijem li vas, gospodine, zamoliti za još malo?

I bojažljivo primakne svoju čašu boci koja je bila već gotovo prazna. Prenut iz svoje uznemirenosti i sav sretan zbog te upadice, Lafcadio mu istoči posljednje kapi.

— Ne mogu vam baš mnogo natočiti... Nego, da naručim još jednu bocu?

— Pa, mislim da bi bilo dovoljno još samo pola boce. Defouqueblize, već dobro nacrncan, izgubio je bio osjećaj za

mjeru. Lafcadio se, pak, nije bojao vina koje nije slatko, a suputnikova ga je naivnost zabavljala, pa naloži da se otvori još jedan Montebello.

— Ne! Ne! Nemojte mi toliko točiti! — reče Defouqueblize dižući svoju uskočanu čašu koju je Lafcadio bio netom natočio. — čudim se kako mi se to u prvi mah činilo neukusnim. Tako čovjek misli o mnogo čemu da je strašno dok ne okuša. Jednostavno sam mislio da pijem kiselu vodu Saint-Galmier, a onda sam, znate, pomislio kako ta voda ima nekakav čudan okus. To je isto kao kad bi vama tko natočio kiselu vodu, a vi biste mislili da pijete šampanjac, pa biste rekli, je li: »Ovaj šampanjac ima nekakav čudan okus! ...«

Smijao se sam svojim riječima, a onda se nagne nad stol prema Lafcadiju, koji se također smijao, pa mu potihlo reče:

— Ne znam što mi je da se ovoliko smijem; tome je sigurno krivo to vaše vino. Sve bih rekao da je ipak malo jače nego što ste rekli.

He-he-he! Ali odvest ćete me do mog kupea, dogovorili smo se, je li? Ondje ćemo biti sami, pa ako budem nepristojan, znat ćete i zašto.

- Na putu to ne može imati ozbiljnih posljedica - ubaci Lafcadio.

— Ah, gospodine — nadoveže odmah onaj — što bi sve čovjek učinio na ovom svijetu kad bi samo bio posve siguran da to ne može imati ozbiljnih posljedica, kao što lijepo kažete! Kad bi čovjek samo bio siguran da ga to ni na šta ne obvezuje ... Evo, uzmimo samo ovo što sam vam sad rekao, a što je zapravo posve prirodna pomisao. Mislite li da bih je smio iznijeti bez uvijanja da smo u Bordeauxu? Kažem u Bordeauxu zato što živim u Bordeauxu. Ondje me svi poznaju, poštuju; iako nisam oženjen, živim mirnim i skromnim životom, imam ugledno zvanje: profesor sam na Pravnom fakultetu, da, predajem komparativnu kriminologiju, to je nova katedra ... Shvaćate da se ondje ne smijem napiti, pa ni slučajno, ni jedan jedini put. Moj život mora svima ulijevati poštovanje. Pomislite samo da me koji student sretne pijanog na ulici! ... Poštovanje, ali da opet ne bude usiljeno; u tome je kvaka; ljudi ne smiju ni pomisliti: gospodin Defouqueblize (tako se prezivam) vraški se dobro suzdržava! ... Ne samo što ne smijem učiniti ništa neuobičajeno, nego još moram uvjeriti druge da ne bih učinio ništa neuobičajeno ni kad bih bio potpuno slobodan; da ne krijem u sebi ništa neobično što bi htjelo izbiti iz mene. Ima li još malo vina? Samo dvije-tri kapi, dragi moj ortače, dvije-tri kapi... Ovakva se prilika ne ukazuje dva puta u životu. Sutra, u Rimu, na kongresu na kojem ćemo se okupiti, sastat ću se sa mnogim kolegama, ozbiljnim, ukroćenim, suzdržljivim, isto tako užtogljenim kakav ću i sam biti čim ponovo obučem svoju livreju. Ovakvi društveni ljudi kao što smo vi i ja dužni su prema samima sebi da se pred svijetom pretvaraju.

Večera se već bližila kraju; jedan je konobar išao od stola do stola, naplaćivao račune i primao napojnice.

Sto se restoran više praznio, to je Defouqueblizeov glas u njemu jače odzvanjao; na mahove je tako praskao da se Lafcadio već pomalo uznemirio. Profesor je nastavio:

ANDRÉ GIDE

— I kad ne bi bilo društva da nas sputava, dostajala bi nam ona skupina rodbine i prijatelja kojima se nikako ne želimo zamjerati. Oni suprotstavljaju našoj neuljudenoj iskrenosti sliku nas samih za koju smo tek upola odgovorni i koja nam i ne sliči bogzna koliko, ali od koje bi, velim vam, bilo neprilično da se razlikujemo. U ovom je trenutku to živa istina: izišao sam iz svog lika, pobjegao sam od samog sebe ... O, zanosne li avanture! O, pogibeljne li naslade! ... Nego, da vam nisam

možda dodijao?

— Neobično me zanimajte.

- Samo vam pričam, pričam ... Što ćete! I pijan ostajem profesor; a tema mi leži na srcu ... Nego, ako ste povećerali, možda biste mi htjeli dati ruku i pomoći mi da se vratim u svoj kupe dok se još držim na nogama. Bojim se, ako se još malo dulje zadržim, da neću više biti kadar ni ustati.

Nakon tih riječi, Defouqueblize kao da uze zalet ne bi li ustao sa stolca, ali se u isti čas ponovo skljojka i napola izvali na raspremljen stol primaknuvši se gornjim dijelom tijela Lafcadiju, te produži nešto blažim i, tako reći, povjerljivim glasom:

- Evo vam moje teze: znate li što je potrebno da pošten čovjek postane nevaljalac? Dovoljno je malo otuđenja, zaborava! Jest, gospodine, samo rupa u sjećanju i iskrenost izbije na vidjelo! ... Prestanak uobičajenog toka, običan prekid struje. Dakako da to nikad ne bih rekao na svojim predavanjima ... Ali, među nama budi rečeno, kakve sve prednosti ima kopile! Pomislite samo: čovjek čije je i samo biće plod jednog skretanja, jednog zavoja na ravnoj crti!

Profesor je ponovo povicio glas; upro je u Lafcadija svoje čudnovate oči čiji je pogled, čas zamagljen a čas prodoran, počeo uznemirivati ovoga potonjeg. Lafcadio se pitaše nije li kratkovidnost toga čovjeka hinjena, i učini mu se da odnekud poznaje taj pogled. Na kraju, zbunjeniji nego što je sam sebi htio priznati da jest, ustane i naglo reče:

- Idemo! Uхватite me ispod ruke, gospodine Defouqueblize. Ustanite! Dosta je bilo ćaskanja. Defouqueblize se vrlo teško odvoji od svog stolca. Obojica se za-putiše posrćući po hodniku, prema odjeljku u kojem je ostala profesorova torba. Defouqueblize uđe prvi; Lafcadio ga posjedne i oprosti se s njim. Tek što mu je okrenuo leđa, na rame mu se spusti nečija snažna šaka. U tren oka se okrene. Defouqueblize se bio osovio na noge u jednom skoku ... nego, je li to bio još Defouqueblize - taj čovjek koji viče glasom u isti mah podrugljivim, zapovjedničkim i veselim:

- Nećemo valjda ipak tako brzo ostaviti prijatelja, gospodine Lafcadio Kakosevečzovete! ... Tako, dakle! Ipak je istina! Htjeli smo klisnuti?

Ništa više nije ostalo od onog nakresanog profesora čudakovića u ovoj krepkoj i čilolj ljudini u kojoj Lafcadio lako prepozna Protosa što svima ulijeva strahopoštovanje.

- Ah! To ste vi, Protose! - jednostavno reče. - Ovako mi je već draže. Nikako vas nisam mogao do kraja prepoznati.

Jer, koliko god bila strašna, Lafcadio je više volio bilo kakvu stvarnost od one nesuvisle noćne more u kojoj se bio batrgao već sat vremena.

- Nisam se loše našminkao, a? ... Zbog vas sam se bacio u trošak ... Nego, svejedno, vi biste, momče, morali nositi naočale, a ne ja; loše ćete se provesti ako ne budete znali bolje prozreti lukavce.

Koliko je zapretanih uspomena ta riječ lukavac probudila u Ca-dijevu duhu! U šatrovačkom govoru kojim su se Protos i on služili u vrijeme kad su zajedno bili u internatu, lukavac je bio čovjek koji, bilo iz kojih razloga, ne pokazuje pred svima i svagdje isto lice. Prema njihovoj podjeli, ima mnogo kategorija lukavaca, manje ili više otmjenih i hvale vrijednih, nasuprot kojima stoji jedinstvena velika porodica Ljuskara, čiji se predstavnici kočopere od vrha do dna društvene ljestvice.

Naša su dva pajdaša držala da su ova dva načela neprijeporna: 1) Lukavci prepoznaju jedan drugog; 2) Ljuskari ne prepoznaju lukavce. Lafcadio se prisjeti svega toga; kako mu je u naravi bilo da prihvaća svaku igru, osmijehne se. Protos proslijedi:

AndrL Cide

- Pa ipak, sreća je što sam se neki dan našao na pravom mjestu, a? ... Možda to i nije bilo posve slučajno. Rado nadzirem početnike: to ti je maštovito, poduzetno, vižlasto ... ali isuviše lako uобрази sebi da može bez savjeta sa strane. Vaš je posao, momče, upravo vapijao za ispravicima! ... Otkud vam ideja da stavite na glavu onakvo čudo kad se prihvaćate posla? Uz pomoć adrese trgovca na tom dokazalu strpali bi vas u buturu za osam dana. Ali ja sam sentimentaln prema starim prijateljima i dokazujem to i na djelu. Zna li, Cadio, da sam vas mnogo volio? Oduvijek sam mislio da bi se od vas moglo nešto napraviti. Onako lijepi kakvi ste bili, ne bi uopće bilo teško obrlatiti žene koje bi

sve trčale za vama, a isto tako, budite bez brige, i ucijeniti po kojeg muškarca, kao pride. Kako sam se obradovao kad sam napokon čuo nešto o vama i kad sam doznao da dolazite u Italiju! Bog i bogme! Jedva sam čekao da vidim koliko ste se promijenili od onog vremena kad smo zalazili k našoj staroj ljubavi. Još uvijek, znate, ne izgledate loše! Eh! Ta je znala što radi, ta Carola. Lafcadijeva je zlovolja postajala sve očitija, a isto tako i napor da je prikrije; sve je to neobično zabavljalo Protosa koji se gradio da ništa od toga ne vidi. Izvadio je bio iz džepa na prsluku mali kožni kružić i razgledao ga.

- Dobro sam ovo izrezao, a?

Lafcadio bi ga najradije bio zadavio; stiskao je šake tako da mu se nokti zabadahu u meso. Onaj je drugi nastavljao posprdno:

- Vraška usluga! Vrijedi, kao brat bratu, onih šest tisuća ... za koje bih vas molio da mi kažete zašto ih niste strpali u džep?

Lafcadio poskoči:

- Zar mislite da sam lopov?

- Slušajte, mali moj - produži Protos mirno - ja baš ne volim amatere; bolje da vam to odmah otvoreno kažem. A, osim toga, preda mnom ne treba da se pravite važni, ni blesavi. Pokazali ste stanovitu nadarenost, slažem se, briljantnu nadarenost, ali ...

- Prestanite se izrugivati - presiječe ga u riječi Lafcadio koji više nije obuzdavao svoju srdžbu. - Što biste sad htjeli? Ono sam neki dan

grdno zabrljavio; zar mislite da ne znam? Dobro, u rukama vam je oružje koje možete upotrijebiti protiv mene; sad neću ulaziti u to bi li za vas osobno bilo pametno da se poslužite njime ili ne. Želite da otkupim taj komadić kože? Dobro, izvolite! Prestanite se ceriti i buljiti u mene. Želite novaca. Koliko?

Njegov je ton bio toliko odrješit da je Protos malo ustuknuo, ali se začas opet snađe:

- Polako, polako! - reče. - Što sam vam bezobrazno rekao? Razgovaramo lijepo kao prijatelji.

Nemate se zašto žestiti. Bogami ste se čisto pomladili, Cadio.

Ali, dok mu je ovlaš gladio ruku, Lafcadio se trgne i odmakne.

- Sjedimo - nadoda Protos. - Ljepše ćemo razgovarati. Namjesti se u kut do vrata od hodnika i stavi noge na suprotnu klupu.

Lafcadio pomisli da mu želi prepriječiti put. Protos je, po svoj prilici, naoružan, a on trenutno nema kod sebe nikakva oružja. Ako se dohvate rukama, svakako će gore proći. Osim toga, premda je načas i poželio pobjeći, prevladala je već radoznalost, ona strastvena radoznalost s kojom se ništa, pa ni njegova osobna sigurnost, nije nikad mogla mjeriti. Sjede i on.

- Novaca? Ma, fuj! - reče Protos, pa izvadi cigaru iz doze i ponudi Lafcadija, ali ovaj odbi. - Da vam možda ne smeta dim? ... E pa, dobro, slušajte me onda. - Potegne nekoliko dimova iz cigare, te proslijedi posve mirno: - Ne, ne, Lafcadio moj dragi, ne očekujem od vas novaca, nego poslušnost. čini mi se da vama nije posve jasno, momče (oprostite mi što vam govorim ovako otvoreno), u kakvu ste položaju. Morate hrabro pogledati istini u oči; dopustite mi da vam u tome pomognem. »Momak je, dakle, htio pobjeći iz ovih društvenih okvira što nas stežu; simpatičan momak, dapače, upravo onakav kakve volim: naivan i dražesno nepromišljen; jer, pretpostavljam da nije pri tome mnogo računao ... Sjećam se, Cadio, kako ste svojedobno bili dobro potkovani u računu, ali nikad niste htjeli računati svoje troškove ...

Ukratko, gadio vam se način života ljuskara; neka se drugi tome čude, ja se ne čudim ... Ali se čudim kako ste vi, Cadio, tako inteligentni, mogli povjerovati da se može samo tako jednostavno istupiti iz jednog društva a da u isti mah ne upadnete u drugo; ili da i jedno društvo može biti bez svojih zakona.«

»Laivless,1 sjećate li se; to smo negdje pročitali: Tivo haivks in theair, tiuofishessivimming in the sea not more laivless than we ...2 Kako je književnost lijepa! Lafcadio dragi moj, naučite najprije zakone lu-kavaca!

— Možda biste se već mogli maknuti s te točke?

— čemu da se žurimo? Imamo vremena napretek. Ja silazim tek u Rimu. Lafcadio moj dragi, dogodi se da koji zločin promakne žandarima; sad ću vam objasniti zašto smo mi domišljatiji od njih: to vam je zato što stavljamo život na kocku. Gdje policija zataji, mi gdje kad uspijemo. K vragu, dobili ste ono što ste htjeli, Lafcadio; djelo je počinjeno i ne možete se više izvući. Volio bih da me poslušate jer bi mi, znate, bilo krivo da moram izručiti policiji starog prijatelja kao što ste vi; ali što mogu? Odsad ovisite o policiji - ili o nama.

- Ako me izručite, izručit ćete i sebe ...

- Nadao sam se da ozbiljno razgovaramo. Shvatite već jednom ovo, Lafcadio: policija hvata nepokorne; ali u Italiji rado surađuje s lukavcima. »Surađuje«, da, mislim da je to pravi izraz. I ja, momče, pomalo pripadam policiji. Motrim sve oko sebe. Pomažem održavanju reda. Ne djelujem, nego potičem na djelovanje.

»Hajde, prestanite se opirati, Cadio! Moji zakoni nisu nimalo strašni. Vi sve preuveličavate, što se toga tiče. Kako ste naivni, kako spontani! Mislite li da to nije već bila poslušnost, da to nije bilo zato što sam ja tako želio, što ste uzeli iz tanjura, za večerom, puce gospođice Venitequa? Ah, neoprezne li geste, idilične li geste! Siroti moj

1 Oni koji se ne pokoravaju zakonu; nepokorni (engl.)- (Prev.)

2 »Dva sokola u zraku, dvije ribe što plivaju u moru nisu nepokorniji od nas....« (engl.). (Prev.)

Lafcadio! Prilično ste se naljutili zbog te sitne geste, a? Najgore je što nisam to samo ja vidio. Ma, ne bojte se; konobar, udovica i mala pusu svi u isti rog. Divni su. Samo o vama ovisi hoćete li se sprijateljiti s njima. Lafcadio moj dragi, budite razumni; hoćete li se pokoriti?«

Možda zato što je bio zbunjen preko svake mjere, Lafcadio je bio nakanio šutjeti. Sjedio je ukrućena tijela, stisnutih usana, očiju uprtih ravno preda se. Protos slegne ramenima i nastavi:

— čudan ste vi svat! A zapravo neobično elastični! ... Nego, možda biste već bili i dali svoj pristanak da sam vam najprije rekao što očekujemo od vas. Lafcadio moj dragi, oslobodite me jedne sumnje: vi koga sam ostavio onako siromašna niste pokupili šest hiljadarki koje vam je slučaj bacio pod noge - je li vama to prirodno? ... Stari gospodin de Baraglioul je umro, rekla mi je gospođica Venitequa, sutradan nakon posjeta grofa Juliusa, njegova dična sina, vama; a uvečer toga istog dana dali ste nogu gospođici Venitequa. Nakon toga ste se, bogme, slizali s grofom Juliusom; hoćete li biti tako dobri da mi objasnite zašto? ... Lafcadio moj dragi, znam da ste svojedobno imali više stričeva; ali vaš rodoslov mi se odonda nekako pobaraljuljao! ... Ma, nemojte se ljutiti; šalim se. Ali što biste htjeli da čovjek misli? ... Osim ako ne dugujete svoje sadašnje bogatstvo izravno gospodinu Juliusu; što bi bilo (dopustite da vam to kažem), s obzirom na to kako ste zavodljivi, Lafcadio, još mnogo sablažnji-vije. Bilo ovako ili onako, i što god nam dali na znanje, Lafcadio moj dragi, stvar je potpuno jasna i vaša je zadaća određena: ucijenit ćete Juliusa. Što se sad, tu, molim vas, prćite! Ucjenjivanje je zdrava ustanova, prijeko potrebna za održavanje morala. Sto je sad? Odlazite? ...

Lafcadio je bio ustao.

— Ma, pustite me već jednom da prođem! — uzvikne i prekorači Protosa. Ovaj je bio izvaljen preko cijelog odjeljka, od jedne klupe do druge, ali nije ni prstom maknuo da ga zaustavi. čudeći se što ga ne zadržava, Lafcadio otvori vrata hodnika, odmakne se od njega i dobaci

ANDRŽ GIDE

mu: - Neću nikamo pobjeći, ne bojte se! Možete me držati i dalje na oku; ali radije sve drugo nego da vas još slušam ... Oprostite što dajem policiji prednost pred vama. Izvolite me prijaviti, očekujem je.

6.

Tog istog dana stigli su iz Milana večernjim vlakom Anthimeovi; kako su putovali u trećem razredu, tek su u Rimu vidjeli da su grofica de Baraglioul i njena starija kćerka doputovale iz Pariza istim vlakom u spavaćim kolima.

Dva-tri sata prije brzojava o smrtnom slučaju, grofica je bila primila pismo od svog muža, koji joj je nadugo i naširoko pisao o velikom užitku što mu ga je bio pričinio neočekivan susret s Lafcadijem;

zacijelo nije u tom pismu provijavao nikakav nagovještaj onog polu-bratimstva što je, u Juliusovim očima, pridavalo nekakav perfidan čar tom mladiću (Julius je ostao vjeran nalogu svog oca te nije o tome otvoreno porazgovarao sa svojom ženom, pa ni sa samim Lafcadijem), ali neki drugi nagovještaji, neka prešutkivanja bijahu dovoljna upozorenja grofici; čak nisam posve siguran da Juliusu, kome je manjkalo rasonode u njegovoj malograđanskoj svakodnevnici, nije bilo zabavno da se vrti oko skandala i da opeče na njemu vrškove prstiju. Isto tako nisam siguran ni da Lafcadijeva nazočnost u Rimu, nada da će ga ponovo vidjeti, nije pomalo, pa i znatno utjecala na Genevievinu odluku da prati majku na tom putu.

Julius ih je dočekaao na kolodvoru. Brže-bolje ih je odvelo u Grand--Hotel, pošto se gotovo istog časa rastao s Anthimeovima s kojima se imao ponovo naći sutradan na sprovodu. Anthimeovi su pak otišli u Via di Bocca di Leone, u hotel u kojem su bili odsjeli za svog prvog boravka u Rimu. Marguerite je donijela romanopiscu radosne vijesti: nema više zapreka da bude izabran; prije dva dana kardinal Andre ju je napola službeno izvijestio da kandidat neće više morati čak ni obnoviti svoje

službene posjete; Akademija mu ide u susret, otvara mu sama svoja vrata: očekuju ga.

- Eto, vidiš! - reče Marguerite. - Što sam ti rekla još u Parizu? Sve dolazi u pravi čas. Na ovom svijetu treba samo strpljivo čekati.

— I ne mijenjati se — skrušeno je nadopuni Julius, prinoseći usnama ruku svoje supruge i ne videći kako se pogled njegove kćeri, uprt u njega, ispunjava prezirom. — Ostati vjeran vama, svojim mislima, svojim načelima. Ustrajnost je najvažnija vrlina.

Već je ostalo za njim sjećanje na najnovije skretanje, i svaka pomisao koja ne bi bila pravovjerna, i svaka nakana koja ne bi bila dolična. Sad kad je bio dobro obaviješten, pribrao se bez po muke.

Divio se profinjenoj dosljednosti koju je njegov duh zasvjedočio kad je načas skrenuo s puta. Nije se on promijenio, nego papa.

»Koliko je, naprotiv, moj duh bio postojan«, govorio je sam sebi, »koliko logičan! Najteže je znati čega se treba držati. To je i došlo glave onog sirotog Fleurissoirea, to što je zavirio iza kulisa.

Najjednostavnije je, kad je čovjek jednostavan, da se drži samo onoga što zna. Ona ga je užasna tajna upropastila. Spoznaja okrepljuje samo jake ... Svejedno, drago mi je što je Carola obavijestila policiju; sad bar mogu slobodnije razmišljati... Ipak, kad bi Armand-Dubois znao da nije pravi Sveti Otac kriv njegovoj nevolji i progonstvu, kakva bi to utjeha bila za nj! Kakvo ohrabrenje za njegovu vjeru! Kakvo olakšanje!... Neće biti naodmet da sutra, nakon pogreba, porazgovaram s njim.

Na pogrebu nije bilo mnogo svijeta. Tri kočije su išle za mrtvačkim kolima. Padala je kiša. U prvoj kočiji Blafaphas je kao prijatelj pratio Arniku (čim se završi korota, oženit će se njome, o tom nema ni najmanje sumnje); obadvoje su bili krenuli iz Paua prije dva dana (Blafaphas nije mogao podnijeti pomisao da prepusti udovicu njenoj žalosti, da je ostavi da sama pode na taj veliki put; pa i da je mogao podnijeti! Iako nije bio član obitelji, svejedno je bio u koroti — koji rođak vrijedi koliko takav prijatelj?) Međutim, stigli su u Rim prije svega nekoliko sati jer su bili zakasnili na jedan vlak.

L ..
. |. V.*'.""*
AndrL Cide

U posljednjoj kočiji bila je gospoda Armand-Dubois s groficom i njezinom kćerkom, a u srednjoj grof s Anthimeom Armand-Du-boisom.

Nad Fleurissoireovom rakom nitko nije ništa natuknuo o njegovoj zlosretnoj pustolovini. Ali, na povratku s groblja, Julius de Baraglioul nade se opet nasamu s Anthimeom i počeo ovako:

— Obećao sam vam da ću se zauzeti za vas kod Svetog Oca.

— Bog mi je svjedok da vas nisam za to molio.

— To je istina. Bio sam ozlojeđen zbog oskudice u kojoj vas je Crkva ostavila, i poslušao sam jedino glas svoga srca.

— Bog mi je svjedok da se nisam ni najmanje žalio.

— Znam! ... Znam! ... Prilično ste mi dodijali tom svojom rezignacijom! Štoviše, kad me već

navodite da se na to vraćam, moram vam priznati, dragi moj Anthime, da sam u svemu tome vidio više oholosti nego svetosti, i da mi je ta vaša pretjerana rezignacija, kad sam vas posljednji put vidio u Milanu, nalikovala mnogo više na pobunu nego na pravu pobožnost, i da ste me prilično uzdrmali u mojoj vjeri. Pa, Bog nije toliko tražio od vas, do vruga! Budimo otvoreni! Vaše me je držanje šokiralo.

— A mene je vaše, dragi brate, mogu valjda i ja vama priznati, ražalostilo. Zar me niste upravo vi poticali na pobunu i...

Julius mu, ražešćen, upade u riječ:

— Ja sam dovoljno i sam iskusio i drugima pokazao u toku svoje karijere da čovjek može biti besprijekoran kršćanin a da u isti mah ne prezire zakonite prednosti koje mu daje rang na koji ga je Bog, u svojoj mudrosti, postavio. A vašem sam držanju zamjerio upravo to što svojim prenemaganjem kao da želi biti vrednije od moga držanja.

— Bog mi je svjedok da ...

— Ama, nemojte mi neprestano oponirati! — presiječe ga Julius ponovo u riječi. — Bog nema tu nikakve veze. Kad kažem da mi vaše držanje i te kako miriše na pobunu, htio bih vam objasniti da upravo ... mislim: na svoju pobunu; a to je baš ono što vama zamjeram: prihvaćanjem nepravde, puštate drugog da se buni umjesto vas. Jer, ja nisam htio priznati da Crkva nema pravo; ali vaše ju je držanje okrivljavalo, iako naoko nije diralo u nju. Stoga sam odlučio da se žalim umjesto vas. A sad ćete vidjeti kako sam imao pravo što sam se

ljutio. Julius, kome se čelo orosilo znojem, odloži cilindar na koljena.

— Hoćete li da malo pustimo svježeg zraka? — priupita ga Anthime i uslužno spusti prozor na svojoj strani.

— čim sam, dakle, stigao u Rim, zatražio sam audijenciju - nastavi Julius. — I primili me. Moj je korak bio okrunjen neobičnim uspjehom...

— Aha! - ravnodušno će Anthime.

— Jest, dragi moj. Jer, iako nisam zapravo ishodio ništa od onoga radi čega sam bio došao, stekao sam prilikom tog posjeta uvjerenje ... koje brani našeg Svetog Oca od svih onih uvredljivih postavki koje smo izmislili na njegov račun.

— Bog mi je svjedok da nisam nikad izrekao ništa uvredljivo na račun našeg Svetog Oca.

— Ali ja jesam, umjesto vas. Vidio sam da ste oštećeni; bio sam ozlojeđen.

— Prijedite na činjenice, Juliuse: jeste li vidjeli papu?

— E pa, nisam! Nisam vidio papu — prasne napokon Julius. - Ali sam se domogao jedne tajne; u prvi mah sumnjive tajne, ali ju je uskoro smrt našeg dragog Amedeea u potpunosti potvrdila; tajna je užasna, zbunjuje čovjeka, ali vašoj vjeri, dragi Anthime, može pružiti utjehu. Jer, znajte da je papa nevin što se tiče nepravde koje ste vi žrtva ...

— Pa, u to nisam nikad ni sumnjao.

— Anthime, pazite dobro: nisam vidio papu jer ga nitko i ne može vidjeti; onaj koji trenutno sjedi na papinskom prijestolju, i koga Crkva sluša, i koji obznanjuje zakone, onaj koji je sa mnom razgovarao, papa kojeg možete vidjeti u Vatikanu, papa kojeg sam ja vidio, nije pravi papa.

Na te riječi Anthime se počeo sav tresti od grohotna smijeha.

AndrL Cide

- Smijte se, smijte! - nastavi Julius uvrijeđeno. - I ja sam se isprva smijao. Da sam se malo manje smijao, ne bi danas Fleurissoire bio mrtav. Ah, ona svetačka duša! Nevina žrtva! ...

I glas mu se uguši u jecajima.

— Recite mi, govorite li vi to sve skupa ozbiljno? ... Eh! ... Eh! ... Eh! ... — izusti Armand-Dubois, koga je Juliusov patos uznemirio. — Naime, trebalo bi ipak znati ...

- Pa on je i nastradao baš zato što je htio znati.

— Jer, na kraju krajeva, ako sam se ja laka srca odrekao svojih dobara, svoga položaja, svoje znanosti, ako sam dopustio da me izigraju ... -nastavi Anthime, koji je i sam malo-pomalo padao u

vatru.

— Kažem vam: za sve to nije onaj pravi ni najmanje kriv; vas je izigrao običan sluga Kvirinala.

— Da vam vjerujem?

- Ako ne vjerujete meni, vjerujte onom sirotom mučeniku! Obadvojica zašutješe na neko vrijeme.

Kiša je bila prestala; jedna se

zraka probila kroz oblake. Kočija se lagano truckala, vraćajući se u grad.

— Ako je tako, znam što ću učiniti — nastavi Anthime posve odlučnim glasom. — Razotkrit ću prevaru.

Julius se trgne.

- Nemojte me plašiti, dragi moj! Sigurno će vas izopćiti iz Crkve.

- Tko? Ako me izopćí lažni papa, baš me briga.

— A ja sam mislio kako ću vam pomoći da u toj tajni nađete nekakvu utjehu - nastavi zgranuti Julius.

— Šalite se valjda? ... A tko mi jamči da Fleurissoire, kad stigne u raj, neće isto tako otkriti da ni njegov dragi Bog nije onaj pravi?

- čujte, dragi moj Anthime, sad već buncate. Kao da bi mogla biti dvojica! Kao da bi mogao biti JOŠ JEDAN!

— Ama, vama je zbilja lako govoriti, vama koji se niste radi njega ničega odrekli, vama kome sve donosi korist, bio on prav ili lažan ... Ah, pustite me, treba mi zraka.

Nagnuvši se kroz prozor, dodirne vrhom štapa kočijaševo rame i reče mu da zaustavi kočiju. Julius htjede sići za njim.

— Nemojte! Ostavite me na miru. Sad znam dosta toga pa se mogu i sam ravnati. Ostalo sačuvajte za koji svoj roman. A što se mene tiče, još ću večeras pisati velikom meštru Reda, a od sutra ću opet preuzeti svoju znanstvenu rubriku u La Depeche. Ala će biti smijurije.

— Šta! Opet hramljete - reče Julius čudeći se što Anthime opet nabada.

— Da, otprije nekoliko dana, opet imam bolove.

— Eh, tako mi kažite! — reče Julius pa se ponovo zavuču u kočiju ne gledajući više za njim.

7.

Je li Protos zaista namjeravao izručiti Lafcadija policiji, kao što mu je bio zaprijetio?

Ne znam: daljnji događaji su, uostalom, pokazali da među gospodom u policiji i nije imao baš same prijatelje. Pošto ga je Carola bila dan ranije prijavila, policajci su mu postavili mišolovku u Vicolo dei Vecchierelli; već su odavno poznavali tu kuću i znali su da je na gornjem katu dobro povezana sa susjednom, pa su vrebali izlaze obiju.

Protos se nije bojao policajaca; nije ga plašilo javno tužilaštvo, pa ni sudski aparat; znao je da ga neće lako ukebat, da nije zapravo kriv ni za kakav zločin, nego samo za neke sitne prijestupe zbog kojih ga neće ni uhititi. Stoga se nije bogzna kako prepao kad je pojmio da je opkoljen. A pojmio je to vrlo brzo jer je imao razvijen njuh za raspoznavanje te gospode, ma kako ona bila prerušena.

Tek malko smeten, zaključao se najprije u Carolinu sobu i čekao da se ona vrati. Nije ju bio vidio od ubojstva Fleurissoirea i želio je da se s njom malo posavjetuje i da joj dade neke upute, za svaki slučaj, ako ga strpaju u zatvor.

Carola se, pak, pokoravajući se Juliusovoj volji, uopće nije bila pojavila na groblju; nitko nije znao da ona, sakrivena iza jednog mauzoleja, pod kišobranom, izdaleka prisustvuje tajnom obredu.

čekala je

Andrč Gide

strpljivo, smjerno, dok svi ne napuste svježi grob; vidjela je kako se ponovo stvara povorka, kako se Julius ponovo s Anthimeom penje u kočiju i kako kola odlaze pod sitnom kišom. Tada i ona pride grobu, izvuče ispod rupca veliku kitu lijepih kata i položi je na grob, podalje od obiteljskih vijenaca. Zatim ostade još dugo na kiši ne gledajući ništa, ne misleći ništa i ne moleći se nego samo plačući. Kad se vratila u Vicolo dei Vecchierelli, odmah primijeti na pragu dvije neuobičajene spodobe, ali ne pojmi da je kuća pod nadzorom policije. Jedva je čekala da vidi Protosa; nimalo nije sumnjala da je on ubojica, te ga je mrzila iz dna duše ...

Nakon nekoliko trenutaka policajci dotrčaše na njeno zapomaganje; kasno, na žalost! Doznajući da ga je ona izdala, Protos je, razjaren, zadavio Carolu.

To se zbilo negdje oko podne. Većernje novosti donijele su već o tome vijest, a kako je kod Protosa nađen onaj izrezak iz podstave šešira, nitko nije sumnjao u njegovu dvostruku krivnju.

Lafcadio je, međutim, sve do večeri živio u nekakvu iščekivanju ili neodređenu strahu, ne možda od policije kojom mu je bio zaprijetio Protos, nego od samog Protosa ili što ja znam od čega, nečega od čega se nije više ni pokušavao braniti. Obuzela ga je bila neka nepojmljiva tupost koja je možda bila i običan umor: digao je ruke od svega.

Prethodnog je dana bio samo načas vidio Juliusa, kad je ovaj dočekao napuljski vlak da preuzme leš; zatim je dugo hodao po gradu, bez cilja, ne bi li tako otupio razdraženost koju je u njemu, nakon onog razgovora u vlaku, izazvao osjećaj zavisnosti.

Pa ipak, vijest da je uhićen Protos nije donijela Lafcadiju olakšanje kakvom se možda nadao. Prije bi se reklo da je bio razočaran. čudna li stvora! Odlučno je odbacivao svaku materijalnu korist od svoga zločina, ali se nerado odricao bilo kojeg rizika u igri. Nije htio priznati daje igra već završena. Rado bi, kao što je nekad činio u šahu, poklonio protivniku topa. Baš kao da mu je ovaj događaj isuviše olakšao po-

bjedu pa je igra izgubila svaku zanimljivost, slutio je da neće imati mira ako ne bude i dalje izazivao sudbinu.

Večerao je u obližnjoj tratoriji da ne bi morao oblačiti frak. Uskoro zatim, vrativši se u hotel, spazi kroz staklena vrata restorana grofa Juliusa kako sjedi za stolom sa svojom ženom i kćerkom. Bio je osupnut ljepotom Genevieve koju nije bio vidio od svoga prvog posjeta njihovoj kući. čekao je u pušionici da završi večera kad mu javiše da je grof otišao u svoju sobu i da ga gore očekuje.

Ude. Julius de Baraglioul bijaše sam; ponovo je bio obukao obično odijelo.

- E pa, ubojica je onkraj brave - reče odmah pružajući mu ruku. Ali Lafcadio ne prihvati njegovu ruku. Ostao je stajati na vratima.

- Koji ubojica? - zapita.

- Pa ubojica mog pašanca, za miloga Boga!

- Ja sam ubojica vašeg pašanca.

Reče to a da mu glas ne zadrhta, ne mijenjajući tona, ne spuštajući glasa, bez ikakve geste, toliko prirodno da ga Julius u prvi mah ne shvati. Lafcadio mu je morao ponoviti:

- Nije uhićen, kažem, ubojica vašeg gospodina pašanca, iz jednostavnog razloga što sam ja ubojica vašeg gospodina pašanca.

Da se Lafcadio doimao kao kakav divljak, možda bi Juliusa bio spopao strah; ali Lafcadio je imao djetinji lik. Izgledao je još mladi nego kad ga je Julius prvi put vidio; pogled mu je bio isto onako bistar, glas isto onako jasan. Zatvorio je bio za sobom vrata, ali ostao je naslonjen na njih. Julius se svali u naslonjač do stola.

- Jadno moje dijete - reče mu ponajprije - govorite tiše! ... Sto vas je spopalo? Kako ste to mogli učiniti?

Lafcadio obori glavu; već je požalio ono što je rekao.

- Što ja znam? Učinio sam to na brzinu, dok sam još imao volju da to učinim.

-A što ste imali protiv Fleurissoirea, tog časnog i kreposnog čovjeka?

- Ne znam ... Nekako mi se činilo da nije sretan ... Kako biste htjeli da vam objasnim nešto što ne mogu ni sam sebi objasniti?

Andrž Gide

Medu njima je rasla nekakva mučna šutnja koju su njihove riječi na mahove prekidale, a koja je zatim bivala još dublja; tada bi čuli valove neke banalne napolitanske glazbe kako dopiru iz velikog hotelskog predvorja. Julius je vrhom nokta na malom prstu, šiljastim i vrlo dugačkim, grebao sitnu mrlju od svijeće na stolnjaku. Odjednom primijeti da je slomio taj svoj lijepi nokat. Vidio je poprečnu prugu koja je potamnila u svoj širini ružičasti ton tog oblog dragulja. Kako je to učinio? I kako nije to odmah zapazio? Bilo kako mu drago, ništa se tu više nije dalo popraviti; ništa mu drugo

nije preostalo nego da ga odreže. To mu je bilo strašno krivo jer je vrlo pomno njegovao svoje nokte, a navlastito taj nokat koji je bio postupno oblikovao i koji mu je ukrašavao prst ističući njegovu eleganciju. Škarice su bile u ladici toaletnog stolića pa Julius htjede ustati da ode po njih, ali se sjeti da bi tada morao proći mimo Lafcadija, a kako je bio vrlo taktičan, odgodi tu delikatnu operaciju za poslije.

— I ... što sad kanite? — zapita ga.

— Ne znam. Možda ću se prijaviti policiji. Noćas ću još o svemu dobro promisliti.

Julius ponovo spusti ruku niz priručje naslonjača; gledaše nekoliko časaka Lafcadija, pa uzdahne potpuno obeshrabreno:

— A ja umalo što vas nisam zavolio! . .

Rekao je to bez neke zle namjere. Lafcadio se tu nije prevario. Ali, koliko god bila nesvjesna, ta rečenica nije zato bila ništa manje okrutna te ga je ujela za srce. Podigne glavu i ukruti se boreći se s tjeskobom što ga je iznenada bila spopala. Pogleda Juliusa. »Je li to zaista čovjek koga sam, koliko jučer, smatrao, tako reći, bratom?« — pomisli. Prijeđe pogledom po toj sobi u kojoj je još preksinoć, unatoč svom zločinu, mogao onako radosno s njim ćaskati; bočica parfema stajala je još na stolu, gotovo prazna.

— čujte, Lafcadio — nastavi Julius — vaš mi se položaj ne čini potpuno beznadnim. Navodni počinitelj tog zločina ...

— Da, znam da su ga uhitili — hladno ga presiječe Lafcadio u riječi. - Zar ćete mi savjetovati da pustim da umjesto mene bude optužen nevin čovjek?

— Taj koga vi nazivate nevinim čovjekom upravo je ubio jednu ženu, i to ženu koju poznajete ...

— Pa mi savjest može biti mirna, je l' te?

— Ne mislim baš to, ali...

— Dodajmo još tome da me je on jedini mogao izdati.

— Vidite i sami da još ima nade.

Julius ustane, priđe prozoru, popravi nabore na zastoru i vrati se, pa se nagne i prekriži ruke na naslonu naslonjača u kojem je dotle bio sjedio:

— Lafcadio, ne bih vas htio pustiti da odete a da vam ne dam jedan savjet. Samo o vama ovisi, uvjeren sam, hoćete li ponovo postati čovjek i hoćete li zauzeti svoje mjesto u društvu, bar ono mjesto koje vam omogućava vaše porijeklo ... Crkva je tu da vam pomogne. Hajde, momče, dajte se ohrabrite: ispovjedite se!

Lafcadio nije mogao a da se ne osmijehne:

— Razmislit ću o vašim ljubaznim riječima.

— Zakorači prema Juliusu i reče mu: - Sigurno će vam biti draže da ne dotaknete ruku ubojice. Ipak bih vam htio zahvaliti na vašoj ...

— Nema na čemu, nema na čemu — reče Julius i učini srdačnu ali suzdržljivu kretnju. — Zbogom, mladiću! Ne usuđujem vam se reći: do viđenja. Pa ipak, ako jednom poslije budete ...

— A sad mi nemate ništa više reći?

— Zasad ništa više.

— Zbogom, gospodine. Lafcadio se ozbiljno nakloni i iziđe.

Vrati se u svoju sobu, jedan kat više. Dopola se svuče i izvali na postelju. Potkraj dana bilo je vrlo vruće; noć nije donijela osvježenje. Prozor mu bijaše širom otvoren, ali nije bilo ni daška vjetra; daleke električne svjetiljke na Trgu Terma, od kojeg ga je razdvajao perivoj, ispunjahu mu sobu modrikastom i razljevenom svjetlošću koja kao da dopirala s Mjeseca. Htio je razmišljati, ali mu je neka čudna oba-mrlost očajno umrtvljivala duh; nije mislio ni na svoj zločin ni na to

AndrL Ode

kako da umakne; samo se trudio da ne čuje više one Juliusove grozne riječi: »A ja umalo što vas nisam zavolio ...« Ako Lafcadio ne voli Juliusa, zaslužuju li te riječi njegove suze? Plače li zaista zbog toga? ... Noć je tako blaga, čini mu se da se treba samo opustiti pa da umre. Dohvati staklenku s vodom što je stajala pokraj postelje, namoči rupčić i pritisne ga na srce što ga je boljelo.

»Nikakav napitak na ovom svijetu neće moći više osvježiti ovo suho srce«, reče sam sebi puštajući da mu teku suze sve do usta ne bi li osjetio njihovu gorčinu. U uhu mu odzvanjahu stihovi koje nije znao gdje ih je pročitao, niti je znao da ih pamti:

My heart aches; a drowsy numbness pains My senses ..." Zadrijema.

Sanja li? Nije li mu to netko pokucao na vrata? Vrata, koja obnoć nikad ne zaključava, polagano se otvaraju da bi propustila krhku bijelu priliku. čuje kako ga tiho doziva:

- Lafcadio ... Jeste li tu, Lafcadio?

Kroz polusan Lafcadio ipak prepoznaje taj glas. Ali ne sumnja li još u ozbiljnost tako ugodne pojave? Ne boji li se da ne pobjegne od kakve riječi, od kakve kretnje? ... Šuti.

Genevieve de Baraglioul, čija je soba bila do sobe njena oca, bila je i nehotice čula cijeli razgovor između njena oca i Lafcadija. Nesnosna tjeskoba nagnala ju je sve do Lafcadijeve sobe, a kako je sad njeno dozivanje ostalo bez odgovora, povjerovala je da se Lafcadio ubio, pa pohrli do njegova uzglavlja i pade na koljena jecajući.

Dok je tako klečala, Lafcadio se pridigne i sagne, sav skupljen nad njom, ne usuđujući se još ipak utisnuti cjelov u to lijepo čelo koje nazire u mraku gdje se sja. Genevieve de Baraglioul osjeti tada kako

1 Srce me boli; snena obamrlost mori mi čula... (Ponešto netočno navedeni stihovi iz Ode slavuju engleskog pjesnika Johna Keatsa.) (Prev.)

joj naglo slabi volja; zabacujući unatrag to čelo koje već milovaše Lafcadijev dah, i ne znajući se više nikom drugom obratiti, da je zaštititi od njega, doli njemu samom, reče mu:

- Smilujte mi se, prijatelju!

Lafcadio se začas pribere, odmakne se od nje i odgurne je u isti mah:

- Ustanite, gospođice de Baraglioul! Otiđite u svoju sobu! Ja nisam ... ne mogu više biti vaš prijatelj.

Genevieve ustane, ali se ne odmakne od postelje na kojoj je i dalje napola ležao onaj za koga je već mislila da je mrtav, te nježno dotakne Lafcadijevo vrelo čelo, kao da se želi uvjeriti da je živ:

- Ama, prijatelju dragi, čula sam sve što ste večeras rekli mom ocu. Zar ne shvaćate da sam upravo zato i došla?

Lafcadio se dopola uspravi i pogleda je. Njena raspuštena kosa padala je oko nje; cijelo joj lice bilo u mraku tako da joj nije vidio očiju, ali je osjećao kako ga njen pogled svega obavlja. Kao da ne može podnijeti tu milinu, on sakri lice u svoje šake i zajeca:

- Ah, zašto sam vas tako kasno sreo? Što sam učinio da ste me zavoljeli? Zašto mi tako govorite kad više nisam slobodan i dostojan da vas volim?

Ona mu tužno odvratila:

- Došla sam k vama, Lafcadio, a ne k nekom drugom. K vama, zločincu. Lafcadio! Koliko sam puta uzdišući izgovorila to vaše ime, od onog prvog dana kada ste se pojavili preda mnom kao junak, čak i malo previše smion ... Znajte sad i ovo: u potaji sam se bila obećala vama onog istog trenutka kad sam vas vidjela kako se velikodušno žrtvujete. Što se odonda dogodilo? Je li moguće da ste ubili čovjeka? Što ste to učinili od sebe?

A kako je Lafcadio, umjesto odgovora, samo vrtio glavom, ona nastavi:

- čini mi se da sam čula oca kako kaže da je netko drugi uhićen? Neki razbojnik koji je ubio ...

Lafcadio! Spasite se dok još imate vremena; bježite još noćas! Bježite!

Tada Lafcadio prošapće:

ANDRi' GIDE

— Ne mogu više. — A kako mu je Genevievina raspuštena kosa dodirivala ruke, zgrabi je za kosu, pritisne je strastveno na oči, na usta: - Da bježim! Zar mi to vi savjetujete? A kamo biste htjeli da sad bježim? čak i kad bih umakao policiji, ne bih mogao sam sebi... A, osim toga, prezreli biste me kad bih bježao.

— Ja da bih vas prezrela, prijatelju dragi ...

— Nisam bio svjestan da živim; ubio sam čovjeka kao u snu; u noćnoj mori u kojoj se odonda batrgam ...

— I iz koje vas ja želim istrgnuti... - uzvikne ona.

— Ali zašto da se probudim kad bih se probudio kao zločinac? — Uhvati je za ruku. — Zar ne shvaćate da mi je nekažnjivost mrska? Sto mi sad još preostaje nego da se predam kad se razdani? — Bogu se morate predati u ruke, a ne ljudima. Da vam moj otac to nije rekao, ja bih vam sad rekla: Lafcadio, Crkva je tu da vam odredi pokoru i da vam pomogne da opet nađete svoj mir, nakon što se pokajete.

Genevieve ima pravo, i dakako da Lafcadio nema boljeg rješenja nego da se lijepo pokori; uvidjet će to kad-tad, i uvidjet će da su drugi izlazi zatvoreni... Šteta je samo što mu je to prvi savjetovao onaj zvekan Julius!

— Kakvu mi to lekciju sad držite? — reče joj neprijateljski. — Zar mi to vi tako govorite? Ispušta joj ruku koju je držao, odbija je od sebe; i dok se Genevieve odmiče, osjeća kako u njemu raste, pored tko zna kakve kivnosti na Juliusa, potreba da odvrati Genevieveu od njena oca, da je povuče niže, bliže sebi; obarajući pogled, opaža njene gole noge u svilenim papučicama.

— Zar ne shvaćate da se ne bojim kajanja, nego ...

Ustao je s postelje; okreće se od nje; odlazi do otvorenog prozora; guši se; naslanja čelo na staklo, a vrele dlanove na ledeno željezo balkona; najradije bi zaboravio da je ona tu, da je blizu nje ...

— Gospođice de Baraglioul, učinili ste za jednog zločinca sve što djevojka iz dobre kuće smije pokušati; čak i malo više od toga; zahvaljujem vam od sveg srca. A sad će biti najbolje da me ostavite. Vratite

se svom ocu, svojim navikama, svojim dužnostima ... Zbogom! Tko zna hoću li vas još vidjeti? Znajte da ću se sutra predati vlastima zato da bih bio malo dostojniji pažnje koju mi iskazujete. Znajte da ... Ne! Nemojte mi prilaziti ... Mislite li da bi mi stisak ruke bio dovoljan?

Genevieve bi se oduprla gnjevu svog oca, mnijenju svijeta i njegovu preziru, ali pred tim Lafcadijevim ledenim tonom ponestaje joj hrabrosti. Zar nije zbilja shvatio, kad je ovako došla, obnoć, da porazgovara s njim, da mu ovako očituje svoju ljubav, da i u nje ima odlučnosti i odvažnosti i da njena ljubav vrijedi možda više nego puko hvala? ... Ali, kako da mu kaže da se i ona, sve do dana današnjega, bacakala kao u kakvu snu - snu iz kojeg se samo na mahove izbavljala u bolnici gdje joj se, među sirotom dječicom, dok je previjala njihove prave rane, gdjekad činilo da stupa u dodir, naposljetku, s kakvom-takvom zbiljom - u bijednu snu u kojem su se uz nju bacakali njeni roditelji i isprečavali se svi oni besmisleni običaji njihova svijeta, i da nikako nije mogla ozbiljno shvatiti njihova mišljenja, njihove težnje, njihova načela, pa čak ni njih same? Kakvo je onda čudo što Lafcadio nije ozbiljno shvatio Fleurissoirea? ... Je li moguće da će se njih dvoje ovako rastati? Ljubav je goni, gura je prema njemu. Lafcadio je hvata, grli, obasiplje joj blijedo čelo cijelo-vima ...

Ovdje počinje jedna nova knjiga.

O, opipljiva istino požude! Otiskuješ u sumrak sablasti mog duha.

Ostavit ćemo naše ljubavnike u času kad pjevaju pijevci, kad boja, toplina i život napokon nadvladavaju noć. Ponad usnule Genevieve, Lafcadio se pridiže. Ne gleda, međutim, lijepo lice svoje milosnice, njeno ovlaženo čelo, njene sedefaste vjede, njena poluotvorena topla usta, njene savršene dojke, njene umorne udove, ne, ništa od svega toga ne gleda, nego kroz širom otvoreni prozor gleda kako u osvit dana treperi jedno drvo u perivoju.

ANDRI GIDB

Uskoro će ga Genevieve morati napustiti; ali on još nešto čeka; osluškuje, nagnut nad nju, kroz njen laki dah, nejasnu buku grada što se već budi iz mrtvila. Negdje daleko, u vojarnama, trubi truba. Sto? Hoće li se odreći života? I pomišlja li još da se preda vlastima, radi poštovanja Genevieve, koju nešto manje poštuje otkako je više voli?

ZEMALJSKA HRANA

(1897)

S FRANCUSKOGA PREVEO ZVONIMIR MRKONJIĆ

Naslov izvornika

ANDRÉ GIDE, LES NOURRITURES TERRESTRES

© Editions Gallimard 191.7.

© Alfa, d.d., Zagreb, 1999.

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Evo plodova

kojima smo se hranili na zemlji. Kuran, II, 23.

Svom prijatelju Mauriceu Quillotu

ISedajda te prevari, Natanaele, grubi naslov koji sam dao ovoj knjizi, jer mi se tako svidjelo; mogao sam je nazvati »Menalk«, ali Menalk nije nikad postojao, kao ni ti. Jedino čovječje ime koje bi mogla nositi ova knjiga bilo bi moje, ali kako bih se onda usudio potpisati je.

Predao sam se pisanju bez pripreme, bez stida; a ako ponekad govorim o zemljama koje uopće nisam vidio, o mirisima koje uopće nisam osjetio, o djelima koja uopće nisam izveo - ili o tebi, moj Natanaele, koga još nisam sreo — nije to licemjerje, a sve to nije lažnije od ovog imena, Natanaele koji ćeš me čitati, a dajem ti ga ne znajući tvoje buduće ime.

A kad me budeš pročitao, odbaci ovu knjigu - i izadi. Htio bih te ispuniti željom da izadeš- da izadeš ma otkud, iz svoga grada, iz svoje obitelji, iz svoje sobe, iz svoje misli. Ne ponesi moju knjigu sa sobom. Da sam Menalk, poveo bih te tako da te prihvatim za desnicu, nek ne zna tvoja ljevica, ali bih i nju pustio čim bismo se udaljili od gradova, rekavši ti: zaboravi me.

Neka te moja knjiga nauči brinuti se više za sebe nego za nju, a zatim više za sve negoli za sebe.

KNJIGA PRVA

Moja lijena sreća koja je dugo drijemala... Budi se.

Hafiz

1.

Ne poželi, Natanaele, naći Boga drugdje do posvuda.

Svaki stvor naznačuje Boga, ni jedan ga ne otkriva. čim se naš pogled zaustavi na nekom stvoru, svaki od njih odvraća nas od Boga.

Dok drugi objavljuju ili rade, ja sam proveo tri godine na putovanju da bih naprotiv zaboravio sve što sam naučio razumom. To razuča-vanje bje sporo i teško; ono mi je bilo korisnije od svih naučavanja što su mi ih nametnuli ljudi i odistinski početak odgoja.

Nikada nećeš doznati koliko nas je napora stajalo da se počnemo zanimati za život; ali sada kad nas on zanima, bit će to kao i sve — strasno.

ANDRŽ CIDE

Veselo sam trapio svoju put, doživljavajući više naslade u kazni nego u grijehu — toliko sam se opijao ponosom što ne grijеш jednostavno.

Uništiti u sebi ideju zasluge; u njoj je povod velikom spoticanju za duh.

.. Neizvjesnost naših putova morila nas je cijeloga života. Sto da ti kažem? Svaki izbor zastrašuje kad na njega mislimo: zastrašuje sloboda koju više ne vodi neka dužnost. To je cesta koju valja izabrati u zemlji posvuda nepoznatoj, gdje svatko vrši svoje otkriće i, upamtite dobro, vrši ga jedino za sebe; tako da je i najnesigurniji trag u najmanje poznatom dijelu Afrike još manje sumnjiv...

Privlače nas sjenati gajevi; priviđenja još nepresahlih izvora ... Ali prije će izvori biti ondje gdje provru od naših žudnja; jer krajolik postoji samo kako ga oblikuje naše približavanje, i predjel se malo-pomalo unaokolo raspoređuje pred našim hodom; i mi ne vidimo do kraja obzora; čak u samoj našoj blizini sve je tek susljedna i promjenljiva prividnost.

Ali čemu usporedbe u tako tešku predmetu? Svi mi vjerujemo da moramo otkriti Boga. Mi ne znamo, jao, očekujući da Ga nađemo, kamo moramo uputiti svoje molitve. Onda se napokon kaže da je posvuda, bilo gdje, Nepronalaziv, te se pada na koljena nasumce.

A ti ćeš, Natanaele, biti sličan onome koji, da bi se upravio, ide za svjetlom što ga sam drži u ruci.

Kamo god išao, možeš sresti jedino Boga. - Bog, govorio je Menalk: to je ono pred nama.

Natanaele, gledat ćeš sve u prolazu i nećeš se nigdje zaustavljati. Upamti da jedino Bog nije privremen.

Nek važnost bude u pogledu, ne u gledanoj stvari.

Sve što od razgovijetnih spoznaja čuvaš u sebi, ostat će razgovijetno odvojeno od tebe sve do izmaka vjekova. Zašto pridaješ tome toliku važnost?

Zemjska hrana

Ima probitka u žudnjama, i probitka u taženju žudnja - jer su se one time uvećale. Jer, uistinu ti to kažem, Natanaele, svaka me je žudnja više obogatila nego svagda lažno posjedovanje samoga predmeta moje žudnje.

Za mnogo predivnih stvari, Natanaele, istrošio sam se od ljubavi. Njihov sjaj potjecao je od toga što sam bez prestanka za njih izgarao. Nisam se mogao zamoriti. Svaki žar bijaše mi ljubavno trošenje, predivno trošenje.

Kao heretičnijega od svih heretika, uvijek bi me privukla oprečna mišljenja, krajnje stranputice misli, nesuglasja. Svaki me je duh zanimao jedino onim čime se razlikovao od drugih. To me navelo da prognam od sebe simpatiju, jer sam u njoj vidio samo prepoznavanje zajedničkog osjećaja.

Nipošto simpatija, Natanaele — ljubav.

Djelovati ne prosuđujući je li djelo dobro ili loše. Ljubiti ne uznemirujući se radi li se o dobru ili o zlu. Natanaele, poučit ću te žaru.

Patetičan život, Natanaele, radije nego spokoj. Ne želim drugog počinka osim sna smrti. Strahujem od toga da me svaka žudnja, svaka energija koje ne bih zadovoljio za života, ne muče zato što su preživjele. Nadam se da ću, izrazivši na ovoj zemlji sve što je u meni iščekivalo, zadovoljno umrijeti potpuno beznadan.

Nipošto simpatija, Natanaele, ljubav. Ti shvaćaš, zar ne, da to nije isto. Iz straha da ne izgubim ljubav, mogao sam gdjekad suosjećati s tugama, nevoljama, bolima koje bih inače jedva izdržao. Prepusti svakom brigu za svoj život.

(Danas ne mogu pisati jer se u suši okreće kotač. Jučer sam ga vidio; gnječio je repicu. Kugla je polijetala; zmje je padalo na zemlju. Prašina

ANDRŠ GIDE

je gušila. Neka žena okretala je mlin. Dva lijepa dječaka bosih nogu pobirala su zmje.

Plačem jer nemam više što reći.

Znam da se ne počinje pisati kad se nema reći ništa više od toga. Ali napisao sam ipak i pisat ću još o istom predmetu.)

Natanaele, volio bih ti pružiti radost koju ti ne bi nitko drugi pružio. Ne znam kako da ti je dam, pa ipak ja tu radost imam. Htio bih ti se obraćati prisnije no što je to još učinio itko drugi. Htio bih stići u onaj noćni sat kada budeš redom otvarao i zatvarao mnogo knjiga tražeći u svakoj od njih više no što ti je otkrila; kada još očekuješ; kada se tvoj žar prometne u tugu, jer se ne osjeća podržanim.

Pišem samo za tebe; pišem ti samo za te sate. Htio bih napisati takvu knjigu koja bi ti djelovala kao da u njoj nema nikakva osobnog osjećaja i gdje bi pomislio da vidiš jedino projekciju vlastitog žara. Htio bih ti se približiti i da me voliš.

Melankolija je samo žar u uspomeni.

Svako je biće sposobno biti golo; svaki osjećaj, biti pun.

Moji su se osjećaji otvorili poput neke vjere. Možeš li to shvatiti: svaki osjet ima beskrajnu prisutnost.

Natanaele, poučit ću te žaru.

Naši se činovi vezuju uz nas kao sjaj uz fosfor. Oni nas, istina, troše, ali tvore naš sjaj.

Ako nam je duša nešto zavrijedila, to je stoga jer je gorjela žarče od drugih.

Vidio sam vas, velika polja okupana bjelinom zore; modra jezera, kupao sam se u vašim valima — i neću se umoriti od toga da ti po-

Zemaljska hrana

navijam kako sam se osmijehnuo kad god bi me nasmijani zrak podra-gao, Natanaele. Poučit ću te žaru.

Da sam znao ljepših stvari, bio bih ti ih kazao - njih, naravno, a ne druge.

Ti me nisi poučio mudrosti, Menalče. Ne mudrosti, nego ljubavi.

Prema Menalku osjećao sam više nego prijateljstvo, Natanaele, a jedva manje nego ljubav. Ljubio sam ga i kao brata.

Menalk je opasan; boj ga se; on izaziva osudu mudraca, ali ne pobuđuje straha u djece. On ih uči da više ne vole samo svoju obitelj te da je malo-pomalo napuštaju; on im navodi srca da se razbole od

želje za oporim divljim voćem i da budu brižna od neobične ljubavi. Ah, Menalče, s tobom bih bio želio trčati i drugim cestama. Ali ti si mrzio slaboću i tvrdio si kako me učiš da te napustim. Ima u svakom čovjeku čudnih mogućnosti. Sadašnjost bi bila puna svih budućnosti da prošlost u nju ne projicira već jednu povijest. Ali, jao, jedna jedina prošlost nudi jednu jedinu budućnost - projicira je pred nas kao beskonačnu točku u prostoru.

Sigurni smo da uvijek činimo ono što smo nesposobni razumjeti. Razumjeti, to znači osjećati se sposobnim učiniti. PREUZETI ŠTO JE VIŠE MOGUĆE LJUDSKOSTI, eto prave formule. Razni oblici života; svi mi se vi učiniste lijepim. (Ovo što ti ovdje govorim, meni je govorio Menalk.)

Nadam se da sam upoznao sve strasti i poroke; u najmanju ruku bio sam im sklon. Cijelo se moje biće bacilo u sva vjerovanja; i nekih sam večeri bio toliko lud da sam gotovo vjerovao u svoju dušu, toliko sam je osjećao blizu tome da pobjegne iz svog tijela - govorio mi je još Menalk.

AndrE Gide

I naš će život biti pred nama kao čaša puna mrzle vode, ona vlažna čaša u rukama grozničava bolesnika, koji hoće piti i koji pije naiskap znajući da bi morao pričekati, ali je nesposoban odrinuti tu čašu što godi njegovim usnama, toliko je svježja ta voda, toliku žeđ izaziva žar ognjice.

2.

Ah, kako sam udisao studeni noćni zrak, ah prozori, i toliko je blijedih zraka teklo s mjeseca, zbog magle bile su kao izvori — činilo se kao da pijem.

Ah, prozori, koliko sam puta došao rashladiti svoje čelo na vašim staklima, i koliko su mi puta žudnje, kad sam trčao iz svog prevrućeg kreveta k balkonu da vidim golemo mirno nebo, isparile kao maglica.

Groznice minulih dana, smrtno ste mi istrošili tijelo; ali kako li se iscrpljuje duša kad je ništa ne odvlači od Boga!

Usredotočenost mog obožavanja bijaše zastrašujuća; u njemu sav sam bivao zbunjen.

Ti bi još dugo tražio, reče mi Menalk, nemoguću sreću duša.

Pošto su prošli prvi dani sumnjive ekstaze - ali prije nego sam sreo Menalka - nastade nespokojno razdoblje iščekivanja i poput prelaska močvare. Tonuo sam u sanjivu iznemoglost od koje me spavanje nije moglo izliječiti. Lijegao sam poslije obroka; spavao sam, budio sam se još umorniji, zatravljena duha kao da mu predstoji preobrazba.

Mračne radnje bića; otajan posao, postanja nepoznatog, marljivi porođaji; uspavanost, iščekivanje; spavao sam kao leptirove kukuljice i lutke; puštao sam da se u meni stvara novo biće koje ću biti, a koje mi više nije sličilo. Sva svjedost dopirala je do mene kao kroz slojeve pozelenjele vode, kroz lišće i granje; zbrkani, nehanjani opažaji, slični opažajima u pijanstvu i velikoj ošamućenosti. - Ah, preklinjao sam, nek napokon dođe žestoka kriza, bolest, jaka bol! I moj se mozak

Zemaljska hrana

uspoređivao s olujnim nebom zakrčenim teškim oblacima, kad se jedva diše i kad sve očekuje munju koja će razdrijeti te čadave mjevove pune tekućine što zakrivaju plavet.

Koliko ćeš potrajati, čekanje? A kad završiš, hoće li nam ostati nešto od čega možemo živjeti? - čekanje! čekanje na što? - uzvikivao sam. Što se moglo zbiti što se ne bi rodilo iz nas samih? A što je moglo biti iz nas što nismo već poznavali?

Abelovo rođenje, moje zaruke, Erikova smrt, preokret u mom životu, ne samo da nisu okončali tu apatiju, nego se činilo da me još više u nju bacaju, toliko je izgledalo da to mrtvilo potječe od složenosti mojih misli i mojih neodlučnih prohtjeva. Bio bih volio beskonačno spavati u vlazi zemlje, kao kakvo raslinje. Kadgod sam govorio sebi kako će naslada dokrajčiti moju muku, te u iscrpljenosti puti tražio sam oslobođenje duha. Zatim bih ponovo prospavao duge sate, kao mala djeca koju stavljaju na spavanje usred dana, omamljenu vrućinom, u kući punoj života.

Zatim bih se nakon dugog vremena budio, u znoju, uzbuđena srca i sanjive glave. Svjetlost što se probija odozdo, između procjepa zatvorenih kapaka, bacajući na bijeli strop zelene odraze tratine, taj večernji sjaj bijaše mi jedina divota, nalik sjaju što se blago i ljupko pojavljuje između listova i vode te dršće na pragu spilja, pošto ste se dugo osjećali obgrljeni njihovom tminom.

Buka iz kuće dopirala je neodređeno. Polagano sam se preporadao u život. Prao sam se mlakom

vodom i odlazio sam pun dosade prema ravnici, sve do vrtne klupe gdje sam iščekivao da padne noć ne čineći ništa. Bio sam trajno umoran a da bih mogao govoriti, slušati, pisati. čitao sam:

... On vidi pred sobom Ceste puste,

Morske ptice što se kupaju Pružajući krila ... Treba da tu prebivam ...

ANDRI CIDE

... Sile me da ostanem

Ispod lišća šume

Ispod hrasta, u toj podzemnoj spilji.

Studen je dom taj od zemlje;

Posve sam smožden njime.

Mračne su doline

I visoki brijezi,

Tužna ograda od granja

Prekrita kupinom —

Boravište bez radosti}

Osjećaj punoće života, moguće ali još nepostignute, mogao se ponekad nazreti, onda se navraćao sve više me opsjedajući. Ah, da se napokon rastvori prozor svjetlosti, uzvikivao sam, pa nek zasja usred tog neprestanog zlostavljanja!

činilo se kao da je cijelo moje biće dobilo golemu potrebu da se prekali u novom. Iščekivao sam svoj drugi pubertet. Ah, stvoriti pred mojim očima novo viđenje, isprati ih od uprljanosti knjigama, učiniti ih podobnijima plaveti koju gledaju - danas potpuno razbistrenoj nedavnim kišama ...

Obolio sam; putovao sam, susreo sam Menalka, i moj čudesni oporavak bje preporodom. Ponovo sam se rodio s novim bićem, pod novim nebom i među potpuno obnovljenim stvarima.

3.

Natanaele, govorit ću ti o iščekivanju. Vidio sam kako za vrijeme ljeta čeka ravnicu; čeka malo kiše. Prašina cesta bijaše postala prelagana i svaki ju je dašak dizao. To čak više nije bila želja; bila je to 1 The Exile's song — u navodu i prijevodu Tainea. Litterature anglaise, I, 30. Radi se o starodrevnoj saksonskoj elegiji iz VII. ili VIII. stoljeća. (Prev.)

Zemaljska hrana

bojazan. Zemlja je pucala od suše kao radi toga da bi bolje primala vodu. Mirisi livadnog cvijeća postajahu gotovo nesnosni. Pod suncem sve se obeznanjivalo. Svakog popodneva išli smo odmarati se pod terasom, pomalo zaštićeni od izvanrednog svjetla dana. Bijaše doba kad četinjari puni peludi lako mašu granama da prošire nadaleko svoju oplodnju. Nebo se nabilo olujom i sva je priroda iščekivala. Bijaše to trenutak svečanosti koja je previše tlačila, jer su umuk-le sve ptice. Sa zemlje se uzdignu tako žarki dašak te se osjetilo kako je sve klonulo; pelud četinjara iziđe iz granja kao zlatni dim. — Onda počne kiša.

Vidio sam nebo kako dršće od iščekivanja zore. Jedna za drugom venule su zvijezde. Livade su bile natopljene rosom; zrak je ledeno milovao. činilo se neko vrijeme da se nerazgovijetni život htio još zadržati u snu, a moja još zamorena glava punila se mrtvilom. Uspeh se do ruba šume; sjedoh; svaka je životinja opet započinjala svoj posao i radovanje u stanovitosti da će dan doći, a tajna života opet se stala razglašavati kroz sve izreze lišća. — Onda svanu dan.

Vidio sam još zora. - Vidio sam iščekivanje noći...

Natanaele, nek svako iščekivanje u tebi ne bude niti želja, nego naprosto sklonost prema dočekivanju. čekaj sve što dolazi k tebi; ali želi samo ono što ti dođe. Želi samo ono što imaš.

Shvati da svakog trenutka dana možeš posjedovati Boga u njegovoj cijelokupnosti. Neka ti želja bude od ljubavi, i nek ti posjedovanje bude ljubavno. Jer što je želja koja nije djelotvorna?

Što, Natanaele, ti posjeduješ Boga, a nisi to primijetio! Posjedovati Boga znači vidjeti ga; ali njega se ne gleda. Balaame, nisi li na zavoju staze vidio Boga, pred kojim se zaustavio tvoj magarac? Jer si ga zamišljao drukčije.

Natanaele, nema Boga kojega ne možemo iščekivati. Iščekivati Boga, Natanaele, znači ne shvaćati da ga već posjeduješ. Ne razlikuj Boga od sreće i stavljaš svu svoju sreću u trenutak.

ANDRŽ GIDE

Nosio sam sve svoje dobro u sebi, kao što žene blijedog Istoka nose na sebi cjelokupan svoj imetak. U svakom i najmanjem trenutku svog života mogao sam oćutjeti u sebi svoje ukupno dobro. Ono je bilo načinjeno ne pribrajanjem mnoštva pojedinačnih stvari, već jedino mojim obožavanjem. Stalno sam držao sve svoje dobro u cijeloj svojoj moći.

Gledaj veće kao da je u njemu imao umrijeti dan, i jutro kao da se svaka stvar u njemu rađala. Neka tvoje viđenje bude u svakom trenutku novo. Mudrac je onaj koji se svemu čudi.

Sav umor glave, o Natanaele, dolazi ti od različitosti tvojih dobara. Ti čak ne znaš koje među svima više voliš i ne shvaćaš da je jedino dobro život. Najsitniji trenutak života jači je od smrti, nijeće ju. Smrt je tek dopuštanje drugih života da bi se sve neprestance obnavljalo; kako ni jedan oblik života ne bi zadržavao to više vremena no što mu je potrebno da se iskaže. Sretan trenutak kad odzvanja tvoja riječ. Sve ostalo vrijeme, slušaj; ali kada ti govoriš, nemoj više slušati.

Treba, Natanaele, da u sebi spališ sve knjige.

PJESAN OBOŽAVANJA ONOGA ŠTO SAM SPALIO

Ima knjiga koje čitamo sjedeći na maloj dasci Pred školskom klupom.

Ima knjiga koje čitamo u hodu (A to je i zbog njihova formata); Neke su za šumu, neke opet za polje, Et nobiscum rusticantur, kaže Ciceron. Ima ih koje pročitah u diližansi; Druge pak ležeći u dnu sjenika.

Zemaljska hrana

Ima ih od kojih povjerujemo da imamo dušu;

U drugima pak izgubiš nadu u nju.

Ima ih u kojima se dokazuje Božja opstojnost;

U drugima se ne može do nje doći.

Ima ih koje se ne mogu uvrstiti

Do u privatne knjižnice.

Ima ih koje su primile pohvale

Mnogih ovlaštenih kritika.

Ima ih u kojima je riječ samo o pčelarstvu A koje neki smatraju pomalo posebnima; U drugima se toliko raspravlja o prirodi Da poslije nije više potrebno šetati.

Ima ih koje preziru mudri ljudi

Ali koje razdražuju malu djecu.

Ima ih koje se zovu antologije

I u koje se stavilo sve što se najbolje kazalo o bilo čemu.

Ima ih koje bi vas htjele navesti da ljubite život;

Ima i onih nakon kojih se pisac ubio.

Ima ih koje siju mržnju

I onih koje žanju što su prve posijale.

Ima ih koje se, dok ih čitamo, čine kao da sjaju,

Pune ekstaze, čudesno ponizne.

Ima ih koje volimo kao braću

čistiju od nas i koja su bolje živjela od nas.

Ima ih napisanih izvanrednim pismom

Koje se ne mogu razumjeti ni kada se mnogo proučavaju.

Natanaele, kad ćemo spaliti sve knjige!

Ima ih koje ne vrijede ni pare, I drugih koje znatno vrijede.

ANDRi GIDE

Ima ih koje govore o kraljevima i kraljicama, I onih koje govore o vrlo siromašnoj čeljadi.

Ima ih kojima su riječi blaže

Od šuma lišća u podne.

To je knjiga koju je pojeo Ivan na Patmosu

Kao štakor; ali ja više volim maline.

To mu je ispunilo utrobu gorčinom

I poslije je imao mnogo vizija.

Natanaele! Kad ćemo spaliti sve knjige!!

Ne dostaje mi čitati da je pijesak na žalu mek; hoću da ga moje gole noge očute ... Svaka spoznaja kojoj nije prethodio osjet beskorisna mi je.

Nikad nisam vidio kakvu blagu ljepotu na tom svijetu a da nisam smjesta poželio da je dodirne sva moja nježnost. Ljuvena ljepoto zemlje, čudesna je cvatnja tvoje površine. O, krajoliku u koji se utisnula moja žudnja! Otvoreni predjel kojim se šeće moje traženje; trska svijena nad rijekom; otvori proplanaka; pojava ravnice kroz rupu u granju, neograničenog obećanja. Šetao sam hodnicima od stijene i raslinja. Vidio sam kako se odvijaju proljeća.

RJEČITOST POJAVA

Od toga dana svaki trenutak mog života zadobio je za mene okus novosti posve neizrecivog dara. Tako sam živio u gotovo neprestanom strasnom zaprepaštenju. Zapadao sam vrlo brzo u pijanstvo te sam volio hodati u nekoj vrsti omame.

Naravno, svaki smiješak što sam ga susretao na usnama htio sam poljubiti; krv u obrazima, suze u očima, htio sam ih piti; zagristi u meso svih plodova što su ih prema meni nagnule grane. U svakom Zemaljska hrana

prenočištu pozdravljala me jedna glad; pred svakim izvorom očekivala me jedna žed — po jedna žed pred svakim posebno; — i bile bi mi se htjele druge riječi da označe moje druge želje za hodom, kad se otvarala cesta; za počinom, kad je pozivala sjena; za plivanjem, na rubu dubokih voda; za ljubavlju ili za snom, na rubu svakog kreveta.

Neustrašivo sam prinosio svoju ruku svakoj stvari i uvjeravao sebe u pravo nad svakim predmetom svojih želja. (A, uostalom, ono što priželjkujemo, Natanaele, nije toliko posjedovanje koliko ljubav.) Neka se preda mnom svaka stvar prelijeva u duginim bojama; neka se svaka ljepota odjene i prošara mojom ljubavlju.

KNJIGA DRUGA

Hrane!

Vas očekujem, hrane! Moja glad neće stati na pola puta; Ona će umuknuti jedino zadovoljena; čudoredne pouke ne mogahu je iscrpiti A lišenjem mogao sam hraniti samo dušu.

Zadovoljstva, vas tražim! Lijepa ste kao ljetna svanuća.

Izvori tananiji s večeri, ugodni u podne; ledene vode svitanja; po-vjetarci na rubu valova; zaljevi zakršeni jarbolima; mlakost ritmičkih obala ...

Oh, ako ima još cesta prema ravnici, žara podneva; napitaka polja, a za noć šupljine mlinova; ako ima cesta za Orijent; brazda na ljubljenim morima; vrtova u Mosulu; plesova u Tugurtu; pastirskih pjesama u Helveciji;

ako ima cesta prema Sjeveru; sajmovi u Nižnjem; saonica što podižu snijeg; zaleđenih jezera; naravno, Natanaele, naše se žudnje neće dosađivati.

Brodovi su došli u naše luke puni zrela voća s neznanih žala. Oslobodite ih njihova trha malo brže, da ga možemo napokon okusiti.

Zemaljska hrana

Hrane!

Vas očekujem, hrane!

Zadovoljstva, tražim vas;

Lijepa ste kao osmjesi ljeta.

Znam da nemam želje

Koja nema već pripremljen odgovor.

Svaka od mojih gladi čeka na svoju nagradu.

Hrane!

Vas očekujem, hrane!

Po cijelom vas prostoru tražim,

Zadovoljenja svih mojih želja.

Ono najljepše što sam upoznao na zemlji,

Ah, Natanaele, jest moja glad.

Ona je svagda bila vjerna

Svemu što je svagda na nju čekalo.

Zar se vinom opija slavuj?

Orao mlijekom - a zar ne borovicom drozdovi?

Orao se opija svojim lijetom. Slavuj se opija ljetnim noćima. Ravnica podrhtava od žege. Natanaele, nek ti svaki osjećaj uzmogne postati pijanstvom. Ako te ono što jedeš ne opija, znači da nisi bio dosta gladan.

Svaki savršeni čin prati naslada. Po tome spoznaješ da si to morao učiniti. Ne volim one koji ubrajaju sebi u zaslugu što su mukotrpno radili. Jer da je to bilo mučno, bolje bi bili učinili da su činili drugo. Radost što se u tome nalazi znak je usvajanja rada, pa iskrenost mog užitka, Natanaele, najvažniji mi je od svih vodiča.

Znam koliko naslade može svakoga dana poželjeti moje tijelo i koliko je moja glava može podnijeti. A onda će otpočeti moj san. Zemlja i nebo ne vrijede mi više ništa na onom svijetu.

AndrS Gide

Ima nastranih bolesti

Koje se sastoje u tome da hoćemo ono čega nemamo.

-I mi ćemo, rekoše, i mi ćemo upoznati žalosnu dosadu naše duše! Iz spilje adulamske, uzdisao si, Davide, za vodom studenaca. Govorio si: — O, tko će mi donijeti svježe vode koja izvire podno betlehemske zidine. Kao dijete, njome sam tražio žed; ali ona je sada zarobljena, ta voda za kojom moja groznica žudi.

Ne poželi nikad, Natanaele, ponovo okusiti vode prošlosti.

Natanaele, ne nastoj nikada pronaći u budućnosti prošlost. Hvataj svakoga trena novost koja nijednoj ne sliči, te ne pripremaj svoje radosti, ili znaj da će te na njezinu pripremljenom mjestu iznenaditi neka drugačija radost.

Sto nisi shvatio daje svaka sreća u susretu te predstavlja ti se u svakom trenutku kao prosjak na cesti kojom ideš. Jao tebi kažeš li da je tvoja sreća mrtva jer nisi sanjario o svojoj sreći kao o nečemu što je tome slično — i jer je prihvaćaš jedino ako je u skladu s tvojim načelima i željama.

Snivanje o sutrašnjici jest radost, ali sutrašnja je radost drugačija, i ništa srećom ne sliči snu što smo ga sanjali o sutra; jer različito svaka stvar vrijedi.

Ne volim da mi kažete: dođi, pripravio sam ti tu radost; volim jedino radost u susretu i one što ih moj glas budi iz stijene; one će tako poteći za nas, nove i snažne, kao što mlada vina obilato naviru iz tijeska.

Ne volim da mi radost bude ukrašena, ni da je Sulamka prošla dvoranama; prije nego sam je poljubio, nisam obrisao s usta mrlje što su ih ostavili grozdovi; nakon poljubaca, pio sam slatko vino ne osvje-živši usta; i jeo sam iz saća med skupa s voskom.

Natanaele, ne pripremaj ni jednu od svojih radosti.

Zemaljska hrana

Gdje ne možeš reći: utoliko bolje, reci: utoliko gore. Ima u tome velikih obećanja sreće.

Ima ih koji smatraju da je sretne trenutke dao Bog - i onih koji smatraju da ih je dao ... Tko drugi?

Natanaele, ne razlikuj Boga od svoje sreće.

- Ja ne mogu više biti zahvalan »Bogu« što me je stvorio nego što bih mu mogao zamjeriti da me nema - kad me ne bi bilo. Natanaele, o Bogu treba govoriti samo prirodno.

Pristajem na to pošto se prihvati egzistencija, da mi se postojanje zemlje, čovjeka i sebe čini naravnim, ali ono što zbunjuje moju inteligenciju jest zaprepaštenje što to primjećujem.

Naravno, i ja sam pjevao pjesme pohvalnice i napisao

PJESAN O LIJEPIM DOKAZIMA BOŽJE OPSTOJNOSTI

Natanaele, poučit ćete da su najljepši pjesnički pokreti oni koji se bave tisuću i jednim dokazom Božje opstojnosti. Ti shvaćaš, zar ne, da ovdje nije riječ o tome da ih ponovimo, pogotovu ne da ih ponovimo jednostavno; — a onda, ima ih koji dokazuju jedino opstojnost - a nama je potrebna njezina neprestanost.

Ah da, znam da postoji dokaz svetog Anselma,

I bajka o savršenim Blaženim otocima,
Ali, jao, jao, Natanaele, svi ne mogu ondje obitavati.
Znam da postoji sporazum većine
Ali ti, ti vjeruješ u manjinu izabranih.
ANDRŽ GIDE

Ima dakako dokaz s dva i dva su četiri,
Ali, Natanaele, svi ne znaju dobro računati.
Ima dokaz prvog pokretača,
Ali ima onaj koji bijaše još prije prvog
Natanaele, nezgodno je što nismo tamo bili.
Bili bismo vidjeli stvaranje muškarca i žene;
Njihovo čuđenje što nisu rođeni kao mala djeca;
Elbruske cedre umorne što su se rodili već stoljetni
I na brdima već izjuruženim od vode.
Natanaele, biti ondje zbog zore! Iz koje lijenosti nismo već bili ustali? Zxtr ti nisi tražio da živiš?
Ah, ja sam to svakako tražio ... Ali, u ono doba duh Božji tek se budio, pošto je spavao izvan
vremena, nad vodama. Da sam bio ondje, Natanaele, bio bih zatražio od njega da sve načini nešto
prostranijim; i nemoj mi odgovoriti, ti, da se onda ništa od toga ne bi bilo primijetilo!

Ima dokaz svršnim uzrocima.

Ali svi ne smatraju da svrha opravdava sredstva.

Ima ih koji dokazuju Boga ljubavlju koju osjećamo prema Njemu. Eto zašto sam, Natanaele, nazvao
Bogom sve što ljubim, i zašto sam htio ljubiti sve. Ne boj se da ću ti nabrajati; ne bih, uostalom,
počeo s tobom; mnoge sam stvari pretpostavljao ljudima te nisam nadasve njih ljubio na zemlji. Jer
nemoj se prevariti, Natanaele: ono najjače u meni sigurno nije dobrota, niti smatram daje najbolje; a
niti iznad svega cijenim dobrotu u ljudi. Natanaele, od svega tog više voli svog Boga. I ja sam znao
hvaliti Boga, pjevao sam mu pjesme pohvalnice — i smatram čak da sam ga time gdjekad pomalv i
prehvalio.

I — Ja mogu savršeno zamisliti neki drugi svijet — reče Alcide - gdje dva i dva ne bi bili četiri. -
Bogme, ne možete - reče Menalk.

Zemaljska hrana

— Toliko te, zar, zabavlja — reče mi — da tako stvaraš sustave?

— Ništa me ne zabavlja više od etike - odgovorili - i ja u tome zadovoljavam duh. Ne mogu uživati
ni u jednoj radosti a da ne poželim da bude povezana s etikom.

— Uvećava li je to?

— Ne — rekoh — to mi je opravdava.

Naravno, često mi se svidjelo da neki nauk, pa čak neki potpuni sustav poredanih misli, opravda
meni samom moje činoe; ali ponekad sam u tome mogao vidjeti samo sklonište svoje osjećajnosti.
Svaka stvar dolazi u svoje doba, Natanaele; svaka nastaje iz svoje potrebe, pa je tako reći samo
poizvanjena potreba.

Trebalo mi je pluća, reče mi stablo: tada se moj sok pretvorio u list kako bih mogao njime disati.

Pošto sam disao, list mi je otpao, ali od toga nisam umro. Moj plod sadrži svu moju misao o životu.
Natanaele, ne boj se da ću zlorabiti ovu formu bajke, jer je baš ne odobravam. Hoću te poučiti
drugačijoj mudrosti no što je život. Jer velika je briga misliti. Kad bijah mlad, umorio sam se
prateći izdaleka nastavak svojih činova i nisam bio siguran da ne griješim jedino time što više ne
djelujem.

Onda napisah: dugujem spas svoje puti jedino neizlječivoj otrova-nosti svoje duše. Onda ne shvatih
uopće što sam time htio reći.

Natanaele, ne vjerujem više u grijeh.

Ali ti shvaćaš da se nešto malo prava na misao iskupljuje samo s mnogo radosti. čovjek koji za sebe
kaže da je sretan i koji misli, tek on će biti nazvan jakim.

Andrč Gide

Natanaele, svačija, nevolja potječe od toga što svatko uvijek gleda te podređuje sebi ono što vidi.

Nije za nas svaka stvar važna, nego za sebe samu. Nek ti oko bude gledana stvar.

Natanaele, ne mogu više započeti ni jedan stih a da se u njega ne vrati tvoje divno ime.

Natanaele, htio bih učiniti da se rodiš u život.

Natanaele, shvaćaš li ti dovoljno patetičnost mojih riječi? Želio bih ti se još više približiti.

I kao Elizej koji da bi uskrsnuo Sulamkina sina »položi svoja usta na njegova usta, svoje oči na njegove oči, svoje ruke na njegove ruke« - zračuci svojim velikim srcem uz tvoju još mračnu dušu, htio bih se ispružiti po cijelom tebi, usta o usta i čelo o čelo, s tvojim studenim rukama u svojim vrelim rukama, i sa svojim srcem koje ubrzano kuca ... (»Te se ugrijalo tijelo dječakovo«, pisano je ...) da se u nasladi probudiš — a onda me napustiš — u ustreptali i neobuzdani život.

Natanaele, evo cijele toplote moje duše - odnesi je.

Natanaele, hoću da te naučim žaru.

Natanaele, jer nemoj ostati uz ono što ti sliči; nemoj nikada ostati, Natanaele. čim ti okoliš postane sličan, ili postaneš sličan okolišu, on ti više nije koristan. Treba da ga napustiš. Ništa ti nije opasnije od svoje obitelji, svoje sobe, svoje prošlosti. Uzmi od svake stvari jedino odgoj što ti ga daje; i naslada što iz nje teče neka je iscrpi.

Natanaele, govorit ću ti o trenucima. Jesi li shvatio kakvu snagu ima njihova nazočnosti Nedostatno postojana misao na smrt nedostavno cijeni najmanji trenutak tvoga života. I ne shvaćaš li da svaki trenutak ne bi mogao dobiti taj divni sjaj drugačije nego odvojen, da se tako izrazim, od veoma mračne pozadine smrti?

Ne bih nastojao ništa više učiniti kad bi mi rekli, kad bi mi dokazali, da imam za to na raspolaganju cijelo vrijeme. Najprije bih se odmarao od toga što sam htio započeti nešto posebno, kad već imam vremena

Zemaljska hrana

učiniti također sve ostalo. Ono što bih učinio uvijek bi bilo samo što mu drago, kad ne bih znao da se ovaj oblik života mora okončati - i da ću, proživjevši ga, počinuti u snu nešto dubljem, nešto zaboravni-jem od onoga što ga čekam svake noći...

I tako stekoh naviku da odjeljujem svaki trenutak svog života za j jednu izdvojenu sveukupnost radosti; da bih u njoj odjednom usredotočio svu posebnost sreće; tako da od najnedavnijeg sjećanja nisam više mogao sebe prepoznati.

Velik je užitak, Natanaele, već u jednostavnoj tvrdnji:

Palmin se plod zove datulja i slasno je jelo.

Palmino se vino zove lagmy; to je njezin provreli sok; Arapi se njime opijaju i ne volim ga suviše. čašu lagmyja ponudio mi je onaj kabilski pastir u lijepim vrtovima Uardija.

Šećući se drvoredom Izvora¹ nadoh jutros neobičnu gljivu.

Omotana bijelom navlakom, ona bijaše poput crvenonarančasta ploda magnolije, s pravilnim pepeljastosivim crtežima načinjenim od prašine spora, podrijetlom iz nutrine gljive. Otvorih je; bila je puna neke blatne tvari, sa sredinom od svijetle hladetine; iz nje se širio mučan zadah.

Druge rastvorenije gljive oko nje bijahu još samo kao one spljoštene izrasline što ih vidimo na deblu starih stabala.

¹ Imanje Charlesa Gidea, gdje je Andre Gide proveo dva dana početkom listopada 1893. prije no što se pridružio Paulu Laurensu u Marseilleu, odakle su 18. listopada otplovili za Tunis.

Andrž Gide

(Pisao sam to prije odlaska u Tunis; prepisujem ti to da ti pokažem kakvu je važnost dobivala za mene svaka stvar čim bih je pogledao.)

Honfleur (na ulici)

A na trenutke činilo mi se da se drugi oko mene miču samo zato da bi u meni uvećali osjećaj mog osobnog života.

Jučer tu bijah, a danas sam tamo; Boze moj, što će meni svi ti samo Koji govore, govore, govore:

Jučer tu bijah, a danas sam tamo ...

Znam dane kada mi je ponavljanje da su dva i dva još uvijek četiri dostajalo da se ispunim stanovitim blaženstvom - pa i sam pogled na svoju šaku na stolu ...

i ostale dane kad mi je to bilo potpuno svejedno.

KNJIGA TREĆA

Villa Borghese U toj školjci ... (polumrak) ... svaka kap, svaka zraka, svako biće, gasili su se s nasladom. Naslada! Tu bi riječ htio neprestance ponavljati; htio bih da bude istoznačna biću ugođe, pa čak da je dosta naprosto reći biće. Ah, da je Bog stvorio svijet imajući jednostavno to na umu, to se uspijeva shvatiti jedino kada se kaže ... itd.

To je mjesto izvanredne svježine, gdje spavanje ima tako velik čar da se činio do danas nepoznatim. I ondje, slasne hrane čekahu da ogladnimo za njima.

Jadran (3 sata izjutra)

Dodijava mi pjesma mornara na uzetima.

O, kad bi znala, kad bi znala, zemljo prekomjerno stara i tako mlada, gorak i sladak okus, okus slasti što ga ima tako kratak život čovjekov!

Kad bi znala, vječna idejo prividnosti, kakvu vrijednost daje trenutku blisko iščekivanje smrti!

O proljeće! Krhkim cvjetovima jednogodišnjih biljki najviše se žuri. čovjek ima samo jedno proljeće u životu, a sjećanje na radost ne znači ponovno bliženje sreće.

ANDRŠ GIDE

Brežuljak Fiesole

Krasna Firenco, grade ozbiljna učenja, raskoši i cvijeća; nadasve ozbiljan; zrno mirte i kruno »vitka lovora«.

Brežuljak Vincigliata. Vidio sam prvi put kako se u plaveti razilaze oblaci; začudih se tome veoma ne misleći da mogu tako izvjetriti u nebu, jer sam smatrao da traju do kiše te se mogu jedino zgušnjavati. Ali ne: promatrao sam kako jedna po jedna iščezavaju sve njihove pahuljice; od njih je preostala samo plavet. Bijaše to čudesna smrt; iščeznuće usred neba.

Rim, Monte Pincio

Toga sam dana doživio radost, nešto kao ljubav — a nije ljubav — ili barem ne ona o kojoj govore i koju traže ljudi. — A nije ni osjećaj ljepote. Nije potjecao od žene; nije potjecao ni od moje misli.

Hoću li napisati, i hoćeš li me razumjeti ako kažem da je to bila tek obična zanesenost

SVJETLOŠĆU?

Sjedio sam u tom vrtu; nisam vidio sunce; ali zrak je blistao od raspršene svjetlosti kao da se nebeska plavet topila i padala kao kiša. Da, zaista, bili su to valovi, virovi svjetlosti; na mahovini iskre poput kapi; da, zaista, reklo bi se da je tim velikim drvoredom tekla svjetlost, a zlatna se pjena hvatala za vrške grana sred tog protjecanja zraka.

Napulj; mala brijačnica pred morem i suncem. Obale toplote; zastori koje podižu da bi se moglo ući. Prepuštam se. Hoće li to dugo potrajati? Spokoj. Kapi znoja na sljepoočicama. Drhtaj sapunice na obrazima. A brijač koji nakon brijanja dotjeruje, izbrijava prikladnijom britvom, sada uz pomoć spužvice namočene u mlakoj vodi koja omekšava kožu, podigne usnu. Zatim blagom namirisanom vodicom ispire nadraženu kožu; zatim je još smiruje pomašću. A da se ne bih još pokrenuo, dajem podrezati kosu.

Ima noćnih iščekivanja tko zna još koje ljubavi.

Zemaljska hrana

Amalfi (u noći)

Sobica iznad mora; probudi me prejak sjaj mjeseca, mjeseca nad morem.

Kad sam se približio prozoru, pomislio sam da je zora i da ću ugledati kako se diže sunce ... Ali ne ... (već pun i savršeno ispunjen) -MJESEC — blag, blag, blag, kao za doček Helene iz drugog dijela Fausta. More pusto. Selo mrtvo. Pas zavija u noći ... Dronjci na prozorima.

Nema mjesta za čovjeka. Ne shvaćam kako će se sve to probuditi. Pretjerani očaj psa. Dana neće biti. Nemoguće je spavati. Hoćeš li učiniti... (ovo ili ono):

hoćeš li izići u pusti vrt?

hoćeš li sići k žalu da se opereš?

hoćeš li poći brati naranče što se na mjesečini čine sive?

hoćeš li milovanjem utješiti psa?

(Toliko sam puta oćutio da priroda traži od mene neku kretnju, a nisam znao koju joj dati.)

Iščekivati san koji neće doći...

Neko dijete pošlo je za mnom u vrt okružen zidovima, popevši se uz granu koja je dodirivala stubište. Stube su vodile terasama uzduž tog vrta; činilo se da onamo ne može ući.

O, lišće koje sam podragao pod lišćem! Nikada dosta sjene neće moći zastrijeti tvoj sjaj, a sjena uvojaka na tvome čelu uvijek se čini još tamnijom.

Sići ću u taj vrt vješajući se za grane i povijuše, i jecat ću od nježnosti pod tim grmljem punijim pjeva no što je kavez — dok se ne primakne večer, do objave noći koja će pozlatiti, a onda probuditi otajnu vodu česama.

ANDRi GIDE

I nježna tijela spletena pod granjem Osjetljivim prstom takoh opalnu kožu Gledah nježne noge što se bešumno spuštahu na pijesak.

Siracusa Barka ravna dna; nisko nebo što je pokatkad silazilo do nas u mlakoj kiši; miris blata vodenih biljki, kršenje stabljika. Dubina vode krije obilato izviranje plavog vrutka. Nikakva šuma;

u tom pustom polju, u toj širokoj naravnoj školjci, to je kao istjecanje vode među papirusima.

Tunis

Na svoj plaveti, samo onoliko bjeline koliko treba za jedro, i zelenila za njegovu sjenu u vodi. Noć. Prstenovi što sjaju u sjeni. Mjesečine kojima se luta. Misli različite od danjih. Zloslutna mjesečina u pustinji. Zlodusi što lunjaju grobištima. Bose noge po plavim pločama.

Malta

Izvanredno pijanstvo ljetnih sutona na trgovima kada je još vrlo svijetlo, a ipak nemamo više sjene. Veoma poseban ushit.

Natanaele, pričat ću ti o najljepšim vrtovima koje sam vidio: U Firenci su prodavali ruže: nekih je dana mirisao sav grad. Šetao sam svake večeri Cascinama, a nedjeljom u vrtu Boboli bez cvijeća. U Sevilji ima blizu Giralde neko staro dvorište mošeje; stabla naranča rastu na simetričnim mjestima; ostali dio dvorišta je popločan; kada upeče sunce, sjena je vrlo mala i ograničena; dvorište je četverokutno, obzidano; velike je ljepote; ne umijem ti objasniti zašto.

Zemaljska hrana

Izvan grada, u golemom vrtu zatvorenom rešetkama, raste mnogo stabala iz vrućih krajeva; nikada nisam onamo ušao, ali sam gledao kroz rešetke; vidio sam kako trče biserke i pomislio da ondje ima mnogo pripitomljenih životinja.

Što da ti kažem o Alcazaru? Vrt nalik perzijskoj divoti; dok ti o njemu govorim, vjerujem da mi je draži od svih ostalih. Mislim na njega čitajući Hafiza:

Podajte mi vina Da zamrljam halju Jer posrćem od ljubavi A mudracem nazivaju me.

Vodskoci su napravljeni u drvoredima; drvoredi su popločani mramorom, obrubljeni mirtama i čempresima. S obiju strana mramorni su bazeni u kojima su se prale kraljeve ljubavnice. Tu se ne vidi drugog cvijeća osim ruža, narcisa i lovorova cvijeća. Na dnu vrta stoji orijaško drvo što izgleda kao gomolj na pribadači. Blizu palače, drugi bazeni vrlo loša ukusa podsjećaju na one u dvorištu minhenske Rezidencije, gdje ima kipova načinjenih od samih školjaka.

U minhenskim kraljevskim vrtovima odlazio sam jednog proljeća jesti sladoled na svibanjskoj travi, u blizini nametljive vojne glazbe. Općinstvo neelegantno, ali melomansko. Veče se zatravljivalo patetičnim slavujima. Od njihova pjeva obuzimalo me klonuće, kao od kakve njemačke pjesme. Stanovitu punoću naslade čovjek može jedva premašiti i ne bez suza. Sama naslada u tim vrtovima navodila me gotovo na bolnu pomisao da bih isto tako mogao biti drugdje. Za vrijeme ovog ljeta naučio sam posebno uživati u različitim toplotama. Vjede su izvanredno pogodne za to. Sjećam se noći u vagonu koju sam proveo kraj otvorena prozora, zabavljen jedino dodirom svježijeg daška; zatvarao sam oči, ne da bih spavao, nego radi toga. 2.2. vrijeme cijeloga dana žega je bila zagušljiva, a te večeri još mlaki zrak činio se mojim zapaljenim vjedama poput svježe tekućine.

Andrž Cide

U Granadi, terase Generaliffea zasađene oleandrima nisu još bile procvjetale kad sam ih vidio; ni Campo Santo u Piši; ni mali samostan Svetoga Marka, za koji bih poželio da bude pun ruža. Ali u

Rimu sam vidio Monte Pincio u najljepše godišnje doba. Za vrijeme teških po-podneva onamo se dolazilo tražiti svježinu. Budući da sam stanovao u blizini, šetao sam se ondje svakoga dana. Bio sam bolestan i nisam mogao ni na što misliti; priroda me prožimala; zbog živčane smetnje nisam gdjekad više ćutio granice svoga tijela; ono se nastavljalo dalje; ili je ponekad postajalo na sladostrastan način porozno poput šećera; topio sam se. S kamene klupe na kojoj sam sjedio nije se više vidio Rim koji me iscrpljivao; nalazio sam se poviše vrtova Borghese, i zbog njihova nižeg položaja pod mojim su se nogama nalazili nešto dalji vrhovi najviših borova. O terase! Terasa s kojih se vinuo prostor! O zračna plovidbo!...

Bio bih volio lutati noću vrtom Farnese; ali onamo nisu puštali. Divno raslinstvo povrhu tih skrivenih razvalina.

U Napulju postoje niski vrtovi koji prate more kao obala i propuštaju sunce;

u Nimesu, Fontana puna bistre vode u kanalima;

u Montpellieru, botanički vrt. Sjećam se kako sam jedne večeri, kao u Akademovim vrtovima, sjedio s Ambroiseom na stari grob sav okružen čempresima; i pričali smo polako žvačući ružine latice.

Jedne noći vidjeli smo iz Pevroua udaljeno more posrebreno mjesecinom; pokraj nas bučali su slapovi gradskog spremišta vode; crni labudovi obrubljeni bijelim plivali su po mirnom bazenu.

Na Malti, dolazio sam čitati u namjesnikove vrtove; u Citta Vecchia bijaše šumica limunovih stabala; zvali su je »il Boschetto«; ondje smo vrlo rado boravili; i grizli smo zrele limone, kojih je prvi okus nenasno kiseo, da bi poslije ostavio u ustima osvježavajuću aromu. Grizli smo ih također u Sirakuzi, u okrutnim Latomijama.

Haškim parkom kruže ne suviše divlji jelenovi.

Iz vrta u Avranchesu vidi se Mont-Saint-Michel, a daleki se pijesak pred večer čini zapaljenom tvari. Ima gradića koji imaju ljupke vrtove;

Zemaljska hrana

zaboravljamo grad; zaboravljamo mu ime; želimo ponovo vidjeti vrt, ali ne znamo se više onamo vratiti.

Sanjarim o vrtovima Mosula; rekli su mi da su puni ruža. Omar je opjevao našpurske vrtove, a Hafiz širaške; nikada nećemo vidjeti vrtove Našpura.

Ali znam vrtove Uardi u Biskri. U njima djeca čuvaju koze.

U Tunisu nema drugog vrta osim groblja. U Alžiru, jeo sam u Pokusnom vrtu (svakovrsne palme) voće koje nisam nikada prije vidio. A u Blidi! Natanaele, što da ti kažem?

Ah, meka li je trava u Sahelu; a tvoji narančini cvjetovi; a tvoje sjene; blagi li su mirisi tvojih vrtova! Blida! Blida! Mala ružo! Početkom zime nisam te bio prepoznao! Tvoje sveto drvo imalo je samo ono lišće što ga proljeće ne obnavlja; a tvoje glicinije i povijuše činile su se vriježama za plamen. Približavao ti se snijeg koji je sišao s planina; nisam se mogao ugrijati u svojoj sobi, a još manje u tvojim kišnim vrtovima. čitao sam Fichteov Nauk o znanosti i osjećao sam kako ponovo postajem religiozan. Bio sam mek; govorio sam da se treba pomiriti sa svojom tugom te sam nastojao stvoriti od toga vrlinu. Sad sam otresao po tome prah sa svojih sandala; tko zna kamo ga je vjetar odnio? Prah pustinje gdje sam lutao kao prorok; previše suhi kamen koji se raspao žegao mi je noge (jer ga je sunce užasno ugrijalo). Nek mi se noge sada odmaraju u sahelskoj travi! Nek sve naše riječi budu ljubavne!

Blida! Blida! Cvijete Sahela! Mala ružo! Vidio sam te toplu i miomirisnu, punu lišća i cvijeća.

Zimski snijeg bio je zginuo. U tvom svetom vrtu mistično se svjetlucala bijela džamija a povijuša se svijala pod cvijećem. Jedna se maslina gubila pod vijencima koje joj je nabacivala glicinija. Blagi zrak donosio je miris što se dizao s narančinih cvjetova, pa su čak krhka stabla mandarinki mirisno odisala. Sa svojih najviših grana izbavljeni su eukaliptusi odbacivali svoju staru koru; ta istrošena zaštita visjela je kao odjeća koju sunce čini nepotrebnom, kao moj stari moral koji je važio samo za zimu.

André Gide

Blida

Goleme stabljike koromača, bljesak njihova cvata od pozelenjela zlata, pod zlatnom svjetlošću (ili pod pomodrilim lišćem nepokretnih eukaliptusa) u ovo jutro ranog ljeta, na cesti kojom smo išli po

Sahelu, imale su neusporediv sjaj. I začuđeni i spokojni eukaliptusi.

Sudjelovanje svake stvari u prirodi; nemogućnost da se iz nje izide. Fizički zakoni što sve obuhvaćaju. Vagon srlja u noć; ujutro se prekriva rosom.

Na brodu

Kolikih sam noći, ah, okruglo okno moje kabine, zatvoreni pro-zorčiću - kolikih sam noći gledao prema tebi sa svog ležaja govoreći sebi: Evo, kad to oko bude pobijeljelo, bit će zora; onda ću ustati i otresti mučninu i zora će oprati more; i mi ćemo se iskrcati na nepoznatoj zemlji. Zora je došla a da se more nije time smirilo, zemlja bijaše još daleko a na pokretnom licu vode posrtala je moja misao.

Mučnina od valova, koje se sjeća sva put. Da privežem neku misao za zaljuljani koš na jarbolu? Vali, zar neću vidjeti drugo do vodu što prsi na večernjem vjetru? Šijem svoju ljubav po površju, a misao po neplodnoj ravnici valova. Moja ljubav roni u vale što se nižu jedan sličan drugome. Oni prolaze, a oko ih više ne prepoznaje. — More bezoblično i uvijek uznemireno; daleko od ljudi, tvoji vali šute; ništa se ne suprotstavlja njihovoj tekućosti; ali nitko ne može čuti njihovu šutnju; oni udaraju već i o najkrhkiju barku i njihov nas šum uvjerava da je oluja bučna. Veliki valovi prolaze i bešumno se nižu. Oni se nižu i svaki redom podiže istu kap vode gotovo je i ne pomičući s mjesta. Jedino se njihov oblik šee; voda im se podaje, napušta ih, i nikada ih ne prati. Svaki oblik poprima isto biće, pa makar za vrlo malo trenutaka; on se nastavlja kroz svaki od valova, pa ga napušta. Moja dušo, ne vezuj se ni uz kakvu misao! Baci misao vjetru pučine neka ti je oduzme; nikada je sam nećeš ponijeti do neba.

Zemaljska hrana

Pokretnosti valova, ti si učinila moju misao tako kolebljivom! Ti nećeš ništa graditi na valu. On izmiče ispod svakog tereta.

Hoće li nadoći blaga luka nakon tih obeshrabrujućih skretanja, nakon tog lutanja amo-tamo, kad će moja duša napokon počinuvši, na čvrstom nasipu pokraj okretnog svjetionika, gledati more?

»

KNJIGA ČETVRTA

1.

U vrtu na firentinskom brežuljku (sučelice Fiesolu) gdje smo se skupili te večeri.

Ali vi ne znate, vi ne možete znati, Angaireu, Ydieru, Titire, reče Menalk (a ja ti sada to ponavljam u svoje ime, Natanaele), strast koja je sažegla moju mladost. Bijeg sati tjerao me u bjesnilo.

Nužnost odluke bila mi je uvijek nesnosna; izabrati nije mi se toliko činilo odlukom za nešto, koliko odbijanjem onoga za što se nisam odlučio. Užasno sam shvaćao uskoću satova, i to da vrijeme ima samo jednu protegu; bijaše to crta za koju bih bio želio da bude šira, i moje su želje trčeći njome nužno gazile jedna drugu. Uvijek sam radio samo ovo ili ono. Ako sam činio ovo, smjestam sam počinjao žaliti za onim, i često bih ostajao ne usuđujući se više ništa učiniti, izgubljen i kao sveudilj otvorenih ruku, od straha da ću, ukoliko ih zatvorim radi hvatanja, uhvatiti samo jednu stvar. Moja životna pogreška bila je otada što zadugo nisam nastavio nikakav studij, jer se nisam mogao odlučiti da odustanem od mnogo drugih. Bilo što se moglo skupo platiti po tu cijenu, a umovanje nije moglo dokrajčiti moju tjeskobu. Ući u trgovinu naslade raspolažući (zahvaljujući Kome?) samo s premalenom svotom. Raspomagati! Izabrati, to bi značilo odustati zauvijek od svega ostalog i mnogobrojna ko-

Zemaljska hrana

likoća tog ostalog i dalje se mogla pretpostavljati bilo kojem jedinstvu.

Otuda sam uostalom stekao pomalo ono gnušanje prema bilo kakvu posjedovanju na zemlji; bojazan da ću uskoro posjedovati samo to.

Roba! Zalihe! Svi pusti izumi zašto se ne dajete neporecivo? A znam da se zemaljska dobra iscrpljuju (makar se mogu neiscrpno nadomještati) i da čaša koju sam iskapio ostaje prazna za tebe, brate moj (premda je izvor blizu). Ali vi, vi bestjelesne ideje, nesputani oblici života, znanosti, spoznaje Boga, pehari istine, nepresušni pehari, čemu se cjenkati oko vašeg otjecanja kroz naše usne? Sva naša žed ne bi bila dostatna da presahnete i vaša bi voda vazda svježa previrala za svaku

novu pruženu usnu. - Tada sam shvatio da su sve kapi tog velikog božanskog izvora jednako vrijedne; da i najmanja dostaje da se opi-jemo te nam otkrije punoću i sveukupnost Božju. Ali što u to doba moje ludilo ne bi bilo poželjelo? Zavidio sam svakom obliku života; bio bih volio uraditi sam sve što sam vidio da radi netko drugi; ne da sam to uradio, nego uraditi - shvatite me - jer sam se vrlo malo bojao umora, patnje i smatrao sam ih poučenim što je život. Zavidio sam tri tjedna Parmenidu na tome što je učio turski; dva mjeseca poslije Teodosiju koji je otkrivao astronomiju. Tako, ne hoteći ograničiti svoj lik, ocrtao sam ga to nejasnijim i neizvjesnijim. - Ispričaj nam svoj život, Menalče - reče Alcide - a Menalk počne: ... S osamnaest godina, završivši prvo školovanje, duha izmorena radom, nezauzeta srca, ginući što je to tako, tijela razdražena stegom, krenuh cestama, koristeći se svojom skitničkom groznicom. Upoznah sve što vi znate: proljeće, miris zemlje, cvjetanje trave u poljima, jutarnju maglu na rijeci i večernju na ledinama. Prolazio sam kroz gradove i nisam se htio nigdje zaustavljati. Sretan onaj, misljah, koji se ne vezuje ni uz što na zemlji te pronosi vječni žar kroz stalnu pokret-nost. Mrzio sam ognjišta, obitelji, sva mjesta gdje čovjek misli da će naći pokoj; i trajnu privrženost i ljubavnu vjernost, i vezanost za ideje

ANDRŠ GIDE

— sve što kompromitira pravdu; govorio sam da nas svaka novost mora uvijek zateći potpuno raspoloživima.

Knjige su mi pokazale da je svaka sloboda privremena te se uvijek sastoji samo u izboru svog ropstva, ili barem odanosti, kao što sjemenka češljuge leti i luta tražeći plodno tlo gdje će učvrstiti korijenje — pa procvjeta tek kada postane nepomična. Ali budući da sam naučio u školskoj klupi da umovanje ne vodi ljude, te se svakom može suprotstavljati njegova suprotnost koju treba samo pronaći, bavio sam se time da je tražim, ponekad na dugim cestama.

Živio sam u neposrednom divnom iščekivanju bilo kakve budućnosti. Naučio sam da žed za uživanjem, rođena pred svakom nasladom, prethodi neposredno užitku kao pitanja pred odgovorima što ih očekuju. Moja je sreća potjecala od toga što mi je svaki izvor otkrivao žed, i što sam, u pustinji bez vode gdje je žed neutaživa, pretpostavljao svemu žar svoje groznice pod ushitom sunca. Naveče bijaše čudesnih oaza, još svježijih zbog toga što je čovjek za njima čeznuo cijeli dan. Na pješčanom prostranstvu, pritisnutu suncem, kao beskrajni san - žega je bila toliko velika, čak u titranju zraka - oćutio sam kako otkucaji života, koji se nije mogao uspavati, dršću na obzoru od klonulosti, nadimlju se od ljubavi pred mojim nogama.

Svakoga dana, iz sata u sat, nastojao sam jedino što jednostavnije prodrijeti u prirodu. Posjedovao sam dragocjen dar da nisam previše sobom zapriječen. Sjećanje na prošlost imalo je nada mnom tek onoliko moći da dade mom životu jedinstvo: bijaše to poput tajanstvene niti što je povezivala Tezeja s njegovom prošlom ljubavlju, ali ga nije priječila da kroči kroz nove krajolike. Ta se nit ipak morala prekinuti... čudesni preporodi! često sam se u svojim jutarnjim lutanjima sladio osjetom nekog novog bića, nježnošću svog opažaja. — »Pjesnička nadarenosti«, uzvikivao bih, »ti si dar neprestanog susretanja« — i dočekivao sam sa svih strana. Moja duša bijaše otvoreno svratiste na križanju; ono što je htjelo ući, ulazilo je. Učinio sam sebe podatnim prema prijateljskom, raspoloživim svim svojim osjetilima, pozornim, slušajući dotle da više nisam imao ni jedne osobne misli, hvatajući u

Zemaljska hrana

prolazu svaki osjećaj, i tako neznatno reagirajući da više nisam ništa smatrao lošim radije nego da pred bilo čim prosvjedujem. Uostalom, uskoro sam primijetio na koliko se malo mržnje prema ružnom oslanjala moja ljubav prema ljepoti.

Mrzio sam umor za koji sam znao da se sastoji od dosade i zahtijevao sam da se računa s raznolikošću stvari. Počivao sam bilo gdje. Spavao sam u poljima. Spavao sam u ravnici. Vidio sam kako zora dršće između velikih busena žita; i kako se u bukviku bude vrane. Ujutro sam se prao u travi, a sunce što se rađalo sušilo mi je ovlaženu odjeću. Tko će reći je li polje ikada bilo ljepše nego onog dana kad sam vidio gdje se bogata žetva dovozi praćena pjesmom, na teškim kolima s volovskim zapregom!

Bilo je vrijeme kad je moja radost postajala tako velika da sam je htio priopćiti, poučiti nekoga onome što joj je omogućavalo da u meni živi.

Naveče, gledao sam kako se u nepoznatim selima ponovo skupljaju domovi što su se za vrijeme dana bili raštrkali. Otac se vraćao umoran od posla; djeca su dolazila iz škole. Kućna su se vrata za trenutak otvarala, dočekujući svjetlošću, topline i smijehom, zatim su se zatvarala za noć. Ništa od skitničkih stvari nije se više moglo onamo vratiti, iz vjetra što je vani cvokotao. — Mrzim vas, obitelji; zatvoreni domovi; zaklopljena vrata; ljubomorno posjedovanje sreće! - Ponekad, nevidljiv u noći, ostajao sam nagnut nad neko okno i dugo gledao običaje neke kuće. Tu pokraj svjetiljke bio je otac; majka je šila; mjesto djeda bilo je prazno; pokraj oca učilo je dijete; — i srce mi se ispuni željom da ga odvedem sa sobom po cestama.

Sutradan sam ga vidio dok je izlazilo iz škole; dan poslije obratio sam mu se; četiri dana potom napustilo je sve da pode za mnom. Otvorio sam mu oči za svjetlo ravnice; ono shvati da je bila otvorena za njega. Poučih dakle njegovu dušu da postane odanija skitanju, radosna napokon - a onda da se odvoji i od mene i spozna svoju samoću.

Sam, naslađivao sam se silovitom radošću ponosa. Volio sam ustajati prije zore; zvao sam sunce na strnište; ševin pjev bijaše mi

ANDRŽ GIDE

maštom, a rosa jutarnjom kupkom. Radovala me pretjerana umjerenost, jer sam jeo tako malo da mi je glava od toga postala lagana, a svaki me osjet na neki način opijao. Pio sam mnoga vina otada, ali znam da mi ni jedno nije stvaralo onu omamu posta, onu zaljublja-nost ravnice rano izjutra, prije nego s izlaskom sunca ne zaspim u šupljini stoga.

Kruh što sam ga nosio sobom čuvah sve dok me gotovo ne bi počela hvatati slabost; onda mi se činilo da prirodu osjećam manje neobično te da me ona bolje prožima; bijaše to priljev izvana; dočekivao sam njezinu nazočnost svim svojim rastvorenim osjetilima; sve u meni osjećalo se njoj prizvano.

Duša mi se napokon punila liričnošću, što je dražila moju samoću i pred večer me zamarala.

Održavao sam se iz ponosa, ali sam žalio Hilairea koji me je godinu prije razdvojio od onoga što je u crnom raspoloženju bilo isuviše divlje.

Pred večer razgovarao sam s njim; on je i sam bio pjesnik; shvaćao je sve harmonije. Svaka prirodna pojava postajala nam je poput nekog otvorenog jezika u kojem se mogao pročitati njezin razlog; učili smo prepoznavati kukce po letu, ptice po pjevu i ljepotu žena po tragovima njihovih koraka na pijesku. Morila ga je također žed za pustolovinama; od snage bio je srčan. Naravno, nikada vam ni jedna slava neće biti ravna, mladalaštvo naših srca! S nasladom težeći prema svemu, uzalud smo nastojali zamoriti svoje želje; svaka od naših misli bijaše žar; osjet je imao za nas neobičnu oporost. Trošili smo svoju sjajnu mladost iščekujući lijepu budućnost, a cesta što je onamo vodila nikad se nije činila dosta beskonačnom, te smo kročili njome velikim koracima, grizući cvijeće s ograda, što puni usta okusom meda i tanane gorčine.

Pokatkad, prolazeći opet kroz Pariz, proboravio bih nekoliko dana ili sati u stanu gdje je proteklo moje marljivo djetinjstvo; sve je tu bilo tiho; briga odsutne žene nabacila je prevlake po pokuštvu. Sa svjetiljkom u ruci, išao sam iz sobe u sobu ne otvorivši prozore zatvorene već više godina, ni razmaknuvši zastore pune kamfora. Zrak je bio

Zemaljska hrana

težak, zasićen mirisom. Jedino se moja soba i dalje redila. U biblioteci, najmračnijoj i najtišoj od svih soba, knjige na policama i po stolovima ostale su kako sam ih ostavio; gdje bih otvorio i, pod upaljenom svjetiljkom premda je bio dan, bijah sretan što mogu zaboraviti vrijeme; gdje bih također, otvorivši veliki glasovir, tražio u sjećanju ritam starih napjeva; ali sjećao sam ga se vrlo nepotpuno pa sam radije prestajao nego da se zbog toga žalostim. Sutradan bih opet bio daleko od Pariza.

Moje srce koje je po prirodi ljubilo prostiralo se kao tekućina na sve strane; ni jedna radost nije mi se činila da pripada meni samom; pozivao sam k njoj svakoga tko bi naišao pa kad bih sam uživao, bijaše to samo iz oholosti.

Neki me optužiše da sam egoist; ja ih optužih da su glupi. Težio sam da ne ljubim nekoga, muškarca ili ženu, nego prijateljstvo, privrženost ili ljubav. Poklanjajući je jednom, ne bih je bio volio oduzeti nekom drugom, pa sam se jedino posuđivao. Isto tako nisam htio prigrabiti ničije tijelo ni srce;

budući da sam bio nomad u tome, kao i u odnosu prema prirodi, nisam se nigdje zaustavljao. Svako davanje prednosti nečemu činilo mi se nepravdom; hoteći pripadati svima, nisam se davao nekom. Uz uspomenu na svaki grad spojih uspomenu na neku raskalašenost. U Veneciji sam sudjelovao u maskarama; koncert viola i flauta pratio je barku u kojoj sam se sladio ljubavlju. Za njom su plovile druge barke, pune djevojaka i mladića. Krenuli smo prema Lidu da dočekamo zoru, ali kad se diglo sunce, bili smo već pozaspali od umora, jer je umukla glazba. Ali volio sam i taj umor što ga u nama ostavljaju te lažne radosti, i tu vrtoglavicu buđenja, čime osjećamo da su uvenule. - U drugim lukama znao sam odlaziti s mornarima velikih lađa; silazio sam u loše osvijetljene uličice; ali osuđivao sam u sebi želju za iskustvom, našu jedinu kušnju; i napuštajući mornare kraj jazbina, vraćao sam se mirno u luku gdje se šutljivi savjet noći objašnjavao iz uspomene na te uličice čiji je neobični i patetični šumor dopirao kroz ekstazu. Više sam volio blago polja.

ANDRE CIDE

Ipak, u dvadeset i petoj godini, ne umoran od putovanja, ali one-spokojen pretjeranim ponosom što ga je uvećao taj nomadski život, shvatih ili uvjerih sebe da sam napokon sazreo za neki novi oblik. Zašto, govorio sam im, zašto mi kažete da opet krenem cestama? Znam da su na rubu svih cesta novi cvjetovi procvali; ali sada oni čekaju na vas. Pčele sabiru samo neko vrijeme; poslije postanu čuvarice blaga. — Vratih se u napušteni stan. Podigoh platno s pokušstva: otvorih prozore; i koristeći se prištednjom koju sam vjerojatno stvorio kao luralica, i reklo bi se usprkos svojoj volji, okružih se svim skupocjenim i krhkim predmetima što sam ih mogao nabaviti: posuđem i rijetkim knjigama, a osobito slikama za koje mi je poznavanje slikarstva omogućilo da ih nabavim po vrlo niskim cijenama. Petnaest sam godina zgrtao kao škrtac; bogatio sam se svim silama; izobrazio sam se; naučio sam izumrlje jezike i mogao sam čitati mnoge knjige; naučio sam svirati razna glazbala; svaki sat svakog dana bio je namijenjen nekom plodonosnom izučavanju; povijest i biologija posebno su me zaokupile. Upoznah književnost. Nagomilah prijateljstva, ali moje veliko srce i moje zakonito plemenitaštvo dopustili su mi da ih ne otimam; ona mi bijahu dragocjenija od svega, pa ipak nisam se vezao ni uz njih.

U pedesetoj godini, kad je kucnuo čas, prodah sve, i budući da me moj siguran ukus i poznavanje svakog predmeta nisu učinili posjednikom ničega čega se vrijednost nije uvećala, stvorih zamašno bogatstvo. Cijelo sam to bogatstvo uložio na takav način da mogu njime neposredno raspolagati. Prodah baš sve jer nisam htio zadržati ništa osobnog na ovoj zemlji; ni najmanju uspomenu na prošlost.

Govorio sam Mvrtilu koji me je pratio u polja: »Koliko bi ti osjet ovog krasnog jutra, ove magle i svjetlosti, ove zračne svježine, ovog titranja cijelog bića, mogao pružiti još naslada kad bi im se mogao čitav predati. Ti misliš da jesi u tome, ali najbolji je dio tvoga bića zatvoren; tvoja žena i djeca, knjige i proučavanje zadržavaju ga i krađu od Boga.

Misliš li da upravo u ovom trenutku možeš okusiti snažan, potpun, neposredan osjet života — a da ne zaboraviš što on nije? Navika tvojeg

Zemaljska hrana

mišljenja te ometa; ti živiš u prošlosti, u budućnosti i ništa ne opažaš spontano. Mi nismo ništa, Mvrtile, osim u trenutku života; sva prošlost umire u njoj prije no što se rodi išta buduće. Trenuci! Shvatit ćeš, Mvrtile, kakvu snagu ima njihova prisutnost! Jer svaki je trenutak našega života bitno nenadomjestiv: znaj se kadgod usredotočiti samo na njega. Kad bi htio, kad bi mogao, Mvrtile, u ovom trenutku, bez žene i djece, bio bi sam pred Bogom na zemlji. Ali ti se sjećaš njih i nosiš sobom, kao iz straha da ih ne izgubiš, svu svoju prošlost, sve ljubavi i svu zaokupljenost što pripadaju zemlji. Što se mene tiče, sva moja ljubav sprema me svakog trenutka za novo iznenađenje; ja je uvijek poznajem a nikad ne prepoznajem. Ti ne slutiš, Mvrtile, sve oblike što ih poprima Bog; ako suviše gledaš jedan oblik, da bi se u njega zaljubio, zasljepljuješ se. Muči me usredotočenost tvog obožavanja; htio bih da bude rasutija. Svi se oblici Boga mogu ljubiti, a sve je oblik Boga.«

»... S postignutim bogatstvom opremih najprije jednu lađu, pa odvedoh sa sobom na more trojicu prijatelja, posadu i četiri mala. Zaljubih se u najmanje lijepog od njih. Ali čak više od blagosti njegova milovanja volio sam promatrati velike valove. Uplovljavao bih s večeri u basnoslovne luke,

a isplovljavao bih prije zore pošto sam kadgod cijele noći tražio ljubav. Upoznah u Veneciji neizmjereno lijepu kurtizanu; ljubio sam je tri noći, jer je bila toliko lijepa da sam kraj nje zaboravljao naslade drugih ljubavi. Njoj sam prodao ili poklonio svoj brod.

Nekoliko mjeseci stanovah u palači na obali jezera Como gdje su se bili sabrali najblagozvučniji glazbenici. Sakupih ondje lijepih žena, povjerljivih i vještih u razgovoru; naveče bismo razgovarali, dok bi nas glazbenici ushićivali; zatim, silazeći niz mramorne stube od kojih su posljednje bile u vodi, odlazili bismo u barke-lutalice da u njima uspavamo svoje ljubavi uz odmjeran ritam vesala. Bilo je uspavanih povrataka; pristajući, barka se odjednom budila i Idoine se, oslanjajući na moju ruku, šutke penjala stepenicama.

Andrzej Gide

Godinu poslije toga bijah u golemom parku Vendee, nedaleko zalova. Tri su pjesnika opjevala doček koji sam im pripremio u svom domu; oni su također govorili o jezerima s ribama i biljkama, o drvoredima jablanova, o osamljenim hrastovima i šumarcima jasena, o lijepom rasporedu parka. Kada dođe jesen, dadoh oboriti najveća stabla i svidjelo mi se opustošiti svoje boravište. Ništa neće odati izgled vrta kojim se skitalo naše mnogobrojno društvo lutajući drvoredima gdje sam pustio da naraste trava. Od jednog kraja drvoreda do drugog čuli su se udarci sjekire drvosječa. Odjeća je zapinjala za grane dok se prolazilo cestama. Nad pognutim stablima raskrilila se sjajna jesen. Na njih je lijegala takva raskoš da dugo nakon toga nisam mogao više misliti ni na što drugo, te u tome prepoznali svoju starost.

Nakon toga sam bivao u kućici u Gornjim Alpama; u bijeloj palači na Malti, blizu miomirisne šume Citta Vecchie, gdje limuni imaju kiselu slatkoću naranača; u kočiji koja je lutala Dalmacijom; a sada u tom vrtu na firentinskom brežuljku, sučelice Fiesoleu, gdje sam vas večeras sabrao.

Nemojte mi suviše govoriti da svoju sreću dugujem događajima; oni su mi očigledno bili nakloni, ali nisam se njima služio. Ne mislite da je moja sreća stvorena bogatstvom; ni uz što na zemlji vezano, srce mi je ostalo siromašno i umrijet ću lako. Moja je sreća učinjena od žara. Preko svake stvari bez razlike, bezumno sam obo-

žavao.«

2.

Monumentalna terasa na kojoj smo bili (k njoj su vodile zavojite stepenice) otvarala je pogled na cijeli grad te se iznad dubokih krošanja, činila kao golem privezani brod; gdje kad se činilo kao da plovi prema gradu. Toga ljeta penjao sam se koji put na najviši most te zamišljene lađe da bih se nakon uličnog meteža naužio kontemplativnog mira večeri. Pri usponu sva je buka zamirala; činilo se da su to

Zemaljska hrana

valovi što se tu razbijaju. Oni su još dolazili i veličanstveno se uzdizali šireći se uza zidove. Ali ja sam se penjao još više, onamo gdje valovi više ne dosežu. Na zadnjoj terasi nije se čulo više ništa osim treperenja lišća i zanesena zova noći.

Zeleni hrastovi i golemi lovori posađeni u pravilnim drvoredima završavali su na rubu neba gdje je završavala i sama terasa; ipak, zaobljene su balustrade pravile na trenutke još pokoji iskorak, nadvisujući kao da stvaraju balkone u plaveti. Tamo sam dolazio sjesti, opijao sam se svojom mišlju; tamo sam mislio da plovim. Iznad bregova, što se dizahu s druge strane grada, nebo bijaše boje zlata: lagano granje, izraslo na terasi gdje sam bio, naginjalo se prema sjajnom zapadu ili se gotovo bez i jednog lista pružalo prema noći. Iz grada se uspinjalo nešto što je izgledalo kao dim; bijaše to osvijetljena prašina koja je lebdjela, jedva se izdižući iznad trgova gdje je sjalo više svjetlosti. A ponekad, reklo bi se spontano, u ekstazi te prevruće noći šiknula bi raketa, tko zna gdje puštena hitajući, kao krik u prostoru, titrajući, okrećući se, da bi se raščinjena obrušila uz šum svog tajanstvenog procvata. Volio sam pogotovu one rakete kojima iskre od blijeda zlata padaju tako sporo i tako se nehajno rasipaju da bi se poslije pomislilo, toliko su lijepe zvijezde, kako su i one nastale u toj iznenadnoj čaroliji, pa videći kako pored iskara one ostaju, čudimo se ... zatim polako prepoznavamo svaku po zvijezdu uz koje je vezana — i ekstaza se time produžuje.

— Događaji su sa mnom raspolagali na način koji nisam odobravao - nastavi Joseph.

— To gore — reče Menalk. — Ja više volim sebi reći da ono što nije jest ono što nije moglo biti.

3.

A te noći oni opjevaše plodove. Pred Mcnalkom, Akideom i skupinom ostalih, Hylas otpjeva:

ANDRi GIDE

PJESAN O ŠIPKU

Doista tri zrna šipka dostali su da se Prozerpina njega sjeti.

Još dugo biste iskali

Nemoguću sreću dušL

Radosti puti i radosti ćutild

Neka netko drugi ako hoće osudi vas,

Gorke radosti puti i ćutila —

Neka vas osudi -ja se ne usuđujem.

— Svakako, Didier, revni filozofe, divim ti se

Ako te vjera u svoju misao navodi da smatraš

Kako se radosti duha ne može nijedna druga pretpostaviti.

Ali nisu u svim duhovima moguće takve ljubavi.

Naravno, ja vas također ljubim, Smrtni trzaji duše moje, Radosti srca, radosti duba -Ali o vama ja pjevam, užici.

Radosti puti, nježne poput trave,

Ljupke poput cvijeća na živici

Što brže vene ili bude pokošeno, nego lucerna na livadama,

Nego tužna suručica što se slisti lim je taknemo.

Vide — najneutješnije od naših ćutila ... Sve što ne možemo dotoci u očaj nas baca; Duh lakše dohvaća misao Nego naša ruka ono što nam priželjkuje oko. O, poželi samo ono što možeš dirnuti,

Natanaele, i ne traži savršenijeg posjeda,

Zemaljska hrana

Najslade radosti mojih ćutila Bile su utažene žeđi.

Divna je doista magla kad se sunce diže nad ravnicom I divno je sunce;

Divna je našim bosim nogama vlažna zemlja I pijesak vlažan od mora; Divna kupka bje nam voda izvora; Divne bijahu cjelovu neznane usne što ih moje usne dodimuše u sjeni...

Ali o voću — o voću - što da kažem, Natanaele? O, ti ga nisi upoznao, I to je ono zbog čega očajavam. Meso je bilo nježno i sočno, Ukusno poput mesa što krvari, Crveno kao krv što teče iz rane.

To voće, Natanaele, nije zahtijevalo nikakvu posebnu žeđ; Donosili su ga u zlatnim košaricama; Njegov okus izazivao je isprva gađenje, jer je bio neusporedivo bljutav; Nije prizivao okus nijednog voća naših krajeva; Podsjećao je na okus prezrelih krušaka, Iz kojih kao daje bilo iščezlo meso; Ono je poslije ostavljalo trpkocu u ustima; Ta se pak mogla ukloniti jedino ako se pojede još jedan plod; Jedva jedvice ako je njihova slast trajala Koliko trenutak dok mu uživamo sok; A taj se trenutak činio to Ijupkijim Sto je bljutavost poslije izazivala veću mučninu. Košarica se ubrzo ispraznila A posljednji smo plod ostavili Radije nego da ga podijelimo. Jao, tko će poslije reći, Natanaele, o našim usnama Kako je gorka bila opekotina?

AndrL Cide

Nikakva ih voda nije mogla isprati.

Zelja za tim voćem mučila nas je do u dušu.

Tri smo ga dana tražili po trgovištima;

Njihovo je doba bilo završilo.

Gdje je, Natanaele, u našim putovanjima

Novo voće da nam pobudi druge želje?

Ima voća što ga jedemo na terasama. Pred morem i pred sutonjim suncem. Ima ga što se zaleđuje Zaslađeno s malo likera.

Ima voća što ga beremo sa stabala

U vrtovima koje su vlasnici ogradili zidom,

A jedemo ga u sjeni za ljetnog doba.

Postavit ćemo stolice;
 Voće će popadati posvuda oko nas
 čim budemo potresli grane
 Gdje će se probuditi trome muhe.
 Popadalo voće sabrat ćemo u zdjelama
 I njegov bi miris već bio dostatan da nas očara.
 Ima voća čija koza ostavlja mrlje na usnama i koje jedemo samo
 kad jako ožednimo. Pronašli smo ga uzduž pješčanih cesta; Sjah je kroz bodljikavo lišće Što nam je
 izgreblo ruke kad ga htjedismo ubrati; A naša žed ne bje njime mnogo utažena.
 Ima voća koje bi se moglo ukuhati Jednostavno pustimo li ga da se kuha na suncu.
 Zemaljska hrana
 Ima voća kojeg meso unatoč zimi ostaje nakiselo;
 Zubi se nadražuje kad ga grizu.
 Ima voća kojeg se meso svagda čini hladno, čak ljeti.
 Ljudi ga jedu čučajući na rogožini
 U dnu malih krčmi.
 Ima voća čija uspomena zavređuje da ožednimo čim ga ne možemo više naći.
 Natanaele, da ti govorim o šipcima?
 Prodavali su ih za nekoliko novčića na onom istočnjačkom sajmu
 Na pleterju od trske gdje su padali.
 Vidjeli smo ih kako se kotrljaju po prašini
 I kako ih gola djeca skupljaju.
 Sok im je kiselkast kao daje od nezrelih malina.
 Cvijet im izgleda kao daje napravljen od voska;
 Ima boju ploda.
 čuvamo blago, stijenke od saća,
 Izobilje ukusa,
 Peterokutno graditeljstvo.
 Kora puca; zrnje se prosipa,
 Zrnca krvi u čašama modrine;
 Druga su zlatne kapi u tanjurima odpocakljene bronce.
 — Pjevaj sad o smokvi, Simiano, Jer su joj ljubavi skrivene.
 — Pjevam o smokvi, reče ona, čije su lijepe ljubavi skrivene. Cvat je njezin uhvaćen.
 André Cide
 Tajna soba gdje se slavi pir; Nikakav miris ne priča o njemu vani. Kako ništa iz njih ne može
 ispariti, Sav se miris preobraća u sočnost i ukus. Cvijet bez ljepote; plod naslade; Plod što je tek
 njezin sazreli cvijet.
 - Opjevala sam smokvu, reče, Pjevaj sad o svim cvjetovima.
 - Naravno - nastavi Hylas - nismo opjevali sve cvjetove. Pjesnički dar: da se uzbudi za šljive.
 (Cvijet za mene vrijedi samo
 kao obećanje ploda.) Nisi govorio o šljivi.
 A kisela šljivica ograda
 Koju studeni snijeg omekšava.
 Oskoruša koja se jede tek kad istrune;
 I kesten boje suhog lišća
 Sto ga stavljamo blizu vatre da se rastvori.
 - Sjećam se planinskih borovnica koje ubraha nekog veoma hladnog dana u snijegu.
 - Ja ne volim snijeg — reče Lothaire; — to je posve mistična tvar koja se još nije odlučila za
 zemlju. Mrzim njegovu neuobičajenu bjelinu u kojoj zastaje krajolik. Hladan je i uskraćuje se
 životu; znam da ga on grije i štiti, ali život se iz njega preporada samo kad ga rastopi. Zato hoću da
 postane siv i prljav, napola rastopljen i već gotovo vodenast za biljke.
 - Ne govori tako o snijegu, jer on također može biti lijep - reče Ulrich. — On je tužan i bolan samo

kada ga rastopi prevelika ljubav; i ti koji više voliš ljubav, više voliš kad je napola rastopljen. On je lijep kad pobjeđuje.

Zemaljska hrana

- Nećemo ići onamo - reče Hylas. - A kad ja kažem: to bolje, ne treba da kažeš: to gore.

I te noći svatko je od nas zapjevao u obliku balade: Melibej BALADU O NAJSLAVNIJIM LJUBAVNICIMA

Zulejko, zbog tebe zaustavljah se pijući

Vino što mi ga je nalijevao pehamik.

Zbog tebe, Boabdilo, u Granadi

Zalijevah oleandre Generalifea.

Bjeh Sulejman, Balkido, kad si došla iz južnih pokrajina da mi postavljaš zagonetke.

Tamaro, bjeh Amnon, brat tvoj, koji umiraše zato što te ne može posjedovati.

Betsabejo, kad prateći zlatnu golubicu do najviše terase svoje palače vidjeh tebe gdje gola silaziš na kupku, bjeh David koji navede tvog muža da se ubije zbog mene.

Ispjevao sam za te, Sulamko, takve pjesme da ih umalo smatraju na-božnima.

Fornarino, ja sam onaj koji je klicao od ljubavi u tvom zagrljaju.

Zobeido, rob sam koga si srela ujutro, na ulici što vodi prema glavnom trgu; nosio sam praznu košaru na glavi, a tisi me, dok sam išao za tobom, navela daje napunim četrunima, limunima, krastavcima, raznolikim mirodijama i raznim poslasticama; potom, budući da ti se svidjeh i da sam se žalio na umor, htjede me zadržati preko noći, pokraj tvojih dviju sestara i triju kraljevskih sinova. I svatko je redom pričao svoju pripovijest i slušao druge kako je pričaju. Kada dođe na mene red da pričam: prije nego sam tebe sreo, Zobeido, rekoh, nisam imao pripovijesti u svom životu; kako bih je imao sada? Nisi li ti sav moj život? — Govoreći to, nosač je-gutao voće. (Sjećam se da sam kao dijete sanjario o suhom ukuhanom voću o kojemu

ANDRČ GIDE

se toliko govori u Tisuću i jednoj noći. Otada sam jeo takvog voća napravljenog s ružinim mirisom, a prijatelj mijе neki govorio o ukuhanom voću što ga prave od kakija.)

Arijadno, ja sam putnik Tezej Koji te prepušta Bakhu Da bi mogao nastaviti put.

Euridiko, ljepoto moja, za te sam Orfej Koji te u paklu tjera jednim pogledom Jer mijе dosadilo da me pratiš;

onda Mopso zapjeva

BALADU O NEPOKRETNIM DOBRIMA

Kad rijeka počе rasti,

Bilo ih je koji se skbniše na brdo;

I onih koji rekoše sebi: mulj će nam nagnojiti polja;

I onih koji rekoše sebi: to je propast;

I onih koji ne rekoše ništa.

Kad je rijeka dobro porasla,

Bilo je mjesta gdje su se još vidjela stabla

I onih gdje su se vidjeli kućni krovovi,

Zvonici, zidovi, a još dalje bregovi;

I onih mjesta gdje se više nije vidjelo ništa.

Bilo je seljaka koji su povelі stada na bregove;

I onih koji ukrcaše u lađu svoju unučad;

Bilo ih je koji poniješe dragulje,

Zivež, ispisani papir, i sve od srebra što je moglo plivati.

Bilo ih je koji ne poniješe ništa.

Oni koji su bili pobjegli u otplavljenim barkama

Zemaljska hrana

Probudiše se u zemljama što ih uopće ne poznavahu. Bih ih je koji se probudiše u Americi; Neki u Kini, a neki na obalama Perua. Bilo ih je koji se uopće ne probudiše.

Onda Guzman zapjeva

PJESAN O BOLESTIMA od koje ću prenijeti samo svršetak:

...U Damietteu poče me tresti groznica.

U Singapuru vidjeh kako mi se tijelo ukrasilo bijelim i ljubičastim osipom.

Na Ognjenoj Zemlji svi mi zubi poispadaše. Na Kongu kajman mi pozdera jednu nogu. U Indiji spopade me bolest malaksanja Od koje mi koza posta divno zelena i regbi providna; Oči su mi izgledale sentimentalno uvećane.

Živio sam u svijetlom gradu; svake su se večeri počinjali u njemu svakovrsni zločini, pa ipak, nedaleko luke, i dalje su plovile galije koje se nisu uspijevale popuniti robijašima. Jednog jutra podoh na jednu od njih jer je namjesnik grada ponudio mojoj mašti snagu četrdesetorice veslača. četiri dana i tri noći smo plovili; za mene su potrošili svoju divnu snagu. Jednoličan umor uspavljavao je njihovu nespokojnu krepost; iznurivali su se beskonačno pokrećući vodu valova; postajali su ljepši, zasanjani, a njihove su uspomene na prošlost odlazile neizmjernim morem. I uploviše s večeri u grad izbrazdan kanalima, grad boje zlata ili pepela što su ga zvali Amsterdam ili Venecija, prema tome je li bio smeđ ili zlaćan.

AndrB Gide

Navečer, u vrtovima koji su podno fiesolskog brijega, na pola puta između Firenze i Fiesolea, u onim istim vrtovima gdje su u Boccac-ciovo doba pjevali Pamfil i Fiametta - pošto se završio previše svijetli dan - u nimalo tamnoj noći sakupili su se Simian, Titir, Menalk, Natanael, Helena, Alcide i još nekolicina.

Nakon manjeg obroka slatkiša, koji smo zbog velike vrućine mogli pojesti na terasi, sišli smo u drvorede, a onda, odslušavši glazbu, lutali smo pod lovorom i hrašćem čekajući čas da se protegnemo po travi, pokraj izvora što ih je krila šumica zelenih hrastova, te da se dugo odmaramo od umora zasljepljujućeg dana.

Išao sam od skupine do skupine i čuo sam jedino nepovezan razgovor, premda su svi govorili o ljubavi.

— Svaka je naslada dobra, govorio je Elifas, i potrebno ju je okušati.

— Ali nisu sve za svakoga, govorio je Tibul; valja se odlučiti.

Nešto dalje, Terencije je pripovijedao Fedru i Bećiru:

— Ljubio sam, govorio je, djevojku kabilske rase, crne kože, savršene puti, jedva sazrelu. I u najsladunjavijem, višekrat ponovljenom užitku zadržavala bi zbunjujuću ozbiljnost. Ona bijaše briga mojih dana i naslada mojih noći.

A Simiana s Hvlasom:

— To je mali plod što traži da ga često jedemo.

Hylas je pjevao:

— Ima malih naslada koje su bile za nas kao oni sitni trpkri plodovi što se krađu na rubovima cesta i koji bi nam, da su bili sladi, išli više u tek.

Sjedismo na travu pokraj izvora:

... pjev noćnih ptica u mojoj blizini zaokupi me na tren više nego njihove riječi; kad opet počeh slušati, Hylas je govorio:

Zemaljska hrana

... I svako od mojih čutila imalo je svoje želje. Kad sam se htio vratiti u sebe, našao sam svoje slugu i sluškinje za svojim stolom; nije više bilo ni najmanjeg mjesta na koje sam mogao sjesti. Na počasnom mjestu sjedila je Žeđ; ostale su joj žeđi osporavale to lijepo mjesto. Sav je stol bio svadljivo raspoložen; ali svi su se slagali protiv mene. Kad sam se htio približiti stolu, ustali su svi protiv mene, već pijani; protjerali su me iz mog doma; izvukli su me van, pa sam opet izišao da im nabere grozda.

Zelje! Lijepe želje, donijet ću vam zgnječenih grozdova; ponovo ću napuniti vaše goleme čaše, ali me pustite da se vratim u svoj dom — i kako bih mogao, kad budete zaspali u pijanstvu, okruniti se purpustom i bršljanom - ne bih li pokrio brigu svog čela bršljanovom krunom.

Pijanstvo me obuzimalo te nisam mogao više dobro slušati; na trenutke, kad bi umukao pjev ptica, činilo se da noć postaje šutljiva kao da sam jedini ja u nju ponirao; na trenutke, činilo mi se da posvuda čujem glasove što izbijaju miješajući se s glasovima našeg mnogobrojnog društva:

/ mi smo, i mi smo, govorili su, okusili tužne nedaće svojih duša.

Zelje nam ne daju mirno raditi.

—... Ovog ljeta sve su mi zelje ožednjeU.

činilo se kao da su prošle kroz pustinju.

A ja sam odbijao napojiti ih

Znajući da su bolesne jer šupile.

(Bijaše grožđa u kojemu je spavao zaborav; i onog kojim su se hranile pčele; i onog gdje se činilo da zastaje sunce.) Jedna bi želja sjedala uz moje uzglavlje svake večeri. Nalazio sam je ondje svake zore. Bdjelaje nada mnom cijele noći. Hodao sam; htio sam izmoriti svoju želju; Uspio sam iznuriti jedino svoje tijelo.

Andri Cide

Pjevaj sada, Kleodalizo

PJESAN SVIH MOJIH ŽUDNJA

Ne znam što sam to mogla sanjati ove noći. Kad sam se probudila sve su mi žudnje bile žedne.

činilo se kao da su dok sam spavala prošle kroz pustinje. Između žudnje i dosade Naš se nespokoj koleba. Žudnje! Zar se nećete umoriti?

Oh, oh, oh, ta mala naslada koja prolazi - i koja će naskoro biti prošla! -Jao, jao, znadem kako produžiti svoju patnju; ali ne znam kako pripitomiti svoj užitak.

Između žudnje i dosade nas se nespokoj koleba.

I cijelo mise čovječanstvo učinilo kao bolesnik koji se prevrće u krevetu da bi zaspao - koji traži odmor, a ne nalazi ni san.

Naše su žudnje prošle već kroz mnoge svjetove;

A nikada se nisu zasitile.

I cijela se priroda muči

Između žeđi za odmorom i žeđi za nasladom.

Vikale smo od jada U pustim stanovima. Uspinjale smo se na tornjeve Odakle se vidjela jedino noć.

Kao kuje, zavijale smo od boli Duž suhih obala;

Kao lavice, rikalesmo naAuresu; i posle smo, kao deve, sive alge slanih jezera, sisale sok iz šupljih stabljika; jer u pustinji nema vode u izobilju. Prešle smo, kao lastavice,

Zemaljska hrana

Velika mora ne jedući ništa,

Kao skakavci, morale smo sve opustošiti da bismo se nahranile.

Kao morsku travu, oluje su nas njihale;

Kao pahuljice, vjetri su nas kovitlali.

Oh, žudim za spasonosnom smrću kao beskrajnim počinkom; i da moja naposljetku iscrpljena žudnja ne dostane za nove metempsihoze. Žudnjo! Vukla sam te cestama; jadila sam te po poljima; opijala sam te u velegradovima; opijala sam te ne utaživši ti žeđ; kupala sam te u noćima obasjanim mjesečinom; svuda sam te vodila; njihala sam te na valima; htjela sam te na njima uspavati...

Žudnjo! Željo! Sto da ti učinim? Sto dakle hoćeš? Zar se nećeš umoriti?

Mjesec se pojavio među hrastovim granjem, jednoličan, ali lijep kao i nekada. Oni su sad razgovarali u skupinama i mogao sam čuti samo rasute rečenice; činilo mi se da svaki od njih govori svima ostalima o ljubavi i ne brinući se sluša li ga itko.

Onda se razgovor počeo kidati i, dok je mjesec iščezavao iza debljih hrastovih grana, oni ostadoše ležeći jedni pokraj drugih, u lišću, slušajući a ne razumijevajući više kasne govornike čiji su nam sve obzir-niji glasovi dopirali pomiješani sa šaputanjem potoka po mahovini.

Dignuv se, Simiana načini sebi krunu od bršljana te oćutjeh miris otkinutih listova. Helena razveza kosu koja joj pade na haljinu, a Rahe-la ode nabrati vlažne mahovine da navlaži oči i pripremi ih za san.

Nestade i mjesečeve svjetlosti. Ostao sam ispružen, težak od općinjenosti i opojen do tuge. Ne progovorih o ljubavi. čekao sam jutro da odem i otrčim kamo me povedu ceste. Moja je izmorena glava već odavna drijemala. Prospavah nekoliko sati; — a kad je došla zora, krenuh.

KNJIGA PETA

1.

Kišna normandijska zemlja, pripitomljeno polje ...

Govorio sam: dat ćemo se jedno drugom u pramaljeće, pod granjem kakvo poznajem; na takvu mjestu pokrivenom i punom mahovine; bit će taj sat dana; zrak će biti tako blag, a pjevat će ptica što je ondje lani pjevala. - Ali pramaljeće je ove godine zakasnilo; prehladan je zrak predlagao drugačiju radost.

Ljeto je bilo tromo i mlako — ali ti si računao na neku ženu koja nije došla. I govorio si: ova će jesen barem nadoknaditi moje prevarene nade i utješiti me u mojim nedaćama. Ona neće doći, pretpostavljam - ali će barem pocrvenjeti velike šume. Dok dani još budu blagi, poći ću sjesti na rub jezera gdje je prošle godine palo toliko suhog lišća. čekat ću da se spusti večer ... Drugih večeri sići ću do rubova šume gdje će počinuti posljednje zrake. Ali jesen bje oве godine kišna; trula su se stabla jedva zacrvenjela, a na poplavljene rubove jezera nisi mogao doći sjesti.

Ove godine bjehe neprestano zaposlen na zemlji. Pomagao sam pri žetvi i oranju. Mogao sam vidjeti kako jesen napreduje. To je godišnje

Zemaljska hrana

doba bilo neobično toplo, ali kišovito. Krajem rujna, užasna bura, koja je puhala neprestano dvanaest sati, osušila je stabla s jedne strane. Malo zatim, lišće što je ostalo zaštićeno od vjetrova počelo zlatiti. Živio sam tako daleko od ljudi te mi se činilo tako važno da to kažem kao bilo kakav događaj.

Ima dana i još drugih dana. Ima jutara i večeri.

Ima jutara kad se dižemo prije zore, još ukočeni. — O sivo jesensko jutro, kad se duša budi ne otpočinuvši, tako umorna i vrela od bdjenja da želi još spavati te ispituje okus smrti. Sutra ću napustiti to cvoko-tavo polje; trava je punainja. Ja znam, kao psi koji su sačuvali u zemljanim skrovištima kruha i kostiju za gladne dane, znam gdje ću pronaći takvih pričuvanih naslada. Znam da u izdubenom zavijutku potoka ima malo mlakog zraka; povrhu brane od drveća, još ne posve ogoljela lipa; mogućnost da se nasmiješim i podragam dječaka iz kovačnice kad se vraća iz škole; nešto dalje, miris mnoštva otpalog lišća; žena kojoj se mogu osmjehnuti: pokraj kolibe, poljubiti joj dijete; šum čekića iz kovačnice, što se u jesen čuje iz velike daljine ... Je li to sve? — Ah, spavajmo! — to je premalo — a ja sam preumoran da se nadam ...

Užasni odlasci u polumraku prije zore. Cvokot duše i puti. Vrtoglavica. Tražimo što bismo još mogli ponijeti. - Što toliko voliš u odlascima, Menalče? On odgovori: - Predokus smrti.

Odvojiti se od svega što mi nije neophodno doista ne znači vidjeti nešto drugo. Ah, Natanaele, bez koliko bismo stvari mogli biti! Duše i nikada dosta svega lišene da bi se napokon dosta ispunile ljubavlju — ljubavlju, iščekivanjem i nadom, što su nama jedina istinska dobra.

ANDKŠ GIDE

Ah, sva ta mjesta gdje bismo bili mogli isto tako dobro živjeti! Mjesta gdje bi obilovala sreća.

Radišna gospodarstva; neprocjenjivi radovi na poljima; umor; beskrajna vedrina sna ...

Krenimo, i zaustavimo se tek bilo gdje! ...

2.

PUTOVANJE U DILIŽANSI

Odbacio sam svoju gradsku odjeću što me primoravala da zadržim previše dostojanstva.

On bijaše tu, uza me; po otkucajima njegova srca osjećao sam da je živo biće, a toplota njegova malog tijela palila me. Spavao je uz moje rame; slušao sam ga kako diše. Smetao me njegov mlaki dah, ali se nisam micao od straha da ga ne probudim. Nježna mu se glava ljuljala pri svakom odskoku kočije gdje smo bili užasno nagomilani; spavali su i ostali, crpeći ostatak noći.

Ja sam doista doživio ljubav, da opet ljubav i još mnogo njih; ali zar o tadašnjoj toj nježnosti neću moći ništa reći?

Ja sam doista doživio ljubav.

Pretvorio sam se u lutalicu da bih mogao okrznuti sve što luta: nježnost me obuzela prema svemu što ne zna gdje da se zagrije, i strasno sam zavolio sve što se skice.

Zemaljska hrana

Prije četiri godine, spominjem se, proveo sam svršetak dana u malom gradu kroz koji sada opet

prolazim; godišnje je doba bilo, kao i sada, jesen; nije bila ni nedjelja, a vrući su sati već bili minuli. Šetao sam ulicama, sjećam se kao sada, sve dok se na rubu grada nije otvorio vrt s terasom koja je nadvisivala lijepi predjel.

Idem istom cestom i prepoznajem sve.

Obnavljam svoje kretanje i svoje osjećaje ...

Bila je lijepa kamena klupa na kojoj sam sjedio. — Eto je. — čitao sam na njoj. Koju knjigu? —

Ah, Vergilija! — I slušao sam buku pratljača što se od pralja penjao prema meni. — čujem je. —

Zrak bijaše miran — kao danas.

Djeca izlaze iz škole; sjećam se toga. Prolaznici prolaze kao što su prolazili. Sunce je zahodilo; evo večeri; i pjesma dana će zamuknu-ti ...

To je sve.

— Ali, reče Angele, to nije dosta da se napiše pjesma ...

— Onda, pustimo to, odgovorih.

Upoznali smo žurno ustajanje prije zore.

Kočijaš upreže konje na dvorištu.

Vjedra vode peru pločnik. Šum crpke.

Omamljena glava onoga koji zbog misli nije mogao usnuti. Mjesta koja moramo napustiti; sobica; tu sam za trenutak položio glavu; osjećao sam; mislio sam; bdio sam. — Pa nek umremo! Nije važno gdje (čim više ne živimo, to je bilo gdje i nigdje). Živ, bjehe tu.

Sobe napuštene! čudesnost odlazaka za koje nisam nikad poželio da budu žalosni. Zanos me uvijek obuzima od sadašnjeg posjedovanja OVOGA.

Andrzej Gide

Nagnimo se još trenutak kroz OVAJ prozor ... Dolazi trenutak odlaska. Hoću trenutak koji mu neposredno prethodi ... da se još jednom nagnem u tu gotovo završenu noć, prema beskrajnoj mogućnosti sreće.

Ljupki času, izlij mlaz zore u beskrajnu plavet...

Diližansa je spremna. Krenimo! Neka se sve o čemu sam netom razmišljao izgubi kao i ja u omaglici bijega ...

Prolazak kroz šumu. Područje mirisnih toplota. One najmlakije mirišu po zemlji; najhladnije po smočenu lišću. - Bio sam sklopio oči; sad ih opet otvaram. Da: eto lišća; evo prekopane crnice...

Strasbourg O, »luda katedralo!« - sa svojim uzdušnim tornjem! - S vrha tornja, kao iz zanjihane košare, vidjele su se na krovovima rode pravovjerne i krute s dugim nogama sporim - jer je veoma teško služiti se njima.

Noću sam odlazio spavati u suše; Poštar bi me nalazio u sijenu.

Svratišta

Svratišta

... od treće čašice trešnjevače pod lubanjom mi počne kolati toplija krv;

od četvrte čašice počeh osjećati ono lako pijanstvo što mi je stavljalo na dohvat sve predmete približujući ih;

od pete pričini mi se da dvorana u kojoj sam bio i sav svijet poprimaju napokon uzvišenije razmjere gdje se moj uzvišeni duh slobodnije razvijao;

od šeste čašice, budući da sam bio pomalo umoran, zaspah.

(Sve radosti naših osjetila bile su nesavršene poput laži.)

Zemaljska hrana

Svratišta

Upoznao sam teško vino svratišta, od kojeg se podriguje s okusom ljubičica i koje pribavlja težak podnevni san. Upoznao sam večernje pijanstvo kad se čini da sva zemlja glavinja samo od tereta vaše moćne misli. Natanaele, govorit ću ti o pijanstvu.

Natanaele, često mi i obično zadovoljenje bježe pijanstvom, jer sam prije toliko bio pijan već od samih želja. A ono što sam tražio po cestama nije toliko bilo neko svratiste koliko moja glad.

Pijanstva - od posta, kad se hoda od najranijeg jutra, te glad više nije hlepnja nego vrtoglavica.

Pijanstvo od žeđi, kad se hoda do večeri.

I najskromniji mije obrok postajao tada pretjeranim poput neumjere-nosti te sam lirski uživao snažan osjet svog života. Tada je slasni doprinos mojih čutila stvarao od svakog predmeta kog bi se dotakao nešto poput moje opipljive sreće.

Upoznao sam pijanstvo koje lagano izobličuje misli. Sjećam se dana kad su se one izvodile jedna iz druge kao cijevi dogleda; pretposljednja se uvijek činila najistančanijom; a onda bi uvijek izišla jedna još istančanija. Sjećam se dana kada su postajale tako okrugle da je preostajalo još samo zakotrljati ih. Sjećam se dana kada su bile tako elastične daje svaka redom poprimala oblik svijlu, i obrnuto. Drugi put, bile su dvije, što kao da su htjele usporedo rasti do u vječnost.

Upoznao sam pijanstvo koje vas navodi da se smatrate boljim, većim, vrednijim poštovanja, kreposnijim, bogatijim itd. — no što jeste.

Jeseni

U ravnicama se oralo. Brazde su se pušile u večeri; umorni konji sporije su se kretali. Svako me veče opijalo kao da sam tada prvi put oćutio miris zemlje. Volio sam tada sjesti na nagib mede, usred mrtvog lišća; slušajući oračke pjesme, gledajući kako se iznureno sunce uspavljuje u dnu ravnice.

Vlažno godišnje doba; kišna normandijska zemlja ...

ANDRÉ GIDE

Šetnje. - Pustare, ali bez oporosti. - Klisure. - Šume. - Zaleđeni potok. Počinak u sjeni; čavrljanje. — Rida paprat.

- Ah, razmišljali smo, što te nismo sreli na putovanju, livado, i što nam se nije prohtjelo da te pređemo na konju. (Bila je potpuno okružena šumama.)

Šetnje uveče. Šetnje noću. —

Šetnje ... Biti pričinjaše mi golemu nasladu. Bio bih htio okusiti sve oblike života, i riba, i biljaka. Među svim radostima osjetila najviše sam zavidio opipu. Osamljeno stablo u ravnici, s jeseni, okruženo pljuskom; riđe mu je lišće otpadalo; mislio sam kako će mu voda dugo natapati korijenje, u duboko napojenoj zemlji. U toj dobi moje su bosc noge bile pohlepne na dodir s navlaženom zemljom, na pljuskanje lokava, na studen ili mlakost blata. Znađem zašto sam toliko volio vodu, a osobito namočene stvari: zato što nam voda, više nego zrak, omogućuje da smjesta oćutimo razlike u toploti. Volio sam ovlažene dahove jeseni... Kišna normandijska zemlja.

La Roque

Kolica su se vratila natovarena mirisnom žetvom.

Hambari su se napunili sijenom.

Teška kolica koja ste udarala o obronke, drndala u kolotečinama; koliko ste me puta dovela s polja, pognutog na hrpi suhe trave, među grubim dječacima što prevrću sijeno!

Kada ću, ah, ležeći na plastovima, moći opet čekati dolazak večeri?...

Veče se spuštalo; stizali smo do suša — u dvorištu gospodarstva gdje su se zadržavale posljednje zrake.

Zemaljska hrana

3.

GOSPODARSTVO

GOSPODARU!

Gospodaru! Pjevaj o svom gospodarstvu.

Hoću da se tu odmorim na trenutak — i da sanjarim, pokraj tvojih suša, ljeti kad me mirisi sijena budu podsjećali. Uzmi svoje ključe; jedan po jedan; otvori mi svaka vrata...

Prva su vrata suša...

Ah, što ako su vremena vjerna!... Ah, što ne bih počinio pokraj suše u toplini sijena!... Umjesto da lutam, ne bih li žarom pobijedio suhoću pustinje!... Slušao bih pjesmu žetelaca, i vidio bih, mirno i uspokojeno, kako se žetva neprocjenjive zalihe dovozi na pretovarenim kolicima — kao odgovore što čekaju na pitanja mojih želja. Ne bih više išao tražiti čime da ih utažim u ravnicama; ovdje bi ih zasitio do volje.

Postoji vrijeme kad se smijemo — postoji vrijeme kad smo se smijali.

Postoji vrijeme kad se smijemo — a onda kad se sjećamo da smo se smijali.

Doista, Natanaele, ja sam, ja, a ne netko drugi, gledao kako se talasa trava — ona ista trava koja je uvela radi mirisa sijena, kao sve odrezano ... gledao sam kako ta trava živi, zeleni se, žuti i njiše na vjetru večeri. — Ah, zašto se ne vratiti u vrijeme kad smo, ležeći na rubu tratina... duboka je trava dočekivala našu ljubav.

Divljač se kretala pod lišćem; svaka od njezinih staza bijaše drvored; a kad bih se nagnuo i gledao zemlju iz bliza, od lista do lista, od cvijeta do cvijeta, vidio sam mnoštvo kukaca.

Poznavao sam vlažnost tla po zelenu odsjaju i po naravi cvijeća; neka je livada bila osuta ivancicama; ali tratine koje smo najviše voljeli i kojima se koristila naša ljubav bijelile su se od štitaca, laganih i onih tamnijih, znatno širih. S večeri, u travi koja je postala dublja, oni kao da su plivali

AndrL Cide

poput svjetlucavih meduza, slobodni, odvojeni od svojih stabljika, uzdignuti na magli što je rasla. Druga su vrata hambara:

Mrpe žita, hvalit ću vas. Žitarice; rida žita; bogatstvo u očekivanju; neprocjenjiva zaliha.

Nekse naš kruh i potroši! Hambari, imam vaš ključ. Tuste, mrpe žita. Hoćete li biti sve pojedene prije nego se moja glad umori? Na poljima ptice nebeske, u hambarima štakori; a svi siromasi za našim stolovima ... Hoće li ga preostati do utaženja moje gladi... ?

Žito, sačuvao sam jednu tvoju pregršt; šijem ju u svoje plodno polje; šijem ju u pravo doba godine; jedno zrno proizvede stotinu, drugo tisuću...

Žito, gdje moja glad obiluje, žito, obilovat ćeš i ti!

Pšenico što ničeš najprije kao zelena travica, reci koji će požutjeli klas nositi tvoja svinuta stabljika!

Zlatna slamo, čuperci i kite — pregršti žita što sam ga posijao ...

Treća su vrata mljekare:

Počinak; tišina; beskrajno cijedenje sita u kojima se skupljaju sirevi; slijeganje grudava u metalnim mrežama; u danima velike srpanjske žege miris usirena mlijeka činio se svježijim i bezukusnijim ... ne bezuku-snijim: nego tako suzdržano i blijedo oporim da se osjećao još samo duboko u nosnicama i već više kao okus nego kao miris.

Stap koji se drži u najvećoj čistoći. Kruščići od maslaca na listovima kupusa. Crvene ruke gospodarice. Prozori uvijek otvoreni, ali s napetim metalnim mrežama što priječe ulaz mačkama i muhama.

Zemaljska hrana

Redaju se zdjelice, pune mlijeka što žuti sve dok ne ispliva sve vrhnje. Ono polako pristiže, nadima se i bora, a sirutka ostaje bez njega. Kad ona potpuno osiromaši, obiru... (Ali, Natanaele, ne mogu ti sve to pričati. Imam prijatelja koji se bavi zemljoradnjom i koji o tome divno govori; on mi objašnjava korisnost svake stvari te me poučava kako da se ne izgubi ni sirutka. U Normandiji je daju svinjama, ali čini se da se može bolje iskoristiti.)

četvrta vrata vode u staju:

U njoj je nesnosno toplo, ali krave ugodno mirišu. Ah, što nisam u dobi kad smo, s gospodarevom djecom, čija je oznojena put ugodno mirisala, trčali između kravljih nogu; tražili smo jaja u kutovima jasala; satima smo promatrali krave; promatrali smo kako pada i rasprskava se balega; kladili smo se koja će se prva opoganiti, pa jednoga dana prestrašen pobjegoh jer sam pomislio da ima jedna koja će se odjednom oteliti.

Peta vrata vode u voćnicu:

Pred sunčanim prozorom vise na uzicama grozdovi; svaka boba razmišlja i zrije, tajno preživa svjetlost; proizvodi mirisavi slador.

Kruške. Nagomilane jabuke. Voće, jeo sam tvoje sočno meso. Bacio sam sjemenke na zemlju; nek prokljaju, da nam vrata užitak.

Tanahni bajam; obećanje divote; jezgra, mah proljeće što spava iščekujući. Zrna između dva ljeta; sjemenka kroz koju prolazi ljeto.

Zatim ćemo, Natanaele, sanjariti o bolnom klijanju (napor trave da iziđe iz sjemenke je divan).

Ali sad se divimo ovome: svaku oplodnju prati naslada. Plod se ornata ukusom; a užitkom svako ustrajanje u životu.

Meso ploda, ukusan dokaz ljubavi.

Andrž Cjde

Šesta su vrata tjeska:

Ah, što sada ne Užim pod šupom gdje zamire žega, kraj tebe, medu tjeskotinama jabuka, medu oporim istiještenim jabukama. Istraživali smo, ah Sunamko, je li naslada naših tijela na ovlaženim jabukama manje spremna presahnuti, produžuje li se na jabukama -podržana njihovim svetim mirisom ...

Sum mlina uljuljkuje mi uspomenu.

Sedma vrata gledaju na pecaru:

Polusjena; žarko ognjište; mračni strojevi. Iskrsava bakar kotlića.

Kotao za pečenje; njegovo tajanstveno gnojenje što se skupocjeno prikuplja. (Vidio sam isto tako kako se prikuplja smola borova, bolećiva guma divljih trešanja, mlijeko elastičnih smokava, vino palmd okresana vrha.) Uski grlicu, u tebi se usredotočuje i razbija cijeli jedan val pijanstva, sa svim onim slasnim i moćnim u plodu; sa svim slasnim i miomirisnim u cvijetu.

Kotao za pečenje: ah, iz njega će prokopati zlatna kap. (Ima ih sočnijih od zgusnuta trešnjina soka; i onih mirisavih poput livade.) Natanaele, to je zaista čudesno viđenje; čini se daše tu zgusnulo cijelo jedno proljeće... Ah, neka ga sad moje pijanstvo teatralno razastre. Neka pijem, zatvoren u ovoj veoma mračnoj dvorani koju više neću primjećivati - neka pijem ono čime ću vratiti svojoj puti — da bih oslobodio svoj duh — viđenje svega što je drugdje a koje želim ...

Zemaljska hrana

Osma su vrata spremišta:

Ah, razbio sam svoju zlatnu čašu - budim se. Pijanstvo je uvijek samo nadomjestak sreće. Kočije, svaki je bijeg moguć; saonice, smrznuta krajino, uprežem u vas svoje žudnje.

Natanaele, ići ćemo prema stvarima: doprijet ćemo redom do svih. Imam zlata u kesama pod sjedalom; u kovčezima, krznd što bi umalo navela da ljubimo studen. Kotači, tko bi vam izbrojio okretaje u bijegu? Kočije, lagane kuće za naše prekinute naslade što nam ih oduzima naša mašta! Plugovi, nek vas vuku volovi po našim poljima! Rujte zemlju kao surla: nerabljeni lemeš rda u spremištu, i sva ta oruđa ... Sve vi, dokone mogućnosti naših bića, što patite čekajući — čekajući daše u vas upregne neka žudnja — za onog tko hoće najljepše predjele...

Nek nas prati snježna prašina koju će podići naša brzina! Saonice, u vas uprežem sve svoje žudnje...

Zadnja vrata su gledala na ravnici.

KNJIGA ŠESTA

LINKEJ

Zum sehen geboren, Zum schauen bestellt.

GOETHE {Faust,\\)

Zapovijedi Božje, ojadile ste mi dušu.

Zapovijedi Božje, ima li vas deset ili dvadeset?

Dokle ćete sužavati svoje granice?

Zar ćete naučavati da ima uvijek sve više zabranjenih stvari?

Novih kazna obećanih žeđi prema svemu lijepom što bih našao na zem-

m

Zapovijedi Božje, razboljele ste mi dušu. Obzidale ste jedinu vodu koja me može utažiti.

... Ali sada, Natanaele, osjećam se pun sućuti za nježne greške ljudi.

Natanaele, poučit ću te da su sve stvari božanski naravne. Natanaele, govorit ću ti o svemu.

Zemaljska hrana

U ruke ću ti, pastiricu, staviti neokovan štap pa ćemo po svim mjestima polako voditi ovce koje još nisu išle ni za jednim gospodarom.

Pastiru, vodit ću tvoje žudnje prema svemu lijepom na zemlji.

Natanaele, hoću da ti zapalim usne novom žeđu, a potom im pri-nesem čaše pune svježine. Pio sam;

znam izvore na kojima se utažuju usne.

Natanaele, pričat ću ti o izvorima:

Ima izvora koji izbijaju iz pećina;

Ima ih koje vidimo kako izviru pod ledenjacima;

Ima ih tako plavih da se čine dubljima.

(U Sirakuzi, čudesna je zbog toga Cyane.)

Plavetna voda; zaklonjena školjka; brizganje vode među papirusima; nagnuli smo se s lađe; nad šljunkom koji se činio od safira plovile su ažurne ribe.

U Zaganu, izviru iz Nimfeje vode što nekad natapahu Kartagu.

U Vaucluseu, voda izbija iz zemlje, obilato kao da teče oduvijek; to je već gotovo rijeka uz čiji se tok može ići pod zemljom; ona prolazi kroz spilje i prožima se noću. Svjedost buktinja poigrava, ona je potlačena; zatim ima jedno tako mračno mjesto da kažemo sebi: Ne, nikad neću moći doprijeti dalje.

Ima željezovitih izvora koji raskošno boje pećine.

Ima sumpornih izvora, kojih se zelena i topla voda najprije čini otrovanom; ali, Natanaele, kad se u njoj okupamo, koža postane tako blago meka da je poslije još veći užitak dodirivati je.

Ima izvora iz kojih s večeri polijeću magle; magle što plivaju naokolo u noći te se ujutro polako razilaze.

Mali, jednostavni izvori zakrčljali između mahovine i trske.

Izvori gdje dolaze prati peračice, i koji pokreću mlinove.

Andrž Cide

Neiscrpne zalihe, brizganje vode! Obilje vode ispod vrutaka; skrivena skupljališta; rastvorena posuda. Raspuknut će se tvrda pećina. Planina će se prekriti grmljem; bezvodne će se krajine razveseliti i sva će gorčina pustare procvasti.

Više izvora ključa iz zemlje no što je naša žed da iz njih pijemo. Vode neprestano obnavljane; božanske pare koje ponovo pljušte. Ponestane li vode u ravnici, neka ravnica pode piti u brda — ili neka podzemni kanali odvedu vodu s planina u ravnicu. - čudesno navodnjavanje Granade. —

Skupljališta; Nimfeji. — Doista, ima izvanredne ljepote u izvorima — izvanredna je naslada kupati se u njima. Ribnjaci! Ribnjaci, izići ćemo iz vas očišćeni. Kao sunce u zori, Mjesec u noćnoj rosi, U struji vaše vlage Oprat ćemo trudna uda.

Ima izvanredne ljepote u izvorima; i u vodi koja se cijedi kroz zemlju. Ona se nakon toga pojavljuje isto tako čista kao da je prošla kroz kristal; izvanredna je naslada piti je: ona je blijeda kao zrak, bezbojna kao da je nema, i bez ukusa; opažamo je samo zbog njezine iznimne svježine, i to je kao njezina skrivena moć. Natanaele, jesi li shvatio da se može poželjeti piti je?

Najveće radosti mojih čutila

Bile su utažene žeđi.

Sada ću ti, Natanaele, kazivati

PJESAN O SVOJIM UTAŽENIM ŽEĐIMA

Jer primičući se punim čašama Usne su nam bile napetije nego za gelove; Punim čašama, tako brzo iskapljenim.

Zemaljska hrana

Najveće radosti mojih čutila Bile su utažene žeđi...

Ima pića što se pripremaju

Od soka zgnječenih naranača,

četruna, limuna,

Koji osvježuju jer su istodobno kiseli i slatkasti.

Pio sam iz čaša tako tankih

Da sam mislio neću li ih slomiti ustima

čak prije no što ih dodirnu zubi;

A pića se čine bolja u njima,

Jer gotovo ih ništa ne odvaja od naših usana.

Pio sam iz elastičnih kupica

Što se stiskaju u ruci

Da bi se vino uspelo k usnama.

Pio sam guste sirupe iz grubih gostioničkih čaša, U večerima dana kad sam hodao pod suncem; A gdje kad, zahvaljujući studenoj vodi bunara, Bolje sam nakon toga osjećao sjenu večeri. Pio sam vodu koju su čuvali u mjehovima I koja je mirisala po kozjoj koži s katranom.

Pio sam vodu gotovo ležeći na obali

Izpotokd gdje bih se bio htio okupati,

Zaronivši dvije gole ruke u živu vodu

Sve do dna gdje se vidjelo kako se miču bijeli kamenčići.

A svježina je ulazila u me i preko ramena.

Pastiri su pili vodu dlanovima;

Andrč Cide

Naučio sam ih daje uvlače slamkom. Nekih sam dana hodao po žestoku suncu, Ljeti, za najvrelijih sati, Tražeći velike žeđi da bih ih mogao utažiti.

A spominješ li se, prijatelju moj, da smo jedne noći, za vrijeme našeg strašnog putovanja, ustali posve znojni da se napijemo vode iz zemljana vrča gdje je postala studena kao led?

čatrnje, skriveni zdenci gdje silaze žene. Vode što nikada nisu vidjele svjetlosti; okus sjene. Vode veoma provjetrene.

Vode nenaravno providne, za koje bih poželio da budu plavetne, ili bolje zelene, da bi mi se učinile još ledenijim - s laganim okusom anisa.

Najveće radosti mojih čutila Bile su utažene žeđi.

Ne, sve zvijezde na nebu, svi biseri u moru, bijela pera na rubovima zaljeva, nisam ih još sve izbrojio.

Ni sve šapate lišća; ni sve osmijehe svanuća; ni sve smehove ljeta. A što ću sad još reći? Zato što mi usta šute, mislite li da moje srce počiva?

O polja okupana plaveti! O polja natopljena medom!

Pčele će doći, otešćale od voska ...

Vidio sam mračne luke gdje se zora skrivala iza pletera od pruća i jedara; kradomičan otplov barki, izjutra, među trupovima velikih lađa. Prigibali smo se da prodemo ispod užadi kojom su bile privezane.

Noću sam gledao kako isplovljuju bezbrojni galeoni, roneći u noć, roneći u susret danu.

Zemaljska hrana

Ne sjaje kao biseri; ne svjetlucaju kao voda; kamenčići na putu ipak sjaju. Meki primitci svjetlosti na zastrtim stazama kojima sam hodao.

Ah, Natanaele, ali što da kažem o fosforesciranju? Tvar je beskonačno porozna za duh, prihvaćajući sve zakone, poslušna, skroz-naskroz providna. Nisi vidio kako zidovi onog muslimanskog grada naveče rumene, kako se slabo osvijetljuju noću. Duboki zidovi na koje se za vrijeme dana izlivala svjetlost; zidovi bijeli poput kovine, o podne (svjetlost se u njima gomila); noću se činilo da je ponavljate, da je slabašno pričate. - Gradovi, učinili ste mi se providnim kad sam vas gledao s brežuljka, od tamo, u velikoj sjeni noći što je obavijala sve, sjali ste, nalik šuplim alabastrenim svjetiljkama, tim slikama religioznog srca - po sjaju, kojim su ispunjene, kao da su porozne, i kojim se gnoje kao mlijekom.

Bijeli kamenčići cesta u sjeni; stjencišta svjetlosti. Bijeli vrijes u sumraku pustara; mramorne ploče džamija; cvjetovi morskih spilja, aktinije ... Svaka je bjelina od pričuvane svjetlosti:

Naučih se suditi o svim bićima po njihovoj sposobnosti da primaju svjetlo; neka koja su po danu znala prihvatiti sunce, učinila su mi se zatim, po noći, kao ćelije svjetlosti. - Vidio sam vode što u podne teku ravnicom da bi, nešto dalje, uvukavši se pod tamne pećine prosipale nagomilana blaga pozlate.

Ali, Natanaele, ovdje ti hoću govoriti samo o stvarima - a ne o

NEVIDLJIVOJ STVARNOSTI - jer

... kao one čudesne alge što potamne kad ih izvadimo iz vode ...

tako ... itd.

- Beskrajna raznolikost krajolika neprestance nam je dokazivala da nismo još spoznali sve oblike sreće, meditacije ili tuge što su ih mogli

AndrL Gide

zaodjenuti. Znadem da je nekih dana djetinjstva, kad sam još ponekad bivao tužan, u pustarama Bretanje moja tuga znala odjednom pobjeći od mene, toliko je osjećala da je krajolik sadrži i prihvaća - te sam je tako mogao s nasladom gledati pred sobom.

Trajna novost.

On učini nešto veoma jednostavno, pa kaže:

Shvatio sam da to nikada nije bilo ni učinjeno, ni zamišljeno, ni rečeno. — I odjednom, sve mi se pričinilo savršeno djevičanskim. (Sva prošlost svijeta potpuno sadržana u sadašnjem trenutku.)

20. srpnja, 2 sata ujutro

Ustajanje. - Bog je ono što najmanje smijemo pustiti da čeka na nas, uzviknuh ustajući; ma kako rano ustali, uvijek vidimo život koji se miče; legavši ranije na počinak, život nas je manje puštao da čekamo no što smo to mi radili.

Zore, bijaste nam najdražom nasladom.

Proljeća, zore ljeta!

Proljeća svih dana, zore!

Nismo bili još ustali

Kad se pokazase duge ...

...i nikada dosta jutarnje,

Ili na večernje onda

Koliko bi trebalo za mjesec...

Snovi Upoznao sam podnevni san, ljeti — san usred dana — nakon odveć

rano započeta rada; satrte snove. Dva sata. - Polegnuta djeca. Zagušljiva tišina. Glazba moguća ali neostvarena. Miris kretonskih zastora. Zumbuli i tulipani. Rube-

nina.

Zemaljska hrana

Pet sati. — Buđenje u znoju; ubrzani otkucaji srca; drhtanje; lagana glava; raspoloživost puti; porozna put koju kao da s odveć naslade zaposjeda svaka stvar. Nisko sunce; žute tratine; oči rasklopljene u svršetak dana. O tekućino večernje misli! Odmatanje cvjetova večeri. Oprati čelo mlakom vodom; izići ... Voćnjaci iza zidova; ograđeni vrtovi na suncu. Cesta; blago što se vraća s pašnjaka; zalaz sunca koji je nepotrebno vidjeti — divljenje već dostaje.

Vratiti se. Nastaviti posao uz svjetiljku.

Natanaele, što ću ti reći o ležajima?

Spavao sam na gumnima; spavao sam u brazdama žitnih polja; spavao sam u travi, na suncu; u sušama za sijeno, noću. Vješao sam svoju mrežu o grane stabala; spavao sam njihan valovima; ležao na mostu brodova; ili na uskim ležajima kabina, sučelice glupom oku okruglog prozorčića. Bilo je ležaja na kojima su me čekale kurtizane; i onih na kojima sam ja čekao dječake. Bilo ih je na kojima su bile prostrte tako meke tkanine da se činilo kako i one, isto kao i moje tijelo, postaju oruđe ljubavi. Spavao sam u logorima, na daskama gdje je san bio poput ponora. Spavao sam u vagonima koji su se kretali, a da ni trenutka nisam gubio osjećaj da se krećem.

Natanaele, ima divnih spremanja na san; ima divnih buđenja; ali nema divnih spavanja, i ja volim san samo onoliko koliko ga smatram zbiljom. Jer ni najljepši san ne vrijedi koliko trenutak kad se budimo.

Navikoh se spavati pred širom rastvorenim prozorom kao da sam neposredno pod vedrim nebom. Za pretoplih srpanjskih noći spavao bih potpuno gol pod mjesecom; već u zoru budio bi me pjev kosova; sav bih zaranjao u studenu vodu i ponosio se što vrlo rano počinjem svoj dan. U Jurama moj je prozor gledao iznad doline koja se uskoro napunila snijegom; s kreveta sam vidio rub šume; ondje su letjeli

Andrž Gide

gavrani i vrane; rano ujutro budila su me zvonca stada; pokraj moje kuće bila je česma gdje su ih kravari dovodili na napoj. Svega se toga spominjem.

Volio sam u bretanjskim svratištima dodir grubih plahta i ugodan miris lukšije. U Belle-Isleu budila me pjesma mornara; trčao sam k prozoru i gledao sam kako se udaljavaju brodice; onda sam silazio prema moru.

Ima čudesnih nastambi; ni u jednoj nisam htio dugo ostati. Bojazan od vrata što se zatvaraju, od zamki. Čelije što svojim vratima zatvaraju duh. Nomadski je život pastirski. - (Natanaele, stavit ću ti u ruke svoj pastirski štap i ti ćeš odsad čuvati moje ovce. Ja sam umoran. Ti ćeš sad krenuti; predjeli su ti široko otvoreni, i nikad dosta nasićena stada vazda bleje za novim pašnjacima.)

Natanaele, kadšto me zadržaše neobične nastambe. Bilo ih je usred šume; bilo ih je na rubu vode; bilo ih je prostranih. Ali čim sam ih, na-vikavši se, prestajao opažati, te me nisu više čudile, niti su me tražili prozori sa svojim ponudama, ja sam počinjao razmišljati i napuštao sam ih.

(Ne mogu ti objasniti, Natanaele, tu očajnu želju za novošću; nije mi se činilo da ona dodiruje niti deflorira ni jednu stvar; ali je moj nenadani oćut odjednom bio tako snažan da se potom nije mogao uvećati nikakvim ponavljanjem; stoga, ako mi se često događalo da se vratim u iste gradove, na ista mjesta, bijaše to da bih ondje osjetio promjenu u razmaku od jednog dana ili godišnjeg doba, koja je osjetnija u poznatim crtama; ako sam pak, za svog boravka u Alžiru, provodio svaki svršetak dana u istoj maurskoj kavanici, činio sam to da bih iz večeri u večer zapažao neprimjetnu promjenu na svakom biću, da bih motrio kako vrijeme malo-pomalo mijenja jedan te isti omanji prostor.)

U Rimu, blizu Pincia, u prizemlju, kroz moj prozor s rešetkama sličan zatvorskom, prodavačice cvijeća nudile su mi ruže; sav je zrak odisao njima. U Firenci mogao sam ne ostavljajući svoj stol vidjeti nabujali žuti Amo. Na terasama Biskre Meriem je dolazila po mjesečini u golemoj tišini noći. Bila je sva umotana u veliki bijeli poderani haik što ga je smijući se zbacivala na pragu staklenih vrata; u mojoj

Zemaljska hrana

su je sobi očekivale poslastice. U Granadi, u sobi sam na kaminu umjesto svijećnjaka imao dvije lubenice. U Sevilji postoje patiosi; to su dvorišta od blijeda mramora, puna sjene i svježine vode; vode koja teče, curi i usred dvorišta pljuska u školjci.

Debeo zid protiv sjeverca, porozan za svjetlost s juga; putna kuća na kotačima, podatna svim milostima juga ... Sto bi bila soba za nas, Natanaele? Zaklon u krajoliku.

Još ću ti govoriti o prozorima: u Napulju, čavrljanje na balkonima, večernje sanjarenje uz svijetle ženske haljine; napola spuštene zavjese odvajale su nas od bučnog plesnog društva. Razmjenjivale su se riječi tako očajne tankoćutnosti da smo poslije ostajali neko vrijeme ne govoreći; onda bi se iz vrta stao dizati nesnosan miris narančinih cvjetova i pjev ptica ljetnih noći; a onda bi i te ptice na trenutke zašutjele; onda bi se vrlo slabo čuo šum valova.

Balkoni; košare glicinija i ruža; večernji počinak; mlačnost. (Večeras očajna bura jeca i razbija se o moj prozor; trudim se da mi bude draža od svega.)

Natanaele, govorit ću ti o gradovima.

Vidio sam Smirnu kako spava kao polegnuta djevojčica; Napulj kao pohotnu kupačicu, a Zaguan kao kabilskog pastira komu su se od bliske zore zarumenjeli obrazi. Alžir dršće od ljubavi na suncu i obeznanjuje se od ljubavi noću.

Vidio sam na sjeveru sela zaspala na mjesečini; zidovi kuća bijahu naizmjenice plavi i žuti; oko njih pružala se ravnica; po poljima su se vukla golema gumna sijena. Izlazimo u pusto polje; vraćamo se u zaspalo selo.

ANDRL~ GIDE

Ima gradova i gradova; kadšto se ne zna što ih je tamo moglo sazda-ti. - O, gradovi istoka, juga; gradovi ravnih krovova, bijelih terasa gdje noću lude žene dolaze sanjariti. Užici; ljubavne svetkovine; svjetla trgova što se gledana s brežuljaka doimlju poput svjetlucanja u noći.

Gradovi istoka! Raspaljena svečanost; ulice što ih tamo zovu svetim ulicama, gdje su kavane pune kurtizana i gdje ih reska glazba tjera da plešu. Njima kruže Arapi odjeveni u bijelo i djeca - koja mi se čine premlada da bi već upoznala ljubav. (Bilo ih je s usnama toplijim od ptičica na leglu.)

Gradovi sjevera! Pristaništa; tvornice; gradovi kojima dim skriva nebo. Spomenici; pokretni tornjevi; umišljenost lukova. Konjanici što u povorci prolaze drvoredima; užurbana gomila. Asfalt svjetlucav nakon kiše; bulevar gdje malakšu kestenovi; žene koje vas uvijek čekaju. Bijaše noći,

noći tako mekih da bih se i na najslabiji poziv osjetio klonulim.

Jedanaest sati. — Zatvaranje; škripa željeznih kapaka. Gradovi. Kad sam noću prolazio samotnim ulicama, štakori su vrlo brzo bježali u odvode. Kroz prozorčiće podruma vidjelo se kako polugoli ljudi prave kruh.

- O, kavane - gdje se naša mahnitost produžavala duboko u noć; opojenost pićima i riječima pobjeđivala je napokon san. Kavane! Bilo ih je punih slikarija i zrcala, bogatih, gdje su se mogli vidjeti jedino bogataši; u drugim, malim, pjevali su se komični kupleti, a žene su, da bi lakše plesale, visoko zadizale suknje.

U Italiji bilo ih je što su se prostirale po trgovima, za ljetnjih večeri, i gdje se jeo dobar sladoled od limuna. U Alžiru bijaše jedna gdje se pušio hašiš i gdje su me umalo ubili; godinu dana poslije zatvorilo ju je redarstvo jer su je pohađale samo sumnjive osobe.

Zemaljska hrana

I opet kavane ... O, maurske kavane! — Kadgod u njima neki pjesnik pripovjedač nadugo priča neku povijest; kolike sam ga noći dolazio slušati ne razumijevajući ni riječi! ... Ali više od svih, naravno, volim tebe, mjesto tišine i svršetka dana, kavanice u Bab el Derbu, zemljana kolibo na granici oaze, jer je dalje od nje počinjala cijela pustinja - odakle sam, nakon zahuktalog dana, mogao vidjeti kako se spušta miroljubivija noć. Pokraj mene se ushićivala jednolična svirka frule.

- I mislim na tebe, kavanice u Širazu koju je slavio Hafiz; Hafiz pijan od peharnikova vina i ljubavi, šutljiv, na terasi gdje ga dosižu ruže, Hafiz koji čeka pokraj usnula peharnika sastavljajući stihove, čeka dan cijele noći.

(Htio bih da sam se rodio u doba kada je pjesnik imao naprosto opjevati sve stvari samo nabrajajući ih. Moje bi se divljenje redom zaustavljalo na svakoj od njih i njezina bi je pohvala dokazala, bila bi joj dostatnim razlogom.)

Natanaele, nismo još zajedno gledali lišće. Sve krivulje listova ...

Lišće stabala; zelene spilje probijene izlazima; dna koja pomiče i najmanji lahor; pokretnost; pokreti oblika; raščinjene stijenke; gibak okvir granja; zaobljeno njihanje; ljuščice i stanice...

Nejednako pokrenute grane ... zbog različite gipkosti grančica, koja je uzrok različitu otporu prema vjetru, različit je također potisak vjetra ... itd. - Prijeđimo na nešto drugo ... Na što? - Budući da nema kompozicije, ne bi tu trebalo ni izabirati ... Raspoloživ biti, Natanaele, raspoloživ!

— pozornošću iznenadnom, istodobnom svih osjetila, uspjeti stvoriti (teško je iskazati) od samog osjećaja života usredotočen osjet svakog dodira izvana ... (ili uzajamno). - Tu sam; ondje zapremam rupu kamo prodiru:

AndrS Gide

u mom uhu:

taj neprekidni šum vode; narastao, potom utišan šum tog vjetra u tom borju; isprekidani šum skakavaca, itd.

u mojim očima:

odsaj tog sunca u potoku; gibanje tog borja ... (gle, vjeverica) ... moje noge što prave rupu u toj mahovini, itd.

u mom mesu:

(osjet) te vlage; te mahovinaste mekoće; (ah, koja me to grana bode? ...) mog čela na mojoj ruci; moje ruke na mom čelu, itd.

u mojim nozdrvama: ... (pst! vjeverica se primiće), itd.

I sve to zajedno, itd., u malom zavežljaju; — to je život; je li to sve? - Ne, uvijek još ima drugih stvari.

Misliš li možda da sam samo susretište očuta? - Moj je život uvijek: TO, a ja sam tome pribrojen. - Drugi put govorit ću ti o sebi. Neću ti danas kazivati ni

PJESAN O RAZLIČITIM OBLICIMA DUHA

ni

a niti

PJESAN O NAJBOLJIM PRIJATELJIMA

BALADU O SVIM SUSRETIMA gdje su se među ostalima nalazile ove rečenice:

Zemaljska hrana

U Comu, u Leccu, sazrelo je grozde. Uspinjao sam se na golemi brijeg na kojemu su se urušavali stari dvorci. Tamo je grozde imalo tako zaslađen miris da mi je od njega bivalo neugodno; prodirao je kao kakav okus duboko u nosnice te mi nije predstavljalo nikakvo posebno otkriće da ga nakon toga jedem — ali sam bio tako žedan i tako gladan pa mi je nekoliko grozdova dostajalo da se opijem.

... Ali u toj sam baladi nadasve govorio o ljudima i ženama, te ukoliko to ne kažem sada, to je stoga što u ovoj knjizi neću stvarati osobnosti. Jer, jesi li primijetio da u ovoj knjizi nema ni jedne osobe. Pa i ja sam nisam drugo do Viđenje. Natanaele, ja sam čuvar tornja, Linkej. Noć je dosta dugo trajala. Toliko sam s vrha tornja vikao prema vama, zore, nikada dosta ozarene zore!

Sačuvao sam do kraja nadu u novost svjetlosti; sada još ne razabi-rem, ali se nadam; znam s koje će strane zora svanuti.

Doista, cijeli se jedan narod priprema; s vrha tornja čujem buku na ulicama. Dan će se roditi! Dan će se roditi! Narod već svečano kroči u susret suncu.

— Što kažeš o noći? Sto kažeš o noći, stražaru?

- Vidim kako se jedan naraštaj uspinje, a drugi silazi. Vidim kako se golem naraštaj uspinje, uspinje sav naoružan, sav naoružan radošću prema životu.

S vrha tornja što vidiš? Što vidiš, Linkeju, brate moj?

Jao! Jao! Nek drugi prorok plače; noć dolazi, a dan također.

Njihova noć dolazi, naš dan također. I neka onaj koji hoće spavati zaspi. Linkeju! Sidi sad s tornja.

Dan sviće. Sidi u ravnicu. Pogledaj iz bližeg svaku stvar. Linkeju, dođi! Pridi. Evo dana i mi u njega vjerujemo.

KNJIGA SEDMA

Quia tum sijuscus Amyntas.

VERGIUJE

Prijelaz preko mora. Veljača 1895. Polazak iz Marseillea.

Silovit vjetar; sjajan zrak. Preuranjena toplota; njihanje jarbola. Ponosito more okićeno perjanicama. Lađa popljuvana od valova. Prevladava dojam slave. Uspomena na sve prošle polaske.

Prijelaz preko mora Koliko sam puta iščekivao zoru ... na obeshrabrenu moru ...

i gledao sam kako sviće zora, a da se more time ne bi smirilo. Znoj na sljepoočicama. Slabosti.

Prepuštanja.

Noć na moru

Pomamno more. Voda se lije preko mosta. Lupa vijka ... O znoju od tjeskobe! S jastukom pod slomljenom glavom ...

Večeras je mjesec nad mostom bio pun i blistav — a mene nije bilo da ga gledam.

Zemaljska hrana

- Iščekivanje vala. - Odjednom trijesak vodene mase; davljenje; ponovno nadimanje; ponovni pad.

— Inercija mene: što sam ja u tome? — čep — bijedan čep na valovima.

Prepuštanje zaboravu valova; naslada u odricanju; biti stvar.

Kraj noći

U odveć svježije jutro peru most morskom vodom koju dižu u vje-drima; zračenje. - Iz svoje kabine čujem šum četaka od pirike na drvu. Silni udarci. — Htio sam otvoriti prozorčić. Morski me zrak snažno zapuhnu po čelu i oznojenim sljepoočicama. Htio sam zatvoriti prozorčić ... Baciti se opet na ležaj. Ah, sve to užasno prevrtanje prije dolaska u luku! Vrtuljak odraza i sjena na stijenki bijele kabine. Skućenost.

Moje oko umorno od gledanja ... Sišem slamkom ledenu limunadu ...

Probuditi se zatim u novoj zemlji, kao pri ozdravljenju ... — Stvari još nesanjane.

Alžir

Probuditi se izjutra na žalu; Cijele noći ljuljan valovima.

Visoravni kamo dolaze počinuti bregovi;

Sutoni u kojima se gube dani;

Zali gdje razbijaju mornarice;

Noći gdje dolaze usnuti naše ljubavi...
Doći će noć prema nama poput goleme splavi,
Misli, zrake, ptice melankolične

Počinut će na njoj od danje svjetlosti;
U šikari gdje se uspokojava svaka sjena...
I mirna voda livada, izvori zarasli u travu.
... Onda, na povratku s dugih putovanja. Smirene obale — brodovi u luci. Vidjet ćemo gdje na
valima koji su se smirili Spava ptica selica i povezana lađa —
A večer spustivši se otvara prema nama golemo svoje pristanište tišine. — Evo časa kad sve sniva.

Ožujak 1895.

Blida! Cvijete Sahela! Zimi bez cara i uvela, u proljeće si mi se učinila lijepom. Bilo je kišno jutro;
nehajno nebo, blago i tužno; a mirisi tvojih procvalih stabala lutali su tvojim dugim drvoredima.
Vodoskok iz tvoje mirne školjke; u daljini trube iz kasarna.
Evo drugog vrta, napuštene šume, gdje među maslinama slabo svjetluca bijela džamija. — Sveti
gaju! Jutros hoće tu počinuti moja beskrajno umorna misao i moja put iscrpljena ljubavnim nespo-
kojem. Kad sam vas vidio prošle zime, povijuše, nisam imao pojma o vašem divnom cvatu.
Ljubičaste glicinije među zaljuljanim granama, grozdovi poput nagnutih kadionica i latice pale po
zlatu pijeska u drvoredu. Šumovi vode; šumovi ovlaženi, pljuskanje na rubu bazena; gorostasne
masline, bijele suručice, šumice jorgovana, kita trnja, grmovi ruža; sam tu dolaziti i sjećati se toga
zimi i osjećati se tu tako umornim da te, jao, ni samo proljeće više ne začudi; pa čak poželjeti više
strogosti, jer tolike milosti, jao, pozivaju samotnika i smiju mu se, te se jedino željama naseljuju,
kao preponizna pratnja u praznim drvoredima. I unatoč vodenim šumovima u tom odveć mirnom
bazenu, pozorna tišina unaokolo previše naznačuje odsutnosti.

Zemaljska hrana

Znađem izvor kamo ću poći osvježiti vjede,
Sveti gaj; poznajem put,
Lišće, svježinu tog proplanka;
Poći ću, s večeri, kad sve tu umukne
A milovanje zraka bude nas već zvalo
Više na san negoli na ljubav.
Studeni izvor kamo sva će saći noć.
Ledena voda gdje će se promoliti jutro
Cvokoćući od bjeline. Izvor čistoće.
Zar ne da ću pronaći u zori
Kada se pojavi
Okus što gaje imala kad sam u njoj vidio još
Sa čuđenjem svjetlosti i stvari?...
Kad budem tu došao oprati opaljene vjede.

Pismo Natanaelu

Ti ne možeš zamisliti, Natanaele, što napokon može biti od tog napajanja svjetlošću; niti ćutilnu
ekstazu od te ustrajne žege ... Grana masline na nebu; nebo povrh bregova; pjesma frule na vratima
kavane ... Alžir se činio tako topao i pun svečanosti da sam ga htio napustiti za tri dana; ali u Blidi,
kamo sam se sklonio, zatekao sam u cvatu sva stabla naranača ...
Izlazim ujutro; šećem; ne gledam ništa, a vidim sve; čudesna se simfonija stvara i upriličuje u meni
nečuvene osjete. Vrijeme prolazi; moje uzbuđenje jenjava, kao što sve iskošeniji hod sunca biva sve
to sporijim. Onda izabirem biće ili stvar u koje ću se zaljubiti - ali hoću da budu pokretni, jer tek što
se moj osjećaj zaustavi, ono više nije živo. čini mi se tada u svakom novom trenutku da nisam još
ništa vidio, ni u čemu uživao. Bacam se u nesređenu potragu za stvarima što bježe. Jučer sam trčao
po brežuljcima iznad Blide da bih mogao što dulje vidjeti sunce; da bih vidio kako sunce zalazi, a
žarki oblaci boje bijele

AndrL Gide

terase. Zatječem sjenu i tišinu pod stablima, lutam po mjesecini; često mi se pričinu da plivam, toliko me svijetli, topli zrak obavija i meko podiže.

... Smatram da je put kojim idem moj put, i da njime idem kako treba. Sačuvao sam naviku velikog pouzdanja koje bi se moglo nazvati vjerom, kad bi bila zaprisegnuta.

Biskra

Žene su čekale na pragu vrata; iza njih pele su se ravno stepenice. One su sjedile tamo, na pragu vrata, ozbiljne, naličene kao kumiri, s derdanom od novaca na glavi. Noću, ta bi ulica oživljavala. Na vrhu stepenica gorjele bi svjetiljke; svaka bi žena sjedila u svjetlosnoj niši koju tvori stubište; lice bi im ostajalo u sjeni pod svjetlucavim zlatom dijadema; i činilo bi se da me svaka čeka, da posebno čeka na mene; da bi se moglo ući, dodao bi se dijademu zlatan novčić; kurtizana bi u prolazu ugasila svjetla; ulazilo bi se u njezin tijesni stan; pila se kava iz malih šalica; onda bi se vodio blud na nekoj vrsti niskih divana.

Vrtovi u Biskri Pisao si mi, Athmane: »čuvam stada pod palmama koje vas čekaju.

Vi ćete se vratiti! Proljeće će biti u granju: šetat ćemo i nećemo više

imati misli ...« — Nećeš više ići, Athmane, čuvaru koza, da me čekaš i gledaš dolazi

li proljeće. Ja sam došao; proljeće se pojavilo u granju; mi šetamo i više

nemamo misli.

Vrtovi u Biskri

Današnje sivo vrijeme; miomirisne mimoze. Ovlažena mlakost. Debele, krupne kapi plutaju i kao da se stvaraju u zraku ... Zaustavljaju se na lišću, opterećuju ga, potom iznenada padaju.

... Sjećam se jedne ljetne kiše; - ali je li to bila kiša? - tih mlakih kapi što su padale, tako krupne i teške, po tom palminu vrtu i zeleno-ru-žičaste svjetlosti, tako teške da su se s lišća i cvijeća kotrljale kao ljuveni

Zemaljska hrana

dar raščinjenih vijenaca u izobilju po vodi. Potoci su odnosili pelud za daleke oplodnje; voda im je bila mutna i žuta. U bazenima su se obeznanjivale ribe. čulo se kako na razini vode šarani otvaraju usta. Prije kiše, jugo je hropćući žarilo u zemlju veoma duboku ožeglinu i drvoredi su se sada punili parom pod granama; mimoze su se svijale, kao da pružaju zaklon klupama na kojima se širila svečanost. — Bijaše to vrt zadovoljstva; a ljudi odjeveni u vunu, žene u prugastim haicima, čekali su da ih prožme vlaga. Ostajali su kao i prije na klupama, ali svi su glasovi umukli i svatko je osluškivao kapi pljuska, puštajući da voda — prolaznica usred ljeta — oteža tkanine i opere ponuđenu put. — Vlažnost zraka i gustoća lišća bile su takve da sam ostajao sjediti na klupi pokraj njih, ne opirući se ljubavi. — A kada se, po prestanku kiše, još jedino granje cijedilo, svatko je skinuvši cipele, sandale, pipao bosim nogama tu natopljenu zemlju koje je mekoća pružala nasladu. Ući u vrt kojim se nitko ne šeće; tamo me odvedoše dva djeteta obučena u bijelu vunu. Veoma izdužen vrt na dnu kojeg se otvaraju vrata. Viša stabla; oniže nebo zapinje za stabla. — Zidovi. — Cijela sela pod kišom. - A onamo, planine; potoci što se stvaraju; hrana stabala; ozbiljna, ushićena oplodnja; putujući mirisi.

Prekriveni potoci; kanali (pomiješano lišće i cvijeće) - koje nazivaju »seghia« zato što je voda u njima spora.

Kupalište u Gafsi sa svojim pogibeljnim čarima: - Nocet cantantibus umbra. - Noć je sada bez oblačka, duboka, jedva maglena.

(Vrlo lijepi dječak, odjeven u bijelu vunu na arapski način, zvao se »Azus«, što znači: ljubljani.

Drugi se zvao »Uardi«, što znači da se rodio u godišnje doba ruža.)

- / voda mlaka poput zraka Gdje smo nakvasili usne...

Andrč Cide

Zagasita voda koja nam se u noći nije činila razgovijetnom - sve dok je mjesec nije posrebrio.

Izgledalo je da se rada među lišćem i u njoj se stadoše micati noćne životinje.

Biskra — izjutra

Već ranom zorom izići - briznuti - u posve pomlađen zrak. Grana oleandra zatitrat će u drhtavu jutru.

Biskra - navečer

U tom stablu bilo je ptica koje su pjevale. Pjevale su, ah, jače no što bih pomislio da ptice mogu pjevati. činilo se da samo stablo ciči svim svojim listovima - jer se ptice nisu vidjele. Mislio sam: umrijet će od toga; prejaka je to strast; ali što im je večeras? Ne znaju li da će se poslije noći dan preporoditi? Boje li se da će zasvagda spavati? Hoće li se iscrpiti ljubavlju u jednoj jedinoj večeri? Kao da je trebalo da nakon beskrajne noći ostanu! Kratka noći na kraju proljeća! — Ah, radosti, što će ih probuditi ljetna noć, i to tako da će se sjećati svoga sna upravo toliko da bi sljedeće večeri malo manje strahovali od toga da u njoj ne umru.

Biskra - noću Tihi grmovi; ali pustinja unaokolo titra od ljubavnog pjeva skakavaca.

Setma Duljenje dana. - Tu se protegnuti. Listovi na smokvama još su se više proširili; po njima mirišu ruke koje ih zgnječe; peteljka im plače mlijekom. Porast žege. — Ah, evo dolazi stado mojih koza; čujem sviralu pastira koga ljubim. Hoće li doći? Ili ću mu se ja približiti? Sporost sati. — Još jedan suhi šipak od prošle godine visi s grane;

potpuno se raspukao, skrutio; na toj istoj grani već se nadimlju put Zemaljska hrana

povi novih cvjetova. Grlice promiču među palmama. Pčele posluju na livadi.

(Spominjem se bunara kraj Enfide u koji silažahu lijepe žene; nedaleka, golema sivoružičasta klisura; rekoše mi da njezin vrh opsjedaju pčele; da, tamo zuje mnoštva pčela; košnice su im u klisuri. Kada dođe ljeto, saće raščinjeno žegom gubi med koji curi niz stijenu; ljudi iz Enfide dolaze i sakupljaju ga.) - Pastiru, dođi! - (Žvačem smokvin list.)

Ljeto! Procurilo zlato; izobilje; sjaj porasla svjetla; golemo prevršenje ljubavi! Tko hoće okusiti meda? Rastopilo se voštano saće.

Najljepše što vidjeh toga dana bilo je stado ovaca koje su vraćali u štalu. Njihove užurbane nožice šumile su poput pljuska, sunce je zalazilo u pustinji a one su podizale prašinu.

Oaze! Plutale su pustinjom poput otoka; izdaleka zelenilo palmi obećavalo je izvor gdje se napajalo njihovo korijenje; gdjekad je bio obilat i nad njega su se nadvijali oleandri. - Kad smo toga dana oko deset sati ondje došli, najprije sam odbio da idem dalje; čar cvijeća u tim vrtovima bijaše takav da ga nisam više htio ostavljati. — Oaze! (Ahmet mi reče da je sljedeća mnogo ljepša.)

Oaze. Sljedeća je bila mnogo ljepša, s više cvijeća i šumova. Krupnija su se stabla nadvijala nad obilniju vodu. Bijaše podne. Okupasmo se. — Onda smo i nju morali napustiti.

Oaze. Što da kažem o sljedećoj? Ta je bila još ljepša i u njoj dočekasmo večer.

Vrtovi! Ponovit ću ipak kakve bijahu pred večer vaše prekrasne utihe. Vrtovi! Bilo ih je gdje bi čovjek povjerovao da se pere; bilo ih je koji bijahu još samo poput jednolična voćnjaka gdje sazrijevaju kajsije;

AndrL C/de

drugi pak puni cvijeća i pčela gdje lutahu mirisi, tako jaki da bi bili mogli zamijeniti hranu te nas opijahu jednako kao pića. Sutradan volio sam jedino pustinju.

Umah

Bijaše ta oaza usred stijena i pijeska, kamo smo ušli o podne, pod zrakom tako vrelim da se činilo kako nas iznureno selo uopće i ne čeka. Palme se nisu naklonile. Starci su pričali u otvorima vrata; muškarci su drijemali; djeca su brbljala u školi; žene se nisu vidjele.

Uličice tog zemljanog sela ružičaste su danju a ljubičaste u suton; puste u podne, oživjet će pred večer; onda će se napuniti kavane, djeca će izići iz škole, starci će još pričati na pragu vrata, zrake će oslabiti a žene, koje su se uspele na terase i skinule veo poput cvjetova, nadugo će pripovijedati svoje nedaće.

O podne, ta ulica u Alžiru punila se mirisom koromača i pelina. U maurskim kavanama Biskre pila se jedino kava, limunada i čaj. Arapski čaj; paprenasta slatkoća; dumbir; piće što prizivlje još pretjeraniji i krajniji orijent — ali bljutavo; — nemoguće je ispiti šalicu do dna.

Na trgu u Tugurtu bilo je trgovaca mirodijama. Kupismo od njih raznih vrsta smole. Jedne smo mirisali. Druge žvakali; treće su se palile. One koje su se palile često su imale oblik stošćića; kad bi

se upalile, širile bi obilan opor dim s primjesom vrlo istančana mirisa; njihov dim pomaže izazivanju religioznih ushita te ih pale za vrijeme obreda u džamijama. One što su se žvakale smjesta bi ispunile usta gorčinom i neugodno bi se zalijepile za zube; njihov bi okus trajao još dugo nakon što bismo ih ispljunuli. One koje su se mirisale, naprosto su se mirisale.

Kod isposnika u Temasinu ponudili su nas na kraju jela slatkišima punim mirisa. Bili su ukrašeni zlatnim, sivim i ružičastim listovima,

Zemaljska hrana

a izgledali su kao napravljeni od zgnječene srži kruha. U ustima su se mrvili poput pijeska; ali ja sam u tome nalazio stanovito zadovoljstvo. Jedni su mirisali po ruži; drugi po šipku, a neki pak kao da su bili potpuno izvjetrili. - Jelom je pak bilo nemoguće postići pijanstvo ako se ne bi pušilo. Dodavala su se jela u dosadnoj količini i razgovor je mijenjao pravac kad god bi se promijenilo jelo. — Potom vam je crnac iz vrča lijevao miomirisnu vodu na prste, a voda je padala u zdjelicu.

Jednako tako žene vas tamo peru nakon ljubavi.

Tugurt

Arap i utaboreni na trgu; vatre koje se pale; dimovi gotovo nevidljivi u večeri.

— Karavane! — Karavane koje su navečer došle; karavane što su jutrom krenule; karavane užasno iznurene, pijane od opsjena, a sada zdvojne! Karavane! Što ne mogu poći s vama, karavane! Bilo ih je koje su kretale prema Orijentu po sandalovinu i biserje, medene bagdadske slatkiše, slonovaču, vezove.

Bilo ih je koje su kretale prema Jugu po ambru i mošus, zlatni prah i nojevo perje.

Bilo ih je u pravcu Zapada, što su kretale navečer te su se gubile u zadnjem blještanju sunca.

Vidio sam kako se karavane vraćaju satrte; deve su se na trgovima spuštale na koljena; napokon su ih rastovarivali. Bijahu to svježnjevi od debela platna i nije se znalo što bi moglo biti u njima.

Ostale su deve nosile žene skrivene u svojevrсноj nosiljci. Neke su pak nosile šatorska krila koja su rastirali za večer. — O sjajni, beskrajni umoru u neizmemoj pustinji! - Ognjevi se pale na trgovima za večeru.

Koliko sam puta, ah, ustao u ranu zoru i prema purpurnom Orijentu, bogatijem zrakama od svetokruga — koliko sam puta, na granici oaze gdje su venule posljednje palme, jer život nije više mogao pobje-

AndrL GIDE

divati pustinju - kao nagnut prema tom izvoru svjetlosti, već previše blistavom i neizdržljivom pogledima, koliko sam puta pružao prema tebi svoje želje, široka ravnica preplavljena svjetlošću — žarkom že-gom ... Koji je ushit dosta uznesen, koja je ljubav dosta silovita, dosta žarka da pobijedi žarkost pustinje?

Surova zemljo; zemljo bez dobrote, bez blagosti; zemljo strasti, gorljivosti; zemljo koju ljubljahu proroci - ah, bolna pustinjo, pustinjo slave, strasno sam te ljubio.

Vidio sam kako nad slanim jezerima punim priviđenja kora od bijele soli poprima izgled vode. - Da se u njima zrcali nebeska plavet, to mogu shvatiti — slana jezera plava poput mora — ali kako — od kite ševarja i nešto dalje razvaljenih pećina od škrljevaca — kako mogu nastati ta ploveća priviđenja čamaca i u daljini priviđenja palača - sve te izobličene stvari što lebde nad zamišljenom dubinom vode. (Miris na rubu jezera izazivao je mučninu; bijaše to užasan vreli lapor izmiješan sa solju.)

Vidio sam kako pod kosom zrakom jutra rumene brda Amar Kadu i poprimaju izgled užarene tvari.

Vidio sam kako vjetar diže pijesak iz dubine obzora i kako od njega dašće oaza. Ona je izgledala još samo kao lađa ustrašena olujom; vjetar ju je potresao. A na ulicama seoca svijali su se od jake grozničave žeđi goli mršavi ljudi.

Vidio sam kako se uzduž pustih cesta bijele kosturi deva; — deva što su ih napustile karavane kad se više nisu mogle vući od iznurenosti, pa su počinjale trunuti, prekrivene muhama, šireći užasan smrad.

Vidio sam večeri što ne pripovijedahu druge pjesme do reska cvrčanja kukaca.

- Hoću još govoriti o pustinji:

Zemaljska hrana

Pustinja od alfe, puna ridovki: zelena ravnica koja se biba na vjetru.

Stjenovita pustinja; suhoća; škrljevac sja; krijesnice lepršaju; trska se suši; sva pucketa na suncu.

Pustinja od ilovače; tu bi sve moglo živjeti da samo teče malo vode. čim kiša padne, sve se zazeleni; makar se činilo da se presuha zemlja odvikla od smiješka, trava se tu čini nježnijom i mirisavijom nego drugdje. Ona se još više žuri procvasti, zamirisati, od straha da je sunce ne sasuši prije nego je stvorila sjeme; njezine su ljubavi žurne. Sunce se vraća; zemlja puca, drobi se, omogućuje vodi da odasvud bježi; strahovito raspuknuta zemlja; zemlja omalovažena i nesposobna da zadrži; zemlja očajno žedna.

Pješčana pustinja. — Pijesak pokretan kao morski valovi; dine što se neprestano pomiču; svojevrzne piramide u velikim razmacima vode karavane; s vrha jedne opažamo na dnu obzorja vrh druge.

Kad zapuše vjetar, karavana se zaustavi; goniči se sklanjaju iza deva.

Pješčana pustinja - isključen život; tu postoje još samo treptaji vjetra, žege. U sjeni pijesak postaje tanan baršun; navečer se upali, a pepeljast se čini izjutra. Ima posve bijelih dolina među dinama; pro-jahivali smo kroz njih; pijesak se zatvarao za našim koracima; pred svakom novom dinom mislili smo da je od umora nećemo moći prijeći.

Strasno ću te zavoljeti, pješčana pustinjo. Ah, nek tvoj i najmanji trun ponavlja na svom jedinom mjestu cjelokupnost svemira! — Kojeg li se života spominješ, prašino? Kojom ljubavi raščinjena? — Prašina hoće da je hvalimo.

Dušo moja, što si vidjela na pijesku? Izbijeljene kosti — ispražnjene školjke ...

Jednog jutra stigismo do dine dosta visoke da nas zakloni od sunca. Sjedosmo. Sjena bijaše gotovo svježja, a trska je nježno rasla. Ali o noći, što reći o noći? To je spora plovdba.

AndrL Gide

Valovi su manje plavi od pijeska. Oni bijahu puniji svjetlosti nego nebo.

- Znam takvu večer gdje mi se, jedna po jedna, svaka zvijezda učinila posebno lijepom.

Saule, tražeći magarice po pustinji — ti nisi pronašao njih, svoje magarice — nego kraljevstvo koje nisi tražio.

Radost što na sebi hraniš crvotoč. Život bijaše za nas

DIVLJI, IZNENADNA OKUSA

i volim da sreća bude tu, kao cvatnja na smrti.

KNJIGA OSMA

Naši se činovi vezuju uz nas kao svjetlucanje uz fosfor; oni tvore naš sjaj, ali to je samo od našeg trošenja.

Duše moj, za svojih bajoslovnih šetnja izvanredno si se uzvisio!

O srce moje! Obilato sam te napojio.

Puti moja, opojio sam te ljubavlju.

Odmorivši se, uzalud sada pokušavam prebrojiti svoje bogatstvo. Ja ga nemam.

Gdjekada tražim po prošlosti kakvu skupinu uspomena ne bih li napokon stvorio svoju povijest, ali u njima se ne mogu prepoznati i život se moj prelijeva preko njih. čini mi se da tada živim jedino u svagda novom trenutku. Ono što nazivaju sabranošću meni je nemoguća prisila; ne razumijem više riječ: samoća; biti sam u sebi, znači ne biti više nitko; ja sam naseljen. Uostalom, kod kuće sam jedino kad sam svugdje; i svagda me želja tjera odatle. I najljepša mi se uspomena čini podrtnom sreće. čim mi ovlaži ruku i najmanja kap vode, pa makar suza, postaje mi dragocjenom zbiljom.

Mislim na tebe, Menalče!

Reci, kojim će morima ploviti tvoja lađa oblivena pjenom valova?

ANDRi CIDE

Nećeš li se sada vratiti, Menalče, natovaren drskom raskoši, sretan što njome izazivaš opet žed mojih žudnja? Ne počivam sada u tvom obilju ... Ne; - naučio si me da nikada ne počivam. - Zar se još nisi umorio od tog užasnog skitničkog života? Sto se mene tiče, znao sam katkada vikati od boli, ali nimalo se nisam umorio; — a kad mi je tijelo trudno, optužujem svoju slabost; moje se žudnje nadahu da ću biti srčaniji. — Sigurno, ako danas nešto žalim, to je što sam pustio — ne zagrizavši u njih - da se pokvare i udalje od mene mnogi plodovi, plodovi što si mi ih ti pružio, Bože ljuveni koji

nas hraniš. — Jer, čitahu mi iz Evandjelja, ono čega se danas lišimo, naći ćemo kasnije stotruko ...
Ah, što mi je činiti od dobara povrh onoga što dokučuje moja žudnja? — Jer upoznao sam već
naslade tako snažne da ih jače više ne bih bio mogao uživati.

Negdje daleko rekoše da vršim pokoru — ali što da ja radim s kajanjem?

Saadi

Da, svakako, mračna bje moja mladost;

Kajem se za to.

Nisam uživao sol zemlje.

Ni sol velikog slanog mora.

Mislio sam da sam sol zemlje.

A strahovao sam da ću izgubiti svoj okus.

Morska sol ne gubi svoj okus; ali usne su mi već stare da bih je ćutio. Ah, što nisam udisao morski
zrak kad mi je duša za njim hlepila? Koje će vino sada dostati da se opijem?

Natanaele, ah, zadovolji svoju radost kad ti se duša od nje smiješi - i svoju žudnju za ljubavlju kad
su ti usne još lijepe za poljupce, i kad ti je zagrljaj radostan.

Jer pomislit ćeš, reći ćeš: — Plodovi bijahu tu; njihova je težina već savijala, umarala grane; — ali
moja usta bijahu tu i bijahu puna žudnja;

Zemaljska hrana

— ali su mi usta ostala zatvorena, a moje se ruke nisu mogle ispružiti jer su bile sklopljene na
molitvu; - a moja duša i put moja ostale su očajno žedne. — Trenutak je očajno minuo.

(Je li to istina, je li to istina, Sunamko? —

Ti si me čekala, a ja to nisam znao!

Tražila si me, a ja nisam čuo kako se približavaš.)

Ah, mladosti - čovjek je posjeduje samo jedno vrijeme, a ostalo je vrijeme doziva.

(Užitak je kucao na moja vrata; žudnja mu je odgovarala u mom srcu; ja sam ostajao klečati, ne
otvarajući joj.)

Voda koja protječe može doista natopiti još mnoga polja, i mnoge usne u njoj taže žed. Ali što ja
mogu od nje spoznati? - Što ima ona za mene osim svoje svježine koja prolazi? I koja žeže kad
mine. — Prividi mog užitka, proteći ćete i oteći kao voda. Ako se voda ovdje obnavlja, neka to
bude radi neke postojane svježine.

Nepresušiva svježina rijeka, beskrajno izviranje potoka, vi niste ono malo zahvaćene vode u koju se
zamočite moje ruke, i koja se poslije baca jer nema više svježine. Zahvaćena vodo, ti si poput
ljudske mudrosti. Mudrosti ljudska, ti nemaš nepresušne svježine rijeka.

Besanice

Iščekivanje. Iščekivanje; groznica; sati mladosti u drvoredima ... Goruća žed za svim onim što
nazivate grijehom.

Pas je očajno zavijao za mjesecom.

Mačka se činila kao malo dijete koje plače.

Grad je napokon trebao uživati malo mira da bi mu se sutradan nade pomladile.

Sjećam se sati u drvoredima; bose noge na pločama; pritiskao sam čelo o mokro gvožđe balkona;
pod mjesecom, sjaj moje puti kao plod koji je čudesno ubrati. Iščekivanja, bijaste nam uvenuće ...

Prezreli plodovi, zagrizli smo u vas tek kad nam je žed postala previše strašna

ANDRÉ GIDE

te nismo više mogli podnijeti njezin žar. Pokvareni plodovi, ispunili ste nam usta otrovanom
bljutavošću i duboko ste mi smutili dušu. - Sretan onaj koji je, još mlad, zagrizao u vaše još oporo
meso te sisao, smokve, vaše mlijeko namirisano ljubavlju, ne čekajući više ... da bi poslije osvježen
potrčao cestom — na kojoj ćemo završiti svoje mukotrpne dane.

(Učinio sam doista što sam mogao da bih spriječio grozno trošenje svoje duše; ali jedino sam je
trošenjem svojih ćutila mogao odvratiti od njezina Boga; bavila se njim po svu noć i po sav dan;
smišljala je teške molitve; uništavala se od revnosti.)

Iz kojega sam groba jutros pobjegao? - (Morske se ptice kupaju pružajući krila.) A slika života, ah
Natanaele, za mene je: plod pun ukusa na usnama punim žudnje.

Ima noći kad se nije moglo usnuti.

Bijaše velikih iščekivanja — iščekivanja često se nije znalo čega — na krevetu gdje sam uzalud iskao san, umornih uda i kao iskrivljenih od ljubavi. A gdje kad sam tražio, s onu stranu putem naslade, nekakvu drugu, skrovitiju nasladu.

... Žed mi je rasla iz sata u sat kako sam pio. Na kraju je postala tako silovita da bih njezinim djelovanjem plakao od žudnje.

... Ćutila su mi se istrošila do prozirnosti, te kad izjutra sidoh prema gradu, nebeska plavet ude u me.

... Zubi užasno nadraženi kidanjem kože s usana — i reklo bi se istrošeni pri vrhu. A sljepoočice upale kao da su iznutra usisane. — Miris procvalog luka zamalo bi me natjerao na povraćanje.

Besanice

... I čuo se u noći glas koji je vikao i naricao: ah — naricao je — eto kakav je plod tog okuženog cvijeća: sladak. Odsad ću pronositi cesta-

Zemaljska hrana

ma neodređenu dosadu svoje žudnje. Tvoje me skrovite sobe guše i postelje me tvoje više ne zadovoljavaju. - Ne traži ubuduće cilja svojim beskonačnim skitnjama ...

Naša je žed bila postala tako jaka da sam već popio cijelu čašu te vode prije no što sam primijetio, jao, koliko je bila ogavna.

... O Sunamko, bila bi za mene kao ti plodovi sazreli u sjeni i u uskim zatvorenim vrtovima. —

Ah, mišljah, cijelo se čovječanstvo umara između žeđi za snom i žeđi za nasladom. - Nakon zastrašujuće napetosti, žarke usredotočenosti, potom splasnuća puti, misli se samo na to kako će se zaspiti. - Ah, snu! - ah, kad nas ne bi probudio u život novi proplamsaj žudnja.

A cjelokupno se čovječanstvo komeša tek kao bolesnik koji se prevrće u postelji ne bi li što manje trpio. —

... Potom, nakon nekoliko trudnih tjedana i vječnosti počinka.

... Kao da se u smrti mogla sačuvati kakva odjeća! (Pojednostavljenje.) I mi ćemo umrijeti - kao netko tko se razodjene da bi spavao.

Menalče! Menalče, mislim na tebe! —

Govorio sam, da, znadem: Što me briga - ovdje - tamo - bit će nam podjednako dobro.

... Sada se tamo spuštala večer ...

... Oh, kad bi se vrijeme moglo vratiti k svom izvoru i vratiti se prošlosti! Natanaele, htio bih te odvesti k ljuvenim satima moje mladosti kad je život tekao u meni poput meda. — Hoće li se duša ikada utješiti što se naužila toliko sreće? Jer ja bijah tamo, u tim vrtovima, ja, ne netko drugi; slušao sam taj pjev trske; udisao sam to cvijeće; gledao sam, dodirivao sam to dijete - i doista svakom od tih igara prati se svako novo pramaljeće — ali kako da postanem opet onaj drugi koji bijah! - (Sada kiši po krovovima grada; samotna je moja soba.) čas je kada su se tamo vraćala kući stada s

Lossifa; pustinja bijaše puna zlata na zapadu; mir večeri ... sada (sada).

Pariz - Lipanjska noć

Athmane, mislim na tebe; Biskro, mislim na tvoje palme. - Tugur-te, na tvoje pržine ... - Maše li još sušni pustinjski vjetar, oaze, vašim šumnim palmama? Šipci raspukli od topline, hoćete li pustiti da vam se raspe vaše oporo zrnje? —

Hetmo, spominjem se tvojih potoka svježe vode i tvog vrućeg izvora kraj kojega smo se znojili. - El Kamaro, zlatni moste, sjećam se tvojih zvučnih ruku i tvojih ushićenih večeri. - Zaguane, priviđaju mi se tvoje smokve i oleandri; Kairuane, tvoje indijske smokve; Sušo, tvoji maslinici. - Sanjarim o tvojoj pustoši, Umahu, urušeni grade kojemu močvare okružuju zidine i o tvojoj, sumorni Drohu, kog salijeću orli, grozno selo, mukla jarugo.

Visoka Hego, promatraš li i sad još pustinju? — M'raveru, kvasiš li još svoje krhke tamarise u slanom jezeru? — Megarino, natapaš li se dobro slanom vodom? — Temasino, veneš li još na suncu?

Spominjem se jalove klisure kraj Enfide, odakle je s proljeća tekao med; kraj nje bijaše zdenac kamo su veoma lijepe žene dolazile crpsti vodu, gotovo gole.

Jesi li još tamo, i sada na mjesečini, kućice Athmanova, još i sad napola srušena — gdje ti je majka

tkala, gdje je tvoja sestra, Amhurova žena, pjevala ili pripovijedala priče; gdje je leglo grlica pod glas klicalo u noći - pokraj sive i sanjive vode? -

O žudnjo, koliko noći nisam mogao usnuti, jer sam se toliko na-dnosio nad snoviđenje što mi je zamjenjivalo san! Oh, ako ima magle navečer, zvukova frule pod palmama, bijelih halja na dalekim stazama, blage sjene pokraj žarkog svjetla ... poći ću! ...

Svjetiljčice od zemlje i ulja! Vjetar noći uznemiruje ti plamen; -iščezli prozor; običan otvor neba, mirna noć nad krovovima; mjesec.

Zemaljska hrana

čuje se kako u dnu izbavljenih ulica gdjekad prođe omnibus ili kola; a u daljini kako, napuštajući grad, vlakovi zvižde, bježe; velegrad iščekuje buđenje ...

Sjena balkona na podu sobe, treperenje plamena na bijeloj stranici knjige. Disanje.

Mjesec je sad skriven; vrt preda mnom slični velikoj školjci zelenila ... Jecaj; stisnute usne; prevelika uvjerenja; tjeskoba misli. Sto da govorim? Istinito. - BLIŽNJI - važnost njegova života; njemu govoriti ...

HIMNA

Mjesto završetka

Za M. A R. G.

Ona svrnu oči prema zvijezdama što su se počele javljati. »Znam sva njihova imena, reče; svaka ih ima nekoliko; sve one imaju različita svojstva. Njihovo kretanje, koje se nama čini mirno, tako je brzo da se od njega užare. Njihov nespokojni žar razlog je silovitosti njihova trka, a njihov je sjaj učinak toga. Neko prisno htijenje tjera ih i upravlja; vrsna ih revnost sažiže i troši; zbog toga su blistave i lijepe.

Drže se čvrsto vezane jedna uz drugu sponama što su vrline i sile, tako da jedna ovisi o drugoj, a druga ovisi o svima. Svakoju je putanja zacrtana i svaka nalazi svoju putanju. Ne može je promijeniti a da ne odvuče drugu, jer se svaka brine za svaku drugu. I svaka izabire svoju putanju po tome što se morala kretati njome; ono što mora, ona to treba htjeti, i ta putanja, koja se nama čini sudbonosnom, svakoju je od njih najmilija, jer svaka ima savršenu volju. Zanesena ih ljubav vodi; njihova odluka utvrđuje zakone, a mi o njima ovisimo; ne možemo pobjeći.«

Popratnica

Natanaele, sad odbaci moju knjigu. Oslobodi se nje. Mene ostavi. Ostavi me; sad mi dosađuješ; zadržavaš me; ljubav prema tebi koju sam precijenio suviše me zaokuplja. Sit sam hinjenja da nekoga odgajam. Kad sam rekao kako želim da mi budeš sličan? — Volim te zato što se od mene razlikuješ; ja ljubim u tebi samo ono što se od mene razlikuje. Odgajati! - Koga bih dakle odgojio nego sama sebe? Natanaele, da ti kažem? Beskonačno sam sebe odgajao, činim to i dalje. Ja sebe cijenim uvijek samo u onome što bih mogao napraviti.

Natanaele, odbaci moju knjigu; ne traži u njoj zadovoljenja. Ne vjeruj da tvoju istinu netko može naći; stidi se toga više od svega. Kad bih tražio živežza te, ti ne bi ogladnio da ga pojedeš; kad bih ti prostro krevet, tebi se ne bi drijemalo da u njemu spavaš.

Odbaci moju knjigu; reci sebi da je to samo jedan od tisuću mogućih stavova u odnosu na život.

Traži svoj vlastiti. Ono što bi netko drugi napravio isto tako dobro kao ti, ne radi. Ono što bi netko drugi rekao isto tako dobro kao ti, ne govori; što bi isto tako napisao kao ti, ne piši. Ne vezuj se u sebi nego uz ono za što osjećaš da nije nigdje drugdje do u tebi samom i stvaraj od sebe, nestrpljivo ili strpljivo, ah, najnezamjenjivije od svih bića.